

Житомирський державний університет
імені Івана Франка

***АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ***

збірник наукових праць

Житомир 2014

УДК 37.01
ББК 74.21
Т 53

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 24 січня 2014 року)

Рецензенти:

М.В. Левківський – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка

І.Д. Сахневич – кандидат педагогічних наук, декан факультету мистецтв та менеджменту Житомирського інституту культури і мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Н.В. Шигонська – кандидат педагогічних наук, доцент, керівник науково-методичної лабораторії Житомирського інституту медсестринства

Актуальні проблеми психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: зб. наук. праць / за заг. ред. Н.А. Басюк. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2014. – 255 с.

Збірник відображає результати досліджень щодо проблем психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. У роботі представлено такі аспекти досліджуваної проблеми: психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи; сучасні тенденції та пріоритети виховання; співпраця школи і родини; медико-педагогічні аспекти становлення особистості майбутнього фахівця.

Адресується широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, педагогічним працівникам загальноосвітніх навчальних закладів, аспірантам, студентам.

УДК 37.01
ББК 74.21

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Блоцька А. Причини і способи запобігання агресивної поведінки дітей.....	6
Бондюк Т. Агресія в учнів молодших класів, її особливості та шляхи подолання.....	9
Вінцовська С. Використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в роботі сучасної початкової школи.....	12
Вознюк К. Агресивна поведінка молодших школярів: причини виникнення та шляхи подолання.....	14
Демиденко А. Причини агресивної поведінки у дітей молодшого шкільного віку.....	18
Кальніцька О. Реалізація новаторських ідей В.О. Сухомлинського в сучасній початковій школі.....	21
Кочин Б. Самостійна робота учнів молодших класів на уроці.....	24
Ложка І. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми молодшого шкільного віку.....	26
Мельничук О. Інноваційні технології на уроках англійської мови.....	30
Оберемська В. Концептуальні ідеї В. Сухомлинського в контексті сучасної початкової школи.....	32
Опанасюк А. Причини агресивної поведінки в учнів молодших класів та шляхи їх подолання.....	36
Осадчук К. Місце педагогічного спілкування у професійній діяльності вчителя.....	40
Осецька А. Особливості методики колективних творчих справ для учнів молодших класів.....	43
Пасічник Ю. Формування основ здорового способу життя у молодших школярів.....	46
Пейс А. Педагогічне спілкування як головна запорука успішної педагогічної діяльності.....	49
Плаксюк Л. Диференційований підхід у процесі навчання учнів початкових класів.....	52
Сетнік В. Особливості методики навчання письма ліворуких дітей.....	55
Стецюк М. Технічні засоби в навчальному процесі початкової школи.....	58
Хоменко А. Самостійна робота молодших школярів на уроках іноземної мови.....	61
Шевчук С. Самостійна учбова діяльність молодших школярів у структурі уроку.....	64

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ ВИХОВАННЯ

Бовсунувська Н. Гра у навчально-виховному процесі учнів початкових класів.....	67
Бокша А. Гра як метод навчання і виховання учнів початкових класів.....	69
Борисова А. Засади виховання почуття відповідальності молодших школярів...	72
Бринзюк С. Виховання почуття відповідальності за свої вчинки в учнів молодшого шкільного віку.....	76
Гембей С. Основні аспекти підготовки старшокласників до сімейно-шлюбних стосунків.....	80

Гладищук Л. Основи екологічного виховання учнів початкових класів.....	83
Дмитрук І. Українська народна казка як засіб морального виховання молодшого школяра.....	86
Дорошук О. Формування морального досвіду в молодших школярів.....	89
Єфімова Г. Розвиток моральної культури молодших школярів засобами проєктивної діяльності.....	92
Існюк Л. Можливості казки у вихованні молодших школярів.....	95
Кирдан К. Формування екологічної культури молодшого школяра.....	98
Кльоц К. Підготовка старшокласників до сімейно-шлюбних стосунків: теоретичний аспект.....	102
Коваль М. Виховне значення українських народних казок у моральному вихованні учнів молодшого шкільного віку.....	105
Концевич М. Українські народні традиції, звичаї та обряди як основа формування в учнів морально-духовних цінностей.....	108
Копель М. Виховання в учнів трудової культури засобами народознавства.....	111
Корінчук О. Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми.....	114
Кравченко В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів молодших класів.....	117
Криль О. Основи екологічного виховання в учнів початкових класів.....	120
Мазанюк О. Виховна робота з учнями початкових класів по збереженню природного і соціального довкілля.....	125
Мартинівська О. Формування гуманних якостей в учнів початкової школи....	127
Мацюк О. Гра у виховному процесі учнів початкових класів.....	130
Нікітчук В. Роль естетичного виховання у формуванні підростаючої особистості молодшого школяра.....	133
Опалько І. Проблема особистості і колективу: соціально-педагогічний аспект..	136
Павлушко Л. Шляхи формування здорового способу життя в учнів початкових класів.....	140
Павлюк В. Виховання почуття відповідальності за свої вчинки в учнів молодшого шкільного віку.....	142
Піскун О. Усна народна творчість як засіб морального виховання учнів початкових класів.....	146
Прохоренко Г. Формування морального досвіду у молодших школярів.....	149
Роздольська З. Фольклор як засіб морального виховання учнів початкових класів..	152
Сідова О. Екологічне виховання молодших школярів у позаурочний час.....	156
Смаль Є. Моральне виховання молодших школярів засобами української народної казки.....	160
Тушинська Ю. Формування толерантності до інших людей і народів у дітей молодшого шкільного віку.....	163
Хлань В. Виховання екологічної культури в учнів молодшого шкільного віку..	166
Шпонарська Ю. Гуманістичне виховання в педагогічній спадщині В. Сухомлинського.....	169
Шульга А. Народознавчі заходи в системі патріотичного виховання молодших школярів.....	172
Щербина Т. Педагогічні умови виховання гуманних взаємин учнів молодших класів.	175
Яремчук К. Виховання моральних почуттів у молодших школярів.....	178

РОЗДІЛ 3. ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І РОДИНИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Єзерська М. Проблема взаємодії сім'ї і школи у сучасному суспільстві.....	181
Колодницька В. Форми та методи роботи вчителя початкових класів з батьками молодших школярів.....	184
Костриця А. Форми та методи роботи вчителя початкових класів з батьками молодших школярів.....	186
Лукиша О. Врахування типології сімей вихованців у навчально-виховному процесі початкової школи.....	189
Мілошек С. Форми й методи роботи вчителя початкових класів з батьками молодших школярів.....	192
Пушкалюк Т. Проблема сімейного виховання у педагогічній спадщині В. Сухомлинського.....	195
Сингаївська А. Співпраця сім'ї та школи – запорука успіху у вихованні дітей..	198
Штиль Т. Виховання молодших школярів у сім'ї.....	202

РОЗДІЛ 4. МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Акуліна Л. Підходи до реорганізації роботи приймального відділення в умовах реформування галузі охорони здоров'я.....	205
Барабаш Н. Категоріальний аналіз базових понять дослідження проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх медичних сестер.....	209
Буднік В. Соціально-педагогічна робота медичної сестри серед підлітків по формуванню здоров'язберігаючої компетенції.....	212
Дригало А. Формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер засобами моделювання.....	215
Дяблова К. Особливості формування стресостійкості у студентів вищого навчального закладу.....	219
Капертехова Л. Актуальність стандартизації медсестринської допомоги дітям в закладах охорони здоров'я України.....	222
Кравченко В. Проблеми осіб старшого віку, пов'язані з харчуванням.....	225
Кравченко І. Особистісне ставлення до ВІЛ-інфікованих та до небезпеки ураження ВІЛ.....	228
Кравчук С. Інтеграція пізнавальної та рухової діяльності – один із шляхів розвитку ключових компетентностей слобочуючих школярів.....	232
Лавренчук А. Профілактика артеріальної гіпертензії в роботі сімейної медичної сестри.....	235
Луцько С. Роль медичної сестри у профілактиці тютюнопаління серед осіб раннього та середнього дорослого віку.....	238
Скиданчук В. Організація роботи медичної сестри спеціалізованого відділення серцево-судинної хірургії на прикладі Олександрівської клінічної лікарні м.Києва.....	242
Татара А. Роль медичної сестри у профілактиці цукрового діабету у дітей.....	245
Ярош А. Ставлення суспільства до виникнення проблем старіння.....	249
Ярошинська Н. Впровадження інтерактивних уроків – важливий чинник оновлення навчально-виховного процесу в початковій школі для дітей з вадами слуху...	252

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Аліна Блоцька,
студентка 11 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ПРИЧИНИ І СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ

Одним із варіантів порушення розвитку дитини є її агресивна поведінка. Агресивна поведінка характеризується демонстрацією переваги в силі або застосуванням сили до іншої людини з метою заподіяння шкоди. Тому актуальним в наші дні залишаються пошуки причин і найбільш ефективних засобів контролю агресивної поведінки.

Напружені, хиткі соціальні, економічні, екологічні, ідеологічні обставини, що склалися в наш час у нашому суспільстві, обумовлюють ріст різних відносин у розвитку і поведінці підростаючого покоління. Серед них особливу тривогу викликають не тільки прогресуюче відчуження дітей, але і їхній цинізм, жорстокість, агресивність. Найбільш гостро цей процес виявляється на межі переходу з дитинства до дорослого положення – у підлітковому віці.

Одним із основних чинників набуття особистістю підвищеної агресивності вважають недоліки сімейного виховання, спостереження за моделями агресивної поведінки інших у реальному житті, на кіно- і телеекранах чи в комп'ютерних іграх. Істотна роль у зародженні і формуванні готовності людини до агресії, а також у її реалізації відводиться і ситуативним чинникам, таким як вплив кліматичних умов, підвищений шум, велике скупчення людей, неприємний запах та тіснота у приміщенні, зазіхання на особистий простір, біль, виникнення стресової ситуації.

Як особистісні фактори, які зумовлюють підвищення рівня агресивності, розглядають:

- підвищену ворожість та подразливість,
- підвищений рівень тривожності та депресії,
- низький рівень розвитку інтелекту,
- антисоціальну спрямованість особистості,
- заздрість тощо.

Серед чинників, які перешкоджають прояву агресивності, називають: можливість покарання за агресію, любов, та дружні стосунки, а також такі особистісні якості як поміркованість, толерантність, завбачливість, безконфліктність, високий самоконтроль [2, с. 16].

Дуже часто на розвиток агресії у дітей впливають сімейні відносини. Говорячи про відносини «батьки – дитина», ми говоримо про взаємовідносини між ними. Гарбузов В.І. виділив три типи негативних відношень батьків до дитини:

1. Тип А – відторгнення (неприйняття дитини, демонстрація, недоброзичливе відношення).
2. Тип Б – гіперсоціалізація (зверхвимогливість, надмірна критика, прискіпливість, покарання за найменшу провину).
3. Тип В – гіперопіка (егоцентричне виховання, надтурботливе відношення, при якому дитина позбавлена можливості самостійно діяти).

Перший тип формує у дитини відчуття залишеності, незахищеності, невпевненості в собі. Дитина не відчуває підтримки, «стіни», за яку можна сховатися. Окрім цього, відторгнення руйнує механізм ідентифікації (дитина не приймає батьківські переконання). При холодних емоційних відносинах він не має позитивних поведінкових моделей реагування. Це знижує здатність саморегуляції дитини. Тобто агресивність визначається як «відчай дитини, яка шукає визнання і любові».

Другий тип (гіперсоціалізація) начебто надає дитині зразок для розвитку і спрямований на формування сильної, вольової особистості, але все ж таки призводить до негативних результатів – озлобленості, прагнення робити заборонене «тишком» і т.д. Тут критика з боку батьків звичайно не є конструктивною і тому не призводить до позитивних результатів. Критика на адресу дитини формує у неї почуття неповноцінності, тривожності і очікування нових невдач. Найчастіше дитина, яка займає таке положення в сім'ї, не в змозі зайняти високе положення в групі. І саме це призводить до того, що агресивна поведінка дитини служить їй для самоствердження в групі. Також, батьки, які пред'являють завищені вимоги до дитини, не враховують її особливостей і можливостей. Звідси, по А.І. Захарову, надмірна завантаженість дитини знаннями. Причому заняття, які не відповідають віку і зацікавленню дитини можуть призвести до виникнення неврозу, який провокує агресивну поведінку.

Третій тип (гіперопіка) також порушує нормальний розвиток особистості. У дитини є можливість отримання батьківської лагідності і любові, однак надмірне піклування призводить до інфантилізму, несамоцінності, нездатності приймати рішення і протистояти стресам, знижує особистісну здатність до саморегуляції. Такі діти, вважають психологи, найчастіше стають жертвами агресії. І, враховуючи, що вони нездатні постояти за себе, у них спостерігається непряма агресія, тобто, свої негативні емоції вони виміщають на інших предметах (рвуть книжки, розкидають іграшки, карають їх в грі т. д.). Таким чином, неправильне відношення до дитини в сім'ї також призводить до формування агресивних тенденцій в поведінці дитини [1, с.10].

Часто буває так, що в нашій традиційній школі обділені професійною педагогічною турботою саме ті діти, які стикаються з постійними проявами неповаги до себе в сім'ї, діти із складною долею, педагогічно занедбані, нерідко фізично та розумово відсталі. Найчастіше тільки вчитель може допомогти «важкій» дитині, спробувати припинити або загальмувати формування та закріплення негативних тенденцій у поведінці. Практика і досвід багатьох досвідчених учителів засвідчують, що проста констатація вад характеру, що формулюється («ти жорстокий, стань чуйним», «ти брутальний, будь ввічливим» тощо), як правило, не дає бажаних результатів. Тому виховання дітей неодмінно має поєднуватися із вивченням особистості та умов її життя. Оскільки ж ефективність останнього значною мірою зумовлена впливом соціального оточення, вивчення особистості повинно супроводжуватися діяльністю педагога з оздоровлення (корекції) впливу цього середовища (сім'ї, груп неформального спілкування, ставлення до дитини в класі). В.О. Сухомлинський не раз наголошував, що не можна виставляти недоліки, сподіваючись, що дитина зможе критично оцінити свою поведінку та змінити її. Цей шлях вражає самолюбство, почуття власної гідності, гордість дитини. Педагог був переконаний, що безліч шкільних конфліктів, які часто закінчуються великою бідой, трапляються від невміння вчителя розмовляти з учнями [3, с.165]. Ось чому, працюючи з дітьми, вчитель має використовувати такі засоби психологічного впливу

на дитину, які не викликали б у неї реакцію внутрішнього опору на його дії. Так, учитель може дібрати чимало вправ і завдань, які можна використовувати як на уроці, так і в позаурочний час, зокрема на так званих виховних або класних годинах. Крім того, на основі вправ і завдань він може розробити психолого-педагогічний тренінг і проводити його або з групою найбільш агресивних дітей, або з усім класом. Це сприятиме і загальному вихованню, і корекції агресивної поведінки дітей (у яких вона вже помітна), і профілактиці агресивних та інших негативних проявів у поведінці дітей, які вважаються «нормо слухняними» та дисциплінованими.

Агресивні діти потребують розуміння та підтримки дорослих, тому головне завдання батьків педагогів полягає в наданні їм посиленої та своєчасної допомоги. Припустити, що дитині властива агресивність, можна лише тоді, коли впродовж не менш ніж шести місяців у її поведінці часто домінують (переважають) такі ознаки:

- втрачає контроль над собою,
- сперечається та свариться з дорослими,
- навмисно дратує людей,
- звинувачує інших у своїх помилках,
- гнівається та відмовляється зробити що-небудь на прохання дорослих або однолітків,
- швидко реагує на різні дії оточуючих, які нерідко дратують її.

Дитині, у поведінці якої переважає більшість із названих ознак агресивні, необхідна допомога фахівця – психолога або лікаря.

Агресивні діти б'ються, кусаються та штовхаються, а іноді у відповідь на яке-небудь (навіть доброзичливе) звертання до них «вибухають» і гніваються через безліч неістотних причин. Слід зазначити, що агресивні діти поведуться так саме тому, що не знають, що можна поводитися інакше, - на жаль, їхній поведінковий репертуар досить убогий. Якщо ж педагог та батьки пояснять (або продемонструють) агресивним дітям можливі способи реагування в тій чи іншій ситуації, нададуть їм можливість обирати якийсь із запропонованих способів поведінки, вважаємо, що діти відгукнуться на пропозицію, і спілкування з ними стане ефективнішим і приємнішим для всіх.

Отже, дорослим необхідно навчити агресивних дітей прийнятних способів виявлення гніву. Щоправда, психологи не рекомендують щоразу стримувати емоцію гніву, оскільки через це ми можемо стати своєрідною «скарбничкою гніву». Крім цього, якщо людина повсякчас стримуватиме свій гнів, рано чи пізно вона все-таки відчує необхідність вилити його, але вже не на того, хто викликав це почуття, а на того, хто потрапив під руку, або на того, хто слабкіший і не зможе дати відсіч.

Список використаної літератури:

1. Реан А.А. Агресія та агресивність особистості //Психологічний журнал. -1996. - № 5. – С. 18.
2. Румянцева Т.Г. Агресія і контроль. Питання психології. – 1992. – 40 с.
3. Сухомлинський В.А. Как воспитать настоящего человека (Советы воспитателям). – К.: Рад.школа, 1975. – 236 с.

АГРЕСІЯ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ, ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Агресивна поведінка – один з яскравих показників соціальної дезадаптованості дитини. Елементарні ознаки агресії можна спостерігати в дітей в молодшому віці: більшість мам не дивується, коли дитина «брикається», б'ється, кусається. Ця поведінка неприємна оточенню. В результаті соціалізації дитина вчиться контролювати свої агресивні імпульси, що необхідно для життя в суспільстві. У деяких дітей агресія залишається не соціалізованою і знаходить вихід у фізичному насиллі [1, с.21].

Агресія (з лат. aggression – напад, наступ) – це вмотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам і правилам співіснування людей у суспільстві, умисні дії, спрямовані на заподіяння шкоди [3, с.35].

Хоча це слово існує давно, його точне визначення ввели досить - таки недавно. До поч. XIX століття агресивною вважалася будь-яка активна поведінка, як доброзичлива, так і ворожа. Пізніше визначення цього слова стало більш вузького спрямування. Під агресією стали розуміти ворожу поведінку по відношенню до оточуючих.

Проблемою агресії у дітей займалося багато науковців: Л. Берковіц (агресія: причини, наслідки і контроль), Г. Бреслав (емоціональні особливості формування особистості в дитинстві: норма і патологія), К. Бютнер (життя з агресивними дітьми), К. Лоренц (агресія так зване «зло»), Г. Паренс (агресія наших дітей), І. Фурманов (дитяча агресивність), Т. Рум'янцева (агресія та її контроль), Г. Моніна (тренінг по стійкості до агресії).

Нині вивчено умови виховання, що сприяють виникненню і закріпленню агресивних ознак у дітей. На моральні цінності дитини суттєво впливає турбота, яку дитина отримала від дорослих у дитинстві, емоційний розвиток взаємин між дитиною і дорослими в перші роки життя. Ці фактори визначають формування потреби в емоційних контактах з іншими людьми, розвитку здібностей до співпереживання. У суспільстві, де батьки відгукуються на потреби дитини, простежується низький рівень злочинності.

Злодійство найбільш поширене в суспільстві, де для виховання відповідальності й самостійності використовують переважно покарання і суворе ставлення до дітей. Злочини проти особистості досить поширені там, де вихованням дитини традиційно займаються мами, де немає тісних емоційних зв'язків з батьком. Злочини проти особистості, насилля часто зустрічаються в суспільстві, де дітей грубо і несподівано змушують виявляти самостійність.

На підставі цього можна зробити висновок, що теплі, тісні взаємини з батьками сприяють розвитку в дитини гуманного ставлення до інших. Любов, піклування, увага від близьких є для дитини життєво важливими, це дає відчуття захищеності, забезпечує емоційну стабільність.

Обмеження емоційного спілкування й активної уваги з боку близьких, дорослих призводить до появи у дитини невротизму, тривожності. Тому батькам варто вчитися слухати своїх дітей.

Великий вплив на підвищення агресивності дітей мають засоби масової інформації. Вплив жорстокості, що проєктується на особистість з екранів телевізорів та сторінок Інтернету, дуже розтягнутий у часі. Діти більш чутливі до негативного впливу засобів масової інформації, ніж дорослі, оскільки вони, на відміну від дорослих, сприймають негативну поведінку за взірець. Особливо добре це простежується в експериментальних ситуаціях. У результаті експериментальних досліджень виявилось, що агресивні діти схильні дивитися агресивні фільми, а якщо це відбувається в присутності близьких дорослих, то дитина ніби отримує схвалення того, що бачить на екрані. Ті діти, які із задоволенням дивляться сцени насилля, починають більш агресивно поводитися щодо однолітків. Механізм впливу насильницьких сцен на психіку дитини має наступний алгоритм:

- страх (відраза): діти часто заплющують очі, щоб не бачити, що відбувається на екрані;
- звикання;
- байдужість;
- задоволення, насолода;
- потреба в агресивних діях.

Небезпечними і руйнівними для дитячої психіки є документальні і художні фільми, в яких діти бачать вбивства, трупи, вибухи тощо.

Найбільший вплив на формування агресивної поведінки дітей має реальна поведінка батьків, сімейне насилля.

З агресивною дитиною не можна розмовляти у підвищеному тоні, тим самим дорослий «підключається» до її збудження і провокує посилення агресивних імпульсів. Послідовне використання спокійного, плавного мовлення дозволяє дитині переключитися і слухати старшого. Особливо важливо при цьому визнати право дитини гніватися і вивільняти свою енергію різними способами (цивілізовано, не завдаючи шкоди іншим).

На жаль, інколи агресія заразна. Створюється замкнуте коло: мене били батьки, і я битиму свою дитину. Агресорами стають діти, що беруть участь у бійках, а також жертви, які хочуть ідентифікуватися з агресором.

Дорослим необхідно керуватися правилом: дитина повинна чітко розуміти, що за насиллям слід очікувати миттєвого, справедливого і неминучого покарання. Це зупинить її від хибних вчинків. Якщо покарання неадекватне, воно приносить лише шкоду [2, с.21 - 22].

Що ж до педагогічних чинників виникнення агресивної поведінки, то тут варто звернути увагу на соціально-педагогічну занедбаність, що призводить до шкільної та соціальної дезадаптації.

Агресивна дитина – це не тільки батьківський смуток, загроза благополуччю дитячого колективу, але й нещасна дитина, яку ніхто не розуміє, не хоче приголубити й пожаліти. Дитяча агресивність – ознака внутрішньої емоційної нестабільності, слабкості, згусток негативних переживань, один зі способів психологічного захисту.

Згідно з дослідженнями, сьогодні прояви дитячої агресивності є однією з найбільш розповсюджених форм дитячої поведінки. Вона включає в себе спалахи роздратованості, неслухняність, жорстокість, надмірну активність.

В учнів молодших класів спостерігаються такі форми агресії:

1) неструктивна агресивність – це як механізм задоволення бажань, досягнення цілей і здатності до адаптації;

2) ворожа деструктивність – не тільки злісна ворожа поведінка, а й бажання причинити біль, отримати задоволення від цього.

Особливості дитячої агресії:

- Жертвами дитячої агресії є не лише сама дитина, але й близькі люди – рідні, друзі, вчителі;

- Найчастіше на виникнення агресії просто немає реального приводу

- Не завжди неблагополучна сім'я є запорукою агресивної поведінки у дитини

Шляхи подолання дитячої агресії :

1. «Пояснення». Потрібно пояснити дитині в чому саме проявляється неправильність її поведінки.

3. «Відволікання». Потрібно зацікавити дитину чимось іншим, відмінним від того чим вона займається.

4.» Повільність». Не треба спішити карати дитину.

5. «Нагороди». Краще похвалити дитину за хорошу поведінку. Це збудить в ній бажання ще раз почути похвалу.

6. «Жарти». Рекомендується чим побільше жартувати з дитиною.

Найкращий спосіб уникнути надмірної агресивності в дитині – виявляти до неї любов [3, с.35].

10 основних правил взаємодії з агресивними дітьми :

1. Бути уважним до потреб дитини.

2. Демонструвати модель неагресивної поведінки.

3. Бути послідовним у покараннях. Карайте за конкретні вчинки.

4. Покарання не повинні принижувати дитину.

5. Навчайте прийнятих способів вираження гніву.

6. Давайте дитині шанс виявити гнів безпосередньо після прикрої події (фрустрація – психічний стан, викликаний неможливістю задовольнити потребу чи бажання).

7. Відпрацьовуйте навички реагування в конфліктних ситуаціях.

8. Розвивайте здатність до емпатії (співпереживання).

9. Розширюйте поведінковий репертуар дитини.

10. Учть брати відповідальність на себе [3, с.36].

Отже, агресія у дитини виникає саме тоді, коли дитина не задовольняє свої потреби і реагує на це негативними емоціями. Для того, щоб встановити психологічну рівновагу, у дитини є тільки два шляхи:

– справитись із подіями і змінити ситуацію в потрібному їй напрямку;

– встановити контроль над своїми емоціями, не дивлячись на несприятливу ситуацію (витіснення, придушення, заперечення і т.д.)

Так, як ці знання у дитини ще відсутні, тому звичайно дитина прагне змінити ситуацію, і нерідко за допомогою агресії. Шляхів її подолання існує безліч, головне - вчасно прийняти правильні міри.

Список використаної літератури

1. Караєва М. Рекомендації батькам агресивних дітей // Психолог. – 2009. – № 41. – С. 6 – 8.
2. Пересунчак О. Фактори впливу на розвиток дитячої агресивності // Психолог. – 2007. – № 2. – С. 21.
3. Шинкарук – Корзун Л. Чинники агресивності у дітей // Психолог. Шкільний світ. – 2012. – № 9. – С. 35 – 36.

Сніжана Вінцковська,
студентка 11 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО В РОБОТІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Успішне навчання і виховання дітей початкової школи, сьогодні неможливе без глибокого вивчення і творчого впровадження в життя педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. «Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця», - закликав педагогів В.О. Сухомлинський [2, с.53].

У 90-ті роки, коли почалася активна розбудова національної школи, педагоги відчували гостру потребу в інноваційних технологіях навчання. Щоб підняти освіту на якісно новий щабель розвитку, дослідники повертаються до педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського і знаходять раціональні зерна, які необхідні для організації навчально-виховного процесу в оновленій школі.

Вражає діапазон ідей мудрого педагога, що стали джерельною базою для багатьох дисертаційних досліджень: «Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського» (Бондаренко Г.Л., 1999), «Виховання школярів засобами слова у творчій спадщині В.О. Сухомлинського» (Ткаченко Г.М., 1999), «Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського» (Л.В. Ткачук., 2001). Зокрема, дисертаційне дослідження Г.М. Ткаченко «Виховання школярів засобами слова у творчій спадщині В.О. Сухомлинського» (1999) окреслює окремі аспекти словесної творчості учнів. Автор доводить, що В. Сухомлинський розглядав проблему виховання школярів засобами слова крізь призму педагогічного, психологічного, соціального та філософського аспектів. Дослідниця показала проблеми виховання засобами слова в історико-педагогічному процесі, з'ясувала погляди В. Сухомлинського на роль слова у вихованні учнів, проаналізувала форми, методи та засоби виховання словом у Павлівській середній школі. Велику увагу приділила таким формам роботи, як подорожі до джерел думки і слова, складання казок, виразне читання.

Дослідження Г.Л. Бондаренка «Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського» (1999) показало, що творчість В.О. Сухомлинський розуміє не лише як відкриття і створення нового у зовнішньому світі, а й виявлення нового у своєму ціннісному ставленні до дійсності. Дослідником проводиться змістовний аналіз поняття «творчість», визначається сутність творчої діяльності; він намагається визначити стадії творчого процесу, закономірності, вікові періоди, якості творчої особистості та оптимальні умови їх виховання та самовиховання у психолого-педагогічній науці і в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського зокрема.

У дисертації Л.В. Ткачук «Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського» (2001) досліджується феномен «педагогіки успіху» В.О. Сухомлинського. У павлівського учителя немає праці, спеціально присвяченої проблемі успіху, проте ідея «радості успіху в навчанні, в житті» червоною ниткою проходить через всю його творчість.

Про велику, вирішальну роль початкової школи говорять багато. "Міцний фундамент знань закладається в початкових класах", "Початкові класи — це основа

основ". Тому дуже важливо, щоб чарівний світ природи, гри, краси, музики, фантазії, творчості, що оточує дітей до школи, не закрився перед дитиною класними дверима. Навчання в перші місяці й роки шкільного життя не повинно перетворюватися на єдиний вид діяльності. Дитина лише тоді полюбить школу, коли вчителі щедро розкриють перед нею ті самі радості, які були в неї раніше. Діти повинні жити в світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості. Цей світ повинен оточувати дитину і тоді, коли ми хочемо навчити її читати і писати. Від того, як почуватиме себе дитина, піднімаючись на першу сходинку драбини пізнання, що вона переживатиме, залежить весь її подальший шлях до знань. Просто страшно подумати, що ця сходинка стає для багатьох малюків каменем спотикання. Якщо придивитись до життя шкіл, то можна побачити, що саме в період навчання грамоти багато дітей втрачають віру в свої сили. Процес навчання письма і читання буде легким, якщо грамота стане для дітей яскравим, захоплюючим шматком життя, сповненим яскравими образами, звуками, мелодіями. Те, що дитина повинна запам'ятати, насамперед має бути цікавим. Наприклад, навчання грамоти можна пов'язувати з малюванням.

У "подорожі" до джерел слова В. О. Сухомлинський і діти йшли з альбомами і олівцями. Педагог хотів показати дітям красу і найтонші відтінки слова «луг». Вони спочатку спостерігали, що це таке, потім В.О. Сухомлинський намалював луг і підписав. Для більшості малюків літери — це малюнки. Тому він зігнув стеблинку — і вийшла літера «Л». Склавав дві стеблинки — ось і нова літера «У». Взяв ще одну зігнуту стеблинку — ось «Г». Діти підписують свої малюнки словом «луг». Потім читають це слово. Запам'ятовується форма кожної літери, діти вкладають у кожний малюнок живе звучання, і літери легко запам'ятовуються.

У початковій школі педагог має домогтися того, щоб навчання було частиною багатого духовного життя, яке б сприяло розвитку дитини, збагачувало її розум. В. О. Сухомлинський категорично засудив навчання, що зводиться до тренування пам'яті, зубріння, механічного заучування та одноманітності. У 1 класі він взагалі не визнавав "чистих" уроків читання, письма, математики. У творі "Серце віддаю дітям" педагог ділиться своїм досвідом: "Як тільки діти починали втомлюватись, я переходив до іншого виду роботи" [1, с.154]. Могутнім засобом урізноманітнення праці було малювання. "Ось я бачу, що читання починає стомлювати дітей. Кажу: "Розгорніть, діти, свої альбоми, намалюємо казку, яку ми читаємо" [1, с.156]. Зникають перші ознаки втоми, в дитячих очах радісні вогники, одноманітна діяльність змінилася творчістю. Це ж стосується й інших уроків.

Навчання в "зелених класах", складання книжок-картинок про природу, подорожі на природу, проведення уроків мислення, використання і розв'язування задач із "живого задачника", кімната казки, острів чудес, куточок краси, використання в духовному житті пісні, книжки, проведення свят Матері, троянд, польових квітів, праця в Саду Матері, написання дітьми оповідань, казок — ці та інші знахідки педагога сприяють розумовому розвитку дітей, засвоєнню духовних цінностей свого народу. Вчителі початкових класів багато зусиль докладають до того, щоб роки навчання для наймолодших були справжньою школою радості, як і радив В.О. Сухомлинський. Школа радості існує тоді, коли учням цікаво навчатися. А вихованцям початкових класів у школі має бути дійсно і цікаво, і радісно, і весело. І це тому, що класні керівники, за пропозицією В.О. Сухомлинського обирають найкращі шляхи до сердець малюків: через казку, цікаві ігри, музику, дитячу творчість. Найголовнішим джерелом розвитку своїх вихованців учителі вважають

природу, тому що «... серед природи,- писав Василь Олександрович,- багатої на живі образи, на природі легше думається, краще фантазується, швидше добираються слова з найтоншими відтінками»[2,с.208].

У школі, яку очолював В.О. Сухомлинський, учні всіх початкових класів мали свої куточки краси: Зелений клас, Дубова, Горобінова, Бузова алеї, клумби лікарських рослин, Куточок лісу, висока кучерява береза, привезена з Білорусії ще Василем Олександровичем, стрункі ялини, посажені разом з білоруськими учнями та вчителями понад тридцять років тому. В куточках краси класні керівники проводили уроки мислення серед природи, керуючись порадами свого наставника проте, що "уроки серед природи - це подорожі до джерел живої думки"[2, с.159].

В.О. Сухомлинський старався завершити роботу у школі в той момент, коли в дітей загострювався інтерес до предмета спостереження, до праці, якою вони зайняті. Нехай малюки з нетерпінням чекають завтрашнього дня, нехай він обіцяє їм нові радощі, нехай вночі їм сняться срібні іскорки, які розсипає по землі Сонце...

Школа під блакитним небом давала можливість великому педагогу відкривати перед дітьми вікно в навколишній світ, і цю науку життя і пізнання він намагався донести до всіх учителів. Він радив їм: «...не обрушуйте на дитину лавину знань, не прагніть розповісти на уроці про предмет вивчення все, що ви знаєте, — під лавиною знань можуть бути поховані допитливість і любов до знань. Умійте відкрити перед дитиною в навколишньому світі щось одне, але відкрити так, щоб шматочок життя загравав усіма кольорами веселки. Залишайте завжди щось недовомлене, щоб дитині захотілося ще і ще раз повернутися до того, про що вона дізналася» [2, с.56-58]. «Я ділився з учителями своїми думками про " подорожі до першоджерел живого слова " — так я назвав яскраві, короткі, емоційно насичені розповіді малюків про предмети і явища навколишнього світу, які вони бачать своїми очима. Учителі початкових класів за моїм прикладом почали здійснювати такі самі "подорожі". Це не було відмовою від уроку або втечею від книжки, від науки в світ природи. Навпаки, це збагачувало урок, оживляло книжку, науку» [3, с.105].

Отже, творча спадщина В.О. Сухомлинського переконує нас у різноманітності педагогічних підходів до формування особистості дитини. Нині, у період активних пошуків ефективних методів виховання гуманістичних цінностей, практична діяльність Василя Олександровича є надійним помічником у вирішенні цих важливих завдань.

Список використаної літератури

1. Сухомлинский В. А. Серце отдаю детям. — К.: Рад. школа, 1973. — 288с.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. — К.: Рад. школа, 1988. — 304с.
3. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека (Советы воспитателям) — К.: Рад. школа, 1975. — 236с.

Катерина Вознюк

студентка 14 групи

навчально-науковий інститут педагогіки,

Н.А Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Агресивні прояви у дітей є однією з найбільш гострих проблем не тільки для працівників сфери освіти, але й для суспільства в цілому. Ріст дитячої злочинності,

збільшення числа дітей, які проявляють агресію в повсякденному житті, висувають на перший план завдання вивчення психологічних умов, які викликають ці небезпечні явища. Особливо важливим вивчення агресивності є в молодшому віці, коли ця риса перебуває в стадії свого становлення й коли ще можна прийняти своєчасні коригувальні міри. Агресивні прояви зустрічається в більшості дітей. Однак у певних дітей агресивність стає стійкою характеристикою особистості. В підсумку у дитини виникають складності із самореалізацією, особистісним розвитком, спілкуванням з оточуючими людьми.

Дитина з агресивними проявами створює масу проблем не тільки навколишнім, але й самій собі. Учителеві молодших класів, психологові й батькам необхідно знати й урахувати особливості прояву агресії у дітей для того, щоб вчасно корегувати й запобігати деструктивним проявам. Так само необхідно враховувати той факт, що хлопчики й дівчата розрізняються по проявах агресії, і при побудові навчально-виховного процесу брати до уваги ці розбіжності. Агресивні прояви у дітей є однією з найбільш гострих проблем не тільки для працівників сфери освіти, але й для суспільства в цілому. Ріст дитячої злочинності, збільшення числа дітей, які проявляють агресію в повсякденному житті, висувають на перший план завдання вивчення психологічних умов, які викликають ці небезпечні явища. Особливо важливим вивчення агресивності є в молодшому віці, коли ця риса перебуває в стадії свого становлення й коли ще можна прийняти своєчасні коригувальні міри. Агресивні прояви зустрічається в більшості дітей. Однак у певних дітей агресивність стає стійкою характеристикою особистості. В підсумку у дитини виникають складності із самореалізацією, особистісним розвитком, спілкуванням з оточуючими людьми. Дитина з агресивними проявами створює масу проблем не тільки навколишнім, але й самій собі. Учителеві молодших класів, психологові й батькам необхідно знати й урахувати особливості прояву агресії у дітей для того, щоб вчасно корегувати й запобігати деструктивним проявам. Так само необхідно враховувати той факт, що хлопчики й дівчата розрізняються по проявах агресії, і при побудові навчально-виховного процесу брати до уваги ці розбіжності.

Проблемою агресії у дітей займаються багато науковців, таких як Л. Берковіц, Бреслав Г.Є., Бютнер К, Лоренц К., Паренс Г. за кордоном, Фурманов І.А, Рум'янцева Т.Г., Лютова Д.Г., Моніна Г.Б. в СНГ та інші. Агресивність – це властивість особистості, що виражається в готовності до агресії. Але водночас це енергія боротьби, відстоювання своїх прав та інтересів, енергія незалежності, активності. Така сила необхідна людині для того щоб досягти своєї мети, опиратися тиску зі сторони інших людей, протистояти перешкодам. Агресія – це вмотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам і правилам співіснування людей у суспільстві, умисні дії, спрямовані на заподіяння шкоди.

Для нормального розвитку здорової особистості агресивність потрібна, але в межах норми. Діти, в яких показник знижений, ростуть пасивними, поступливими, можуть легко потрапляти під вплив, стати виконавцями чужої волі, легкою здобиччю сильних і владних людей.

Небажаною є не сама по собі агресивність, а неприйнятні форми її прояву: звичка кричати, ображати, битися. Тому психологи застерігають батьків: не перекладайте виховання своїх дітей на телевізор або комп'ютер. Наслідки їхнього впливу на незміцнілу психіку можуть бути непередбачуваними. Агресивна поведінка сприймається як норма та єдиний вихід з різних ситуацій. Перегляд телевізійного насилля робить дітей «товстошкірими» і вони спокійно ставляться до насилля.

На жаль, перші уроки жорстокості та агресивності діти засвоюють ще в сім'ях, де батьки демонструють їм саме агресивні способи розв'язання життєвих проблем.

Дуже часто агресія дітей – це знак відчаю, набутий у сім'ях стиль поведінки. Їх привчили на всі неприємні, травматичні ситуації реагувати тільки криком, бійкою. Надто бурхливі прояви обурення, оскаженіння батьків розпалюють погані нахили дітей, привчають їх до безконтрольних вибухів емоцій, криків та інколи бійки.

У деяких сім'ях немає належної поваги до старших, батьки агресивно ведуть себе по відношенню до бабусі та дідуса в присутності дітей; ще інші агресивно відносяться до чужих тварин, які опинилися на їхньому подвір'ї... Так і народжуються прояви жорстокості та агресивності. Відомо, що негативна поведінка дітей підсилюється внаслідок несприятливих відносин з вчителями, що не володіють навичками спілкування з «важкими» дітьми. Конфронтація, що не припиняється, тривалі конфлікти і взаємна емоційна ворожість викликають вербальну агресію учнів на вчителів і фізичну агресію на своїх однолітків.

Як відомо, до п'яти – шестирічного віку агресивність у поведінці дітей не є порушенням. Але у молодшому шкільному віці за наявності певних факторів (припинення, образ, формування почуття незахищеності, виявлення батьками не любові до дитини їхня постійна агресивна поведінка) вона може закріплюватися і переходити зі специфічної форми поведінки в її порушення.

Агресивна дитина може потрапити до групи «ізолюваних» дітей у класі, що також негативно впливатиме на її психоемоційний стан. До того ж, присутність агресивної дитини в класі може спричинити конфліктну ситуацію: діти скаржаться батькам, батьки звинувачують учителя. У вчителя формується негативне ставлення до дитини. Дитяча агресивність є найчастіше наслідком озлобленості, зниженої самоповаги в результаті пережитих життєвих невдач і несправедливостей (залишив батько, погані оцінки в школі і т.д.). Витончену жорстокість іноді проявляють розбещені діти, яких занадто опікали батьки і які не завжди відповідали за свої вчинки. Жорстокість для них — своєрідний сплав помсти, самоствердження і самоперевірки. Отже, агресивна поведінка молодших школярів проявляється у відкритих зовні проявлених діях, які наносять іншій людині чи неживому об'єкту певної шкоди. Роль батьків в подоланні дитячої агресії є великою. Вони мусять навчитися реагувати на вчинки дітей не імпульсивно й роздратовано, а виважено, розсудливо, щоб стати для них взірцем адаптивної, адекватної поведінки. Жорстоке ставлення до дітей – це крайній ступінь невиправданої перестановки ролей, коли батьки намагаються вирішувати власні емоційні проблеми за рахунок дітей. Тому основне завдання батьків – зміна адекватних, афективних стереотипів взаємодії з дитиною: насамперед слід навчитися розуміти її емоційні прояви й адекватно реагувати на них. Виділяють окремі напрямки роботи з агресивними дітьми. Корекційну роботу з агресивними дітьми доцільно проводити в чотирьох напрямках: навчати дітей соціально прийнятних способів вираження гніву (вчити дітей прямо заявляти про свої почуття та виражати гнів у формі гри — переносачи його на гумові та м'які іграшки, подушки, «скляночки для крику» тощо). Ця техніка особливо корисна для роботи з неспокійними, не впевненими в собі дітьми, але її не можна рекомендувати для тих, хто працюють з дітьми холеричного типу активності. Для зниження емоційної напруженості рекомендується залучати дітей до роботи з податливими матеріалами. Зазвичай, у такій роботі дитина відповідно демонструє накопичену енергію: ліпить або розминає, стукає по глині кулачком, відриває шматочки від виліпленої фігурки.

Навчати дітей прийомів саморегуляції, вміння володіти собою за різних ситуацій, для них корисними будуть будь-які релаксаційні та психогімнастичні вправи, зважаючи на м'язову напругу й затиски в ділянці кисті рук та обличчя. Наприклад, піднімаючи та кидаючи «тяжку штангу», дитина зменшує напруженість, відволікається та відпочиває. Одним із прийомів самоконтролю є стискання в кишені «чарівного камінчика» чи іншого талісмана, який попередить агресивні бажання. Можна рекомендувати дитині дуже простий спосіб довести свою силу: стиснути долонями лікті і притиснути руки до грудей — поза витриманої людини. Для виходу з конфліктних ситуацій агресивних дітей необхідно навчати різних комунікативних умінь: вітання і прощання, звертання, прохання про підтримку, послугу, допомогу, надання допомоги, вдячності, відмови. Дуже важливо проводити спеціальну роботу, спрямовану на розвиток компетентності у спілкуванні дітей з агресивними проявами. Розвиваючи компетентність у спілкуванні дітей з агресивними проявами, необхідно навчити їх слухати інших, співпрацювати, говорити перед іншими, керувати та підкорятися. Обговорюючи агресивні вчинки, необхідно запитувати, що відчуває дитина, як і коли вона співпереживає та співчуває іншим, як реально може допомогти ровесникам. Аналізуючи поведінку казкових персонажів, через довірливу розмову в колі дітей, через сюжетно-рольові ігри, дорослий має змогу формувати довіру до людей, емпатійні почуття. Для термінового конструктивного впливу в конфліктних ситуаціях рекомендуються дорослим такі правила взаємодії з дитиною:

- дитина відредаговує свій гнів у дозволених межах і заспокоюється. Необхідно акцентувати увагу на вчинку, не обзивати її, не оцінювати та не нагадувати минулих проступків, тому що критичні зауваження посилять дитячу образу.
- контроль за своїми негативними емоціями (роздратуванням, гнівом, злістю, страхом та безпорадністю), які виникають у ситуації взаємодії з агресивними дітьми.

Часто буває так, що в нашій традиційній школі обділені професійною педагогічною турботою саме ті діти, які в першу чергу її потребують. Це, як правило, агресивні діти, які стикаються з постійними проявами неповаги до себе в сім'ї, брутальністю, тобто діти із складною долею, педагогічно занедбані, нерідко фізично та розумово відсталі. Найчастіше тільки вчитель може допомогти «важкій» дитині, спробувати припинити або загальмувати формування та закріплення негативних тенденцій у поведінці. І самим «важким» дітям насамперед потрібні найбільша увага, турбота про їх емоційне здоров'я і психолого-педагогічна допомога, спрямована на усунення або зменшення негативних рис. Практика і досвід багатьох досвідчених учителів засвідчують, що проста констатація вад характеру, що формується, як правило, не дає бажаних результатів. Тому виховання дитини молодшого шкільного віку неодмінно має поєднуватися із вивченням особистості та умов її життя. Оскільки ж ефективність останнього значною мірою зумовлена впливом соціального оточення, вивчення особистості повинно супроводжуватися діяльністю педагога з оздоровлення впливу цього середовища. В.О. Сухомлинський не раз наголошував, що не можна виставляти недоліки, сподіваючись, що дитина зможе критично оцінити свою поведінку та змінити її. Цей шлях вражає самолюбство, почуття власної гідності, гордість дитини. В. О Сухомлинський був переконаний, що безліч шкільних конфліктів, які часто закінчуються великою бідой, трапляються від невміння вчителя розмовляти з учнями. Ось чому, вчитель має використовувати такі засоби психологічного впливу на дитину, які не викликали б у неї реакцію внутрішнього

опору на його дії. Головною причиною агресивної поведінки молодших школярів є некоректне виховання з боку батьків та приклад який вони подають своїм дітям. Підсилюють агресію несприятливі відносини з вчителями та жорстоке ставлення однолітків. Запобігти дитячій агресії доволі легко, потрібно навчитися спокійно, виважено та розсудливо реагувати на негативні вчинки дітей, щоб стати для них позитивним взірцем для наслідування. Отже, агресивна поведінка дитини – це сигнал SOS на який потрібно негайно реагувати.

Список використаної літератури

1. Гокіна Л. Агресивна поведінка дітей – це крик про допомогу // Психолог. – 2007. – № 13. – С. 84 – 87.
2. Караєва М. Рекомендації батькам агресивних дітей // Психолог. Шкільний світ. – 2011. – № 39. – С. 21 – 22.
3. Рудь Л. Насилля та жорстокість в учнівському колективі // Психолог. – 2012. – № 9. – С. 35 – 36.

Аліна Демиденко,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ПРИЧИНИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В учнів молодших класів відбувається адаптація до соціальних умов взагалі та до початку нового етапу їхнього життя – шкільних років. У молодшому шкільному віці в дітей формуються навички та вміння вчитись і сприймати суспільство як воно є. На думку сучасних психологів [2], період молодшого шкільного віку надзвичайно важливий у справі формування та закріплення основних тенденцій поведінки дітей, також і агресивної. Тому звертати увагу на прояви агресивної поведінки дитини повинні, в першу чергу, вчителі початкових класів. Чим молодша дитина, тим більше вона піддається корекційній роботі.

Майже в кожному класі зустрічається хоча б одна дитина з проявами агресивної поведінки. Навіть, якщо кожен з нас порине думками у своє дитинство, то згадає дитину, яка нападала на інших, обзивала та била їх, відбирала та псувала речі. Про таку дитину люди часто говорять, що вона виросте невинним хуліганом. Але вони вводять себе і оточуючих в оману. Адже така дитина лише виражає почуття внутрішнього дискомфорту, невміння адекватно реагувати на події, які відбуваються. Таку дитину варто лише підтримати, вселити в її душу впевненість, бо часто агресивна дитина відчуває себе нікому не потрібною, відкинутою всіма. Вона потребує допомоги дорослих. Тому і батьки, і вчителі початкових класів повинні докласти належних зусиль для вирішення даного типу проблем з дітьми молодшого шкільного віку і намагатися знайти шляхи їх вирішення та спланувати корекційну роботу з такими дітьми.

Агресивні прояви можуть бути:

- 1) засобом досягнення певної мети,
- 2) способом психологічної розрядки, заміщення заблокованої потреби,
- 3) самоціллю,
- 4) способом задоволення потреби в самореалізації та самоствердженні [2];

Щоб спланувати корекційну роботу з агресивними дітьми молодшого шкільного віку, насамперед, слід виявити причину та чинники виникнення агресивної поведінки. До найпоширеніших чинників виникнення агресії у дітей можна віднести такі:

- психічні травми раннього дитинства;
- погіршення соціальних умов життя дітей;
- неуважність оточуючих до психологічного стану дітей;
- «холодне» ставлення батьків, байдужість;
- вікові і соціально-психологічні особливості дитини;
- побічно стимулююча агресія (ЗМІ, іграшки) і т. д.[4].

Дослідники [1] виділяють таку основну причину агресивності, як недоліки сімейного виховання:

1. Будь-які види насильства по відношенню до дитини або по відношенню до одного з членів сім'ї, свідком якого стала дитина. В таких випадках дитина може використовувати агресію як засіб психологічного захисту або копіювати поведінку батьків, що є цілком прийнятним для дітей такого віку.
2. Негативний вплив братів, сестер.

З їхнього боку:

- відкидання,
- суперництво,
- ревності,
- жорстокість.

3. Материнський психічний стан так само може бути розглянутий як фактор агресивності.
4. Наявність специфічних сімейних традицій, може стати причиною агресивності дитини. Наприклад: перекручені моделі виховання, специфічна поведінка батьків і трактування її як загальнообов'язкової та єдиновірної.

5. Неповні сім'ї. Як правило, малолітні вбивці найчастіше з неповних сімей.

Дослідник Роберт Семенович Немов виділяє ще один «можливий чинник появи агресії у дітей – порядок народження дітей». Наприклад, до найменшої дитини в сім'ї зажди підвищена турботливість. Старші члени родини проявляють надмірну опіку, що згодом може призвести до сором'язливості, а інколи до протесту – появи агресивних дій. Якщо така дитина змушена бути самостійнішою, то з неї може розвиватися агресивна особистість. І навпаки, старша дитина в багатодітній сім'ї частіше схильна до самовпевненості, можливо тому, що відчуває вищість перед молодшими дітьми або відповідальність за них [5, с.52—53].

Педагог також повинен враховувати такі особливості як, наприклад, тип темперамента дитини: якщо у дитини холеричний тип темперамента, то вона виділяється підвищеною збудливістю, великою емоційністю. Проявлення холеричного темпераменту в значній мірі залежить від направленості особистості. Там, де немає багатства духовного життя, холеричний темперамент часто проявляється негативно: в дратівливості, стані афекту. [3].

Враховуючи ці фактори, можна сказати, що причиною невмотивованої агресії може стати будь-яка дія, що виведе дитину з під контролю свідомості.

Отже, як бачимо, існують різні думки про причини агресивної поведінки, але багато вчених вважають, що в кожному випадку свої причини, і часто їх буває не одна, а відразу декілька.

Подолання агресивної поведінки дитини – складний процес. Для того, щоб приборкати агресію у дитини, потрібно визначити її внутрішній стан. Необхідно знайти ті причини, які змушують дитину вдаватися до агресії. Тільки вивчення дитини та її сім'ї дає змогу вчителю успішно досягти мети. Вихідною позицією у подоланні проявів дитячої агресії є визнання того, що вона виявляється тоді, коли дитина з останніх сил обороняється, домагаючись таким чином задоволення своїх потреб.

В усіх випадках головним шляхом до подолання будь-яких непорозумінь є розмова, заснована на довірі. Після з'ясування причини агресії у дитини потрібно приступати до усунення чинників її виникнення. В цьому випадку важлива розмова з батьками. Можливо, саме вони є суб'єктивним фактором проблеми. Можливо, розмова з однолітками проблемної дитини покращить ситуацію. Але, на нашу думку, в цьому є важливий нюанс – небажано, щоб дитина була свідком цієї розмови, тому що це може певним чином вплинути і на самооцінку дитини, що може ще більше поглибити становище.

Можливо, присутні об'єктивні причини, тоді потрібно визначити «джерело» виникнення проблеми. І в цьому випадку вірним способом є розмова. Ні в якому випадку не можна відповідати агресією на агресію. Потрібно пам'ятати, що фізичні покарання, обмеження, утиски не допомагають придушити агресію, а навпаки сприяють її появі.

Ще одним способом подолання проблеми є метод заохочення, проте неузгодженість між словами та діями дорослих може призвести до негативних наслідків і значного погіршення ситуації. Дитина втрачає довіру до оточуючих і в неї може з'явитися нав'язлива думка, що всі навкруги обманюють і це змусить дитину ще більше закритися в собі. Вона відчуватиме себе незахищеною. Діти в такому віці особливо помічають і реагують на вчинки дорослих. Тому дорослі повинні виконувати свої обіцянки, щоб не втратити довіри та авторитету.

Отже, учні молодших класів – це педагогічно важка категорія дітей, агресивна поведінка яких пов'язана з недостатньою увагою суспільства до них, як ще до несформованої особистості. Такі діти демонструють егоїзм, що є суспільною небезпекою. Тому потрібно вчасно приймати міри у подоланні цих проблем. Завдання дорослих – навчитися розбиратися в психологічних особливостях дитячої поведінки та допомогти дітям звільнитися від непотрібної агресії до інших, до себе, до суспільства.

Педагог повинен знаходити індивідуальний підхід до кожного учня і пам'ятати, що формування дитини як особистості розпочинається саме в сім'ї, тому потрібно враховувати всі вікові особливості дітей цього періоду. Батьки повинні чітко усвідомлювати, що саме від методів і засобів виховання залежить подальша доля дитини, її розвиток, формування людських якостей і її становлення в соціумі як особистості. Взаємодія дитини з дорослими, готовими зрозуміти й прийняти її, дає агресивній дитині безцінний досвід – дорослі бувають різні, а світ не тільки поганий, що може позитивно позначитися на базовій довірі дитини до людей і світу в цілому.

Список використаної літератури:

1. Алфімова М.В. Трубників В.І. Психогенетика агресивності. Питання психології. - 2000. - № 6. - С.112-121.
2. Берковіц Л. Агресія: Причини, наслідки, контроль. Берковіц Л. – Москва - 2001. – 512 с.

3. Гамезо М.В. Домашенко И.А. Атлас по психологи – Москва: «Просвещение» 1986. – 270 с.
4. Морєва Є.О. Виховання школярів. Дитяча агресивність та способи її подолання. - 2008. - № 5. – С.34 – 35.
5. Немов Р.С. Психология: Учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 1 Общие основы психологии - 2-е изд. – Москва: «Просвещение»: ВЛАДОС, 1995. – 575 с.

Олена Кальницька,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ НОВАТОРСЬКИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського актуальна в роботі сучасної початкової школи, адже вона різнобічна і багатопланова. Уся система діяльності павлівського вчителя перейнята високими принципами гуманізму, глибокою повагою до особистості дитини, що є найголовнішим завданням педагога.

Ідеї знаного педагога знайшли подальший розвиток у працях відомих сучасних вчених: Ш.О. Амонашвілі, І.Д. Бєха, С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна, Ю.І. Мальованого та інших. Зокрема, Ш.О. Амонашвілі не тільки теоретично розширив, а й впровадив у практику гуманістичні ідеї В.О. Сухомлинського в Грузії ще в 1978р.

Значну увагу знаний учитель звертав на виховання у дітей гуманізму, людяності, доброчинності. Цій темі присвячено більшість робіт педагога. На його думку, ідея людяності насамперед реалізується через розвиток всіх потенціальних, інтелектуальних і фізіологічних можливостей особистості. Всебічно розвинена людина втілює в собі повноту і гармонію сил, здібностей, потреб, які визначають моральну, ідейну, громадянську, розумову, творчу, трудову, естетичну, емоційну, фізичну досконалість. Педагог наголошував, що, працюючи над втіленням в практику ідеї всебічного розвитку, ніколи не можна досягти однакової межі інтелектуального збагачення, пізнання, духовного удосконалення. Ця нерівність визначається природою дитини, її родинним оточенням, соціальним середовищем.

У праці "Як виховати справжню людину" подається моральний ідеал, який увібрав у себе найкращі риси менталітету українського народу. В ній розкриваються конкретні принципи, істини, повчання, настанови, рекомендації тощо. Подаються вони у вигляді правил, законів як «14 Законів дружби», правил "Десять не можна", "Дев'ять негідних речей" та ін., що складають азбуку моральної культури. В ній розкриваються зміст і методика роботи з виховання у дітей любові до Батьківщини і громадянства, ставлення до людей і обов'язку перед ними, ставлення до батьків, рідних, близьких, розуміння життя, добра і зла в ньому, виховання високих моральних якостей і норм поведінки.

Найголовнішим, найглибшим і найміцнішим надійним каменем педагогічної системи В.О. Сухомлинського є виховання у кожного вихованця поваги до самого себе. Він вважав, що до того часу, поки є самоповага, існує й школа. Коли зникає повага до самого себе — немає школи, немає ні особистості, ні колективу, одухотворених благородними цілями.

Власною педагогічною діяльністю, унікальним педагогічним експериментом у Павлівській школі В.О.Сухомлинський переконливо довів, що школа як соціальний інститут спроможна повноцінно виконувати всі свої функції, в тому числі – вчити жити, ставати Людиною. «У школі навчають не тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати світ, багатства науки і мистецтва. У школі вчать жити» [5, с.337].

Одне із найважливіших завдань учителя – сприяння становленню дитини особистістю. Педагог вважав, що маленька людина вже на початкових етапах шкільного навчання має розвиватися як особистість. Оскільки протягом молодшого шкільного віку відбуваються глибокі психологічні зміни, що торкаються інтелекту, особистості й соціальних стосунків, цей період є часом народження соціального «Я», то виникає необхідність існування у школі такого предмета, який би вчив ставати досконалою особистістю. Це, наприклад, «Людинознавство». Знаний педагог вважав, що досягнути становлення особистості можна лише крок за кроком, вводячи дитину у світ різноманітних людських стосунків. Він окреслив гуманістичний ідеал людини, що живе в гармонії з природою, іншими людьми і суспільством. А, отже, цьому потрібно вчити маленьку людину так само, як і вчити читати, писати, рахувати.

Захист і підтримка дитинства – наскрізна ідея педагогічної концепції Василя Олександровича. Педагог доводив, що школа має допомагати дитині входити в доросле життя, повноцінно проживати кожен віковий етап. «Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя» [5, с.15]. Природа шестилітньої дитини потребує гри, фантазії, то як не використовувати досвід педагога щодо казок. Він вважав, що «без казки, без гри дитина не може жити. Казка – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки й мови, тому що дитина мислить образами» [4, с.33]. «Клітини дитячого мозку настільки ніжні, настільки чутливо реагують на об'єкти сприймання, що нормально працювати вони можуть лише за умови, коли об'єктом сприймання, осмислення є образ. Якщо ж з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко стомлюються і не справляються з роботою» [4, с.34]. Водночас педагог зазначав, що через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – правильний шлях до серця дитини.

Багата спадщина В.О. Сухомлинського містить педагогічні казки для дітей. Педагогічні казки педагога — дивосвіт малят, розкритий очима мудрого наставника, який не повчає дітей, не спонукає чи заохочує їх, а просто йде поруч дітлахів, інколи ніби ще й десь за молодшими школярами, радіючи разом з ними кожному новому відкриттю. Педагогічні казки В.О. Сухомлинського активно виховують у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку найкращі людські почуття широсердності і любові до всього прекрасного, формують перші навички людяності у взаєминах між юними особистостями.

Знаний педагог використовував оригінальні методи у процесі здобуття учнями знань. «Щоб дитина була палко зацікавлена в навчанні, – наголошує В. О. Сухомлинський – їй необхідне багате, різноманітне, привабливе інтелектуальне життя. Ми повинні постійно дбати про те, щоб зі вступом до школи думка дитини не була втиснута в рамки класної дошки й сторінки букваря. Іншими словами: щоб дитина охоче вчилася, її інтелектуальне життя ні в якому разі не повинно обмежуватися лише шкільними, учнівськими методами» [4, с.427]. У початковій школі педагог домагався того, щоб навчання було частиною багатого духовного життя, яке б сприяло розвитку дитини, збагачувало її розум. Він категорично засудив

навчання, що зводиться до тренування пам'яті, зубріння, механічного заучування та одноманітності.

Навчання в "зелених класах", складання книжок-картинок про природу, подорожі на природу, проведення уроків мислення, використання і розв'язування задач із "живого задачника", кімната казки, острів чудес, куточок краси, використання в духовному житті пісні, книжки, проведення свят Матері, троянд, польових квітів, праця в Саду Матері, написання дітьми оповідань, казок — ці та інші знахідки педагога сприяють розумовому розвитку дітей, засвоєнню духовних цінностей свого народу.

Особливу увагу звертав педагог-гуманіст на специфіку роботи з дітьми із зниженою здатністю до навчання. З такими дітьми треба працювати тонко, делікатно, з індивідуальним підходом. Ці діти не повинні відчувати своєї неповноцінності. Таких учнів В.О. Сухомлинський вважає найтендітнішими, найніжнішими квітами в безмежно різноманітному квітнику людства. Адже не їхня вина в тому, що вони прийшли до школи кволими, слабкими, з недостатньо розвиненою здатністю до розумової праці.

Важливим аспектом виховання дитини є прищеплення у них любові до праці. Праця, у тлумаченні В.О. Сухомлинського, не просто виконання трудових операцій із затратою певної кількості енергії — це елемент духовного життя. Звідси випливає закономірність: чим вищий рівень духовного життя дитини, тим більшу радість приносить праця. У ній розкриваються здібності, обдарування, талант, утверджується почуття людської гідності. «Ти сам відповідаєш за свою працю», «Молодець! Старайся і ти досягнеш успіху», «Праця — ось що допоможе тобі розкрити свої здібності», «Коли мудрість увійде в серце твоє і навчання стане приємним, тоді знання оберігатимуть тебе від злого шляху». Саме такі лозунги заохочують дитину до праці.

Отже, багата спадщина В.О.Сухомлинського є цінною для педагогів XIX століття. Слова із «Листа про педагогічну етику»: «Школа — світ душевних людських доторкань», — стали ключовими для сучасних вчителів. Наукові надбання знаного педагога цінні у роботі початкової школи нашого часу.

Список використаної літератури

1. Закала Л.В. Уроки мислення серед природи // Початкове навчання. — 2005. — № 28 (68) жовтень. — С.5.
2. Кальчук М.І. Педагогіка В.О.Сухомлинського — педагогіка XIX століття // Початкова школа. — 2008. - №9. — С.1-3.
3. Сухомлинський В.О. Лист про педагогічну етику //Вибрані твори у 5-ти томах. — К., 1983. — Т.3. - С.591-600.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори в 5-ти томах. — К.: Радянська школа, 1976. — Т.4.
5. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори в 5-ти томах. — К.: Радянська школа, 1976. — Т.2.
6. Ua. suhomlinskiy.com.

Богдана Кочин,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ НА УРОЦІ

Самостійна робота як метод навчання передбачає формування важливих загальнонавчальних умінь (аналізувати, планувати, порівнювати, контролювати тощо), певних рефлексивних якостей, що у кінцевому рахунку забезпечує розвиток самостійності як якості особистості, формує суб'єкт навчальної діяльності. Ефективність самостійної роботи в процесі навчання багато в чому залежить від умов її організації, змісту і характеру завдань, логіки її побудови, джерела знань, взаємозв'язку наявних і передбачуваних знань у змісті завдань, якості досягнутих результатів у ході виконання цієї роботи. Тому питання організації самостійної роботи учнів залишається актуальним і сьогодні. Вирішення її в практиці шкіл вимагає особливої уваги, оскільки в повсякденній діяльності учителя найбільше недоліків зустрічається саме в організації і проведенні самостійної роботи учнів [1, с. 45].

У дослідження Б.П. Єсіпова, М.О. Данилова, В.О. Онищука, П.І. Підкасистого та інших науковців відзначається, що причини цього явища такі: а) формування умінь і навичок самостійної роботи є одним з найскладніших видів діяльності педагога, що вимагає ретельної підготовки учителя і учнів; б) відсутність певної системи в діяльності учителя по прищепленню учням умінь і навичок самостійної роботи; в) у шкільному навчально-виховному процесі спостерігається неправильне співвідношення репродуктивних і творчих самостійних робіт. І нарешті, розумовий розвиток школярів у процесі навчання, їх активність і самостійність багато залежить від навчання їх прийомам роботи і розумової діяльності.

Самостійна робота - це така форма організації процесу навчання, яка здійснюється з метою набуття нових знань і вмінь у спеціально відведений час без безпосередньої участі вчителя, але під його керівництвом.

Б.П. Єсіпов, аналізуючи самостійну роботу як метод навчальної діяльності, пише: «Самостійна робота учнів, що відбувається в процесі навчання, - це така робота, яка виконується без безпосередньої участі вчителя, але за його завданням в спеціально відведений для цього час; при цьому учні свідомо прагнуть досягти поставленої в завданні мети, докладаючи свої зусилля і виражаючи в тій або іншій формі результат розумових або фізичних (або тих і інших разом) дій» [2, с.56]. Він зазначає, що для правильної організації процесу навчання у всіх його ланках потрібна активність тих, хто навчається. Високий ступінь активності досягається в самостійній роботі, організованій з навчально-виховною метою. Володіння умінням самостійно вчитися програмує індивідуальний досвід успішної праці учня, запобігає перевантаженню, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу і засобів учіння. Не менш важливо, що людина, яка звикла самостійно вчитися, не губиться в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупиняється, якщо немає готових рішень, не чекає підказки, а самостійно шукає джерела інформації, шляхи розв'язання, бо уміння вчитися змінює стиль мислення і життя особистості.

Самостійна робота починається там, де думка учня поєднується з використанням певних завдань, пов'язаних з розумовою і фізичною діяльністю (або і тією й іншою разом). Як показує досвід передових учителів, а також дані наукових досліджень, широке застосування самостійних робіт у навчальному процесі дає можливість успішно розв'язати такі дидактичні завдання: підвищити рівень знань учнів, прищепити їм практичні вміння і навички, передбачені навчальними програмами, в тому числі вміння здобувати з різних джерел знання, осмислювати їх і приводити в систему, навчити школярів користуватись набутими знаннями та вміннями в житті, розвивати пізнавальні здібності дітей - спостережливість, допитливість, логічне мислення, творчу активність, прищепити культуру розумової і фізичної праці, готувати учнів до самостійної самоосвітньої роботи.

Самостійна робота, виступаючи специфічним педагогічним засобом організації та управління самостійною діяльністю учня, має подвійну природу. З одного боку, вона постає як навчальне завдання, тобто об'єкт діяльності учня, запропонований вчителем чи підручником, з іншого - формою прояву певного способу діяльності по виконанню відповідного завдання.

Розвиток самостійності учнів - це мета діяльності як вчителів, так і учнів, тому вчитель повинен створити умови для спонукання учня до самостійної роботи, такий режим самостійної діяльності, який би дав змогу реалізувати головну мету - розвиток особистості учня, її творчого потенціалу. Найбільшу актуальність набуває така організація самостійної роботи, за якої кожен учень працював би на повну силу своїх можливостей. Найпоширеніші самостійні завдання, які використовують вчителі початкової школи, - на відтворення прочитаного, вибіркове читання, розбір образних засобів за ілюстраціями підручника. І чим ширший у вчителя діапазон знань про види завдань у процесі самостійного читання, тим більше в нього можливостей для справді різноманітної і водночас цілеспрямованої роботи.

Питання удосконалення організаційних форм і методів самостійної роботи знайшли своє відображення в роботах Я.А. Коменського, Й. Песталоцці, О. Ващенка та ін. В останні роки питання вдосконалення організаційних форм і методів навчання розглядалися в працях А.М. Алексюка, В.О. Онищука, О.Я. Савченко, І.М. Чередова, Ю.І. Мальованого, В.О. Вихрущ тощо. Практичною стороною організації самостійної діяльності учнів у навчальному процесі займалися відомі педагоги Б.П. Єсіпов, О.А. Нільсон, П.І. Підкасистий та інші. Яскравим представником був В.О. Сухомлинський, який вбачав ефективність організації самостійної роботи у підготовці такого вчителя, який би прагнув постійно самовдосконалюватись, який би зміг збільшити частку розумової праці дитини, навчити її розум трудитися, збудити у дитини любов до розумової праці, до праці думки. "Навчити дитину вчитися, дати їй вміння, з допомогою яких вона буде самостійно підніматися із сходинок на сходинок довгого шляху пізнання - це одне з найскладніших завдань вчителя... Мислителем ваш вихованець стане лиш тоді, коли ви приходите до нього з думкою, запалюєте його своєю допитливістю, спрагою і ненаситністю пізнання, передаєте йому почуття гордості мислителя" [3, с.44].

Мета організації самостійної роботи визначає її зміст і методiku. Саме тому, види самостійних завдань надзвичайно різноманітні й водночас вони відбивають специфіку формування основних умінь і навичок саме з конкретного предмета. Так, як учні молодших класів вивчають різні предмети, то, відповідно, з кожного предмета учні повинні виконувати різну самостійну роботу [4, с. 28].

Зокрема, на уроках читання, метою самостійної роботи над текстом є:

а) формування в учнів навички читання та повноцінних умінь;
б) навчання учнів розуміти зміст творів і засоби створення художнього образу. Зміст самостійного завдання буде різним, залежно від мети. В першому випадку це - тренувальні вправи, які впливають на вдосконалення навичок виразного, правильного, свідомого та швидкого читання. В другому випадку - це завдання на розуміння та усвідомлення змісту художніх образів, їх оцінку та вияв почуттів [3, с. 44].

У початкових класах самостійна робота з мови здебільшого являє собою різноманітні вправи. Дуже важливо, щоб учитель добре усвідомлював функції кожного типу вправ, і їх місце у системі уроку. Для самостійної роботи учням можна запропонувати не тільки підручник, а й різні картки, на яких можуть бути різні як індивідуальні, так і групові розумові завдання. Таку роботу легко і швидко перевіряти, вона розвиває у дітей пильність, а також дає змогу заощадити час.

Щодо уроків математики, то самостійна робота на них практикується дуже широко на всіх етапах навчального процесу. Перед тим, як визначити і підготувати матеріал для самостійної роботи, вчитель повинен переконатися в тому, що знання, на яких ґрунтується самостійна робота, добре засвоєні учнями.

На уроках природознавства самостійна робота учнів є найрізноманітнішою: як за формою, так і за змістом. Діти мають можливість самостійно проводити різні досліді за інструкцією (звичайно за наглядом вчителя), опрацьовувати різні статті, відповідати на різні запитання, малювати малюнки та схеми, виконувати завдання з гербарієм, який можуть створити власними руками, роздивлятися і ознайомлюватися з різними колекціями, наприклад, колекцією ґрунтів чи корисних копалин, працювати з календарем природи, заповнюючи його відповідними позначками.

Отже, самостійна робота в початкових класах - обов'язковий компонент процесу навчання, адже вона, позитивно впливає на навчання учнів. Вчасно і повноцінно сформовані вміння та навички самостійної праці в початкових класах допомагають учителю підтримувати інтерес учнів до навчання. Завдяки цьому діти працюють активно, щоразу роблячи для себе невеликі, але важливі відкриття.

Список використаної літератури:

1. Буряк В. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра // Рідна школа. - 2001. - № 9. - С. 51.
2. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. - М.: Учпедгиз, 1961. - 239 с.
3. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. - М.: Педагогика, 1980. - 240 с.
4. Трубачова О.С. Організація самостійної роботи учнів у процесі засвоєння нових знань // Педагогіка і психологія. - 1996. - №4. - С. 95.

Ірина Ложка,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Здоров'я є інтегральною характеристикою особистості і визначає якість життя. Сьогодні в Україні фіксують високий рівень захворюваності населення, особливо

серед дітей і підлітків. Зокрема, за період навчання у школі кількість здорових дітей з першого до одинадцятого класу зменшується у 3-4 рази.

Проблема здоров'я людини – одна з найбільш складних комплексних медико-соціально-філософських проблем сучасної науки. Дослідженню різноманітних сторін здоров'я індивідуума, різних соціальних та статеві-вікових груп, а також всього населення присвячено велику кількість праць. В одних працях обговорюється саме поняття “здоров'я”, в інших досліджуються клінічні аспекти здоров'я (вірніше патології), а ще інші присвячені дослідженню факторів, що визначають здоров'я. Самостійну групу представляють праці, що розглядають шляхи та засоби охорони здоров'я населення. Частина досліджень складають теоретичні, фундаментальні розробки, які вирішують філософсько-методологічні питання здоров'я, інші ж носять більш прикладний характер і широко використовуються в практиці.

Автори по-різному формулюють глобальну проблему здоров'я людей: від часткової задачі ліквідації небезпечних інфекційних захворювань до алормістських (від фр. *alarme* – тривога, хвилювання) постановок, зв'язаних з “виживанням” людства на планеті. Академік П.Л. Капіца [2, с.33] виділяє три основних аспекти глобальних проблем:

- 1) техніко-економічний, пов'язаний з виснаженням природних ресурсів земної кулі;
- 2) екологічний, пов'язаний з екологічною протигагою людини та живої природи при глобальному забрудненні навколишнього середовища;
- 3) соціально-політичний, оскільки ці проблеми пов'язані з необхідністю їх вирішення у масштабі всього людства.

На його думку, однією з найбільш важливих глобальних проблем, які визначають долю людства, є проблема “якості” народонаселення, під якою він розуміє “комплекс медико-генетичних та соціально-психологічних характеристик життя людей, їх фізичне здоров'я, рівень розвитку інтелектуальних здібностей, психофізіологічний комфорт життя, механізм відтворення інтелектуального потенціалу суспільства і т.д. В той же час загально визнаного наукового підходу до рішення цієї проблеми ще немає” [2, с.56].

А.Я. Іванюшкін розглядає “здоров'я” з точки зору наукового його змісту та цінностей смислу. Він пропонує три рівні цінностей:

- 1) біологічний – початкове здоров'я припускає досконалість саморегуляції організму, гармонію фізіологічних процесів і як наслідок максимум пристосування;
- 2) соціальний – здоров'я є міркою соціальної активності, відношенням діяльності людини до світу;
- 3) психологічний, особистісний – здоров'я є не відсутністю хвороби, а скоріш запереченням її, тобто переборенням.

Здоровий спосіб життя – спосіб життя людини, який спрямований на профілактику хвороб і зміцнення здоров'я.

Поняття «здоровий спосіб життя» однозначно поки ще не визначено. Представники філософсько-соціологічного напрямку розглядають здоровий спосіб життя як глобальну соціальну проблему, складову частину життя суспільства в цілому.

У психолого-педагогічному напрямку здоровий спосіб життя розглядається з точки зору свідомості, психології людини, мотивації. Є й інші точки зору (наприклад, медико-біологічна), однак різкої межі між ними немає, так як вони націлені на вирішення однієї проблеми – зміцнення здоров'я людини.

Одним із найважливіших показників здорового способу життя є обсяг фізичних навантажень. Як безпосередні показники рухової активності, що впливають на визначення здорового способу життя (чи нездорового), використано індикатори про наявність (чи відсутність), характер і обсяг фізичних навантажень, які дають чіткі підстави для розподілу респондентів стосовно цього аспекту здорового способу життя. Показовою характеристикою здорового способу життя є структура (якісний склад) продуктів харчування, що вживаються в повсякденному режимі. Уявлення про ці показники дають відповідні індикатори, структуровані за кількістю вживання продуктів в часі і ступенем їхньої користі для організму. Питома вага шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю, наркотиків, інших хімічних речовин) у комплексі впливів, що визначають спосіб життя, є надзвичайно суттєвою. Саме тому цей аспект містить велику кількість індикаторів, які досить повно відбивають спектр проблеми – причини не паління, віковий і кількісний зріз тих, хто палить, паління в оточенні, вікова, кількісна і якісна ознаки вживання алкоголю, віковий і структурний аналіз наркотизації, ступінь про інформованості й усвідомлення шкоди подібних звичок.

Принцип оздоровчої спрямованості уроків фізичної культури полягає в організації фізичного виховання школярів, і зокрема, занять фізичними вправами, таким чином, щоб вони сприяли профілактиці захворювань учнів, зміцненню їхнього здоров'я. В ході фізичного виховання слід забезпечувати таке поєднання роз'яснювальної, виховної роботи і різних форм практичних занять фізичними вправами, при якому фізична культура стає усвідомленим обов'язковим компонентом режиму для школяра.

Згідно з „Положенням про фізичне виховання учнів загальноосвітньої школи” система занять школярів фізкультурою і спортом включає такі пов'язані між собою форми:

- уроки фізичної культури;
- фізкультурно–оздоровчі заходи протягом шкільного дня (гімнастика перед уроками, фізкультурні хвилинки під час уроків, ігри й фізичні вправи на перервах і в режимі продовженого дня);
- позакласна спортивно-масова робота (заняття в гуртках фізичної культури і спортивних секціях, спортивні змагання);
- позашкільна спортивно-масова робота та фізкультурно-оздоровчі заходи за місцем проживання учнів (заняття в дитячо-юнацьких спортивних школах, туристичних гуртках і т.д.);
- самостійні заняття учнів фізичними вправами вдома, на пришкольних і дворових майданчиках, стадіонах та інше [5].

Систематичні заняття фізкультурою позитивно впливають на розвиток учнів у школі та сім'ї, спонукають їх дотримуватися правильного режиму і вимог гігієни.

Уроки фізичної культури є основною формою фізичного виховання учнів. Вони обов'язкові для всіх школярів (за винятком тих, хто за станом здоров'я віднесений до спеціальної медичної групи). Уроки повинні активно сприяти успішному здійсненню позакласної і позашкільної роботи з фізичного виховання, формуванню в учнів інтересу і звички до занять фізичними вправами в повсякденному житті. Необхідно підвищувати вплив уроків фізкультури на вдосконалення інших форм фізичного виховання. Відомо, що навіть при якісному проведенні уроків їх безпосередній вплив на фізичний розвиток учнів недостатній. Науковими дослідженнями встановлено, що урок фізкультури забезпечує в середньому лише 11% гігієнічної норми рухової

активності школяра. У зв'язку з цим, необхідно збагачувати і правильно поєднувати різні форми фізичного виховання учнів і фізкультурно-оздоровчої роботи [4].

Особливо велику увагу слід приділяти в школі оздоровчій роботі з ослабленими та хворими учнями. У позаурочний час з ними треба проводити спеціальні заняття з лікувальної фізкультури.

Спрямованість навчальної і позакласної роботи з фізичної культури на масове залучення учнів до систематичних занять фізичною культурою і спортом великою мірою сприяє зміцненню здоров'я вихованців школи, підвищенню рівня їхньої фізичної і розумової працездатності.

Гімнастика перед заняттями проводиться в школі за 20 хв. до початку уроків. Вона сприяє розв'язанню певних виховних і організаційних завдань. На відміну від ранкової зарядки, для гімнастики перед заняттями існують деякі обмеження (виконується в шкільній формі). Проте все це не знижує її властивості для розвитку фізичної культури школярів. Адже не секрет, що для більшості учнів загальноосвітніх шкіл ранкова гімнастика вдома не стала обов'язковою.

Лише за умови масового залучення дітей до повсякденного виконання ранкової зарядки відпадає необхідність у гімнастиці перед заняттями.

Фізкультхвилинки під час уроків сприяють підвищенню розумової й фізичної працездатності учнів. Видатний російський вчений-педагог К.Д. Ушинський зазначив: „Дайте дитині трохи порухатися, і вона знову подарує вам 10 хвилин уваги, а десять хвилин жвавої уваги, якщо ви зуміли їх використати, дадуть вам більше, ніж цілий тиждень напівсонних занять” [6]. У зв'язку з цим науковці рекомендують відводити на кожному уроці, особливо третьому і наступних, 1-2 хв. для проведення фізкультхвилинок. Перед її початком провітрюється класна кімната. Потім під керівництвом учителя учні виконують ряд фізичних вправ. Особлива увага приділяється тим вправам, які допомагають запобігти негативному впливу сидячого способу життя на фізичний розвиток дитини (порушенню постави і деформації будови тіла), сприяють більшому насиченню організму киснем [6].

Організоване проведення ігор, змагань та фізичних вправ на великих перервах є важливим фізкультурно-оздоровчим засобом у режимі шкільного дня. Відомо, що ефективність відпочинку учнів і підготовки їх до навчання залежить від того, як вони проводять перерви.

Під час великих перерв рекомендується добирати фізичні вправи у відповідності з віковими можливостями школярів. Перерви мають проводитися на свіжому повітрі і взимку. При цьому дітям слід постійно рухатись, а вправи виконувати більш інтенсивно. Бажано, щоб усі фізкультурно-оздоровчі засоби на великих перервах здійснювалися в ігровій, а якщо рівень підготовленості учнів приблизно однаковий, то і в змагальній формі. На перервах потрібно організовувати тільки вже засвоєні учнями ігри чи рухові дії.

Щоденне проведення в школі гімнастики перед заняттями, фізкультхвилинки і рухливих перерв сприяє підвищенню не тільки фізичної, а й розумової працездатності учнів.

Таким чином, низький рівень соматичного здоров'я дітей свідчить про необхідність впровадження засобів фізичної культури оздоровчої спрямованості в систему фізкультурно-оздоровчої роботи для дітей молодшого шкільного віку. Правильне фізичне виховання великою мірою сприяє повноцінному психічному розвитку дитини та вдосконаленню її рухових функцій.

Список використаної літератури

1. Дубогай А.Д. Управлять здоровьем смолоду. – К.: Молодь, 1985. – 112 с.
2. Валеологічна освіта та виховання: сучасні підходи, доступність і шляхи їх розвитку в Україні: Збірник науково-практичних статей / За заг. ред. В.М. Оржеховської. – К.: Майстер, 1999. – 120с.
3. Основи здоров'я і фізична культура. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-11 класи. – К.: Початкова школа, 2001. – 112 с.
4. Качашкін В.М. Методика фізичного виховання. – М.: Просвіта, 1989.
5. Полулях А. Формування здорового способу життя школярів засобами фізичного виховання в умовах ступеневої освіти //Фізичне виховання в школі. – 2002. - №4.–С. 35-38.

Олена Мельничук,
студентка 32 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Т.П. Москвіна, кандидат педагогічних наук, доцент

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Розвиток системи освіти вимагає від педагогічної науки й практики вивчення і впровадження нових методів навчання і виховання дітей.

Інновації в педагогіці пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією (лат. *integratio* — відновлення, об'єднання в ціле окремих елементів) знань і форм соціального буття. Нині створюється нова педагогіка, характерною ознакою якої є інноваційність — здатність до оновлення, відкритість новому [1,с.7-8].

На сучасному етапі все очевиднішим стає те, що традиційна школа, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. А значна частина знань, які освоюють діти, була здобута людством 200—400 років тому. Сучасна школа недостатньо розвиває здібності, необхідні їй випускникам для того, щоб самостійно самовизначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці. Головними недоліками традиційної системи освіти є породжені нею невміння і небажання дітей вчитися.

Найголовнішою особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання —традиційної та інноваційної. Терміни «традиційне (нормативне) навчання» та «інноваційне навчання» запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу (1978), який звернув увагу світової наукової громадськості на неадекватність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей. Інноваційне навчання трактувалось у ній як процес і результат навчальної та освітньої діяльності, що стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі. Воно орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми.

З метою розвитку творчих здібностей учнів поступового й систематичного прилучення їх до самостійної пізнавальної діяльності, забезпечення співпраці між учнями та вчителем недостатньо використовувати лише традиційний урок.[2; с. 9] На жаль, на уроках англійської мови вчителі використовують лише базовий підручник чи робочий зошит для вивчення і закріплення нового матеріалу, що робить

навчальний процес одноманітним і нецікавим для школярів молодших класів. Тому не слід зводити уроки лише до механічного відтворення, закріплення навичок. Нетрадиційний урок дає змогу учням побачити можливості застосування своїх знань, виявити свій рівень, порівняти себе з іншими учнями, розкритись.

На допомогу вчителю можуть прийти уроки-казки, уроки-подорожі, уроки - ділові ігри та використовуватися елементи гри в ході уроку.

Більше того, дослідження психологів засвідчують, що в молодшому шкільному віці необхідна присутність сюжетно-рольової гри. «В протилежному випадку незадоволений ігровий мотив, переносячись у неадекватну сферу навчання, перешкоджає формуванню повноцінних мотивів навчання» [3, с.32]. Навчальна гра задовольняє найбільш актуальні для дитини потреби в спілкуванні, емоціях, русі. Переважно групові форми ігор найповніше забезпечують адаптацію школярів до нового соціального середовища. Ігри мотивують мовленнєву діяльність учнів. За рахунок багаторазового ігрового сприйняття та відтворення навчального матеріалу забезпечується стійке запам'ятовування лексичних одиниць та граматичних структур. Підключення ігрових та музичних компонентів, елементів драматизації сприяє створенню творчої атмосфери інтелектуальної діяльності на уроках, що значно підвищує ефективність мимовільних процесів сприйняття, уваги та пам'яті. Особливе значення має створення сприятливого психологічного клімату на уроках. Саме в молодшому шкільному віці проявляються такі негативні форми дитячої безпосередності як нестриманість, упертість, примхливість, дратівливість, пустотливість і т.д [4,с.10].

Загальновідомими є труднощі, які виникають у першокласників у процесі оволодіння навичками техніки письма (каліграфічними, графічними, орфографічними) [5]. Тому одним з параметрів готовності молодшого школяра до школи є, зокрема, розвиток дрібної мускулатури кисті руки як передумова оволодіння письмом [6, с.384]. На думку С.Л. Коробка, шестирічки припускаються помилок і в таких видах дошкільної діяльності, як конструювання й аплікація, та порушують пропорції при малюванні та ліпленні.

Саме тому резерви загального розвитку молодших школярів у навчально-виховному процесі О.Я.Савченко [7, с.177] вбачає в обов'язковому продовженні (в спеціальних системах вправ) розвитку трьох дошкільних напрямів: «чутливі вуха», «гострі очі» та «вмілі руки» (розвиток і вдосконалення вмінь слухати й чути, бачити та відчувати). Зокрема вона [7, с.187] пропонує опосередкований шлях подолання згаданих вище та аналогічних труднощів — тренування відповідних м'язів руки молодшого школяра та координація його рухів у таких видах діяльності, які, здавалося б, далекі від письма. Ось, наприклад, розглянемо вправу, метою якої є формування вмінь аудіювання.

Завдання: За бажанням розфарбувати погодні умови. Вирізати смужки з ними та виразами обличчя. Слухаючи на уроці розповідь учителя про погоду та ставлення до неї хлопчика, проілюструвати за допомогою відповідних малюнків. Наприклад, It's sunny. The boy likes/ doesn't like a sunny day.

А тепер розглянемо застосування комп'ютеру на уроках англійської мови. Проведення уроків з використанням комп'ютеру переконує нас у тому, що він має надзвичайно широкі можливості для вдосконалення навчального процесу. Учень «подумки» виконує низку розумових операцій з образами відображеного наочного матеріалу. До того ж використання комп'ютерів у початковій школі - надзвичайно

цікаве. І бажано цю зацікавленість не втратити, зробити уроки більш змістовними, щоб діти чекали їх із нетерпінням.

У дітей молодшого шкільного віку дуже рідко з'являється страх до комп'ютера, вони з радістю спілкуються з ним.

За допомогою комп'ютерних програм молодші школярі вивчають комбінаторику, вчать будувати і конструювати, причому кожний учень має змогу вчитися у своєму стилі. Гра стимулює процес пізнання і навчання дітей. А також привчає їх до сумлінної праці.

Отже, можна зробити висновок, що гра—це творчість, гра — це праця. У процесі гри в дітей виробляються навички зосередження, самостійного мислення, розвивається увага, дисципліна. Введення в урок ігор чи ігрових моментів робить навчання цікавішим, створює в дітей бадьорий настрій, полегшує подолання труднощів у засвоєнні навчального матеріалу.

Список використаної літератури

1. Дичківська І.М Інноваційні педагогічні технології. - К.: Академвидавництво, 2004.
2. Отдатчикова Л.В. Нетрадиційні форми навчання // Сільська школа. – 2008. - №11(23), листопад.
3. Ельконін Д.Б., Венгер А.Л. Особливості психологічного розвитку дітей 6-7 річного віку. - М., 1998.
4. Поліщук В.М. Поведінкові прояви в дітей дошкільного і раннього шкільного віку // Початкова школа. – 1996. - №12.
5. Бігич О.Б. Вправи з навчання техніки читання та письма англійською мовою на початковому ступені. - К.: Ленвіт, 2000.
6. Зимняя И.А. Педагогическая психология. - М.: Просвещение, 2000.
7. Савченко О.Я Сучасний урок у початкових класах. - К.: Магістр S, 1997.
8. Рекун Г.Т. Вивчення інформатики в початковій школі // Бібліотека вчителя початкової школи. – 2000. - №21-22.

Вікторія Оберемська,

студентка 14 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Теоретична, літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога В.О. Сухомлинського увійшла до історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою, його педагогічні, публіцистичні і літературні праці та вчительський досвід значно вплинули на практичну діяльність школи, збагатили педагогіку України новими положеннями і думками.

Педагогічній діяльності В. Сухомлинського присвячено багато науково-популярних статей, художніх творів, дисертаційних досліджень Ю.Азарова, С. Березняка, К. Григор'єва, А. Дзевєрина, С. Заволоки, В. Князюка, П. Лисенка, А. Левшина, Н. Наумова, С. Соловейка та ін..

Хоча лише у 80-х роках ХХ століття в СРСР об'єктивно склалися умови для подолання одноманітності та уніфікації закладів шкільництва, а влада та суспільна думка вже були підготовлені, налаштовані на сприйняття і підтримку педагогічних новацій гуманістичного спрямування, однак саме з оприлюдненого В.

Сухомлинським досвіду роботи Павлиської школи варто робити відлік розгортанню явища авторських шкіл і руху педагогів-новаторів. Використовуючи сучасний термін, школа в селі була авторською, оскільки робота в ній базувалася за оригінальною концепцією, розробленою її директором Сухомлинським.

Педагог успішно поєднував практичну роботу в школі з науковою діяльністю. Він — автор багатьох монографій, методичних посібників і статей, у яких викладено новаторські погляди на зміст, форми і методи виховання, навчання рідної мови у школі. Найбільш відомі з них: «Виховання колективізму у школярів» (1956), «Духовний світ школяра» (1961), «Моральний ідеал молодого покоління» (1963), «Павлиська середня школа» (1969), «Народження громадянина» (1970), «Методика виховання колективу» (1971), «Як виховати справжню людину» (1975), «Батьківська педагогіка» (1978), «Серце віддаю дітям» (1978), «Листи до сина» (1979), «Сто порад вчителю» (1981), «Книга про любов» (1983). Праці видатного педагога перевидані багатьма мовами світу — болгарською, угорською, китайською, японською, німецькою, польською, чеською, монгольською.

У працях Сухомлинського порушено чимало проблем, які хвилювали сучасну школу. Спираючись на власний досвід, він розробив педагогічну систему, суть якої полягає в застосуванні нових типів уроків та модернізації методів навчання. Найважливішими засобами навчання він вважав слово вчителя, словники, довідники, наочність, технічні засоби. Запропонував ефективну методику навчання мови, яка є актуальною і для сучасної школи.

В. Сухомлинський як мислитель спирався на ті концептуальні ідеї, що не були стандартними для радянських світоглядних першооснов. Мається на увазі глибока, істинна народність позицій педагога, притаманна йому виражена належність його творчості - і літературної, і власне педагогічної - до традицій української культури.

Спадщина Сухомлинського надзвичайно багатогранна, та в центрі його уваги передусім — дитина, особистість, її духовний світ та моральні цінності.

Проектування людини він вважає найголовнішим у педагогічній роботі. Методика такого проектування передбачає системи розвивального навчання, самостійність і самобутність життя дитини, її право на щастя, яке може дати родина, школа, найближче оточення. Учіння має бути радістю, а не тягарем. Виховання дитини Сухомлинський розглядав у контексті різноманітних видів діяльності (інтелектуальної, трудової, моральної, естетичної, фізичної), спрямованої на всебічний розвиток особистості. Основу виховання мають становити народна педагогіка та загальнолюдські цінності — добро, совість, честь, обов'язок, гідність. Чи не найважливішим засобом виховання Сухомлинський вважав мистецтво спілкування педагога з дітьми. Людяність, душевність спілкування — ключ, що відкриває дитячі та юнацькі серця. Саме завдяки такому спілкуванню діти довіряються педагогу як старшому доброму пораднику, другу. «Учитель — це передусім жива людина, яка входить до світу пізнання, творчості, людських взаємин» [4].

Василь Олександрович багато зробив для підтримки і збагачення виховних засобів у дусі української етнопедагогіки. З його ініціативи у Павлиській школі відроджувалися народні свята трудового спрямування і в контексті з ними започатковувалися шкільні традиції. У навчальному процесі широко практикувалося написання учнями творчих робіт за народними притчами і приказками, вигаданням дітьми власних, подібних до народних творів, завдяки чому школярі привчалися відчувати рідне слово, свою національну належність. Філолог за фахом і

покликанням, В. Сухомлинський тонко відчував силу слова, значення материнської мови для збереження духовних і культурних надбань народу: «Рідна мова – то безцінне духовне багатство, в якому народ живе, передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. У рідному слові народ усвідомлює себе як силу...» [3].

Сухомлинський запропонував чимало оригінальних методів, прийомів, форм навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчих, розумових та фізичних здібностей. Зокрема, впровадив у практику «уроки мислення» серед природи, які проходили в атмосфері співробітництва й творчості. Ці уроки він називав подорожами до джерела живої думки. Прагнення зрозуміти побачене спонукало встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, пробуджуючи дитячу думку.

Своєрідно й творчо Сухомлинський використовував казку у вихованні дошкільнят і молодших школярів. «Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість — вірна дорога до серця дитини», — наголошував він [4]. Педагог високо цінував навчальний і духовний потенціал казки, визначаючи її суть як «благородне і нічим не замінне джерело виховання любові до Вітчизни. Патріотична ідея казки — в глибині її змісту, створенні народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносячи до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення» [5].

XXI ст. затребувало педагогіку В.Сухомлинського: «Він у педагогіці бачив далеко вперед, тому що стояв на плечах корифеїв педагогічної думки» [1].

Досвід Павліської школи Кіровоградської області не втратив своєї актуальності і сьогодні, незважаючи на те, що за останні роки багато змінилося в поглядах на історію розвитку нашого суспільства, в питаннях соціально-економічної політики.

Початкова освіта — це перший освітній рівень, який закладає фундамент загальноосвітньої підготовки школярів. Тому пріоритетне завдання у початковій школі на сучасному етапі — не лише сформувати в учнів певну кількість знань, загально-навчальних умінь та навичок, а забезпечити подальше становлення особистості дитини, навчити дітей самостійно і творчо мислити.

Все найкраще з минулого ввібрала в себе методика навчання і виховання молодших школярів В.Сухомлинського, бо осмислення минулого, за його словами, потрібне передусім для того, щоб ясніше уявити майбутнє, а від розуміння майбутнього багато в чому залежить культура педагогічного процесу сьогодні. Особлива приналежність методичних прийомів видатного педагога в тому, що вони будять разом і спонукають до творчості.

Всеосяжна діяльність В.Сухомлинського пройнята віковою мудрістю народу, яка знайшла своє відбиття у народній педагогіці. Власний досвід учителя-вченого і учителя-практика, його роздуми і спостереження, мудрі поради щодо шляхів, які ведуть до ефективності навчально-виховного процесу в початковій школі — життєдайне і невичерпне джерело для кожного, хто прагне стати справжнім учителем.

Глибину гуманістичних ідей В. Сухомлинського, його думки про визначальне значення рідної мови української культури для формування особистості душею сприйняла вчителька Олександрівської школи № 2 С. Павловська. Урок читання вона починає з прислів'я «За добро добром платять», а потім пропонує загадку, відповідь до якої закодована в ребусі. Відгадавши загадку і обговоривши прислів'я, учні дізнаються про тему уроку. Подібні прийоми сприяють концентрації уваги школярів на темі уроку і формують нестандартне мислення.

Особливого значення вчителька надає роботі над українською народною казкою. Вона звертає увагу дітей на особливості інтонації при розповіді казки і пояснює, важливість правильного передання тону, ритму казки, мовлення персонажів.

З 2 класу вчителька починає привчати учнів до самостійної роботи з новим текстом. Учні олівцем розмічають у тексті (на картках) логічні наголоси, підкреслюють ключові слова, жестами показують зміни у висоті голосу і ритмі читання, малюють емоціограму.

Звичайно, кожен урок не обходиться без словникової роботи. Одні слова школярі читають з дошки, бо вони потребують колективного і детальнішого розбору. Інші слова читають самостійно у виносці книжки, адже треба вчитися користуватися інструкційним матеріалом, який подає автор. Час від часу у класі проводиться конкурс виразного читання фрагментів опрацьованих творів. Звичайно, до таких конкурсів учні серйозно готуються.

Один із елементів підготовки до конкурсу – читання в особах. Це не просто перечитування слів дійових осіб, а глибока робота над змістом, над інтонаційним забарвленням тощо. За допомогою цієї підготовки учні добре усвідомлюють суть і логіку висловлювання, відчувають настрій і почуття героя твору, уявляють, який голос, характер персонажа, його особливості.

Чим доросліші стають діти, тим більше вони виконують роботи над текстами. Так С. Павловська пропонує різні види аналізу казки. Зокрема, структурний. Це коли учні визначають жанр твору, зачин, основну частину, закінчення.

Навички етики мовленнєвої поведінки формуються без зайвого моралізування. «Сама казка вчить, як на світі жити». Діти міркують над тим, що допомагає персонажам українських народних казок виходити переможцями зі складних ситуацій. У дітей поступово формуються кращі національні риси – кмітливість, доброта, сміливість, працьовитість тощо. Завдяки усній народній творчості українська мова стає для вихованців С. Павловської по-справжньому рідною.

Отже, праця, за В. Сухомлинським, - не просте виконання певних трудових операцій і витрата енергії, а частина духовного життя людини. Педагог сформулював важливу педагогічну закономірність: чим вищий рівень духовного життя дитини, тим більшу радість їй приносить праця, яка забезпечує розкриття талантів і здібностей, формує почуття самоцінності і поваги до себе.

Список використаної літератури:

1. Жадько Віктор. Український некрополь. – К; 2005. - С. 303.
2. Савельєва Світлана. Творча спадщина Сухомлинського//Рідна школа. – 2010. - №3. – С. 49-51.
3. Сухомлинская О.В. Этюды о В.А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы // Составление, предисловие, послесловие, комментарии О. Сухомлинской – Харьков: Акта, 2008. - 431с.
4. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа // Вибрані твори: В 5 томах. — К.: Рад. школа, 1977. - Т.4 – С. 31- 391.
5. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1965. - №5. – С. 45-49.

Аліна Опанасюк,
студентка 12 групи
навчально – наукового інституту педагогіки
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ПРИЧИНИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Конфліктні ситуації та агресія в житті сучасних молодших школярів стали вже нормою поведінки. Психологи, батьки та насамперед класні керівники відмічають, що агресивна поведінка дітей шкільного віку щороку зростає, і в багатьох ситуаціях стає зовсім некерованою. Батьки просто не в змозі протистояти власним дітям, не допомагають навіть покарання та позбавлення певних речей дитини. Багато досліджень показало, що агресія - не тільки психологічна чи педагогічна проблема, а ще й соціальна.

Метою статті є визначити причини виникнення агресії у молодших школярів та можливі шляхи її подолання.

Агресивність зазвичай розуміють, як прагнення завдати шкоди людині, вона може бути як фізична так і вербальна, як безпосередня так і опосередкована. На побутовому рівні ознаки агресивності в дитини простежуються чітко.

Для опису агресії в соціально – психологічній та педагогічній літературі існують певні терміни: агресія, агресивна поведінка, агресивність.

У дитини агресія проявляється у різному вигляді, але в кожній дитини по – своєму, тому чіткого визначення поняття «агресія» немає. Проте можна сказати, що кожна наука дає своє означення цьому терміну.

На думку А. Реана та Я. Коломенського, «поняття агресія і агресивність несинонімічні». Під агресією автори радять розуміти сукупність певних дій, які завдають моральну, фізичну чи матеріальну шкоду іншому об'єкту; водночас агресивність — це особистісна якість, особливість, яка виражається у готовності до агресивних дій по відношенню до іншого [1, с. 60]. Тобто агресія є певною дією, а агресивність - готовність здійснити цю дію.

За психологічним словником В.П. Зинченко, агресія є вмотивованою деструктивною поведінкою, яка суперечить нормам чинної поведінки і правилам існування людей в суспільстві, завдає шкоду об'єктам нападу, приносить фізичний біль чи викликає в людей психологічний дискомфорт. Тобто автор підкреслює соціально-психологічний та юридичний характер агресії. В роботах Т. Румянцевой та І. Бойко можна знайти підтвердження цієї думки. Автори розглядають агресію як форму соціальної поведінки, яка регулюється в процесі соціальної взаємодії.

А. Басс і А. Даркі визначили види агресивних реакцій:

1. фізична агресія;
2. непряма агресія;
3. роздратування;
4. негативізм;
5. образа;
6. недовірливість;
7. вербальна агресія;
8. почуття провини.

Взагалі агресивність – це один з факторів, який негативно впливає на адаптацію дитини в шкільному колективі. Наслідком агресивності, може стати негативне

ставлення та несприймання дитини як особистості. І. Фурманов описує чотири категорії дітей з вираженою агресивною поведінкою:

- схильні до виявлення фізичної агресії;
- схильні до виявлення вербальної агресії;
- схильні до виявлення непрямой агресії;
- схильні до виявлення негативізму.

Для дитини, яка готується вступити до школи, агресивна поведінка загрожує значними неприємностями, які не дозволять організуватися та налаштуватися на навчання, тому що така дитина поглиблена в емоційні переживання підозр, образи та страху. У більшості випадків в агресивних дітей спостерігаються підозрілість і настороженість, вони першими розпочинають сварки та бійки, а провини за це перекладають на інших. Такі діти іноді не можуть самотужки оцінити власну агресивність: вони не помічають, що викликають в оточуючих страх і занепокоєння. Отже, виходить, що агресивні діти бояться та ненавидять оточуючих, а ті, у свою чергу, бояться їх. Крім цього, діти такого віку не можуть подивитися на себе збоку й адекватно оцінити свою поведінку.

Великого значення для появи агресивності у шкільному віці набуває популярність дитини серед однолітків. Не маючи адекватних засобів спілкування, дитина кулаками намагається посісти лідируюче місце серед однолітків. Мають значення інтелектуальний рівень, розвиненість мови, фізичний розвиток, спритність, ступінь оволодіння різними видами діяльності. Агресивність, таким чином, може бути наслідком переживань, пов'язаних з образою, самолюбством.

Спостереження за дітьми раннього віку показали, що такі прояви агресії, як бажання відібрати іграшки, заволодіти чужим місцем або просто бійка, часто заохочуються дорослими, особливо батьками. Нерідко можна почути повчання батьків: "Не давай себе ображати". У наш жорстокий час чимало батьків занепокоєні тим, що їхня сором'язлива дитина не зможе постояти за себе в майбутньому. Більшість батьків менше побоюються виховати агресивну дитину, ніж сором'язливу. Крім того, перегляд дітьми певної категорії фільмів, особливо "фільмів жахів" та "бойовиків", шкідливо впливає на свідомість, заохочує до агресивної поведінки.

Дорослі іноді вважають: доки діти маленькі, таку поведінку їм можна пробачити. Дитина, яка залишилась непокараною, повсякчас прагнучим повторювати агресивні вчинки.

Агресивна поведінка молодших школярів може формуватися на негативних прикладах дорослих. Особливо схильними до агресії можуть стати діти, які зустрічаються з її проявами у власній сім'ї та відчують на собі її наслідки. Чимало батьків вдаються до фізичних покарань і навіть до жорстокості у вихованні своїх дітей. Вони не усвідомлюють, що дитина в дорослому віці стане такою ж грубою і бездушною, як і вони самі, до того ж часто відкрито буде виявляти свою неповагу до батьків.

Серед чинників, пов'язаних з проявами агресії дітей молодшого шкільного віку, виділяють такі:

- Соціально-економічне та політичне становище сучасного суспільства.
- Моральні норми поведінки, що задаються соціальними умовами.
- Умови мікросередовища, тобто сімейного, родинного оточення та оточення знайомих і однолітків.
- Характер і система виховання, які сприяють тому, що агресивні дії стають звичним засобом досягнення своїх потреб.

- Вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей.
- Соматичне неблагополуччя, послаблене здоров'я, психічні захворювання.
- Фізичні умови середовища, що оточують дитину.

Агресивні діти потребують розуміння та підтримки дорослих, тому головне завдання педагогів і батьків полягає в наданні їм посильної та своєчасної допомоги. Припустити, що дитині властива агресивність, можна лише тоді, коли впродовж не менш ніж шести місяців у її поведінці часто переважають такі ознаки:

- втрачає контроль над собою;
- сперечається та свариться з дорослими;
- відмовляється дотримувати правил;
- навмисно дратує людей;
- звинувачує інших у своїх помилках;
- гнівається та відмовляється зробити що-небудь на прохання дорослих або однолітків;
- заздрісна, мстива і чутлива;
- швидко реагує на різні дії оточуючих, які нерідко дратують її.

Разом з тим слід зазначити, що серед основних причин агресивної поведінки молодшого школяра є неправильне виховання і неблагополучне оточення дитини (незадоволення потреби в материнській любові та неправильне виховання). У дошкільному віці деякі форми агресивної поведінки дитини не сприймаються оточенням як «погані» і пояснюються як недостатність морального виховання самосвідомості.

Дитині, у поведінці якої переважає більшість із названих ознак агресивності, необхідна допомога фахівця — психолога або лікаря. Агресивні діти б'ються, кусаються та штовхаються, а іноді у відповідь на яке-небудь (навіть доброзичливе) звертання до них гніваються через безліч неістотних причин. Агресивні діти поводитися саме так тому, що не знають, що можна поводитися інакше. Якщо ж педагоги та батьки пояснять агресивним дітям, як потрібно поводити себе в різних ситуаціях, то діти відгукнуться на пропозицію, і спілкування з ними стане приємнішим для всіх. Отже, дорослим необхідно навчити агресивних дітей не виявляти гніву, а намагатися з ним боротися.

Після того як агресивна дитина опанує прийнятні способи виявлення гніву, потрібно навчити її навичок розпізнавання власного емоційного стану та контролю над ним, уміння тримати себе в руках у ситуаціях, які провокують вибухи гніву; формувати в дитини здатність співчувати, співпереживати. Дорослим необхідно бути уважними до потреб дитини, повсякчас демонструвати модель неагресивної поведінки, бути послідовними, караючи дитину, і карати тільки за конкретні неприйнятні вчинки. Не можна залишати поза увагою і ситуативні фактори, на які вказував І. Фурманов, і які теж певною мірою впливають на виникнення агресії в дітей:

- Оцінка іншими людьми. Було встановлено, що присутність інших людей вже сама по собі може або посилювати, або гальмувати агресію.

- Навмисність агресії. Існує точка зору, що для початку агресії нерідко буває достатньо знати, що інша людина має ворожі наміри.

- Сприйняття агресії. Поширення відео- і телепрограм із сюжетами насильства і захоплення ними дітей викликають гостру критику педагогів, які вважають, що такі сцени на екрані і фільми жахів роблять дитину більш агресивною і жорстокою.

- Бажання помсти. Як уже зазначалося, часто агресія, особливо в дитячому віці, може

виникнути як відповідна реакція на поведінку оточуючих, тобто як акт помсти за щось [2, с. 132-135].

Для корегування агресивної поведінки досить успішно використовується метод переключення уваги (особливо результативно для молодших школярів). Якщо виникає ситуація, яка може спровокувати прояв агресивності, необхідно замінити іншою (наприклад пересадити учнів, дати інші доручення). Поступове ускладнення задач, які потребують рішучості, сміливості, дозволяє відволікати дитину від „вияснення відносин” на організацію загальної діяльності, успіх якої залежить від вміння співпрацювати з іншими.

Для послаблення агресивності у дітей застосовують різні методи і методики корекції. Це бесіди, тренінгові заняття, ігрові вправи, програвання ситуацій в сюжетно-рольовій грі тощо. Взагалі корекційну роботу з агресивними дітьми доцільно проводити в чотирьох напрямках:

1. Навчати дітей соціально прийнятних способів вираження гніву (вчити дітей прямо заявляти про свої почуття та виражати гнів у формі гри — переносючи його на гумові та м'які іграшки, подушки, тощо).

2. Навчати дітей прийомів оволодіння собою за різних ситуацій, для них корисними будуть різноманітні вправи.

3. Для виходу з конфліктних ситуацій агресивних дітей необхідно навчати різних умінь: вітання і прощання, звертання, прохання про підтримку, послугу, допомогу, надання допомоги, вдячності, відмови.

4. Обговорюючи агресивні вчинки, необхідно запитувати, що відчуває дитина, як і коли вона співпереживає та співчуває іншим, як реально може допомогти ровесникам. Аналізуючи поведінку казкових персонажів, через довірливу розмову в колі дітей, через сюжетно-рольові ігри, дорослий має змогу формувати довіру до людей, емпатійні почуття [3, с. 40-42].

В. Сухомлинський не раз наголошував, що не можна виставляти недоліки дитини на загальний осуд, сподіваючись, що дитина зможе критично оцінити свою поведінку та змінити її [4, с. 15-16]. Цей шлях вражає самолюбство, почуття власної гідності, гордість дитини. Педагог був переконаний, що безліч шкільних конфліктів, які часто закінчуються великою бідою, трапляються від невміння вчителя розмовляти з учнями.

Агресивний досвід засвоюється дитиною та урізноманітнюється через безпосередню участь у ситуаціях прояву агресії та пасивне спостереження за нею. Дорослим важливо у будь-якій справі знайти для дитини особистісно значущу мету і спрямувати зусилля на підвищення самооцінки та зміцнення впевненості в собі. Будуючи стосунки на основі переконання, доброзичливого тону спілкування, надаючи можливості малюку реалізувати себе та свій потенціал, необхідно спокійно і твердо стояти на своїх виховних позиціях. Оскільки дитяча агресивність часто пов'язана з непередбачуваними емоційними реакціями і руйнівними наслідками, засвоєння прийнятних способів попередження агресії стає першочерговою необхідністю.

Список використаної літератури

1. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. - СПб.: Питер Ком, 1999. - 416 с. (Серия "Мастера Психологии")
2. Скотт С. Агрессивное поведение в детском возрасте // Социально-психологические аспекты жестокости. - 2002. - № 12. - С. 132-135.
3. Бовть О. Проблема корекції агресивної поведінки дітей / О.Бовть // Рідна школа. -

Катерина Осадчук,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

МІСЦЕ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

На сьогоднішній день актуальним залишається питання педагогічного спілкування вчителя з молодшими школярами. Усі розуміють, що дитина, йдучи в перший клас, відкриває для себе новий світ з новими людьми, з новими законами та правилами. Враховуючи вікові особливості шестирічок, вчитель початкових класів повинен знайти підхід до кожного з них. Малюки ще не знають, які труднощі їх очікують. Учитель повинен так організувати спілкування, щоб допомогти дитині відчувати впевненість у собі, позбутися страху та закріпити бажання вчитися. Першокласники повинні відчувати уважне, доброзичливе ставлення з боку вчителя. Це дуже складне завдання, тому вчитель мусить бути достатньо обізнаний в цьому питанні [4].

Багато відомих психологів та педагогів вивчали проблему педагогічного спілкування. Наприклад, А. Макаренко оригінально розв'язував проблеми взаємодії школярів і вчителів. Він впевнений у тому, що спілкування педагогів і учнів має базуватися на дружніх взаєминах, повазі вчителя до особистості учня, вірі в його сили і можливості. По суті, він всебічно розробив і практично реалізував принцип співробітництва [6].

Основною характеристикою спілкування М. Каган вважає діяльність. Його розуміння ґрунтується на переконанні, що людина живе не лише для себе, а й для інших, у взаємозв'язку з якими розкривається її сутність.

На думку О. Леонтєва, педагогічним є професійне спілкування викладача з учнями на уроці чи поза ним, яке виконує певні функції і спрямоване на психологічну оптимізацію навчальної діяльності та взаємин між педагогом і учнями, всередині учнівського колективу [1, с. 233].

О. Леонтєв і В. Кан-Калик розробили спеціальні вправи для формування навичок педагогічного спілкування. Наприклад, В. Кан-Калик об'єднує ці вправи в два цикли, а саме: практичне оволодіння технікою й технологією педагогічної комунікації та оволодіння системою спілкування в заданій педагогічній ситуації. Перший цикл спрямований на формування органічних і послідовних дій у публічній обстановці; м'язової свободи в педагогічній діяльності; відчуття м'язової свободи й емоційного благополуччя в аудиторії; навичок довірливої уваги, спостережливості, зосередженості; міміки й пантоміміки; педагогічно доцільних переживань; безпосередньої мобілізації творчого самопочуття перед спілкуванням; техніки й логіки мовлення, його виразності й емоційності; вміння вибудовувати логіку майбутнього спілкування з аудиторією. Другий цикл вправ включає дві підгрупи: а) дії в типових ситуаціях (спостереження за діяльністю вчителя в процесі виконання загальних завдань заняття; розвиток умінь «читати» переживання з обличчя учнів; виокремлення під час заняття конкретних педагогічних явищ; інсценування педагогічних завдань); б) розвиток педагогічної уяви, інтуїції, навичок педагогічної

імпровізації (складання аналогічних ситуацій з певною настановою, аналіз картини чи кінофрагмента; складання й виконання введеної умови для інсценізованих завдань) [5].

Життєдіяльність педагога безпосередньо пов'язана з культурою спілкування. Культура педагогічного спілкування – це професійне спілкування педагога з учнями з метою оптимізації навчально-виховного процесу, яке передбачає врахування емоційного стану, інтелекту, віку вихованців та психологічного мікроклімату в колективі [1, с. 233].

Педагогічне спілкування відбувається в різних ситуаціях та умовах. Труднощі в комунікації, як правило, виникають тоді, коли вчитель прагне примусити учнів вступити в контакт, незважаючи на їх емоційний стан, інтелектуальні особливості та бажання спілкуватися. Це ніби відштовхує вихованців і сприймається ними як некоректність та нав'язливість. Тому до спілкування з дітьми треба ставитись обережно. Необхідно керуватися розсудливістю та поміркованістю [1, с. 233].

Обмін інформацією і ставленням співрозмовників один до одного характеризує комунікативний аспект спілкування; пізнання особистості й самоутвердження – перцептивний; організація взаємодії – інтерактивний. У педагогічному процесі воно виконує такі функції:

- контактну (встановлення контакту як стану обопільної готовності до приймання і передавання повідомлення, змісту взаємозв'язку);
- інформаційну (обмін повідомленнями: прийом, передавання інформації; обмін думками, задумами, рішеннями тощо);
- спонукальну (стимуляція активності партнера з комунікації, спрямування його на певні дії);
- координаційну (взаємне орієнтування й узгодження дій для організації спільної комунікативної діяльності);
- пізнавальну (сприйняття, осмислення змісту інформації, пізнання внутрішнього стану співрозмовника; розуміння і вивчення навколишнього світу, особистості, колективу, самого себе);
- експресивну (можливість доступно, цікаво й емоційно-виразно передавати знання, формувати уміння й навички; збудження в партнерові необхідних емоційних переживань («обмін емоціями»));
- встановлення відносин (усвідомлення власного місця в системі ролевих, статусних, ділових, міжособистісних та інших комунікативних зв'язків);
- організація впливу (зміна стану, поведінки, рівня комунікативних знань, умінь, досвіду, ціннісно-мотиваційної сфери співрозмовника тощо);
- управлінську (керування своєю поведінкою, вплив на інших людей) [2, с. 27-28].

Вищим рівнем організації педагогічного процесу і притаманного йому розвивального, виховального і творчого потенціалу є діалогічний стиль спілкування з учнями. Він забезпечує морально-психологічний контакт, який має виникати між учасниками педагогічного процесу і перетворювати їх на суб'єктів спілкування [1, с. 237].

Уміння підібрати необхідну інтонацію, вираз обличчя, рухи, жести – саме цього інюді так не вистачає вчителю-початківцю. Вчителю просто необхідно володіти словом, засобом переконання. Це ключ до вирішення багатьох ситуацій, а часом і конфліктів, які виникають в процесі виховної діяльності [3, с. 9].

Педагогічне спілкування виступає як один з головних засобів педагогічного впливу. В процесі спілкування педагога й учня не тільки реалізуються функції навчання і виховання, а й вирішуються інші, не менш важливі педагогічні завдання.

В процесі навчання, як відомо, вирішуються три основні завдання: навчальне, виховне, розвиваюче. При вирішенні навчального завдання спілкування дозволяє забезпечувати реальний психологічний контакт з учнями, формулювати позитивну мотивацію навчання, створювати психологічну обстановку колективного, пізнавального пошуку і спільних роздумів. При вирішенні виховного завдання за допомогою спілкування налагоджується виховні та педагогічні відносини, психологічний контакт між педагогом та дітьми, що в багато чому сприяє успішності навчальної діяльності, формується пізнавальний напрямок особистості, долаються психологічні бар'єри, формуються міжособистісні відносини в учнівському колективі. При вирішенні розвивального завдання через спілкування створюються психологічні ситуації, стимулюючи до самоосвіти і самовихованню особистості:

- долаються соціально-психологічні чинники, що стримують розвиток особистості в процесі навчання;
- створюються можливості для виявлення і врахування індивідуально-типологічних особливостей учнів;
- здійснюється соціально-психологічна корекція в розвитку і становленні найважливіших особистісних якостей.

Таким є діапазон педагогічного спілкування в системі процесу навчання [3, с. 12 - 13].

У процесі педагогічного спілкування нерідко непомітно для вчителя виникають різноманітні труднощі, які ускладнюють сприйняття інформації учнями, унеможливають їх адекватні, поведінкові реакції. Такі труднощі кваліфікують як комунікативні бар'єри (бар'єри у комунікаціях).

Серед чинників, що впливають на особливості комунікації учителя й учнів, виокремлюють соціальний, психологічний, фізичний і смисловий. Відповідно до цього виокремлюють такі бар'єри комунікації:

- соціальний бар'єр. Зумовлений він переживанням у системі педагогічної взаємодії рольової позиції вчителя, який навмисне демонструє перевагу над учнем і свій соціальний статус;
- фізичний бар'єр. Цей бар'єр пов'язаний з організацією фізичного простору під час взаємодії;
- смисловий бар'єр. Породжують його неадаптоване до особливостей сприйняття школярами мовлення учителя, надмірна його насиченість незрозумілими словами, науковими термінами;
- естетичний бар'єр. Виникає він через несприйняття співрозмовником зовнішнього вигляду, особливостей міміки педагога;
- емоційний бар'єр. Він є наслідком невідповідності настрою, негативних емоцій, що деформують сприймання;
- психологічний бар'єр. Проявляється він як сформована на підставі попереднього досвіду негативна установка, розбіжність інтересів партнерів спілкування тощо;
- морально-психологічний бар'єр. Він виникає внаслідок принизливо-насилювальних дій щодо учнів;

- інтуїтивно-емоційний бар'єр. Постає він як невідповідність емоційного настрою класу тому, що вимагається від окремого учня у певній комунікативній ситуації;
- кордон психологічного самозахисту. Він є реакцією на гіпотетичну чи зумовлену попереднім досвідом можливість стати об'єктом кепкування, нетактовних зауважень однокласників, учителя;
- бар'єр невпевненості в своїх уміннях. Проявляється він за необхідності виконувати в ігровій ситуації певні дії, демонструвати власні можливості, в яких учень сумнівається [2, с. 56 - 57].

Усвідомлення вчителем бар'єрів і ускладнень комунікації сприятиме ефективній взаємодії, досягненню взаєморозуміння.

Отже, педагогічне спілкування — це система органічної соціально-психологічної дії учителя-вихователя і вихованця в усіх сферах діяльності, що має певні педагогічні функції, спрямоване на створення оптимальних соціально-психологічних умов активної та результативної життєдіяльності особистості. Якщо для педагога спілкування є передусім видом професійної діяльності, то для учня — це вид повсякденної життєдіяльності. Тому, спілкуючись з учнями, педагог не тільки взаємодіє з вихованцем, він повинен залишатися одночасно і поза ним, бо йому треба спостерігати, аналізувати, коригувати, приймати рішення та інше.

Список використаної літератури:

1. Васьнович Г.П. Педагогічна етика: Навчальний посібник. — К.: Академвидав, 2011. — 256 с.
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посіб. — К.: ВЦ «Академія», 2006. — 256 с.
3. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: Кн. для учителя. — М.: Просвещение, 1987. — 190 с.
4. http://librar.org.ua/sections_load.php
5. http://eduknigi.com/ped_view.php?id=108
6. http://lubbook.net/book_228_glava_41_4_Pedagogichna_sistema

Анна Осецька,

студентка 14 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ КОЛЕКТИВНИХ ТВОРЧИХ СПРАВ ДЛЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Сучасна школа потребує ефективного вирішення проблеми організації колективної творчої роботи молодших школярів, адже важливо, щоб навчальний процес став для дітей не тільки оволодінням знаннями, без яких вони не зможуть обійтися у повсякденному житті, але й викликав естетичне задоволення, палке бажання йти шляхом свого розвитку, долаючи складні ділянки у навчанні, обходячи невиразність та звичне ставлення до нього, знаходячи кожного разу щось нове, привабливе і цікаве у почутому, побаченому й пережитому.

Про необхідність стимулювання й розвитку творчих сил і можливостей учнів у навчальному процесі писали А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський. У своїх науково-педагогічних пошуках вони прагнули визначити найважливіші шляхи залучення дітей до наукової, технічної, художньої творчості, вивчали можливості

окремих навчальних дисциплін в організації творчої діяльності. Зокрема, А. Макаренко у своїй педагогічній діяльності ставив акцент саме на колективне виховання через спільну працю, основною метою якої було формування почуття колективізму, розвиток рис людяності, взаємопідтримки, взаєморозуміння кожного члена колективу.

Колективні творчі справи — це, передусім, прояв життєво-практичної громадської турботи про поліпшення спільного життя, це сукупність певних дій на загальну користь та радість. У кожній колективній творчій справі вирішується цілий ряд педагогічних завдань, відбувається розвиток колективістських, демократичних основ життя, самостійності та ініціативи дітей, самоуправління, активного відношення до оточуючого середовища. Колективна творча справа, збагачуючи колектив і особистість соціально цінним досвідом, дозволяє кожному проявити і удосконалити кращі людські задатки і здібності, потреби і відношення, зростати морально і духовно. При цьому слід пам'ятати, що успіх колективних творчих справ і їх розвивально-виховний ефект залежать від умілої організації справи, коли її творцем і учасником стає кожен [2].

Постійна багатостороння турбота один про одного, про свій колектив, про оточуючих людей, про далеких друзів, пошук кращих засобів цієї турботи, все більш чітка організація свого життя, різноманітних справ на користь і радість колективу та іншим людям — ось що згуртовує вихователів і вихованців. Ця технологія — особистісно орієнтована, бо кожній дитині знайдеться справа для душі, яку вона може організувати, зробити краще, ніж інші. Сьогодні учень керує, організовує, творить спільно з іншими такими ж зацікавленими людьми. Завтра він же з такою самою зацікавленістю візьме участь у новій колективній творчій справі, але вже в ролі виконавця. Ця технологія об'єднує ділову та міжособистісну сфери діяльності людини. У кожній колективній творчій справі проявляється суть такого виховання. Суть кожної справи — турбота про свій колектив, один про одного, про оточуючих людей, про друзів [2].

Справа ця — колективна, тому що здійснюється разом з дітьми і вихователями як їх загальна турбота, її планують, готують, реалізують, оцінюють, разом здійснюючи пошук найкращих шляхів виконання життєво важливих завдань.

Справа ця — творча колективна, тому що показує собою спільний пошук кращих рішень життєво важливих задач, тому що твориться загалом — не тільки виконується, але і організовується. Вона творча ще і тому, що не може перетворитися в догму, виконуватися за шаблоном, а завжди виступає в різних варіантах, завжди виявляє нові можливості, адже вона — частинка життя [4].

Колективні справи можуть бути різними за тривалістю підготовки і проведення, обсягом роботи, здійснюваної учасниками. У цій роботі застосовуються різні види колективних творчих справ:

1. суспільно-політичні: усні журнали, класна газета, круглий стіл, участь у випуску шкільних газет.
2. пізнавальні: вікторини, KBK, класні виставки творчості, участь в загальношкільних пізнавальних заходах.
3. трудові: трудові десанти, суботники, виконання санітарного режиму класу..
4. спортивно-туристичні: створення класної спортивної команди, участь в загальношкільних спортивних змаганнях, туристичних походах, організація класних походів, спортивних змагань.

5. художньо-естетичні: виставки дитячої творчості, участь в загальношкільних та районних виставках, розробка сценаріїв до шкільних свят, участь класного колективу в шкільних святах, організація класних вечорів відпочинку, вечорів творчості, конкурси пісень, загадок.

6. організаційні: класні збори, колективне планування, участь в шкільних лінійках, підготовка виховних годин, підготовчі етапи всіх запланованих колективних справ.

Колективна творча справа — це динамічна система, процес реалізації якої проходить шість стадій.

Перший етап – попередня робота колективу. На цьому етапі керівник визначає конкретні виховні завдання колективної творчої роботи, планує початкові дії, проводить стартову бесіду. Керівник не диктує, не нав'язує свою думку, а розмірковує разом з учнями. Тон розмови – доброзичливий, товариський.

Другий етап – колективне планування. Головна роль належить дітям. Кожний висловлює свою думку про питання, які вирішуються, у результаті формується єдина думка колективу. На цьому етапі стають тіснішими зв'язки окремої дитини з колективом.

Третій етап – колективна підготовка колективної творчої роботи. Тут учитель разом з учнями конкретизує план проведення справи, виконується розподіл доручень, спрямовується увага на заохочення ініціативи кожного учасника. Створюються мікрогрупи.

Четвертий етап – проведення колективної творчої роботи. Цей етап – результат роботи, яка була здійснена під час підготовки колективної творчої роботи. Роль класного керівника – координація дій учнів, допомога, створення духа бадьорості, впевненості у своїх силах.

П'ятий етап – колективне підбиття підсумків колективної творчої роботи. На цій стадії аналізується колективної творчої роботи, виявляються позитивні та негативні моменти. Учитель виконує спрямовуючу функцію, забезпечує участь кожного учня в оцінці колективної творчої роботи шляхом бесід чи анкетування.

Шостий етап – найближча післядія колективної творчої роботи. Одразу після підбиття підсумків приймаються рішення на проведення нових колективної творчої роботи [3].

Колективна творча справа – це спосіб організації яскравої наповненої трудом і грою, творчістю і товариськістю, мрії і радістю життя і в той же час основний виховний захід комуністської методики.

Сила кожної колективної творчої справи в тому, що вона потребує спільного пошуку, дає йому поштовх і відкриває для нього широкий простір. Тому в кожній із цих справ – гнучка форма і багатий, різноманітний зміст, нестандартні варіанти.

Для того щоб ідеї технології колективного виховання впроваджувати в діяльність якого-небудь колективу, в першу чергу необхідно знайти в цьому колективі особу особливого типу, лідера, що може захопити і повести за собою дітей. Педагог, працюючи з дітьми за цією технологією, повинен мати високий рівень розвитку творчого потенціалу, широкий світогляд, глибокі знання з психології дитини, розвинену рефлексію та емпатію, володіти достатніми вміннями у сфері організаторської та комунікативної діяльності. Своє спілкування з вихованцями вчитель повинен будувати на основі дружньої прихильності та захопленості спільною творчою діяльністю, бути прикладом для дітей у дотриманні законів — заповідей колективу, серйозно ставитися до обрядів і символів, до самої форми

життєдіяльності колективу. Учні повинні відчувати, побачити спорідненість діяльності вихователів і учнів, зрозуміти, що для педагогів колективна організація творчої діяльності є не тільки технологією виховання, а й особистою життєвою позицією.

Отже, кожний день педагогічної роботи повинен підносити дітей духовно, розвивати всесторонньо і гармонійно. Потрібно не відводити дітей від складних завдань, а разом з ними шукати способи їх вирішення та направити молоде покоління на правильний шлях.

Список використаної літератури

1. Волкова Н. Педагогіка: Посібник. - К.: Академія, 2001.- 575 с.
2. Іванов І.П. Енциклопедія колективних творчих справ. - М., 1998.
3. Кузьмінський А. Педагогіка: Підручник. - К.: Знання-Прес, 2003. - 418 с.
4. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник. - 2-ге вид., виправлене, доповнене. - К.: Академвидав, 2005. - 559 с.
5. Ягупов В. Педагогіка: Навчальний посібник. - К.: Либідь, 2002. - 559 с.

Юлія Пасічник,

студентка 13 групи,

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Здоров'я дитини – один із найважливіших показників економічного, соціального і морального благополуччя суспільства. Водночас сучасні соціально-економічні та екологічні кризи в країні зумовили значне погіршення здоров'я населення, особливо дітей.

Державні національні програми “Діти України” та “Освіта” (Україна. ХХІ століття), “Національна доктрина розвитку освіти” одним із головних завдань закладів освіти визначають збереження і зміцнення фізичного, психічного, соціального та морального здоров'я школярів, формування у них умінь і навичок здорового способу життя.

Проблема збереження, зміцнення і відтворення здоров'я особистості розглядається з різних наукових позицій у працях філософів, медиків, психологів, соціологів (М.Амосов, Г. Опанасенко, М.Віленський, О. Газман, М. Гончаренко, Г.Зайцев, С.Попов, В. Петленко, А. Степанов, Т. Сущенко, Г. Царегородцев, А. Щедрина та ін.). Концептуальні основи здоров'язберігаючого виховання закладені в працях К. Бондаревської, І. Брехмана, Є. Бойченко, О. Дубогай, З. Малькової, Л. Новікової, Н. Полетаєвої, М. Таланчука, Л. Татарнікової.

Ранній досвід формування здорового способу життя у дітей і підлітків висвітлений у працях А. Алчевської, С.Боткіна, Г. Ващенко, Д. Локка, І. Мечникова, М. Пирогова, С. Русової, К. Ушинського. Значний внесок у розробку та впровадження в практику діяльності освітнього закладу системи оздоровчого виховання дітей і молоді здійснили видатні українські педагоги А. Макаренко та В.Сухомлинський.

Сутність і закономірності формування здорового способу життя дітей та молоді в умовах закладів освіти різного типу стали предметом наукових пошуків українських учених Г. Власюк, Н. Денисенко, О. Жабокрицької, С. Жеваги, М. Зубалія, С. Кириченка, С. Лапаєнко, С. Свириденко, Є. Столітенка, І. Сущевої, Т. Шаповалової,

С. Юрочкіної та ін. Гігієнічному навчанню і вихованню дітей як складової формування здорового способу життя присвятили свої дослідження М. Антропова, З. Громова, С. Зільман, Ю. Змановський, Г. Куценко, І. Кононов, Н. Полька, А. Хрипкова та ін.

Основним завданням сучасної школи стає виховання компетентної особистості, яка не тільки володіє знаннями, а й уміє застосовувати їх у житті, діяти адекватно у відповідних ситуаціях, адаптуватися до складних соціальних умов, долати життєві труднощі, підтримувати своє здоров'я на належному рівні, надавати опір негативним впливам. З огляду на це, особливого значення набуває спрямоване формування у дітей умінь і навичок здорового способу життя.

Праці вітчизняних та зарубіжних науковців Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, Г. Костюка, А. Петровського, Н. Талізної, С. Кондратюк, Н. Хоменко та ін. свідчать, що молодший шкільний вік має величезні нереалізовані можливості щодо формування здорового способу життя і є надзвичайно сприятливим періодом для набуття життєвих умінь і навичок.

Серед молодших школярів найбільш вразливі вихованці закладів шкільного типу. Переважна кількість дітей, що навчаються в школах, уже з народження має різні відхилення у фізичному, психічному, духовному та соціальному здоров'ї: їм притаманна фізична слабкість, відсутність природного загартування, хронічні патології, підвищена психічна тривожність, нерозвиненість емоційно-вольових характеристик (О. Кочерова, Г. Лапіна, В. Неділько, А. Солнцев, О. Фількіна та ін.). У більшості вихованців шкіл відсутній позитивний досвід ставлення до власного здоров'я, не сформовані уявлення про способи його збереження і зміцнення. Не сформованість з раннього дитинства морально-психологічних установок щодо цінності здоров'я – одна з причин наявності у значної частини вихованців шкідливих звичок, байдужого ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Окремі аспекти проблеми збереження, зміцнення та відновлення здоров'я вихованців закладів шкільного типу, формування в них здорового способу життя висвітлені в наукових працях педагогів, психологів, медиків (І. Дубровіна, Б. Кобзар, М. Бобринський, В. Покась, Г. Покиданов, Є. Постовойтов, А. Прихожан, Л. Сохань, М. Толстих та ін.). Водночас залишається недостатньо вивченим питання формування вмінь і навичок здорового способу життя учнів 1–4 класів. Аналіз наукової літератури, зокрема дисертаційних досліджень, свідчить про відсутність робіт, в яких була б комплексно розроблена вищезазначена проблема. З огляду на це у практиці функціонування шкіл спостерігається низка суперечностей: між замовленням держави на формування здорового покоління і зниженням стану здоров'я учнів у школах; необхідністю проведення роботи з формування вмінь і навичок здорового способу життя учнів 1–4 класів шкіл і недостатньою теоретичною розробленістю поставленої проблеми; провідною роллю вихователів і вчителів шкіл у формуванні вмінь і навичок здорового способу життя вихованців та їхньою недостатньою компетентністю в цій діяльності. У зв'язку з цим розглянута ними проблема є актуальною.

Здоров'я — стан живого організму, при якому організм у цілому і всі органи здатні виконувати свої життєві функції.

Спосіб життя – це не лише характер людської поведінки, яка позитивно чи негативно впливає на здоров'я. Сам характер поведінки зумовлений фізичним та культурним середовищем, вихованням, матеріальними можливостями. На

формування способу життя впливають стереотипи стосунків між людьми, їхній життєвий досвід і соціальні умови та середовище.

Здоровий спосіб життя - це спосіб життєдіяльності людини, метою якого є формування, збереження і зміцнення здоров'я.

Здоровий спосіб життя сам по собі є профілактикою різних захворювань.

Виділено чотири основні взаємозалежні складові: фізична, психічна, соціальна і духовна складові здоров'я. Важливою характеристикою фізичної складової здоров'я є ступінь фізичного розвитку дитини, стан, пульсу, температури тіла, частоти дихання, спроможність людини ефективно виконуватися певні дії, здатність людини пристосовувати до змін довкілля, ефективно протидіяти хвороботворним чинникам.

Надзвичайно важлива психічна складова здоров'я, яка визначає розвиток дитини як особистості, забезпечує її душевне благополуччя і розкривається через розвиток основних функцій психіки людини, відбувається за допомогою відчуттів, сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення. Бадьоре самопочуття, відсутність захворювань сприяють веселому оптимістичному настрою, прагненню до продуктивного життя.

Соціальна складова здоров'я проявляється через взаємодію дитини із соціальним середовищем, через ототожнення її з певними соціальними групами (сім'я, родина, клас, тощо). Відповідний соціальний статус людини дозволяє створити оптимальні для формування, збереження і зміцнення здоров'я умови, суттєво позначається на її емоційному благополуччі.

Духовна складова здоров'я є своєрідною вершиною, яка складає все найкраще в дитині, завдяки чому дитина стає особистістю і розкривається через поєднання вироблення певних правил культури поведінки, спілкування і мовлення у взаємодії з рідними, близькими і незнайомими людьми.

Забезпечене майбутнє дитини значною мірою залежить від стану всіх складових здоров'я (фізична, соціальна, психічна, духовна), від уміння берегти здоров'я і життя за будь-яких життєвих ситуацій. Звідси випливає важливе завдання сучасної школи та сім'ї – сформувати в учнів потребу цінувати власне здоров'я і життя як найвищу індивідуальну та соціальну цінність.

Для молодших школярів дотримання режиму дня має особливе значення. З одного боку, їх нервова система ще не зріла і межа виснаженості нервових клітин досить низька, з другого боку — нові умови життя, необхідність адаптації організму дитини до фізичних і психічних навантажень, що пов'язано з систематичним навчанням, ламка старих стереотипів поведінки й роботи і створення нових пред'являють підвищені вимоги всім фізіологічним системам. Упорядкованість чергування праці та відпочинку сприяє оптимізації функцій організму, кращій адаптації до умов школи з мінімальними фізіологічними витратами, а порушення режиму дня призводять до серйозних відхилень у здоров'ї дитини, до неврозів.

Основними компонентами режиму є такі: сон, перебування на свіжому повітрі (прогулянки, рухливі ігри, фізкультурні вправи і спорт), навчальна діяльність у школі і вдома, відпочинок на вибір (вільний час), приймання їжі, особиста гігієна.

Значну роль у процесі формування умінь і навичок здорового способу життя учнів 1–4 класів показало, що відіграють як об'єктивні (соціальні та вікові особливості), так і суб'єктивні фактори: потреба дитини бути здоровою, знання про способи підтримки власного здоров'я, готовність і здатність застосовувати ці знання на практиці.

Список використаної літератури

1. Ващенко О.М. Виховання здорового способу життя у молодших школярів в умовах сільської школи //Освітня система сільського регіону: проблеми та перспективи розвитку: Зб. наук. праць. – К.: КПВД “Педагогіка”, 2000. – С. 172 – 174.
2. Ващенко О. Виховання у школярів здорового способу життя // Психолого-педагогічні основи гуманізації виховання і навчання: Зб. наук. праць. – Рівне: Тетіс, 2000. – С. 340 – 341

Анна Пейс,
студентка 11 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ГОЛОВНА ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бути педагогом – це завжди складно. Він повинен бути прикладом для оточуючих. Його манери та мовлення повинні бути бездоганними. Тому що мовлення вчителя – це його головне знаряддя. Але у наш час проблема педагогічного спілкування є досить актуальною.

Упродовж останніх десятиліть проблема педагогічного спілкування розглядалися у дослідженнях А.А. Бодальова, В.А. Кан-Калика, Н.В. Кузьміної, А.Н. Мудрика, І.М. Юсупова та інших. Зокрема, І.М. Юсупов визначав спілкування як психологічну готовність людини до організаторсько-комунікативної діяльності. В.А. Кан-Калик характеризував спілкування, як вище багатопланове, що поєднує ряд компонентів, серед яких особливе значення мають комунікабельність та соціальна спорідненість.

Професія педагога базується на його спілкуванні. За визначенням В.А. Кан-Калика, педагогічне спілкування – це система способів і прийомів соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу та налагодження взаємин [4, с.38]. Педагогічне спілкування є основною формою здійснення педагогічного процесу. Його продуктивність вивчається, насамперед, цілями і цінностями спілкування, що повинні бути прийняті всіма суб'єктами педагогічного процесу. Його ціль полягає у передачі суспільного і професійного досвіду (умінь, знань та навичок), від педагога учням. У спілкуванні відбувається становлення нових індивідуальних властивостей та якостей як учнів, так і педагогів. Кожен педагог у своїй діяльності намагається бути і джерелом інформації, і людиною, яка пізнає іншу людину або групу людей, і організатором колективної діяльності та взаємин. За статусом педагог і учні діють з різних позицій. А саме: учитель організовує взаємодію, а учень сприймає та прилучається до неї. Щоб учень став активним співучасником педагогічного процесу, учителю слід забезпечити суб'єкт-суб'єктивний характер педагогічних стосунків, який полягає у рівності психологічних позицій, взаємній активності педагога та учнів, готовності до прийняття аргументів співрозмовника, взаємодії з ними.

Суб'єкт-суб'єктивний характер педагогічного спілкування - це принцип його ефективної організації, що полягає у рівності психологічних позицій, активності педагога та учнів, готовності сприйняти співрозмовника, взаємодіяти з ними. Головними ознаками на суб'єкт-суб'єктивному ґрунті є:

1. Особистісна орієнтація співрозмовників (готовність бачити і розуміти співрозмовника).

2. Рівність психологічних позицій (недопустиме домінування педагога у спілкуванні).

3. Проникнення у світ почуттів та переживань, готовність прийняти точку зору співрозмовника.

4. Нестандартні прийоми спілкування (відхід від суто рольової позиції вчителя).

Якщо вчитель розуміє і сприймає внутрішній світ своїх вихованців, поводить себе природно, відповідно до своїх переживань, доброзичливо ставиться до учнів, він у такий спосіб створює необхідні умови для особистісного орієнтованого спілкування, плідного навчання та виховання.

Однак у педагогічному спілкуванні є недоліки. Для деяких вчителів педагогічне спілкування є найслабшим місцем їхньої педагогічної діяльності. Одним із недоліків педагогічного спілкування – є «педагогічне покарання». Застосування критичних іменників замість дієслів порушує принцип доброзичливості в оцінці учнів і, тим самим, ще раз підриває їх віру в доброту і справедливість педагога. «Педагогічне покарання» несе за собою ряд наслідків, а саме:

1. Педагог дає менше часу на відповідь «поганому» учневі, тим самим не дає йому змоги підготуватися.

2. Педагог намагається не реагувати на відповідь «поганого» учня, а викликає іншого.

3. Педагог частіше лає «поганого» учня за неправильну відповідь.

Ще одним типовим недоліком педагогічного спілкування є прагнення педагога продемонструвати свою зверхність над учнем. Це прагнення проявляється у безлічі елементів поведінки вчителя: у висловлюваннях, в інтонації та у міміці. Професійне спілкування передбачає наявність таких умінь:

1). Оперативно і правильно орієнтуватися в умовах спілкування, що постійно змінюється.

2). Правильно планувати і здійснювати систему комунікацій.

3). Швидко і точно знаходити адекватні, комунікативні засоби.

4). Постійно відчувати та підтримувати зоровий зв'язок у спілкуванні.

Кожна людина залежно від характеру, поглядів, психічних особливостей виробляє власний стиль спілкування. Стиль педагогічного спілкування – це встановлена система способів і прийомів, які використовує вчитель під час взаємодії з учнем, їхніми батьками, колегами по роботі [2, с.42].

Стиль педагогічного спілкування залежить від особистісних якостей педагога і комунікативної ситуації. До особистісних якостей, які визначають стиль спілкування, належить ставлення вчителя до дітей та володіння організаторською технікою.

Ставлення до дитини детермінує організаторську діяльність учителя, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, ліберальним та демократичним.

За авторитарного стилю спілкування вчитель сам вирішує всі питання життєдіяльності класу, визначає кожну конкретну мету, виходячи з власних установок; суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Цей стиль керівництва є засобом реалізації тактики диктату та опіки і в разі протидії школярів владному тиску вчителя веде до конфронтації.

Ліберальний (поблажливий, анархічний) стиль спілкування характеризується прагненням педагога не брати на себе відповідальності. Формально виконуючи свої обов'язки, учитель, що обрав такий стиль, намагається самоусунутися від керівництва колективом школярів, уникає ролі вихователя, обмежується виконанням

лише викладацької функції. Ліберальний стиль є засобом реалізації тактики невтручання, яка ґрунтується на байдужності і незацікавленості проблемами шкільного життя. Наслідки такої позиції вчителя – це втрата поваги школярів і контролю на ними, погіршення дисципліни, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток учнів.

Демократичний стиль спілкування передбачає зорієнтованість учителя на розвиток активності учнів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. В основі керівництва – це опора на ініціативу класу. Демократичний стиль є найсприятливішим способом організації взаємодії педагога і школярів.

Впливає стиль спілкування педагога і на становлення особистості учнів, формування характеру пізнавальної активності, їх емоційне благополуччя й стан здоров'я. Результати наукових досліджень свідчать, що у класах з авторитарним, суворим, недоброзичливим педагогом поточна захворюваність утричі вища, а кількість неврологічних розладів у два рази більша, ніж у класах зі спокійним, урівноваженим, чуйним педагогом, якому притаманний демократичний стиль спілкування.

Залежно від продуктивності виховного впливу розрізняють такі стилі педагогічного спілкування (В.А. Кан-Калик):

- 1). Спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю. Цей стиль ґрунтується на єдності високого професіоналізму педагога та його етичних поглядів.
- 2). Спілкування на основі товариської прихильності. Ще А.С. Макаренко стверджував, що педагог, з одного боку, має бути старшим товаришем, а з іншого – співучасником спільної діяльності.
- 3). Спілкування – дистанція. Сутність такого способу полягає в тому, що в системі стосунків педагога і учнів запобіжником спілкування є дистанція.
- 4). Спілкування – залякування. Суть його полягає в тому, що педагог не може організувати продуктивне спілкування на основі захоплення спільною діяльністю.
- 5). Спілкування – загравання. Сутність полягає в завоюванні дешевого авторитету у дітей, що суперечить вимогам педагогічної етики.

Характерним і показовим є спілкування педагога з учнями на уроках. Саме тут найпомітнішими стають усі його позитивні і негативні сторони. Російський педагог В.А. Кан-Калик описав декілька типових моделей спілкування, які містять певні недоліки і помилки:

- 1). «Монблан». Учні вважають учителя за його знання, але він стоїть «над учнями» і «не опускається» до довірливого спілкування з ними. Це один із варіантів спілкування-дистанції.
- 2). «Китайська стіна». Ця модель є типовим відображенням спілкування-дистанція. Учитель навмисно відгороджується від учнів, демонструючи свою владу і переваги, що зумовлене такими якостями характеру, як підвищене самолюбство і гордість або педантизм та емоційна холодність.
- 3). «Локатор». Спілкування здійснюється вибірково, учитель переважно взаємодіє з окремими учнями або частиною класу. Це є результатом недостатнього розвитку комунікативних якостей, зокрема розподілу уваги.
- 4). «Тетеря». Педагог не сприймає класу, переважно чує тільки самого себе, тобто спілкування практично відсутнє або одностороннє.
- 5). «Робот». На уроці педагог не відступає від програми, не реагує на зміни. Існує слабкий зворотний зв'язок.

6). «Я сам». Учитель не дає дітям виявляти ініціативу, усе робить сам. Це зумовлене авторитарністю педагога.

7). «Гамлет». Спостерігається невпевненість педагога в собі і результатах спілкування. Він часто сумнівається в тому, що його розуміють, сприймають позитивно, і це знижує ефект його педагогічного впливу.

8). «Друг». Педагог намагається підтримувати з учнями дружні стосунки без належної дистанції, унаслідок чого втрачає владу над вихованцями.

Володіння технологією спілкування допомагає педагогу обирати правильну поведінку в кожній ситуації. Неправильний педагогічний вплив або неправильна форма спілкування, тобто «технологічна» невідповідність до спілкування, може призвести до конфлікту між учителем і учнем.

Кожна помилка вчителя при подоланні конфліктів травмує учнів, вселяє недовіру до нього, порушує систему взаємин. У педагога виникає глибокий стресовий стан, незадоволення своєю працею, нездорове усвідомлення залежності професійного самопочуття від поведінки учнів. В.О. Сухомлинський зазначав: «Конфлікт між педагогом і дитиною, між педагогом і колективом – велика біда для школи... думайте про дитину справедливо – і конфліктів не буде... вміння уникнути конфлікту – одна з рис, які за самою сутністю своєю є педагогічною мудрістю вчителя» [4, с. 52].

Отже, педагогічне спілкування як навчально-виховний засіб, покликаний забезпечити порозуміння між учителями і учнем, є невичерпним джерелом для вдосконалення не лише обміну інформацією та виховного впливу, а й морально-психологічного клімату в колективі. Педагогічне спілкування буде продуктивним лише тоді, коли ґрунтуватиметься на повазі до особистості учнів, розумінні їх потреб та інтересів.

Список використаної літератури

1. Бутенко Ю.Н. Комунікативні процеси у навчанні. – К.: КНЕУ, 2004. – 383 с.
2. Мешко Г.М. Вступ до професії вчителя. – К.: Академвидання, 2012. – 200 с.
3. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко – 2-ге вид., стер. – К.: Знання – Прес, 2006. – 700 с.
4. Педагогічна комунікація та ідентичність педагога / авт. кол.: Г.О. Белл, В.Л. Зливков, С.О. Капилов, Л.О. Курганська та інші. – К.: Педагогічна думка, 2011. – 160 с.
5. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.

Любов Плаксюк,

студентка 11 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасна чотирирічна початкова школа покликана забезпечити становлення особистості молодшого школяра шляхом виявлення і цілеспрямованого розвитку здібностей, формування умінь і бажання вчитися. Практична реалізація цих завдань корегує освітню мету: виховання особистості дитини на основі формування учбової діяльності. З огляду на це урахування вікових можливостей та індивідуальних

особливостей учнів стає головним компонентом практичної реалізації кожної навчальної дисципліни.

Проблемі індивідуалізації та організації диференційованих форм роботи з учнями присвячено багато досліджень у педагогіці і педагогічній психології. Розглядаючи диференційований підхід до школярів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу, різні автори виділяють різноманітні аспекти цієї проблеми. Так, в одних працях диференційований підхід розглядається як засіб активізації пізнавальної активності учнів (Л.П.Арістова, Т.І. Шамова), в інших - аналізується роль групових форм роботи на уроці у підвищенні виховуючої ролі навчання (Х.Й. Лійметс та ін.), ще інші визначають диференціацію як засіб попередження відставання в учінні (М.І.Махмутов).

Використання індивідуального підходу та диференційованих форм навчальної роботи зумовлюється і впливом гуманістичної тенденції у вихованні школярів. Як правило, обраний учителем середній темп діяльності є нормальним лише для певної частини учнів, для інших він швидкий чи повільний. Одна і та ж учбова задача для одних дітей є складною, майже нерозв'язною проблемою, а для інших вона - легке питання. Один і той самий текст одні діти розуміють після першого читання, іншим необхідне повторення, а третім - пояснення.

Педагог повинен пам'ятати, що кожна дитина неповторна, вона має свій індивідуальний темп росту і розвитку, свій індивідуальний спосіб навчання. Загальні вікові особливості в кожній дитини виявляються по-різному. Це пов'язано, по-перше з тим, що дитина народжується з тільки їй властивими задатками, типологічними особливостями нервової системи, визначеними якість органами чуттів і мовленням; по-друге, із своєрідними умовами соціального оточення, в якому відбуваються її розвиток і виховання.

Очевидним є факт впливу біологічного фактору. Інертність, повільність функціонування нервової системи породжують уповільнення сприйняття та осмислення інформації, уповільнення процесу формування рухових та розумових дій. Так, для дитини із «нестримним» типом нервової системи характерна підвищена імпульсивність, відволікання уваги, часто втрата мети діяльності. У дітей меланхолійного типу більш низький рівень працездатності, проте більш висока чутливість до педагогічного впливу. При цьому не слід випускати з поля зору і роботу зі здібностями школярів. Перед цими учнями необхідно ставити все нові, ускладнені завдання, які б стимулювали їх розумовий розвиток, забезпечили б профілактику породження почуття запаморочення від успіхів, зазнайства.

На основі спостережень дітей класу умовно поділяють на групи. Причому один школяр може бути в різних групах. Об'єднання дітей у групи здійснюється залежно від найближчих перспектив навчання. Наприклад, у 1 класі об'єднують в одну групу учнів, які читають по буквах, в другу – тих, які читають по складах. До третьої групи належать діти, які читають словами [3, с. 8].

Принциповою особливістю диференціації є те, що поділ дітей на групи не постійний. Учні не знають про те, до якої групи кожен з них належить у даний час. Це сприяє встановленню в класі атмосфери товарищескості, взаємодопомоги, доброзичливості.

Різноманітні способи і прийоми диференціації зводяться до диференціації за ступенем складності і за ступенем самостійності учнів. Диференціація за ступенем складності передбачає виконання завдань з поступовим нарощуванням складності тренувальних вправ.

Наприклад, в 1 класі на уроках письма можна використати завдання:

1. Спиши букви.
2. Спиши склади.
3. Спиши слова.
4. Спиши речення.

Ці завдання можна давати дітям у міру їх засвоєння. Поступове ускладнення завдань відкриває учням можливість перейти на більш високий рівень пізнавальної діяльності [2, с. 5].

У випадку диференціації за ступенем самостійності дітям пропонуються завдання однакової складності і надаються різні види допомоги різним групам школярів. У завданнях для першої групи учнів зазначається лише мета, а шляхи досягнення вони шукають самі; учням другої групи до завдання дається підказка, на що слід звернути особливу увагу, працюючи з завданням; з учнями третьої групи детально розбирається послідовність мислительних операцій, необхідних для пошуку розв'язку.

Таким чином, переходячи від дії до зразка, поданого в розгорнутому вигляді, далі – до завдань зі скороченим зразком, потім – до завдань без зразка, учні узагальнюють обчислювальний прийом і переносять його в аналогічні умови.

Використання всіх перелічених завдань за ступенем складності і самостійності дає можливість цілеспрямовано здійснювати диференційований підхід до навчальної діяльності школярів на різних етапах уроку.

На етапі сприймання нового матеріалу прикладом допомоги слабшим учням є багаторазове пояснення з використанням зразка. При такій формі роботи відпадає потреба в поділі на групи. Вони визначаються самі в ході пояснення. Завданням вчителя є: підібрати посилені варіанти.

На етапі закріплення навчального матеріалу використовують поетапну диференціацію. Поетапна робота дає можливість тим учням, які вже можуть самостійно працювати, поглиблювати знання, а іншим – вчитись самостійно працювати через поступове зменшення міри допомоги. Особливу увагу на цьому етапі необхідно звернути на уроці математики на розв'язування текстових задач. Відомо, що вони складають близько 40% навчального матеріалу з математики. Але значна частина учнів не вміє розв'язувати текстові задачі. М.В. Богданович описує інші способи диференціації, серед яких можна виділити ускладнення змісту на основі додаткових завдань. Цей спосіб можна успішно застосувати при розв'язуванні задач. Відповідно до цього способу протягом уроку краще розв'язати 1-2 задачі з комплексом додаткових завдань, ніж розв'язувати не пов'язані одна з одною змістом або однотипні [1, с. 16]. Використання таких додаткових завдань сприяють вирішенню декількох важливих проблем, зокрема:

1. Рационально використовується навчальний час сильними учнями, і, на цій основі, розширюються і поглиблюються їхні знання;
2. Не знижується програмовий рівень задач;
3. З'являється більше вільного часу для надання допомоги слабо встигаючим;
4. Витрачається менше часу, ніж на написання набору карток в 3-4 варіанти.

Формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, поглибленню та розширенню знань, розвитку творчих здібностей учнів сприяють домашні завдання. Ефективність домашніх завдань молодших школярів можна значно підвищити, якщо в системі уроків вони диференціюватимуться за рівнем складності і самостійності. Домашні завдання перевіряти треба обов'язково. Але оцінювати знання дітей, що мають

завдання низького рівня не потрібно поспішати. Можна підхвалити, подякувати за виконану роботу. Таким чином створювати умови для гуманного ставлення до найслабших. Ці діти відчувають, що їм довіряють, вірять в їхні сили. І наступні завдання будуть складніші, з меншою мірою допомоги. Так учні крок за кроком підходять до виконання основного завдання.

За такого підходу до використання диференційованих домашніх завдань відпадає необхідність батьківської опіки, коли школярі не можуть без допомоги виконати найпростіші домашні завдання. Слід не забувати, що учні охоче виконують тільки цікаві і посильні домашні завдання.

Інколи виникає необхідність у підготовці індивідуальних домашніх завдань, які дають можливість дітям працювати не тільки відповідно до рівня своєї підготовки, а й відповідно до розвитку своїх індивідуальних здібностей. Індивідуальні домашні завдання найчастіше потрібно давати, коли необхідно ліквідувати прогалини, що виникли в знаннях окремих дітей. Тоді завдання потрібно готувати на спеціально підібраних картках.

Отже, диференціація навчання досягається шляхом забезпечення кожного учня навантаженням відповідно до його індивідуальних можливостей, що практикується різними способами: диференційовані домашні завдання, необов'язкові завдання, додаткові індивідуальні завдання. Навчальний процес повинен не просто пристосовуватись, підбудовуватись під власний рівень знань і умінь учнів, змінюючи зміст і методи, а орієнтуватись на досягнення максимально важливих результатів кожним учнем і, що не менш важливо, на розвиток мислення, пізнавальних можливостей, інтересів.

Список використаної літератури:

1. Логачевська С.А. Постійний взаємозворотний зв'язок – одна з передумов диференційованого навчання //Початкова школа. - 1996. - №2. - С. 25.
2. Запиренко Н. Диференційований підхід до навчання //Початкова школа. – 2000. - №3. - С.10.
3. Ганул О. Диференційоване навчання //Початкова школа. – 2000. - №10. - С.11.

Вікторія Сетнік,

студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПИСЬМА ЛІВОРУКИХ ДІТЕЙ

Проблема навчання ліворуких дітей стала актуальною порівняно недавно, оскільки раніше вона «розв'язувалась» досить просто: ліворуких дітей переучували, тобто змушували писати лише правою рукою. Але дослідження вчених довели, що переучувати ліворуку дитину означає змінювати специфічні якості її психіки, що негативно впливає на психічний стан дитини, її емоційне благополуччя і здоров'я загалом. У процесі насильного переучування спостерігаються серйозні зміни в поведінці дитини: вона стає дратівливою, вередливою, неспокійно спить, у неї погіршується апетит. Пізніше з'являються серйозніші порушення: часті головні болі, постійна млявість. Можуть розвиватися невротичні реакції: неврози, енурез, заїкання. Згідно зі статистикою, кожна третя дитина із заїканням – це переучений лівша. У такій ситуації ліворукі діти починають відставати у навчанні, втрачати віру у власні

сили, не реалізують своїх можливостей і здібностей. Внаслідок цього в них формується стійкий комплекс меншовартості.

Сучасні наукові дослідження дозволили обґрунтувати труднощі у переучуванні ліворуких дітей. Примушувати ліворуку дитину писати правою рукою – це пряме втручання в уже сформовану складну функціональну систему. Якщо дитина пише лівою рукою, це означає, що процес писання (малювання) регулюється (хоча б частково) правою півкулею головного мозку. Тому, наполягаючи на тому, щоб вона писала правою рукою, дорослі створюють додаткове навантаження на системи лівої півкулі, які, з огляду на особливості процесів розвитку мозкових структур, у такої дитини відповідають за інші функції та процеси.

Дорослі не повинні травмувати дитину своїми зауваженнями, а навпаки, допомогти їй подолати труднощі у навчанні, в оволодінні навичками письма. Тому вчителю важливо визначити провідну руку, і зробити це слід у перші дні навчання в школі.

Наведемо такі приклади завдань, які сприяють виявленню провідної руки:

1. Малювання. Покласти перед дитиною листок паперу і олівець. Запропонувати намалювати будь-що за бажанням. Коли дитина закінчить, попросити намалювати те саме іншою рукою. У цьому завданні враховується якість виконання малюнка кожною рукою.

2. Відкривання невеличкої коробки (наприклад, сірникової). Дитині пропонують декілька коробочок, розфарбованих у різні кольори. Завдання: «Знайди сірничок в одній із коробочок». Ведучою вважається рука, що здійснює активну дію (відкриває та закриває коробок).

3. Гра з м'ячем. Дитині пропонується якнайточніше кинути м'яч однією рукою кілька разів. Провідною буде та рука, якою дитина кидатиме м'яч.

4. Обертальні рухи. Дитині пропонують відкрити банки із загвинчуваними кришками. У цих завданнях ведучою буде більш активна рука.

5. Розв'язування вузликів. Пропонується кілька вузликів, нещільно зав'язаних на шнурі середньої товщини. Провідною вважається рука, яка розв'язує вузол (інша тримає його).

6. Піднімання предметів. Дитину просять підняти по черзі кілька предметів, які лежать на підлозі. Правші, як правило, беруть предмети правою, а лівші – лівою рукою.

7. Побудова «кринички» із сірників. Дитині пропонується із кількох сірників побудувати «криничку». Активні дії виконує провідна рука.

Результати завдань заносяться в таблицю, яку складає вчитель, за ними ліворукою вважатиметься та дитина, у якої в графі «Ліва рука» буде більше плюсів.

Починаючи навчати письма ліворуку дитину, необхідно пам'ятати, що на перших етапах навчання вона потребує спеціальної допомоги: необхідно навчити її правильно сидіти, класти зошит, тримати ручку й тільки після цього можна починати вивчення літер. Тому розглянемо дані питання детальніше.

Посадка ліворуких дітей під час письма:

1. Сидіти слід прямо, не торкаючись грудьми стола. Ноги всією ступнею стоять на підлозі або на підставці, голова трішки нахилена вперед.

2. Потрібно сидіти за партою завжди ліворуч від свого сусіда, щоб не заважати один одному під час письма або малювання.

3. Настільна лампа розміщується праворуч або діти мають сидіти ближче до вікна, щоб від руки на зошит падала світліша тінь.

4. Руки лежать на столі так, щоб лікоть лівої руки трохи виступав за край столу, права – на столі, притримує зошит.

5. Кисть лівої руки має бути звернена до поверхні столу. Точки опори для кисті – фаланга трохи зігнутого мізинця й нижня частина долоні.

Розрізняють три способи письма лівою рукою:

- Перший спосіб є дзеркальним відображенням «праворукого» письма. Таке положення руки значно утруднює процес навчання, оскільки всі зразки розміщуються зліва. А тому дитина не має можливості орієнтуватися на них. Відповідно доцільним для ліворуких дітей є розміщення зразків у рядку справа.

- Другий спосіб полягає у тому, що кисть лівої руки з ручкою розміщується над рядком. Цей спосіб дає дитині можливість орієнтуватися на поданий зразок чи написане раніше і зменшує кількість помилок під час письма. Саме до такого способу письма спонтанно й найбільш часто приходять діти-лівші.

- Під час письма третім способом кисть лівої руки з ручкою знаходиться під рядком. Такий спосіб вважається найбільш зручним, оскільки дитині не доводиться вивертати кисть руки, добре видно зразок. Однак, пишучи у такий спосіб, діти порушують вимоги «праворукої» каліграфії: букви не мають нахилу вправо, а навпаки, нахилені вліво [1, с.8].

В даній ситуації до кожного випадку «ліворукого» написання варто підходити індивідуально й, головне, - дати дитині можливість обрати зручний для неї спосіб письма, максимально попередити виникнення мимовільних помилок.

Ліворукій дитині важко орієнтуватись в зошиті, в лінійці. Вона не може відразу визначити ту сторону, з якої потрібно починати писати, плутає напрямки. Ліва рука при письмі виконує рухи, симетричні рухам правої руки, тобто рухи при письмі справа наліво.

Для ліворуких дітей у початковий період навчання письму необхідні вправи для розвитку дрібної моторики пальців, які безпосередньо будуть готувати руку до роботи та орієнтації в лінійці.

Дітям пропонують картки з різними фігурами (квадрат, коло, крапка, хрестик) і завдання до них:

1) Написати букву (намалювати фігурку) праворуч або ліворуч від вертикальної лінії.

2) Покласти кружок, праворуч від нього – хрестик, ліворуч від хрестика поставити крапку. Намалювати крапку, нижче крапки – хрестик, праворуч від крапки – кружок. Намалювати квадрат, праворуч від нього – хрестик, вище хрестика поставити крапку.

3) Визначити правий і лівий бік предмета. Взяти книжку обома руками, а потім показати правий і лівий бік книжки. Визначити правий і лівий бік предмета, який лежить на столі.

4) Визначити просторові співвідношення елементів різних графічних зображенням і букв:

а) знайти букву в ряді подібних:

ЛА	ЛМ	ФД	ЛД
УР	УЗ		
БВ	ГТ	УБ	ГЕ
ГБ	КЖ		
ЖХ	УХ	ИН	ПБ
ИП	ХЖ		

ИЦ ШЩ ОЮ СО
ОР ЦЧ

- б) намалювати фігуру або букву після короточасного показу;
- в) скласти букву або фігуру з паличок (сірників), фігури, букви за зразком, потім із пам'яті;
- г) сконструювати букви друкованого шрифту із пред'явлених елементів букв (В, И, П, Г, Ш тощо);
- д) знайти задану фігуру серед двох зображень, одне з яких відповідає пред'явленому;
- е) показати правильно зображену букву серед пар букв;
- є) доповнити елемент фігури, якого бракує, за наявності зразка;
- ж) доповнити елемент, якого бракує в букві [2, с.43].

Також у ліворуких дітей значно частіше, ніж у праворуких, фіксується порушення почерку, дзеркальне письмо, тремор, неправильне написання літер тощо. Для кращого засвоєння написання літер можна використовувати картки для кожної літери, які вдома можна покласти під скло на письмовому столі або наклеїти на картон і зробити таблицю написання літер, яку вкласти у файл. Бажано, щоб така таблиця увесь час перебувала перед очима дитини. Також позитивні результати дає робота ліворукої дитини з алфавітною таблицею. Працюючи з такою таблицею по 5-7 хвилин щодня (обводячи через прозорий поліетилен прописні літери ручкою), дитина вже через короткий час досягає відмінних результатів в опануванні навичок письма [1, с.6].

Таким чином, вихід із цієї ситуації, перш за все, полягає у педагогічній коректності та стриманості у процесі оцінювання дій ліворукої дитини. Таку дитину необхідно сприймати такою, якою вона є. Дорослі не повинні травмувати її своїми зауваженнями, а навпаки, допомагати подолати труднощі у навчанні, в оволодінні навичками письма, і формуванні навичок володіння різноманітними знаряддями праці, адаптації у колективі праворуких однолітків. Завдання учителів і батьків полягає в необхідності створити максимально комфортні умови для навчання ліворукої дитини з метою збереження її здоров'я, реалізації індивідуальних можливостей і здібностей.

Список використаної літератури:

1. Погуляйло Т. Специфіка навчання письма ліворуких дітей//Початкове навчання та виховання. – 2010. - №12. – С.4-11.
2. Проценко О. Особливості розвитку та навчання ліворуких дітей// Початкова освіта. - 2010. - №33/34. – С.41-44.
3. Шкарбан Л. Ліворукі першокласники//Початкова освіта. – 2010.- №33/34. – С.45-47.

Марина Стецюк ,
студентка 11 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку суспільства обсяг та складність інформаційних потоків з кожним роком збільшується. Тому традиційна система навчання у школах

України потребує постійного удосконалення на основі сучасних досягнень науки та техніки, що пов'язано з поліпшенням методики організації та проведення навчального процесу.

Використання технічних засобів навчання надає навчально-методичній роботі з учнями більш насичений, динамічний, творчий та інтенсивний характер. Сучасна освіта базується в основному на вербальному способі передачі знань, де переважає сприймання усної інформації, яка переважує роботу слухового аналізатора. При цьому візуальний канал використовується мало, виникає сенсорне голодування, що значно знижує творчий характер навчальної діяльності.

Педагогічна майстерність сучасного вчителя має розвиватися не через забезпечення його великою кількістю рецептурних посібників і широке використання ним готових поурочних розробок. Йому потрібні передусім фундаментальні знання з базового предмета, висока загальна культура, ґрунтовна дидактична компетенція, а також інтенсифікація процесу навчання за допомогою сучасних технічних засобів. Педагогічна техніка визначалася у педагогічній енциклопедії 30х рр. як сукупність наочних прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчання. Одні науковці розуміють під терміном “ТЗН” звичайне унаочнення. Інші – способи зацікавлення дітей, уособлення різноманітних методів та прийомів.

Також ТЗН відіграють далеко не останню роль у інтерактивному навчанні. Адже зараз на багатьох уроках в школі і вищих навчальних закладах все більше й більше приділяють увагу саме використанню різних технічних засобів.

Доцільність використання ТЗН зумовлено об'єктивними законами фізіології вищої нервової діяльності та заснованої на них психології особистого сприйняття. Дані фізіології та психології свідчать, що в процесі засвоєння знань переважають органи відчуття. Особливо велика роль у формуванні і розвитку мислення належить візуальному та слуховому аналізаторові. Так, 90% всіх відомостей про навколишню дійсність людина отримує за допомогою зору, 9% - за допомогою слуху та 1% - за допомогою інших органів відчуття. Ці дані ще раз підкреслюють, що додаткове завантаження візуального і слухового аналізаторів за допомогою технічних засобів навчання дає значну можливість засвоєння більшого обсягу інформації.

В умовах стрімкого зростання інформаційних потоків і збільшення дефіциту навчального часу аудіовізуальні засоби дозволяють за один і той же термін часу викласти і засвоїти значно більший обсяг навчальних знань. При цьому якість інформації, що засвоюється учнями, підвищується за рахунок її наочності, виділення в графіках, діаграмах, схемах, слайдах, відеороликах, головних структурних елементах процесів і явищ.

Використання ТЗН у викладанні навчальних дисциплін дозволяє збільшити обсяг інформації, яку необхідно запам'ятати, приблизно на 35% і підняти ефективність занять на 20%. Крім того, це дозволяє значно інтенсифікувати пізнавальну діяльність учнів, дає можливість доповнити навчальний процес додатковою інформацією.

За формою передачі інформації ТЗН поділяються на:

- екранні (мультимедійні дошки, мультимедійні проектори, рідкокристалічні та плазмові панелі, комп'ютери);
- звуко-відеотехнічні (DVD-програвачі, комп'ютерна техніка).

В останній час набув поширення такий вид технічних засобів, як навчальне телебачення, котре за допомогою сучасної телевізійної техніки та телевізійних внутрішніх мереж і необхідного методичного забезпечення (відеоролики, кінофільми) набуло широкого використання. Телевізійна техніка може

використовуватися у навчальних аудиторіях, обладнаних телевізорами, DVD-програвачами.

Використання технічних засобів навчання підвищує ефективність навчального процесу, посилює засвоюваність навчального матеріалу, а їх розробка та визначення напрямів застосування є важливою складовою методичної роботи у школах.

Я.А. Коменський визначив принцип наочності як золоте правило дидактики, тому що чим більше аналізаторів або органів почуттів беруть участь у процесі навчання й виховання, тим краще й ефективніше їхні успіхи. ТЗН дають можливість використати зорові й слухові аналізатори в процесі навчання й виховання.

1 етап - етап засвоєння знань;

2 етап - етап осмислення;

3 етап - етап запам'ятовування;

4 етап - етап застосування знань на практиці.

У процесі застосування ТЗН повинне підсилюватися емоційний вплив. ТЗН повинне залучати й зберігати увагу протягом всього уроку або виховного заняття.

К.Д. Ушинський вважав увагу учня важливим фактором, що сприяє успішності навчання й виховання. Він указує на кілька засобів збереження дитячої уваги:

а). посилення враження;

б). пряма вимога уваги;

в). міри проти неувважності;

г). зацікавлення викладача.

Практично всі засоби збереження дитячої уваги властиві ТЗН і ІТН.

Важливим принципом дидактики є наочність, яка вимагає максимального унаочнення навчального матеріалу. Особливу увагу слід звернути на реальні спостереження, що впливають на відчуття, які є надійними провідниками пам'яті. Оскільки не всі явища і об'єкти можна безпосередньо зробити наочними, треба використовувати ТЗН. Навчальна інформація, передбачена в образній формі, міцно пов'язана з емоціями, викликає активну розумову діяльність учнів, яка сприяє глибокому і міцнішому засвоєнню знань.

У школі для вивчення певного предмету на кожного учня відводиться в середньому 1-1,5 хвилини з урок. Застосування ТЗН дозволяє збільшити час активної роботи в 10-15 разів. Урок з застосуванням ТЗН – це якісний тип уроку. Але слід пам'ятати, що уже важливим є застосування ТЗН тільки тоді, коли це необхідно. Застосування ТЗН не має бути тривалим, бо обривається контакт між учнями та вчителем, що знижує ефективність роботи. У школі найчастіше можуть використовувати телевізор, комп'ютер чи кіноапарат, а можливо й проектор, які допомагають продемонструвати кадри, діафільми, фільми, уривки з кіно.

Для слухових вправ найширше використовують знову ж таки комп'ютер, телевізор, а також найвагоміше місце посідає магнітофон на дисках чи касетах. Звичайно можна інколи й поєднати ці ТЗН, якщо це доцільно.

До візуальних засобів навчання ставиться така загальна вимога: вони повинні однозначно представляти предмет і дії. Якщо фільм чи діафільм мітять текст, то його казки унаочнюються. Динаміка фільмів наближає учнів до життєвих ситуацій, сприяє розвитку мовлення. Фільми мають бути доступні як за темою, так і за завданням, і тривати 3-5 хвилин в середньому.

Але є й негативні фактори комп'ютерного навчання, які визначені німецьким ученим Х.Г. Рольфом:

- Небезпека придушення міжособистісного спілкування;

- Посилення соціальної нерівності;
- Зниження ролі усної й письмової мови;
- Ослаблення здатності до самостійного творчого мислення;
- Відсутність прямого дослідження дійсності;
- небезпека зниження соціалізації людини

Таким чином, урок з інтенсифікацією процесу навчання цікавішим, доступнішим, багатішим ніж урок без використання ТЗН. Тому вчителям слід пам'ятати, що в наявності повинно бути хоч кілька технічних засобів. Їм слід застосовувати їх на практиці й обов'язково, для ефективного використання ТЗН, треба підбирати цікаві завдання та вправи і не забувати перевіряти виконані завдання і ставити за них оцінки.

Список використаної літератури:

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. – К., 1997. – 415с.
2. Зотов С.Б. Организация современного урока / Под ред. П.И.Пидкасистого. – М., 1984.
3. Кирилова Г.И. Теория и практика урока в условиях развивающего обучения. – М., 1980.
4. Махмутов М.И. Современный урок. – 2-е изд. – М., 1985. – 191 с.
5. Онищук В.А. Урок в современной школе. – М., 1985.
6. Онищук В. Типы, структура и методика урока в школе. – К.: Рад. шк., 1973. – 159 с.

Анна Хоменко,
студентка ІІ групи

навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

САМОСТІЙНА РОБОТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Організація самостійної роботи та керівництво нею - це відповідальна і складна робота кожного вчителя. Виховання активності і самостійності необхідно розглядати як складові частини виховання учнів. Це завдання виступає перед кожним учителем як одне з найважливіших.

Ведучи мову про формування в школярів самостійності, необхідно пам'ятати два тісно пов'язаних між собою завдання. Перше з них полягає у тому, щоб розвинути в учнів самостійність в пізнавальній діяльності, навчити їх почати самостійно опановувати знання, формувати свій світогляд; друге завдання - в тому, щоб навчити їх почати самостійно застосовувати наявні знання в практичній діяльності.

Самостійна робота не самоціль, вона є засобом боротьби за глибокі знання учнів, засобом формування в них активності і самостійності як риса особливого розвитку їх розумових здібностей. Дитина вперше переступаючи поріг школи не в змозі ще самостійно ставити мету- своєї діяльності, нездатна ще планувати свої дії, коригувати здійснення, співвідносити отриманий результат з поставленою метою.

У процесі навчання має досягти досить високого рівня самостійності, має можливість справитися з різними завданнями, добувати нове у процесі рішення навчальних завдань.

У центрі роботи вчителів початкових класів має стояти робота з удосконаленням уроку за рахунок впровадження форм і методів активного навчання, підвищення методичної майстерності, подолання трафаретності у створенні навчально-виховного

процесу, залучення технічних та інших наочних коштів, ширше застосовуючи нові освітні технології.

Успішність навчання істотно залежить від умов, які вчитель забезпечує учням. Отже, мають бути створені такі умови, у яких би забезпечувалася можливість активної ролі дітей у процесі навчання.

Актуальність цієї теми у тому, що з роками помітно зріс інтерес до самостійної роботи учнів. Збільшилася роль самостійних робіт у процесі, ясніше позначилась методика та дидактичні кошти при їх ефективній організації.

Самостійна робота учнів допомагає підвищити ефективність навчання та оволодіти системою знань, умінь і навичок, розвивати власні здібності в розумовій і фізичній праці. Самостійна робота відіграє провідну роль на уроці. Рівень самостійності школярів пов'язані з їх характером, який починається з наслідувальних дій, потім ускладнюється і має вищі прояви. У зв'язку з цим підвищується необхідність перегляду керівної ролі вчителя. Самостійна робота сприймається як засіб навчання.

Розвиток навичок самостійної роботи учнів на уроках іноземної мови - важливий компонент навчально-виховного процесу. Навчити учня вчитися, самостійно здобувати знання й удосконалювати навички та вміння - таке завдання стоїть перед кожним учителем. Для цього необхідно озброїти учня прийомами виконання завдань, виробити певні алгоритми опрацювання того чи іншого матеріалу, підготувати відповідні наочні посібники для кабінету, які були б завжди перед очима учнів.

Природно, що учень не може повністю оволодіти всією сумою знань лише на уроках, він мусить багато працювати самостійно, в позаурочний час.

Плануючи урок, учитель обов'язково має визначити завдання для самостійного опрацювання учнями, а також вибрати відповідну форму контролю. Це може бути самоконтроль з опорою на ключі, алгоритми, зразки, схеми тощо або ж контроль з боку вчителя. Систематичні заходи, спрямовані на організацію самостійної роботи учня, будуть формувати не лише пізнавальну діяльність школярів, а й самостійність як рису характеру.

Самостійна робота учнів на уроках іноземної мови проводиться часто, оскільки цього потребує специфіка предмета. Учні самостійно виконують завдання, пов'язані як із засвоєнням знань (лексики, граматики), так і з розвитком навичок і вмінь (аудіювання, вимови, діалогічного і монологічного мовлення, читання, письма). Проте, як свідчить практика, самостійна робота учнів не завжди продумується і планується вчителем, часто учні не дістають детальних пояснень, як краще і швидше виконувати завдання на уроці і вдома. Як правило, на уроках практикується в основному самостійне читання текстів, інколи без чітко визначеної мети, без настанов щодо послідовності роботи. З поля зору вчителя випадає така важлива ланка, як робота з двомовним словником, і учні не завжди знають, як ним правильно користуватись. Зважаючи на це, ми розробили алгоритм роботи із словником і провели з учнями відповідний інструктаж. Спочатку ознайомили їх із структурою словника, системою умовних позначень. Потім у процесі читання тексту з незнайомими словами пояснили, як їх шукати у двомовному словнику, і запропонували алгоритм виконання пошукових дій:

1. Уважно прочитайте заголовок і подумайте, про що йдеться в тексті.
2. Прочитайте перший абзац і уточніть можливий зміст.
3. Прочитайте весь текст, намагаючись зрозуміти основну думку.
4. При повторному читанні зупиніться на незнайомих для вас словах.

5. На основі контексту згадайте про значення незнайомих слів.
6. В разі потреби знайдіть слово в словнику і визначте, яка це частина мови.
7. Уважно вивчіть орфографію незнайомого слова, пам'ятаючи, що розташування слів у словнику чітко підпорядковане закону внутрішнього алфавіту.
8. Знайдіть слово у словнику, уважно прочитайте всі його значення.
9. Виберіть значення, яке найточніше відповідає змісту тексту.
10. Уточніть вимову слова за транскрипцією.
11. Випишіть слово у свій словник.

Корисно провести ряд вправ, в яких є речення з новими словами, щоб учні знайшли їх значення у словнику. Можна також дати учням завдання розмістити в алфавітному порядку слова, що починаються з тієї самої букви. Щоб активізувати цю роботу, вчитель повинен визначити час її виконання і організувати змагання. Для самостійної роботи ми пропонуємо вправи на словотворення, визначення значень інтернаціональних, складних, похідних і конвертованих слів тощо. Такі вправи розвивають вміння читати і розуміти текст без словника за допомогою аналізу мовних форм, здогадки, формують активну мовну діяльність учнів, збагачуючи їх необхідними знаннями.

Усі вчителі англійської мови знають, як багато зусиль необхідно докласти, щоб навчити учнів будувати запитання, особливо в процесі усного мовлення. Враховуючи це, ми проводимо тренувальні вправи за схемою, яка постійно знаходиться у кабінеті. Користуючись нею, учні складають питальні речення, поступово оволодіваючи механізмом побудови запитань. При цьому звертаємо увагу учнів на те, яка структура питального речення, на якому місці стоїть допоміжне дієслово (підмет, основна частина присудка, питальне слово), в яких випадках змінюється структура питального речення тощо.

Пам'ятаючи, що в основі будь-якої навички лежать свідомі дії, ми домагаємося, щоб, засвоюючи цей важкий матеріал, учні розуміли його. Це дає змогу швидко довести навички до рівня міцного, автоматизованого вміння. Під час підготовки домашніх завдань ці навички закріплюються, формується вміння діалогічного мовлення.

Важливо також формувати в учнів навички самостійної роботи вдома, давати чіткі настанови щодо виконання домашніх завдань. Наприклад, я пропоную такі інструкції в момент подачі домашнього завдання:

1. Читаючи текст, знайдіть речення, які є відповіддю на запитання, що стоять перед текстом.
2. Знайдіть речення, які можуть бути пунктами плану.
3. Визначте, яку інформацію (які речення) можна пропустити, не порушивши основної сюжетної лінії.
4. Розбийте текст на більш-менш самостійні уривки.

Самостійна навчальна діяльність учнів сприяє підвищенню рівня навичок і знань, активізує творче мислення учнів та резерви їхньої пам'яті, розвиває інтерес до мови, виховує вміння працювати.

Список використаної літератури

1. Казанский Н.Г., Назарова Т.С. Дидактика (начальные классы). - М.: Просвещение, 1978. – С. 124-144.
2. Константинов Н.А. и др. История педагогики. - М.: Просвещение. 1982. - 447с.
3. Коменский Я.А. Великая дидактика // Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения - М.: Учпедгиз, 1939. - Т.1. - С. 179-181.

4. Крупська Н. К. Педагогічні твори: У 10-ти т. - К.: Рута, 1963. - Т. 3. - С. 511-518.
5. Крутецький В.А. Психология обучения и воспитания школы. - М.: Просвещение, 1976. – С.180-187.
6. Логачевська С.П. Дійти до кожного учня. - К.: Радянська школа, 1990.

Соломія Шевчук,
студентка 13 групи
навчально – наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк кандидат педагогічних наук, доцент

САМОСТІЙНА УЧБОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СТРУКТУРІ УРОКУ

На сьогоднішній день зростає значення початкової освіти. Початкова ланка школи повинна не тільки дати учням певну суму знань, а й формувати в них навички самостійного учіння. Для цього проводяться пошуки таких методів і організаційних форм навчання, які сприятимуть розвитку самостійності учнів. Проблема розвитку самостійності учнів привертала увагу багатьох видатних педагогів минулого. Розвитком самостійності в процесі навчальної діяльності займалися такі вчені, як В. Буряк, І. Малкін, П. Підкасітий, Б. Єсіпов. Вони стверджували, що самостійність включає в себе такі сторони: ставлення вчителя до проявів самостійності учня; уміння учнів самостійно планувати свою навчальну роботу; уміння виділяти головне і другорядне; оцінку учнем труднощів у вивченні матеріалу; наявність або відсутність в учня інтересу до матеріалу, який вивчається; самостійне застосування засвоєних знань; оцінка учнем своєї роботи і її результатів. В. Буряк розглядав самостійну роботу як вид учбової діяльності школярів. Вона має бути передусім досвідченою, внутрішньо вмотивованою діяльністю.

Самостійна робота є різнобічним, поліфункціональним явищем і має не тільки навчальне, а й особистісне та суспільне значення. У педагогіці існує декілька трактувань поняття “ самостійна робота ”. Найбільш точнішим, на нашу думку, є самостійної роботи, дане Б. Єсіповим: «Самостійна робота учнів, що включається в процес навчання, це така робота, що виконується без особистої участі вчителя, по його завданню в спеціально наданий для цього час; при цьому учні свідомо прагнуть досягти поставленої мети, вживаючи свої зусилля і виражаючи в тій чи іншій формі результат розумових чи фізичних (чи тих та інших разом) дій» [4, с. 15].

Проблема самостійної діяльності учнів і засобів організації в структурі уроку має свою багату історію і свої традиції в реалізації її основних положень в практиці роботи школи. Аналіз розвитку ідей з проблеми дозволяє виділити 3 напрямки, в рамках яких проблема самостійної діяльності обговорюється впродовж багатьох віків розвитку школи.

Представниками першого напрямку можна вважати давньогрецьких вчених (Сократ, Платон, Арістотель), які глибоко і всебічно обґрунтували значення активного і самостійного оволодіння учнями знань. В своїх судженнях вони виходили з того, що розвиток мислення людини успішно протікає тільки в процесі самостійної діяльності, а удосконалення особистості і розвиток її здібностей - шляхом самопізнання (Сократ).

Другий напрямок бере свій початок у працях Я. Коменського, змістом якого є розробка організаційно-практичних питань учнів в самостійній діяльності. При цьому предметом теоретичного обґрунтування основних положень проблеми

виступає діяльність вчителя без достатньо глибокого дослідження і аналізу природи діяльності самого учня.

Третій напрямок характеризується тим, що самостійна діяльність учнів не тільки декларується як педагогічний засіб або метод викладання, але і є предметом дослідження. Цей напрямок бере свій початок у працях К.Д. Ушинського.

Назвемо найхарактерніші види самостійних завдань.

На уроках читання самостійна робота над текстом має на меті:

- 1) формувати в учнів повноцінні вміння і навички читання;
- 2) навчати розуміти зміст твору й засоби створення художнього образу.

Залежно від мети зміст завдань буде різним. У першому випадку це – тренувальні вправи на вдосконалення навичок свідомого, правильного, виразного й швидкого читання; в другому – завдання на усвідомлення змісту художніх образів, їх оцінку, вияв почуттів тощо. Але в обох випадках перед учителем постає проблема – організувати самостійне перечитування тексту з урахуванням його жанрової специфіки. Якщо під час читання науково-пізнавальної статті основна мета учнів – зрозуміти та засвоїти якнайповніше істотні ознаки, зв'язки між подіями, явищами, то при читанні художніх творів найголовніше – яскраве, образне й конкретне сприйняття художніх образів, бо через них найповніше передається багатство змісту твору.

Найпоширеніші самостійні завдання – на відтворення прочитаного, вибіркове читання, розбір образних засобів за ілюстраціями підручника. І чим ширший у вчителя діапазон знань про види завдань у процесі самостійного читання, тим більше в нього можливостей для справді різноманітної і водночас цілеспрямованої роботи.

Які ж завдання найдоцільніші для організації самостійної роботи з текстами? Зокрема, рекомендуються такі:

- 1) відтворення фактичного змісту прочитаного;
- 2) підготовка до виразного читання;
- 3) словесне змалювання за уявою;
- 4) пошук, аналіз, порівняння, виділення головного, доведення, узагальнення;
- 5) знаходження взаємозв'язків між причиною і наслідком; 6) виявлення авторської позиції;
- 7) різного роду планування й перекази;
- 8) знаходження взаємозв'язку між прочитаним і фольклором; між прочитаним та ілюстраціями;
- 9) перечитування з метою виявлення оцінних суджень;
- 10) перечитування з метою логічного «сортювання» текстового матеріалу [4, с.124].

Кожний з наведених видів завдань, зрозуміло, має чимало варіантів формулювань і може бути використаний для роботи над текстом будь-якого жанру. Треба лише правильно врахувати рівень підготовленості дітей.

Самостійна робота на уроках мови в початкових класах – це, здебільшого, різноманітні вправи. Поєднуючись з іншими методами навчання (аналізом висловлювань, евристичною бесідою, творчими роботами), вони займають більшу частину навчального часу й цілком чи принаймні частково пов'язані з орфографією і розвитком мовлення.

На уроках математики самостійна робота практикується дуже широко на всіх етапах навчального процесу – під час формування умінь і навичок виконання обчислювальних операцій, розв'язування задач, рівнянь, засвоєння геометричного

матеріалу. Визначаючи матеріал для самостійної роботи, вчитель має бути впевнений, що попередні знання, на яких тією чи іншою мірою ґрунтується вивчення нового, добре засвоєні дітьми. Так само уважно слід поставитися до способу подачі завдання. Інструкція до нього має бути лаконічною, але достатньою і точною, її зміст повинен відображати послідовний хід міркувань, практичних дій, що приводять до засвоєння нового поняття, обчислювального прийому тощо.

Самостійна робота з метою первинного закріплення має тривати не більш як 5-6 хв., щоб учитель міг зразу перевірити, наскільки учні зрозуміли новий матеріал, виявити помилки. На цьому етапі роботи важливо швидко зорієнтуватися, чому саме учень помиляється (не зрозумів способів обчислення, не знає попереднього матеріалу, через неухважність тощо) [4, с.150].

Учитель планує самостійну роботу на різних етапах навчального процесу. Залежно від рівня обізнаності школярів з матеріалом змінюватиметься й ступінь їх самостійності під час виконання завдань. До самостійної роботи, що вимагає виконання нової задачі, учнів необхідно готувати. Варто учить дітей самостійно прочитати завдання в підручнику, на дошці чи на картці, розібратися в послідовності майбутньої роботи, виконати її і в у результаті зробити потрібний висновок. У міру того, як учні опановують необхідними вміннями, їм варто надавати більше самостійності в перебуванні способів виконання завдання, у плануванні роботи і т.д. Особливо велике місце в молодших класах школи займають самостійні роботи, спрямовані на вироблення, закріплення й удосконалення умінь, навичок, раціональних навчальних дій у цілому. Одним з найважливіших умов успішного формування в молодших школярів умінь і навичок є усвідомлення школярами як самих дій, так і послідовності дій, які треба застосувати, щоб виконати запропоноване завдання, вирішити орфографічну, математичну, трудову чи іншу задачу.

Отже ефективність самостійної учбової діяльності школярів підвищується, якщо на різних етапах уроку за умов коли використовується система навчальних завдань (за зразком, репродуктивні, варіативні, творчі) та система пізнавальних завдань побудованих за принципом зростання рівня пізнавальної активності.

Список використаної літератури:

1. Казанский Н.Г., Назарова Т.С. Дидактика (начальные классы). - М.: Просвещение, 1978. – С I 24-144.
2. Крутецкий В.А. Психология обучения и воспитания школы. - М.: Просвещение, 1976. – С.180-187.
3. Ушинський К.Д. Собрание сочинений. - М: АПН РСФСР, 1949. - Т.7. - С. 252-264.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – 256с.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ ВИХОВАННЯ

Ніна Бовсуновська,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ГРА У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

«Яка дитина у грі, така вона і в житті», - говорив В.О. Сухомлинський [5, с. 39]. Гра – основний вид діяльності дитини. Вона настільки природна дітям, що вони ладні гратися і гратися, переймаючи всі умови з вдячністю, зачаровані видовищністю, перебігом дій, можливістю мати успіх серед ровесників.

Для дітей шестирічного віку характерні два бажання – «хочу вчитися» і «хочу гратися» [1, с. 34]. «Навчатись, граючись!» - ця ідея цікавила багатьох педагогів і вихователів. Практично вирішити цю проблему зміг наш сучасник Ш. Амонашвілі. Він показав, як через гру можна увести дитину в складний світ пізнання. Ш. Амонашвілі грає, спілкуючись зі своїми учнями. І це важливе вміння дорослої людини стати на один рівень з дитиною щиро винагороджується блиском допитливих очей, живою активністю сприймання, щирою любов'ю до вчителя. Адже школа, урок – це невід'ємна частина у продовженні життя дитини у всій його повноті, і не лише з метою пізнання. Малюк іде до школи не лише для обміну враженнями. Коли на очах в маленького учня відбуваються дивні пригоди цифрами, а зі словами та складами чарівні пертворення, коли задачі даються як загадки, а оповідання – як подорож, учитися школяреві цікаво тому, що навчання стає продовженням загального радісного світосприйняття малюка.

У працях Н. Бібік, М. Кларина, П. Копосова, Н. Підгорної, В. Саюк, Н. Скрипченко, П. Щербань відзначалось, що місце гри у навчальному процесі змінюється: чим менше розвинений вольовий компонент діяльності у дітей, тим частіше використовуються ігрові форми. Саме у грі дитина сама прагне навчитися робити те, що вона ще не вміє. У процесі розвитку пізнавальних можливостей учнів гра поступово відходить на другий план, поступаючись суто «академічним» засобам навчання.

Активне впровадження ігрової діяльності просто необхідне, її використання дає змогу успішно формувати і закріплювати позитивне ставлення дитини до навчальної праці. Граючи, діти стають психологічно розкутими, а це, в свою чергу, сприяє вияву їхніх творчих здібностей, нівелює негативне ставлення до об'єктивно складної навчальної праці. Педагоги активно використовують гру як прийом, що дозволяє їм вирішувати педагогічні, насамперед, навчальні завдання: для підвищення інтересу дітей до ходу уроку та їхньої активності, для переключення уваги або відпочинку застосовуються різні активні методи, до яких відносяться й ігрові прийоми. Але при цьому кожен педагог добре розуміє, що гра для цього – це тільки засіб вирішення навчального завдання, яскрава «обгортка» навчального матеріалу, тому він ретельно відбирає ігри, які не виведуть дітей з-під його контролю, не захоплять їх настільки, щоб вони психологічно переключилися з уроку на ігрову взаємодію.

Одна існує й інша можливість застосування гри в навчальному процесі, наприклад, під час проведення виховної години для вирішення різних проблем дитячого колективу. Гра відіграє важливу роль у будь-якому віці, а в дитячому та

підлітковому – особливо. Всі описані вище фактори створюють навколо ігор ореол привабливості, але поряд з цим – серйозну професійну проблему, бо вчитель повинен достатньою мірою володіти як психологічними знаннями, так і вмінням проведення ігор.

Важливе місце серед ігор займають рухливі ігри. Як показали спеціальні психологічні дослідження, 85% часу, коли учні не сплять, вони проводять у сидячому положенні, а це негативно впливає на їх здоров'я. Рухливі ігри – найкращі ліки для дітей від рухливого «голоду» - гіподинамії. Багато з них існують з незапам'ятних часів і передаються з покоління в покоління. Ігри збагачуються, вдосконалюються, створюється безліч ускладнених варіантів, але їх рухова основа залишається незмінною. Перевага рухливих ігор у тому, що у процесі гри використовуються усі види притаманних людині рухів. Тому цей вид ігор є універсальним і незамінним засобом фізичного виховання дітей.

Характерною рисою рухливих ігор є свобода їх застосування в різних ігрових ситуаціях, що створює більші можливості для прояву ініціативи і творчості. Рухливі ігри мають яскраво виражений емоційний характер. Педагог залучає учнів до гри, щоб ті краще засвоювали навчальний матеріал, а діти завжди налаштовані на сприйняття нової теми, аби мати змогу погратися.

Навчальні ігри характеризуються високим ступенем активності дітей. У навчальну роботу включаються навіть несміливі та сором'язливі учні, і це сприяє їхньому самоствердженню в класному колективі. При цьому виховуються такі якості, як свідомо дисципліна, самостійність, ініціатива, творчість [3, с. 12]. Для організації змістовних, цікавих та ефективних ігор на уроках навчання грамоти та математики у початкових класах можна використати навчально-ігровий посібник «Розумні кубики + тренажер для письма». Всі діти дуже люблять гратися кубиками. Тому вони із задоволенням знайомляться з «розумними» кубиками як з новою іграшкою (та ще й на уроці). Використання посібника «Розумні кубики + тренажер для письма» попереджує виникнення дуже багатьох помилок при навчанні грамоти та математики, тому гарантовано на уроці, під час використання набору створення ситуацій успіху, активізація, зацікавлення дітей, мобілізація мимовільної уваги. А це сприяє міцному засвоєнню знань, самоствердженню дитини, формуванню позитивної самооцінки. Робота з набором не втомлює дітей, привчає до самоаналізу, самооцінки, приносить задоволення.

Розвиваючі ігри – це специфічна, повноцінна і змістовна діяльність дитини. Вона має свої спонукальні мотиви і свої способи дій. Розвиваюча гра є ефективним засобом формування таких якостей, як організованість, самоконтроль. Її обов'язкові для всіх правила регулюють поведінку дітей, стримують їх імпульсивність. Головний методичний принцип у використанні таких ігор – їх багаторазове повторення, що є необхідною умовою розвиваючого ефекту [2, с. 56].

Систематичне використання таких ігор розвиває такі необхідні якості як кмітливість, креативність, фантазію, уяву, розширює світогляд дитини. Розвивальна гра стимулює пізнавальну діяльність школярів, викликає позитивні емоції у ставленні до навчання, його змісту, форм і методів здійснення. Увага школярів, перш за все, спрямована на ігрову ситуацію. Одночасно до процесів запам'ятовування, осмислення долучаються глибокі переживання особистості, що роблять їх інтенсивнішими, і навчання не вимагає особливих зусиль, а проходить із великим емоційним піднесенням. Гра охоплює всі сторони особистості учня, потребує активної роботи думки.

Дидактичні ігри дають змогу індивідуалізувати та диференціювати роботу, дати посильні завдання кожному учню, максимально розвиваючи їхні здібності.

Забезпечення взаємозв'язку ігрової та навчальної діяльності є необхідною умовою успішної адаптації дитини до навчальної діяльності. Систематичне використання ігрових ситуацій та ігор дають змогу підвищити ефективність навчання, створюють умови для формування стійкого інтересу до навчання.

В.О. Сухомлинський говорив: «Не можна зводити духовний світ маленької людини до навчання. Якщо ми будемо прагнути до того, щоб всі сили душі дитини були поглинуті уроками, життя його стане нестерпним. Він повинен бути не лише школярем, а насамперед, людиною з багатогранними інтересами, запитами, прагненнями» [4, с. 54].

Список використаної літератури

1. Антипова О.П. Нестандартні уроки у початковій школі. – Харків: «Скорпіон», 2005.
2. Богуславская З.М. Развивающие игры. – М.: Просвещение, 1991.
3. Газман О.С., Харитонов Н.Е. В школу – с игрой: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991.
4. Сухомлинский А.В. О воспитании. – М., 1979.
5. Сухомлинський О.В. Серце віддаю дітям. – К., 1974.

Анна Бокша

студентка 14 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ГРА ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

На сьогодні проблема використання ігор у розвитку дітей молодшого та дошкільного віку є дуже актуальною, адже вона пов'язана зі знайомством дітей з навколишнім світом та їх розумовим розвитком.

Мислителі та педагоги минулого і сучасних часів досліджують гру, як засіб ефективно навчати та виховувати дітей. Я.А. Коменський вважав гру необхідною формою діяльності дитини, що відповідає її природі та здібностям, гра – серйозна розумова праця, у процесі якої розвиваються усі здібності. Дитина у грі збагачується уявленнями про навколишній світ, розвиває мову, у колективних іграх дитина спілкується з однолітками. К.Ушинський розглядає гру не тільки як засіб розваги, але й як спосіб виховання, навчання та розвитку.

Цією проблемою займалися і займаються такі педагоги як О. Савченко, Л. Болій, А.Заїка, С. Кириленко, О.Ночвиюва, І.Мартинюк, В.Киричок та інші.

Складність використання гри у навчанні пов'язана з її особливостями (відсутність персональної відповідальності кожного за результати дій, спрощене уявлення про реальність), що потребує від учня зусиль для входження у гру. Потрібно, щоб учні були орієнтовані на результати гри.

У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватись, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні.

Використання на уроках ігор та ігрових моментів робить процес цікавим, створює у дітей бадьорий творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу.

Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язується те чи інше розумове завдання, підтримують і посилюють інтерес дітей до навчального предмету. Отож гра – незмінний важіль розумового розвитку дитини.

Гра належить до традиційних і визнаних методів навчання і виховання дошкільників, молодших школярів і підлітків. Цінність цього методу полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня, розвиваюча й виховна функція діють у тісному взаємозв'язку. Гра як метод навчання організовує, розвиває учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість.

У грі існує суб'єктивна свобода для дитини. Тут діти мають змогу самостійно (без допомоги дорослих) розподіляти ролі, контролювати один одного, стежити за точністю виконання того чи іншого завдання. Граючи, дитина виконує роль, яку взяла на себе, враховуючи свій досвід. Гра стає сьогодні школою соціальних відносин для кожної дитини. Під час гри дитина ознайомлюється з великим діапазоном людських почуттів і взаємостосунків, вчиться розрізняти добро і зло. Завдяки грі у дитини формується здатність виявляти свої особливості, визначати, як вони сприймаються іншими, і з'являється потреба будувати свою поведінку з урахуванням можливої реакції інших.

Дитяча гра – один з основних видів діяльності дітей, спрямованої на практичне пізнання навколишніх предметів і явищ через відтворення дій та взаємин дорослих.

За своїм змістом ігри органічно пов'язані з життям, працею і поведінкою дорослих членів суспільства. Сюжети ігор дуже різноманітні й відображають реальні умови життя дитини. Вони змінюються залежно від конкретних умов життя, її кругозору, від входження дитини в навколишню реальність.

Народна педагогіка виділяє дві основні групи ігор. Ігри першої групи виникають самі собою. У них діти наслідують функції дорослих, те, що в майбутньому стане для них серйозним обов'язком — трудовим, сімейним, громадським. Друга група — це ігри спеціально вигадані для розваги.

Дидактичні гри – різновид ігор за правилами, які сплановані і розроблені спеціально у навчальних цілях. У світовій педагогіці відомі системи дидактичних ігор, які вперше розробили для дошкільного виховання Ф.Фребель і М.Монтессорі, і для початкового навчання – О.Декролі.

Поняття дидактичної (навчальної) гри включає обов'язкові компоненти: навчально-виховну структуру, наявність та органічне поєднання основних її складових дидактичних завдань, ігрових дій, правил.

Дидактичні ігри, які використовуються в початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, вміння і навички, тренують сенсорні вміння тощо. Правильно побудована цікава дидактична гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує польові якості дитини. Не варто оцінювати дидактичну гру лише з позицій навчання дитини. Її цінність, передусім, у тому, що вона виконує роль емоційної розрядки, запобігає втомі дітей, знижує гіподинамію. Якщо вчитель часто використовує цікаві дидактичні ігри, то молодші школярі раптом роблять відкриття: «Мені подобається думати, дайте мені таке завдання, щоб я поламав голову», тобто зароджується інтерес до розумової праці.

У навчальному процесі ігрова діяльність має форму дидактичної гри, ігрової ситуації, ігрового прийому, ігрової вправи.

Дидактичні ігри можуть:

- бути тільки в словесній формі;
- поєднувати слово й практичні дії;
- поєднувати слово й наочність;
- поєднувати слово і реальні предмети [3, 49].

Структурні складові дидактичної гри – дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, ігрові дії, правила гри, підбиття підсумків.

Дидактичне завдання гри визначається відповідно до вимог програми з урахуванням вікових особливостей дітей. Наприклад, формування у дітей математичних уявлень, логічного мислення; розвиток мовлення; формування уявлень про природу, навколишнє середовище; розвиток оцінки та самооцінки, ініціативи, кмітливості, здатності проявляти зусилля для досягнення поставленої мети, довірливої уваги, зосередженості.

Ігровий задум – наступний структурний елемент дидактичної гри. Дидактичне завдання в грі свідомо маскується, воно постає перед дітьми у вигляді цікавого ігрового задуму. Дітей приваблюють відтворення уявного сюжету, активні дії з предметами, загадка, таємниця, перевірка своїх можливостей змаганням, рольове перевтілення, загальна рухова активність, кмітливість.

На створення ігрової атмосфери істотно впливає ігровий початок. Він може бути звичайним, коли вчитель повідомляє назву гри і спрямовує увагу дітей на наявний дидактичний матеріал, об'єкти дійсності, та інтригуючим, цікавим, захоплюючим, таємничим.

Ігрові дії – засіб реалізації ігрового задуму і водночас здійснення поставленого педагогом завдання. Виконуючи із задоволенням ігрові дії і захоплюючись ними, діти легко засвоюють і закладений у грі навчальний зміст.

Правила гри діти сприймають як умови, що підтримують ігровий задум; їх невиконання знижує гру, робить її нецікавою. Без заздалегідь визначених правил ігрові дії розгортаються стихійно, і дидактичні завдання можуть лишитися невиконаними. Тому правила гри задаються вихователем до її початку і мають навчальний та організуючий характер. Спочатку дітям пояснюється ігрове завдання, а потім — спосіб його виконання.

Успіх дидактичних ігор значною мірою залежить від правильного використання в них ігрового обладнання, іграшок, геометричних фігур, природного матеріалу (шишок, плодів, насіння, листків) тощо.

Підбиття підсумків гри в зв'язку з такою віковою особливістю дітей, як нетерплячість, бажання відразу дізнатися про результати діяльності, проводиться відразу після її закінчення. Це може бути підрахунок балів, визначення команди-переможниці, нагородження дітей, які показали найкращі результати тощо. При цьому слід тактовно підтримати й інших учасників гри.

Різноманітність ігрових засобів створює широкі можливості для того, щоб учитель міг вибрати саме таку гру, яка найбільше відповідає меті уроку. Проте, як показали дослідження вчених-психологів (С.Ельконін, Л.Артемova та ін.) і педагогів (І. Школьна, О.Савченко та ін.), гра не забезпечує стійкого позитивного ставлення молодших учнів до навчального процесу, якщо використовується епізодично. Дидактичні ігри можна включати у систему уроків. Це передбачає попередній відбір ігор та ігрових ситуацій для активізації різних видів сприймання та обмірковування, де їх використання найбільш своєчасне й ефектніше порівняно з іншими методами. Наші дослідження дали можливість виділити оптимальні способи використання ігрової діяльності в системі уроків:

–весь урок будується як сюжетно-рольова гра (наприклад, деякі уроки навчання грамоти, що мають на меті ознайомити дітей з новими звуком і літерою; уроки-мандрівки; уроки ознайомлення з навколишнім, розвитку мовлення тощо):

– під час уроку як його структурний елемент;
– під час уроку кілька разів створюються ігрові ситуації (за допомогою казкового персонажа, іграшки, незвичного способу постановки завдання, елементів змагальності тощо).

Пізнавальні ігри розширюють і удосконалюють орієнтування учнів у навколишній дійсності, сприяють формуванню первинних суспільно-політичних уявлень, елементів громадських і патріотичних почуттів, шанобливого ставлення до людини, праці, етичної поведінки у побуті та громадських місцях.

Рухливі ігри зміцнюють здоров'я, розвивають дитину фізично. Вони містять у собі широкі виховні можливості — прагнення до перемоги виховує згуртованість, дисциплінує учнів, привчає їх підпорядковувати особисті прагнення колективу, організовує.

У масовій практиці народного виховання дитина до гри залучається дуже рано. Первинні форми гри з'являються вже в другому півріччі першого року життя дитини і пов'язані з розвитком її орієнтаційного режиму. Це різні маніпуляційні ігри з багатьма предметами. У ранньому дитинстві (1–3 роки) ігри дітей набирають предметної форми. Дитина вчиться використовувати предмети.

Розумно організована гра є дійовим методом формування таких рис особистості, як дисциплінованість, кмітливість, сміливість, витривалість, винахідливість, спритність, рішучість, наполегливість, організованість, стриманість. Крім того, гра вчить прикладати зусилля, керувати собою, бути точним, додержуватися правил поведінки, діяти в колективі. Ігри, що відображають працю дорослих, сприяють трудовому вихованню дітей.

Адже, не дарма у спадщині видатних педагогів дитяча гра дістала високу оцінку. «Яка дитина в грі, така з багатьох поглядів вона буде в роботі, коли виросте»,– писав А. Макаренко. Отже, гра, її організація – ключ в організації виховання.

Список використаної літератури:

1. Артемова Л.В.чися граючись – К., 1990. – С. 3-5.
2. Ільяницька Л.Ігрові проблемні ситуації// Початкова школа. – 1996 - №7 - С.27-28.
3. Маслюкова Т.Дидактичні ігри//Початкова школа.– 1997. - №9. – С. 49-50.
4. Никитин Б. Розвивающиєигры. - К., 1980. – 160 с.

Альона Борисова,

студентка І4 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Поступальна розбудова демократичної української держави та шлях європейського розвитку ставлять перед сучасною загальноосвітньою школою нове соціальне замовлення у вихованні особистості.

У “Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті”, Законі України „Про освіту”, „Концепції виховання дітей та молоді в національній системі

освіти” підкреслюється гострота проблем формування таких особистісних якостей, як дисциплінованість, ретельність, працьовитість, сумлінність, бережливе ставлення до всіх видів власності, здатність репрезентувати власну поведінку відповідно до норм демократичного суспільства. Ці особистісні якості найповніше втілені у понятті „відповідальність”. Соціальна відповідальність як інтегральна характеристика особистості має стати одним з визначальних чинників сформованості „Я-концепції”, а формування почуття відповідальності – нагальним завданням сучасного інституту освіти.

Актуальність дослідження зумовлена також суперечністю між об’єктивною потребою у розвитку почуття відповідальності молодших школярів та недостатніми можливостями традиційної виховної системи у його формуванні

Значні потенційні можливості для розвитку когнітивного та емоційно-мотиваційного компонентів почуття відповідальності молодших школярів мають предмети гуманітарного циклу (читання, Я і Україна, природознавство). Проведений аналіз підручників «Буквар» (авт. М. Вашуленко, Н.Скрипченко), «Я і Україна» (автори Н. Бібік, Н.Коваль), «Буквар» (авт. К. Прищепа, В.Колесниченко), читанок для 2-4 класів (авт. О. Савченко) показав, що окремі аспекти розвитку почуття відповідальності знайшли у них певне відображення. Проте, як засвідчують практичні вивчення поведінки дітей, вони не являються достатніми для більшої повноти виховання сучасних дітей в сьогоденні. Отже, виникає потреба створити такі педагогічні умови, які б реально сприяли розвитку у молодших школярів внутрішніх мотивів почуття відповідальності і спонукали б їх до розвитку дієвої відповідальної поведінки.

Вивченням даної проблеми та пошуком шляхів її розв’язання займалися багато сучасних педагогів. Так, виховання у школярів відповідального ставлення до навчання досліджували О. Алферов, К. Гаджієва, Н.Смісасєва, О. Розенберг; зміст виховання відповідальності у процесі суспільно корисної діяльності розкрито у дослідженнях Л. Артеменко, А. Жаворонко, Л. Ітельсон, В.Вихрущ; виховання відповідальності школярів у діяльності шкільного колективу досліджувалось у роботах Т. Веретенко, С. Гагаріної, М. Левківського, Ю. Тамбовкіна, Н. Тена, К. Чорної. Низка дисертаційних досліджень (В. Горовенко, А. Іваненко, Л. Ленчукова, В. Тернопільська, Н. Шевченко) окреслюють напрями виховання відповідальності у старшокласників. Проблеми формування цієї якості в учнів середнього шкільного віку досліджувалися в працях Г. Земченкової, Н. Шевченко, В. Хворостовського.

У контексті обраної проблеми здійснено дослідження з виховання у молодших школярів відповідального ставлення до суспільних обов’язків і праці (С. Гагаріна, Л. Краєва), виховання виконавчості і добросовісності (Р. Жумаканова), виховання відповідальності у навчальній діяльності (З. Васильєва), розвитку гуманних почуттів (В. Киричок, М. Юр’єва), гуманістичного виховання (В. Білоусова, С. Карпенчук, Б. Кобзар, А. Сиротенко, К. Чорна, О. Сухомлинська), взаємин батьків і дітей (О. Докукіна, Л. Повалій, В. Постовий), соціалізації особистості (В. Болгаріна, Т. Бутківська, Р. Охрімчук). Проте доводиться констатувати, що поза увагою дослідників залишився цілісний підхід щодо формування почуття відповідальності молодших школярів, можливостей педагогічного керування розвитком цього почуття, механізмів його становлення в учнів 1-4-х класів загальноосвітньої школи – періоду сензитивного розвитку моральних якостей (Л. Божович, Л. Виготський, О. Запорожець).

Теоретичний аналіз літератури дав змогу зробити висновок, що відповідальність - це якість особистості, яка характеризується прагненням і вмінням оцінювати свою поведінку з погляду її доцільності або шкоди для суспільства, порівнювати свої вчинки з панівними в суспільстві вимогами, нормами, законами, керуватися інтересами соціального прогресу.

Велике коло дослідників розглядає відповідальність як стійку характеристику суб'єкта, стабільну рису особистості. У молодшому шкільному віці ця якість знаходиться в процесі формування. Цей процес залежить від того, як розвивається й ускладнюється діяльність дитини. Доцільно розглядати прояв відповідальності у молодших школярів окремо в різних видах діяльності. Дослідження показали, що відповідальність виявляється в молодшому шкільному віці переважно в ігровій діяльності, потім - у трудових діях, і тільки на третьому місці, у міру формування позиції школяра, - у навчальній діяльності.

Неможливо описати результати низки досліджень, проведених з школярами в різних напрямках, але зупинимось на дослідженні, яке дозволило діагностувати прояв відповідальності у молодших школярів у навчальній діяльності. З метою виявити уявлення дітей про відповідальність нами були проведена бесіда з учнями початкових класів. Результати показали наступне. Більшість дітей не мають правильного і чіткого уявлення про відповідальність і про те, якого учня можна назвати відповідальним. Слово «відповідальність» учні розуміють буквально, тобто „це означає відповідати на уроці, біля дошки, вчителю”. Значна кількість дітей взагалі не змогла пояснити значення цього слова. Синонімом слова „відповідальний учень” виступали слова „відмінник”, „не порушує дисципліну”, „добрий”, „допомагає дорослим”. Найбільш поширені відповіді на питання: „За що ти відповідаєш у своєму житті?” такі: „гарно поводитись на уроках”, „слухати батьків”, „відповідаю за виконання домашніх обов'язків”, а 50% учнів не змогли дати відповідь на це запитання. При з'ясуванні інстанцій відповідальності молодших школярів було виявлено, що у дітей переважає зовнішня інстанція відповідальності. 55% учнів назвали інстанцією відповідальності батьків, 20% - вчителів, 15% - не відповіли на це питання, 5% - інстанцією відповідальності називають своїх товаришів і 5% відповіли, що ні перед ким не відповідають. Таким чином, ми бачимо, що молодші школярі ще не виділяють внутрішню інстанцію відповідальності (власну совість).

На наступному етапі дітям було запропоновано оцінити свій рівень відповідальності, поставити себе на одну з п'яти сходинок драбини (методика „Самооцінка вольових якостей”). Рівні відповідальності визначають так: 5 балів - високий рівень; 4 бали - середньо-високий, 3 бали - середній рівень; 2 бали - середньо-низький рівень; 1 бал - низький рівень відповідальності. В результаті проведення цього дослідження ми отримали такі результати: 45,4% учнів високо оцінюють прояв цієї якості і ставлять себе на найвищу сходинку драбини. Ми попросили пояснити, чому обрана саме ця сходинка, і одержали відповіді: „Я відмінниця”, „Так мама сказала”, „Учитель завжди хвалить мене”. В оцінці своїх особистісних якостей учні молодшого шкільного віку орієнтуються на думку дорослих людей. 25, 69% обстежуваних учнів поставили себе на 4 сходинку: „Я відповідальна, але іноді могу бути невідповідальною”, „Сьогодні одержала погану оцінку з контрольної роботи”. На 3 сходинці (середній рівень відповідальності) розташувалися 10,25% учнів. На 2 сходинці - 10,11% обстежуваних учнів. І тільки 8,45% учнів оцінюють свій рівень прояву відповідальності як низький, ставлять себе

на першу сходинку драбинки: „Я забуваю зошити вдома”, „Люблю грати на комп'ютері, а треба учити уроки”, „Не прибираю у своїй кімнаті”.

Одночасно вчителю пропонувалось оцінити прояв відповідальності учнів за 5-бальною шкалою. Якщо учень проявляє відповідальність у навчальній діяльності практично завжди, то він отримує 5 балів; не завжди, але досить часто - 4 бали; іноді проявляє, іноді ні - 3 бали; дуже рідко - 2 бали; не проявляє зовсім - 1 бал. Порівняльний аналіз уявлень дітей про власний рівень сформованості відповідальності і співвіднесення їх з оцінкою дорослих дозволяє виявити, наскільки критично молодші школярі підходять до оцінки своєї відповідальності.

У випадку співпадання оцінки учня і вчителя ми можемо говорити про адекватну самооцінку відповідальності. При оцінці учнем своєї якості вище, чим оцінив учитель, слід говорити про неадекватну, завищену самооцінку. У випадку, якщо оцінка учня нижче, чим оцінка вчителя, ми говоримо про неадекватну, занижену самооцінку відношення до допущених помилок, труднощів у навчальній діяльності. Занижена самооцінка може сигналізувати про те, що дитина не бачить своїх успіхів, у всіх ситуаціях почуває себе „поганою”, безвідповідальною. На уроках такий учень рідко виявляє ініціативу, самостійність, навчається з великою напругою. Майже половина учнів поставили себе на найнижчу сходинку драбинки, не виявили відповідальність реально в методиці „Завдання з п'ятниці на понеділок”. Однак не дуже занижена самооцінка може змусити людину підвищити вимоги до себе, змусити її більше працювати над собою.

Завищена самооцінка також може гальмувати прояв відповідальності у учнів початкових класів. З усіх дітей із завищеною самооцінкою в нашому положенні тільки 50% виявляють відповідальність реально. Такі учні впевнені у своїх силах, легко відносять невдачі за рахунок зовнішніх обставин. На питання, чи хочуть вони стати відповідальними людьми, ці учні відповідали: „Я й так відповідальний”, „Не знаю, я учуся добре”. Вони не задумуються про можливість особистісного росту, впевнені у своїх силах, легко відносять невдачі за рахунок зовнішніх обставин.

Адекватна самооцінка дозволяє дитині побачити свої позитивні і негативні сторони, визначити, над чим їй необхідно попрацювати, створює можливості для самовдосконалення. 90% учнів з адекватною самооцінкою відповідальності реально виявляють цю якість у навчанні. Можна зробити висновок, що самооцінка відповідальності зв'язана з реальним проявом цієї якості в молодшого школяра. Можливо, формування самооцінки в учнів є одним з прийомів розвитку відповідальності.

Реальний прояв відповідальності в молодших школярів у навчальній діяльності дозволила виявити методика „Завдання з п'ятниці на понеділок”. У п'ятницю, після уроків, учню було запропоновано скласти і розв'язати приклади на вивчене правило і принести їх у понеділок. У призначений термін учитель попросив учнів здати виконані роботи. Школярі розділилися на три групи: 1) учні, що виконали завдання в термін; 2) учні, що виконали завдання пізніше призначеного терміну (у вівторок, у середу); 3) учні, що не виконали завдання. Таким чином можна зробити висновок про рівень сформованості відповідальності. В учнів першої групи він досить високий, у другій - середній, у третьої - низький.

Як показали результати дослідження, завдання учителя виконали тільки 34,68% учнів молодшого шкільного віку (високий рівень відповідальності). Вони розуміють значимість і важливість навчання, охоче виконують шкільні обов'язки, серйозно відносяться до вимог учителя. Це переважно діти других класів. Учні, що не

виконали завдання в термін, дуже переживали, намагалися знайти пояснення тому, що трапилося: „я зробив, але забув зошит”, „допомагав мамі, не встиг”. Однак тільки 25,82% учнів вибірки здали свої роботи наступного дня (середній рівень відповідальності). Тут переважали учні перших і других класів, і незначна кількість третьокласників. 39,5% обстежуваних взагалі забули про завдання (низький рівень відповідальності). Ці учні, покладаючись на свою пам'ять, не записували завдання в щоденник, неодноразово обіцяли принести роботу завтра, запитували вчителя, чи буде виставлена оцінка за її виконання. Причину невиконання вони намагалися шукати в зовнішніх обставинах, а не в собі самих. Жодна дитина з низьким рівнем відповідальності не назвала саму себе як причину, через яку не було виконане завдання. У цій групі переважали учні третіх класів і незначна кількість першокласників.

Резюмуючи вище викладене, можна зробити деякі висновки:

1. Учні молодшого шкільного віку недостатньо чітко усвідомлюють, що таке „відповідальність”, „відповідальний учень”, не завжди правильно оцінюють прояв цієї якості в себе.
2. Відповідальність у молодшому шкільному віці є недостатньо сформованою якістю. У приведеному прикладі лише третина учнів готові виконувати вимоги учителя одразу і до кінця.
3. Самооцінка відповідальності впливає на реальний прояв цієї якості.
4. Дослідження дозволили простежити тісний зв'язок між проявом відповідальності й успішністю школярів.

Список використаної літератури:

1. Басюк Наталія Анатоліївна. Формування почуття відповідальності у молодших школярів: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. - К., 2005.
2. Веденов А.В. Воспитание воли школьника в процессе учебной деятельности. - М., 1957.
3. Климова К.А. О формировании ответственности у детей 6-7 лет. - В кн.: Формирование коллективных взаимоотношений у детей старшего дошкольного возраста. - М., 1968.
4. Фасолько Тетяна Степанівна. Виховання відповідальної поведінки у дітей старшого дошкільного віку: дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Рівненський держ. педагогічний ін-т.

Світлана Бринзюк,
студентка 12 групи

навчально- наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СВОЇ ВЧИНКИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах гуманізації освіти педагогічна наука продовжує пошук нових шляхів розвитку і виховання підростаючої особистості, здатної відстоювати власну позицію, діяти самостійно і відповідально. Сучасне виховання на основі особистісно орієнтованого підходу ґрунтується на визнанні самоцінності особистості, її духовності та суверенності. Його метою є розвиток людини як неповторної особистості, творця самої себе і свого життя. Орієнтація на формування особистості,

якій притаманні морально духовні якості, почуття відповідальності, є умовою розвитку в майбутньому щасливої людини. На даний час підвищення відповідальності індивіда розглядається як найважливіший принцип руху до нового суспільства в поєднанні з тенденцією глобалізації, зростанням значущості соціальних цінностей, підносячи цю особистісну характеристику (відповідальність людини за все, що вона робить у цьому світі) на якісно новий щабель.

Питання відповідальності особливо стає актуальним в молодшому шкільному віці, оскільки цей вік вважається найвпливовішим. Проблеми відповідальності набули висвітлення в наукових дослідженнях К. Абульханової-Славської [1; 2], І. Беха [3; 4], В. Остринської [5], М. Савчина [6], та ін., які розглядають їх, як особливий мотив людських вчинків, систему відповідальних уявлень і ставлень, смисловий принцип регуляції поведінки індивіда.

У працях Л. Божович [7] відповідальна особистість характеризується як така, що усвідомлено приймає моральні вимоги і норми як принципи і норми власної поведінки, має почуття морального обов'язку. Ґрунтуючись на таких поглядах, автор вбачає у вихованні відповідальності важливий засіб формування в індивіда єдності уявлень, почуттів та звичок, який включає не лише роз'яснення сутності принципів і норм загальнолюдської моралі, а й спрямовує на їх реалізацію в повсякденному бутті. Так, зокрема, свобода людини є основною умовою її відповідального життя. Тут слід навести вислів Ж. Сартра: «Людині необхідно досягти свободи від тиску життєвих обставин, власної незалежності, котрої не буває, доки вона не відчуває відповідальності за все, що з нею відбувається»[8]. Відповідальність передбачає необхідність збереження індивідуальної своєрідності, нетотожності кожного життєвого світу, зрозумілого й незрозумілого, схожого на власний, і зовсім протилежного, приємного й такого, що викликає антипатію .

Відповідальність як особистісна якість належить до моральних категорій, що виступають регуляторами поведінки в усіх сферах людського буття.

- Відповідальність – складно організована особистісна якість, одна з найбільш загальних властивостей особистості, яка має зовнішню і внутрішню структури [9].

Таблиця 1.

Структура відповідальності	
Зовнішня структура	Внутрішня структура
складається з трьох елементів: 1. суб'єкта, 2. об'єкта 3. інстанції.	Представлена у взаємозв'язку наступних компонентів: 1) когнітивного (передбачення наслідків власної діяльності, правильне усвідомлення особистістю соціальних норм відповідальної поведінки); 2) емоційно-мотиваційного (усвідомлення суспільних цілей і цінностей як особисто значущих при здійсненні діяльності, мотивація соціально - відповідальної поведінки, емоційне переживання з приводу справи, що виконується як компонент відповідальності) 3) поведінкового (систематичне виконання своїх обов'язків, доведення дорученої справи до кінця, вибір та дотримання визначеної лінії поведінки як компонент відповідальності).

На думку Е. Фромма, відповідальність – не нав'язаний із зовні обов'язок, а відповідь людини на звернене до неї прохання, котре вона переживає як власну проблему. Тому не випадково відповідальність та відповідь, на його думку, мають однаковий корінь. Відповідальність у прямому значенні цього слова – цілком добровільний акт, це - відповідь людини на потреби іншої, виражені або не виражені. Бути „відповідальним” – значить бути вільним і готовим відповісти.

З метою виявлення сформованості почуття відповідальності у школярів застосовують різноманітні діагностичні методики. Значний інтерес становить методика: "Самооцінка вольових якостей", запропонована М.В. Матюхіною і С.Г. Яріковою. Методика являє собою модифікований варіант шкали оцінки особистісних якостей Дембо - Рубінштейна. Учні пропонуються бланки, на яких зображена 5 - ступінчаста драбинка. Інструкція передбачає підготовчий усний розбір з учнями поняття відповідальності в їх розумінні, потім проговорюється справжнє поняття відповідальності і тільки тоді учні приступають до виконання завдання. За результатами методики виділяють 5 груп дітей, які відповідають таким рівням: високий, середньо – високий, середній, середньо – низький, низький. Отже, слід пам'ятати, що названий метод носить чисто інструментальний характер. Формувати відповідальність можна тільки в тому випадку, якщо вдасться наповнити її суспільним змістом. К. Муздибаєв підкреслює, що для формування відповідальності необхідно, щоб дитина емоційно переживала доручене їй завдання, усвідомлювала важливість, необхідність своєї діяльності не тільки для неї, а й для інших людей.

Звичайно, почуття відповідальності закладається батьками. Перші почуття відповідальності – це перші кроки до самостійного життя. Батьки часто схильні думати, що дитина - це просто маленький дорослий, який "все розуміє", але не робить, чи то з шкідливості, чи то від ліні, чи то з упертості. Найоптимальніший вік, який добре підходить для початку виховання відповідальної поведінки - це 3-3,5 року. Тому важливо не втратити цей момент.

Рівень розвитку відповідальності у людини безпосередньо пов'язаний із ставленням до неї оточуючих, довірою і повагою. Тому основне завдання школи і батьків - виховати в дитині почуття відповідальності за все, що вона робить, за все, що повинна зробити. Вже в молодшому шкільному віці дитина повинна чітко диференціювати такі поняття як «хочу» і «повинен». Учні молодших класів ще досить важко це робити, так як у них немає ні життєвого досвіду, ні ситуацій, в яких «хочу» і «повинен» вступали б в конфлікт. До того часу, коли дитина пішла в школу, за неї все вирішували батьки, відповідальність як би переносилася з особистості дитини на особистість батька. І тільки в школі потреба в самоконтролі, відповідальності та силі волі стає перед дитиною, і вона, у свою чергу, має вести себе, як того вимагають обставини, повинна самостійно «заганяти» себе в рамки і контролювати. Для дитини, яка вступила до школи, це дуже важко, і ці труднощі, скоріш, за все засновані на невмінні нести відповідальність і нерозумінні її необхідності, ніж на небажанні бути відповідальною.

Найбільш актуальним формування відповідальності стає з моменту вступу дитини до школи. Перехід до шкільного навчання означає корінну перебудову всього способу життя дитини. Однак через не сформованість вольових якостей багато учнів не можуть підпорядкувати свою поведінку встановленим правилам. Часті випадки, коли в учнів на вистачає вольових якостей, таких як витримка і відповідальності. Тому їм буває не легко втримати увагу протягом всього уроку. Тут і виникає

проблема гіперактивної поведінки, відволікання на ігри та спілкування з однокласниками. З кожним роком вимоги, пропоновані учневі з боку школи, зростають.

Поради батькам щодо виховання у дітей почуття відповідальності:

1. Оцінюйте кожну самостійну справу дитини позитивно.
2. Намагайтеся навчити дитину, як виправити неправильний вчинок.
3. Залучайте дитину в процес прийняття рішень. (Лише тих, котрі їй будуть цікаві та будуть підходити для її віку.)
4. Не очікуйте від дитини виконання того, чого вона не в змозі зробити; давайте їй посильні завдання та доручення.(маленька дитина не в змозі ремонтувати розетку або готувати обід, краще дати посильні їй доручення: розставити столові прибори, прибрати стіл)
5. Давайте дитині шанс відповідати за щось , навіть за дуже незначне.

Вивчення психологічних особливостей прояву відповідальності в молодшому шкільному віці, дозволяє встановити, що всі методи і прийоми формування вольових якостей, у тому числі відповідальності, зводять до чотирьох основних груп .

- До першої групи можна віднести ті методи роботи, які безпосередньо спрямовані на свідомість людини, переслідують мету створення у неї правильних переконань і понять, без яких не може бути правильної поведінки. Це роз'яснення, читання, бесіда, всі форми колективного обговорення, де найбільш яскраво представлена критика і самокритика. Всі ці методи можна назвати методами переконання.

- У другій групі об'єднуються методи, які допомагають людині на практиці розвивати і закріплювати відповідальну поведінку . Це вправи.

- До третьої групи належать численні методи і прийоми, які спонукають людину збільшувати вольові зусилля, працювати над формуванням відповідальності. Це заохочення, вимога і примус.

- До четвертої групи методів відноситься методи і прийоми виховної роботи над собою. Це методи самовиховання.

Список використаної літератури:

1. Абульханова-Славская К. А. Типология активности личности// Психологический журнал. – 1985. –№ 5. – С. 3 – 18.
2. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
3. Бех І. Від волі до особистості / І. Бех. – К.: Україна-Віта, 1995. – 220 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – Кн. 1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2004. – 277 с.
5. Островская Л. Ф. Игра – школа нравственного поведения / Л.Ф.Островская // Дошкольное воспитание. – 1985. - № 12. – С.70 – 75.
6. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки: [монографія] / Савчин М.В. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 280 с.
7. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Психологическое исследование / Лидия Ивановна Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
8. Добровольська Л.П. Індивідуальна відповідальність особистості як найважливіший принцип нової виховної парадигми / Л.П. Добровольська. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Зб. наук. пр. /Київ-Запоріжжя. – 2003. – Вип. 29.

Сніжана Гембей,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО СІМЕЙНО-ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ

На сьогоднішній день однією з важливих проблем зміцнення української держави є визначення ролі традиційного педагогічного досвіду українського народу у формуванні готовності підлітків до сімейного життя. «Сучасна родина перестала служити зв'язною ланкою у передачі досвіду старшим поколінням - молодшому. Сьогоднішні юнаки та дівчата гадки не мають про ту складну культуру взаємовідносин, якої вимагає шлюбне життя» [1, с. 4].

Наукова розробка проблеми статевого виховання і підготовки до сімейного життя має давню традицію. К. Ушинський, П. Блонський, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський приділили багато уваги цим питанням, їхня творча спадщина сьогодні актуальна як ніколи.

Інтерес до проблеми виховання сім'янина особливо явно виявився в останні десятиліття ХХ сторіччя. На особливу увагу заслуговує наукова робота «Теорія і практика підготовки учнівської молоді до сімейного життя» В. Кравця. У ній відображені результати багаторічного теоретичного і практичного дослідження автором проблем дошлюбного навчання учнівської молоді, розроблена цілісна система підготовки учнівської молоді до сімейного життя.

Сімейне статеве виховання стало предметом дослідження М. Вовчик-Блакитної, Т. Говорун, О. Шарган, Р. Федоренко. Моральні аспекти статевого виховання досліджували Н. Новікова, В. Макаров, Л. Шалімова, І. Трухін та багато інших.

Процес підготовки старшокласників до сімейного життя є надзвичайно складним і суперечливим: по-перше, не завжди одразу видно його результат, по-друге, вчителю не завжди вдається забезпечити вихованців достатньою інформацією про сімейне життя, по-третє, не все з того, що пропонується учням, приймається ними як керівництво до дії. Тому оптимальна організація процесу моральної підготовки старшокласників до сімейного життя неможлива без глибокої переконаності самих учнів у важливості самоосвіти і самовиховання у цій сфері.

Можливість і необхідність самопідготовки достатньо аргументується віковими особливостями старшокласників. У шкільні роки учні здобувають певний обсяг знань, який необхідний їм для загального духовного розвитку, формування наукового світогляду, одночасно збагачується духовний світ старшокласників, більш осмисленим стають моральні почуття і поведінка, посилюється роль самосвідомості. Юнаки та дівчата виявляють підвищений інтерес до питань любові, шлюбу і сім'ї, намагаються осмислити їх роль і значення в житті людини, прагнуть знайти свій життєвий ідеал.

Цілеспрямоване формування моральних основ сімейного життя в старшому шкільному віці обумовлюється й інтересами сучасних шлюбно-сімейних відносин. Ця необхідність диктується об'єктивними умовами психофізіологічного розвитку сучасного старшокласника і підвищенням ролі морального чинника для нормального

функціонування інституту шлюбу та сім'ї. Причина такої необхідності криється у відомому протиріччі між фізичною та соціальною зрілістю молоді. Доведено, що під впливом природних і соціальних факторів середовища на сучасному етапі дівчатка дозрівають у статевому відношенні до 14-15 років, а більшість хлопчиків — до 16-17. З 18 років вони можуть вступати в шлюб. Проте економічної самостійності і психологічної зрілості вони досягають до 20 -24 років. Таким чином, розрив між статевим дозріванням і соціальною зрілістю становить від 3 до 10 років. В останні роки ця дисгармонія стала ще помітнішою. Невідповідність між статевим і моральним дозріванням молоді посилюється «акселерацією, доповнюється і загострюється протиріччями між відносно раннім для молоді початком статевого життя і пізніми термінами свідомо планованого материнства і батьківства» [2, с.185].

На жаль, це призводить до зменшення і ослаблення сили впливу факторів, що зміцнюють подружні стосунки, про що свідчить порівняно високий рівень розпаду сімей, які не мають дітей або мають одну дитину. Крім того, якщо допустити ймовірний зв'язок цих обставин з існуванням незареєстрованих в державних органах шлюбів, прагненням молоді до дошлюбних статевої зв'язків, великою кількістю розлучень серед осіб молодшої вікової категорії, котра повністю не набула соціальної зрілості, то стає очевидним актуальність формування моральних основ сімейного життя в старшому шкільному віці.

Найважливішим аспектом моральної підготовки до сімейного життя є формування у старшокласників ідеалу сім'янина, наділеного високими моральними якостями. Ідеальний сім'янин, у нашому уявленні, — це людина, що володіє глибокими моральними почуттями, відповідальною свідомістю, людина, яка виховала у собі товариське ставлення до представників іншої статі, глибоку повагу до батька і матері, моральну потребу в продовженні роду і вихованні дітей, яка усвідомила необхідність рівноправних стосунків з дружиною (чоловіком) у сімейному житті і здійснює це в реальності, озброєна достатніми знаннями і уміннями, потрібними для виховання дітей, а також навичками управління сімейним господарством. При підготовці старшокласників до сімейного життя вчителі та педагоги-вихователі повинні прагнути формувати саме такий ідеал.

Підготовка старшокласників до сімейного життя як важлива ланка все-стороннього розвитку особистості тісно пов'язана з усіма складовими частинами морального виховання. У процесі реалізації завдань підготовки до сімейного життя простежується єдність із загальним процесом морального виховання та її специфіка.

На відміну від загального процесу морального виховання тут увага старшокласників акцентується не тільки на моральних, але і на сексуальних поняттях, на психофізіологічних відмінностях статей, народження та виховання дітей, а також прищепленні їм побутових знань і навичок управління сімейним господарством. Виконання цих завдань спрямоване на гармонійний розвиток громадянських та інтимних почуттів, наприклад, високого усвідомлення почуття дружби і любові у зв'язку із зростанням сексуальних інтересів і потреб, готовності до шлюбу, материнства і батьківства. Крім того, в кожному віці організаційні форми, методи і прийоми виховання, що використовуються для реалізації названих завдань, мають деякі специфічні проявлення. Однак зауважимо, що ці відмінності не принципові, вони охоплюють лише окремі сторони виховного процесу. У цілому ж моральне виховання і підготовка до сімейного життя мають єдину цільову установку — всебічний розвиток особистості. Моральна підготовка молоді до сімейного життя неможлива без виховання високого рівня відповідальності та цілеспрямованості.

Однак, необхідно зазначити, що довіряючи старшокласникам і поважаючи їх особистості, не можна забувати про високу вимогливість до них, оскільки в процесі виховання необхідно дотримуватися розумної суворості, яка не суперечить довірі, а, навпаки, мобілізує їх прагнення до самовдосконалення. Єдність вимог у справі моральної підготовки старшокласників до майбутнього сімейного життя можливе за умови взаємодії школи, сім'ї та громадськості. Відсутність єдиного підходу, не пов'язаного загальним виховним на-правлінням, призводить до роздвоєння особистості, обмежує можливості педагогів у підготовці повноцінного сім'янина і громадянина. Тому принцип співпраці школи, сім'ї та громадськості визнається одним з провідних принципів підготовки старшокласників до сімейного життя.

Отже, осмислюючи накопичений педагогічний досвід, необхідно зробити наступні висновки:

- генезис виховання майбутнього сім'янина дозволяє констатувати, що окреслена проблема виступає надзвичайно актуальною та вимагає свого практичного вирішення;

- ідеали сім'ї, ціннісні сторони сімейного життя в основі своїй не втратили свого значення, змінилося лише середовище, в якому відбувається становлення і розвиток сім'ї, і яке відіграє в справі виховання майбутнього сім'янина першочергову роль;

- виховання майбутнього сім'янина є складовою частиною багатьох теорій і концепцій виховання;

- в межах шкільного курсу велика увага приділяється лише дошлюбному вихованню дітей молодшого шкільного віку, тоді як старшокласникам залишають лише факультативні курси та самоосвіту;

- виходячи з досвіду, виявляється, що сім'я і школа не в змозі повною мірою протистояти негативним процесам у суспільстві, виникає реальна небезпека деформації міжособистісних зв'язків, втрати всієї системи успадкування культурно-історичного досвіду; з одного боку потрібно консолідація зусиль сім'ї і школи для створення нормальних умов розвитку дитини, з іншого — їм потрібні допомога і підтримка на державному рівні;

- формування наукової парадигми виховання майбутнього сім'янина в умовах побудови правової держави є актуальним завданням не тільки для вчених-дослідників, а й практичних працівників різних соціальних інститутів.

Список використаної літератури

1. Костів В. Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина. — Івано-Франківськ, 1996. — 194 с.
2. Рахимзода Хуррам. Влияние социальных институтов воспитания на подготовку старшеклассников к семейной жизни: дис. доктора пед. наук: 13.00.01 / Рахимзода Хуррам. — Душанбе, 2002. — 324 с.

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Термін "екологія" грецького походження, що буквально означає "вчення про місце проживання". Це наука, що вивчає відносини рослин, тварин і людей до їх середовища та загалом наука про обставини їх життя в природі.

Елементи екологічних знань можна знайти в працях багатьох учених, починаючи з давньогрецьких мислителів. Проте основи екології як науки були закладені лише в середині XIX століття. Згодом її аспекти розширились із виділення компонентів: екології рослин (вивчає взаємовідношення окремих рослин та рослинних угруповань із середовищем, у якому вони живуть); екології тварин (про закономірності взаємовідношень тварин і навколишнього середовища) та екології соціальної.

Екологія соціальна - це галузь знань, що вивчає закономірності взаємовідносин людини й суспільства в цілому і природного навколишнього середовища.

Проблема екологічного виховання в теорії та практиці шкільного навчання не нова. Особливий інтерес до цієї проблеми виник ще у 70-80 роки. За цей час була розроблена "Концепція неперервного екологічного виховання в Україні", в якій наголошується: "... перед сучасною педагогічною наукою і практикою створились нові невідкладні завдання. Необхідно забезпечити підготовку молодого покоління, яке зможе вивести Землю із стану глибокої екологічної кризи, в яку вона потрапила через незнання або ігнорування законів взаємовідношення суспільства й природи..." [1, с.20-29]

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу життю людей, тому навчально-виховна діяльність школи має бути спрямована на виховання екологічної культури учнів, щоб виростило покоління, яке охоронятиме довкілля.

Виходячи з актуальності означеної проблеми, виникла потреба в екологічному вихованні учнів.

Педагогічна наука має певний досвід щодо дослідження окремих аспектів екологічного виховання: С. Щербо, В.Крисаченко, М. Колесник (формування екологічної культури учнів загальноосвітніх шкіл), Л.Марашицька, Ж. Масенко, О. Онопрієнко, Г. Пустовіт (особливості екологічного виховання молодших) .

Знання та уміння відіграють провідну роль у формуванні екологічної культури учнів. Проте вони не визначають у повному обсязі ставлення та діяльність людини у природі. Не менш важлива роль належить емоційним реакціям, які визначаються як "діяльність оцінювання" інформації, яку опрацьовують школярі. Саме під час оцінювання об'єктивні наукові знання про природу набувають суб'єктивного емоційного спрямування, певного значення для особистості. Тільки такі особисті пережиті знання мають силу переконань, регулюють поведінку учнів у природі. Тобто знання є перевіреними практикою й відображеними у свідомості людини результатами пізнання навколишнього світу і способів взаємодії з ним, а екологічні знання, як і будь-які інші, найкраще засвоюються саме у практичній діяльності.

У зв'язку з цим поняття "екологічне виховання" ми розглядаємо як педагогічний процес, спрямований на формування екологічної культури особистості. Досягнення поставленої мети можливе за умови усвідомлення молодшими школярами сутності

основ сучасних проблем екології та їх актуальність для кожного з них, сформованості елементарного відчуття особистої відповідальності за стан найближчого природного середовища та його об'єктів.

Завдання екологічного виховання - сприяти нагромадженню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її багатства, формувати вміння і навички діяльності в природі. Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи - середовища перебування людини, яка має бути зацікавлена у збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі. Це, зокрема, вміння осмислювати екологічні явища, робити висновки про стан природи, розумно взаємодіяти з нею. Естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності. Отож, любов до природи слід виховувати з раннього дитинства.

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах навчання в школі, на кожному з яких ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові особливості учнів. Загальна мета екологічного виховання учнів може бути реалізована через систему завдань:

1. формування в учнів розуміння необхідної гармонії людини з природою;
2. оволодіння знаннями по природу (зокрема свого краю);
3. виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство, основу життя на Землі;
4. формування готовності до активної екологічної діяльності та основ глобального екологічного мислення.

Екологічна освіта розглядається як один із найпотужніших важелів повороту людства в його ставленні до навколишнього середовища від руйнівного, споживацького до конструктивного, бережливого, відновлювального.

Досягнення поставленої мети можливе за умови виконання послідовних навчально-виховних завдань:

1. формувати екологічно орієнтовані стосунки і цінності, спрямовані на подолання конфліктів між людиною і навколишнім середовищем;
2. сприяти, щоб засвоєні знання і моральні принципи поведінки щодо навколишнього середовища ставали переконаннями особистості;
3. розвивати почуття особистої відповідальності за стан навколишнього середовища на національному і глобальному рівнях;
4. розкривати учням у доступній формі сутність сучасних проблем екології та її актуальності для людства;
5. розвивати вміння приймати відповідальні рішення з питань охорони навколишнього середовища і діяти відповідно до них;
6. залучати школярів до практичної діяльності під час вирішення проблем навколишнього середовища місцевого значення;
7. розвивати у школярів почуття самоповаги і розуміння труднощів інших людей, бажання надати їм допомогу в складних життєвих ситуаціях;

У педагогічній науці чітко визначені принципи екологічного виховання. Принципи виховання, як відомо, - керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації і методів виховного процесу. Специфічними для екологічного виховання є принципи: зв'язок глобального, національного та краєзнавчого підходів; принцип співпраці; принцип прогностичності; принцип міждисциплінарності; принцип єдності теорії і практики; принцип безперервності; єдності інтелектуального і емоційного

сприймання навколишньої дійсності у практичній діяльності по її збереженню. Дані принципи взаємозалежні і взаємообумовлені.

Академік Савченко О.Я. наголошує, що у початковій школі необхідно сповна задіяти всі передумови для системно-екологічного виховання молодших школярів:

1. через зміст природознавчих навчальних предметів і курсів;
2. збагачення всіх предметів екологічно спрямованим змістом і міжпредметними зв'язками;
3. проведення позаурочної діяльності з вивчення довкілля і заохочення дітей до практичних справ щодо його збереження;
4. залучення школярів до дослідницької роботи в індивідуальних і групових проектах;
5. проведення екологічно спрямованих ігор, вікторин, конкурсів малюнків;
6. екологічне просвітництво батьків.

Виховання в учнів дбайливого ставлення до природних багатств В. Сухомлинський зарахував до однієї з надзвичайно важливих сфер педагогічного процесу. Природу він розглядав як невід'ємний компонент навчально-матеріальної бази школи.

Щоденне життя і праця учнів початкової школи постійно стикають їх з природою. Провідне завдання вчителя - у процесі навчальних занять і через участь дітей у різних видах праці викликати в них інтерес до природних об'єктів, прищеплювати повагу до всього живого й всього корисного, створеного людською працею, пошання, бережливе, поборжне ставлення до природи, бажання умножувати своєю працею красу рідної землі.

Підготовка школярів до охорони природи здійснюється з урахуванням їх вікових особливостей. Скажімо, учні початкових класів охоче доглядають за рослинами, молодими деревцями й маленькими тваринами. Захищаючи їх та вирощуючи, діти разом з цим мимовільно стають і покровителями самої природи. Багато приємних переживань і свіжих вражень приносять їм прогулки й екскурсії в природу, спостереження за комахами, метеликами, жучками, мурашками, ведення щоденників природи, фенологічних спостережень. Власна праця над доглядом рослин і тварин, вирощення і збір врожаю, охорона природних об'єктів, мурашників, джмелів і бджіл, пташин гнізд, нерестилищ, водойм, парків, квітників, скверів, проведення Днів птахів, Днів лісу, Днів урожаю, відзначення професійних свят підвищують дієвість екологічного виховання молодших школярів, сприяють перетворенню знань в екологічні переконання.

У початковій школі екологічне виховання здійснюється як на уроках, так і в позаурочній роботі. Великі можливості щодо цього дають зокрема уроки ознайомлення з навколишнім світом, природознавства (рідний край), народознавства, трудового навчання, образотворчого мистецтва, інтегрованого курсу "Людина і світ". У позаурочний час велике виховне значення має робота на пришкольніх ділянках, участь дітей у русі "зелених", юних натуралістів, екскурсій в природу, в зоопарк, природні заказники (місць заборон полювання) та заповідники (територій, що перебувають під охороною держави з метою збереження тваринного та рослинного світу, всього природного комплексу).

Аналіз теоретичних засад екологічної освіти національної школи свідчить, що її категорійний апарат (мета, завдання, принципові положення) розробляються вітчизняною педагогічною наукою з врахуванням світових та національних суспільно-політичних процесів. Вони пов'язані з життєвою необхідністю

перебудувати споживацьку культуру стосунків з природою та її ресурсами, формувати у школярів якісно новий тип поведінки у навколишньому середовищі, що базується на відповідальності за її стан, умінні орієнтуватись у конкретній екологічній ситуації і знаходити доцільні шляхи подолання екологічної кризи.

Список використаної література

1. Концепція неперервного екологічного виховання в Україні // Директор школи. – К.; Знання. 2002. – С. 20-29.
2. Метропольская В.П. Самостоятельная работа учащихся над учебником // Советская педагогика - 1938. - № 6. - С.87-98.
3. Момонова А.П. Система работ по охране природы в городской восьмилетней школе. Автореф. дисс. канд. пед. наук. - М., 1968. - 23 с.
4. Пустовіт Г.П. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті // Шлях освіти. - 2002. - № 3. - С.7-11.
5. Пустовіт Г.П. Деякі аспекти методології позашкільної освіти // Шлях освіти. - 2000. - №2. – С.15.
6. Райков Б.Е. Исследовательский метод в преподавании естествознания и его современное положение. Исследовательский метод в педагогической работе. - Л., 1924. - 25 с.
7. Райков Б.Е. Общая методика естествознания. - М.: 1947. - 300 с.

Ірина Дмитрук,
студентка 31 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Наук. керівник: **Н.А. Басюк,**
кандидат педагогічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Сучасний рівень моральності населення в українській державі досить низький. У різних сферах людського середовища дедалі більше підвищується рівень конфліктності, знижується загальний рівень згуртованості у колективі. Через надмірну байдужість, непримиренність, жорстокість на другий план все помітніше відходять чесноти доброзичливої людини.

Мораль є найдавнішою формою людської свідомості. Моральне виховання - це досить вагома і складова частина єдиного процесу громадського виховання, яка спирається на формування у людей загальноприйнятих норм поведінки. Регулювання суспільством поведінки людей включає два залежні і пов'язані між собою завдання: по-перше, вироблення вимог, які відображаються і отримують правильне обґрунтування норм, принципів, ідеалів поведінки людей, правильне тлумачення понять «справедливість», «добро», «зло» «совість»; по-друге, націлене впровадження цих вимог, для того, щоб кожна людина уміла аналізувати свої дії на загальноприйнятному рівні. Ці два завдання і вирішується шляхом морального виховання, що включає формування в людини відповідних переконань, моральних схильностей, почуттів, звичок, стійких моральних рис особистості. Зміст процесу морального виховання у тому чи іншому суспільстві визначається, насамперед, його цілями. Вони обумовлені характером громадських відносин, а також відповідної ідеологією.

З давніх-давен багато психологів, педагогів, філософів націлюють свою працю на покращення моральності. Ще Арістотель твердив, що не стільки розум, скільки «вірно націлений рух є початком добрих діянь» [1, с.16]. Платон вказував, що спосіб життя людини визначає характер їх моральної свідомості. Конфуцій моральні й духовні прагнення вважав ідентичними. Головним для нього було милосердя, співчуття, любов до людей.

В епоху Відродження в педагогічному вченні домінуючими стали гуманістичні ідеї, які вплинули на педагогічні погляди Я. А. Коменського, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо. Так, Я. А. Коменський головним вважає виховання патріотизму, чесності, любові до праці, і саме це почуття, на його думку, має керувати розумом. У своїй книжці «Світ чуттєвих речей у казці» автор доводить й інше: визнання зовнішніх органів чуття у дітей головним джерелом пізнання, оскільки вони є основними при навчанні.

На думку Ж.-Ж. Руссо, «...існувати — означає відчувати, бо саме почуття стоять значно вище розуму» [2, с.371]. Він звертав увагу на виховання в людині почуття доброти та безкорисливості.

На думку сучасних філософів, моральність суспільства визначається наявністю моральних почуттів у людей. Якщо немає моральних почуттів, то і немає моралі. Одним із головних шляхів їх формування вітчизняні вчені вбачають виховання на принципах народності (Т. Шевченко, І. Котляревський, В. Карамзін, М. Максимович, М. Драгоманов, К. Ушинський, В. Сухомлинський, С. Русова, І. Бех, П. Еббс). Зокрема, Т. Шевченко у своїх працях назвав моральні почуття не «даром природи», а історично і соціально сформованим почуттям, яке потрібно виховувати у дітей з раннього дитинства.

За глибоким переконанням К. Ушинського, «ні слова, ні думки, ні навіть вчинки не виражають так чітко і вірно нас самих і наше ставлення до світу, як наші почуття, у них чути характер не окремої думки, не окремого вирішення, а весь зміст душі нашої та її будову» [3, с.117]. Продовжуючи ідеї К. Ушинського, А. Макаренко вважав, що навчання стає вихованням, коли воно несе ідею науки через розум в серце дитини, до її почуттів, початком та джерелом виховання є особистий приклад.

Окремі дії при їх моральній оцінці потрібно співвідносити не просто з мотивами, які їм передували, а з моральною визначеністю особистості. З цього приводу Гегель зазначав: «Коли людина робить той чи інший моральний вчинок, то це ще не означає, що він є доброчесністю, а є він нею лише тоді, якщо цей спосіб поведінки є постійною рисою характеру» [4, с.186].

Перші моральні уявлення та навички діти одержують у сім'ї і дошкільних установах. Провідну роль у моральному вихованні дітей відіграє школа, де формуються моральні поняття і виробляються стійкі навички та звички у поведінці учнів. Досліджено, що для дітей молодшого шкільного віку притаманне явище наслідування. Доцільно згадати Гельвеція, який вважав, що «дитина народжується чистою, як дошка» і тільки в процесі свого розвитку стає особистістю. Суспільне середовище є провідним впливом на свідомість дітлахів. Навчаючись у когось, дитина набуває досвіду. Справді, маючи ще зовсім небагато життєвого досвіду, дітям простіше повторювати чийсь дії та вчинки, які їм подобаються. І вчитель має постійно допомагати учням у яскравому, багатоголосому, різнобарвному світі знаходити та любити красу слова, мистецтва. Окрім побутових та історичних оповідань, переказів і легенд педагоги також націлюють думки дітей у казкових вимірах, які значно продуктивніше усіх засобів впливають на потенційне бачення школярів. І справа не

лише у тому, що Попелюшка, лисичка-сестричка, Котигорошко, Івасик - Телесик є славнозвісними для дітей, а перш за все в тому, що виміри, в яких вони представлені, відкривають перед дітьми широкий та доступний для їхнього сприйняття спектр людських взаємин та переживань, збуджують творчу уяву, мислення, сприяють збагаченню фантазії, ототожнюють поняття справедливості, доброти то взаємодопомоги.

Казка – один з найефективніших засобів впливу на моральність дітей, який відомий нам з найдавніших поколінь людського існування. У різних країнах казки відрізняються своєю особливістю. Адже кожен народ має різну історію, менталітет, своєрідну філософію, що безпосередньо впливають на впливовий задум казки. Хоч кожен народ прагне зберегти свої національні форми, проте казки різних народів світу мають багато спільних тем, образів, мотивів та сюжетів.

Перекази, легенди, казки широко використовуються в українській класичній і сучасній літературі. Г.Сковорода, І.Котляревський, Г.Квітка-Основ'яненко, Т.Шевченко, Л.Українка, М.Коцюбинський – неперевершені митці слова, яких надихнула матеріалом народна творчість.

Незважаючи на те, що казка один з найефективніших засобів морального виховання дітей, багато вчителів почали відсторонювати казку від школи. Це у свій час підмітила С. Русова, яка акцентувала увагу на тому, що в школі дають достатньо матеріалу для душі, для праці розуму, але мало енергії для почуттів. Тому, на думку автора, деякі педагоги спрямовують мету навчання в інший бік, звертаючи увагу на вивчення художньої літератури, музики, образотворчого мистецтва, пояснюючи це тим, що саме мистецтво є джерелом виховання емпатії. Казка і дитина, за її словами, — це щось рідне, близьке, і «як би вчителі не намагалися вигнати казку з дитячої хати, вона все одно там пануватиме, бо вона природно відповідає вимогам дитячого розуму, а ті людські відносини по казках такі прості і зрозумілі, що дитина може щиро співчувати лихові і недолі, радіти перемозі й щастю казкових героїв. І це викликає перше почуття симпатії — початок альтруїзму, перше свідоме враження правди й неправди, тої примітивної великої правди, яка залягає в глибокому лоні народної душі й виливається так просто в народних казках. Тут уперше прокидається дитяча увага до людей, співчуття до їх долі, зростає глибока сердечна любов до усього вбогого, до краси й до добра»[5, с.203]. Казка збагачує життєвий досвід школярів, розвиває їхній естетичний смак, творчі здібності. Читаючи твори цього жанру, учні вірять в добро і красу, в них виникає бажання завжди боротися за правду та справедливість.

Завдяки казкам в дітей формується співпереживання, та почуття радості за когось. Саме завдяки таким якостям людина є людиною. Мета казкарів - виховувати у дитини людяність - цю чудову здатність людини хвилюватися через чужі нещастя, радіти радості іншого, переживати за чужу долю як за свою. Всебічно охарактеризувавши моральність, можна стверджувати, що казки спрямовані на удосконалення моральної сфери особистості. В. Даль вважав, що казка закріплює в дитині моральні почуття, тому, що етичний потенціал цього жанру вміщує в собі і силу моралі, і народний засіб виховання.

Моральні почуття належать до особливої групи вищих почуттів. Характерною їх рисою, як і інших психічних явищ, є те, що вони породжуються об'єктивною дійсністю. Отже, почуття мають об'єкт, який їх викликає. Необумовлених почуттів, тобто таких, що не мають певної причини, не буває. В житті людини емоції і почуття перебувають у нерозривній єдності з пізнавальними процесами. Не буває «чистих»

емоцій і почуттів, вони завжди викликаються тим, що ми відчуваємо, сприймаємо, уявляємо, про що думаємо. У них виявляється ставлення людини до суспільства, діяльності, самої себе. Під їх впливом формуються етичні уявлення про добро і зло, красу і потворність, правду і неправду, віру і честь. Оволодіння способами розв'язування різних моральних завдань, опанування їх змісту потребує наявності в дитини значного запасу етичних знань.

Отже, у наш час моральному вихованню молодших школярів приділяють досить багато уваги, оскільки питання моральності постає дуже гостро. Завдяки народним казкам діти мають змогу накопичувати цілу низку моральних якостей, які слугують формуванню моральної особистості.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Большая этика. — Соч. в 4 т. — М., 1976-1984.— Т. 4.
2. Руссо Ж.-Ж. Письма о морали. Педагогические сочинения. — В 2 т. —Т. 2. -М., 1981.
3. Ушинський К. Д. Про народність в суспільному вихованні. Твори в 11 т.— Т. 2. - М.-Л., 1948.
4. Гегель Г. Эстетика. — В 4 т. — М., 1968.— 1973.
5. Русова С. Ф. Вибрані твори. — К.: Освіта, 1996.

Олена Дорошук,
студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОГО ДОСВІДУ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Серед глобальних світових проблем особливо важливими є питання моральності. З ним пов'язано створення суспільства моральної культури і справедливості, зміцнення суспільної моральності, її правовий захист, моральне просвітництво тощо. Тому одним із актуальних напрямів виховного процесу сучасної школи є моральне виховання як цілеспрямована взаємодія з метою формування моральної свідомості особистості, її здатності до моральних дій, схильності до духовності.

Мета статті - розкрити теоретичні засади проблеми формування досвіду моральної поведінки в учнів початкової школи.

Проблемою морального виховання займалися Т. Шевченко, К. Ушинський, М. Драгоманов, Л. Українка, С. Русова, І. Ващенко, В. Сухомлинський, О. Кравець, Т. Волкова, А. Ізмайлов.

Досвід - це відображення в людській свідомості законів об'єктивного світу і суспільної практики, одержане в результаті активного практичного пізнання. Досвід - це перш за все сукупність всього того, що відбувається з людиною в її житті й що вона усвідомлює.

Про моральну поведінку можна говорити багато. Кожна людина сприймає цей термін по-різному, але вона повинна постійно дотримуватися моральної поведінки, проте є люди, яким цей термін нічого не пояснює. Моральна поведінка служить кордоном між такими поняттями, як честь і безчестя, совість і безсовісність, норма і аномативність, співчуття і жорстокість.

Мораль - це система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні стосунки між людьми за будь-якої ситуації на демократичних засадах. Мораль - це спосіб ставлення людини до дійсності, котрий

регулює поведінку людей з огляду на принципове протиставлення добра і зла. Мораль виникла саме із об'єктивної необхідності регулювати взаємостосунки між людьми, погоджуючи їх вчинки і дії з метою збереження цілісності певної соціальної спільності. Як історично складені норми і правила поведінки людей, мораль своїм корінням сягає у далеке минуле [3, с. 48].

Мораль відіграє важливу роль у людському суспільстві. Про це свідчать її суспільні функції. Вона регулює стосунки між людьми на основі моральних норм і правил поведінки, перетворює суспільні моральні вимоги в особисті моральні цінності і переконання кожного.

Моральне виховання учнів здійснюється шляхом поступового поглибленого розуміння змісту моральних норм і вимог та оволодіння більш складними формами поведінки. У початковій школі діти повинні засвоїти досить великий обсяг знань про основні правила культурної поведінки і привчитися усвідомлено використовувати їх. Моральне виховання передбачає формування в учнів системи моральних уявлень, розвиток моральних почуттів, вироблення правильних оцінок і ставлень, якими діти зможуть керуватися у житті.

Метою морального виховання є формування в особистості стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі; залучення учнів до участі в практичній діяльності. Завдання морального виховання передбачають:

- формування в учнів моральної свідомості, основними категоріями якої є моральний ідеал, моральні норми і цінності, моральна мотивація, етична оцінка;
- розвиток моральних почуттів в учнів, а саме: гуманізму, гідності, сумління, обов'язку, відповідальності, принциповості, товарищескості, доброти, поваги до людей, милосердя;
- формування досвіду поведінки, яка відповідає прийнятим у суспільстві етичним нормам і традиціям, прищеплення моральних звичок [1, с. 343].

До форм морального виховання відносять спеціальні уроки, етичні бесіди, відверті розмови, диспути, лекції, тематичні вечори, зустрічі свят народного календаря, благодійні заходи, створення альманахів з історії родоводу, вечорниці та ін.

На уроках в постійному спілкуванні з учителем і ровесниками формується моральність дитини, збагачується її життєвий досвід. Хвилювання молодших школярів, їх радощі та образи пов'язані з навчанням. На уроці взаємодіють всі основні елементи виховного процесу: мета, зміст, засоби, методи, організація. Виховує весь процес навчання на уроці, а не так звані виховні моменти.

Знання школярів про моральні норми, отримані на уроках, власні життєві спостереження не рідко бувають розрізненими і неповними. Тому потрібна спеціальна робота, пов'язана з узагальненням отриманих знань. Форми роботи різні: в початкових класах це може бути розповідь вчителя, етична бесіда. Етичні бесіди сприяють отриманню моральних знань, виробленню в школярів етичних уявлень і понять, вихованню інтересу до моральних проблем, прагненню до оцінювальної моральної діяльності. головне призначення етичної бесіди - допомогти школярам розібратись в складних питаннях моралі, сформувати тверду моральну позицію, допомогти кожному школяру усвідомити свій особистий моральний досвід поведінки, прищепити вихованцям уміння виробляти моральні погляди. В процесі етичних бесід необхідно, щоб учні активно приймали участь в обговоренні моральних проблем, самі підходили до визначених висновків, вчилися відстоювати

особисту думку, переконувати своїх товаришів. Етична бесіда будується на аналізі та обговоренні конкретних фактів та подій з повсякденного життя, прикладів з художньої літератури, кінофільмів [2, с. 14].

Високо оцінює роль етичних бесід А.С. Макаренко. "Я пам'ятаю, - казав він, - як швидко і радісно відроджувався мій колектив в окремих випадках і проблемах після єдиної бесіди на таку моральну тему. Цілий ряд бесід, Цілий цикл таких бесід - справляв просто велике філософське оздоровлення в моєму колективі." [3, с. 35].

Етична бесіда, на думку Л.Р. Болотіної, вимагає від вчителя великої духовної близькості до дітей. Учні повинні довіряти учителю, любити його, тільки в цьому в них з'являється стремління поділитися своїми думками. Вчитель по ходу бесіди проявляє повагу до внутрішнього світу дитини, остерігається від прямолінійності.

Важливим джерелом накопичення знань є ознайомлення школярів з навколишнім середовищем: туризм, екскурсії по місту, на виробництво.

Екскурсії з учнями проводяться на протязі всього навчального року і мають різну мету. Для того, щоб екскурсія була морально цінною, вчитель створює в колективі емоційний настрій, розподіляє між школярами завдання, які слід виконати при підготовці до екскурсії і під час її проведення.

Своєрідною школою морального виховання є екскурсії на природу. Вони проводяться з учнями різних вікових груп. Такі екскурсії дають можливість вчителю виховувати в школярів відчуття господаря Батьківщини, бережного ставлення до її достоїнств - природі [3, с.28].

Велике значення у вихованні молодших школярів має гра. Гра впливає на всебічний розвиток дитини, формує всі сторони її особистості - розум, почуття, уяву, мислення, волю. Важливо, щоб гра завжди викликала у дітей позитивний емоційний стан, радісні переживання, задоволення від виконаних ігрових правил, ігрових ролей. У молодшому шкільному віці з метою морального виховання використовуються різні види ігор. Ігри-подорожі: "Світить сонце яскраво над рідною країною", "Подорож по рідній країні". Для виховання сміливості, рішучості, хоробрості - гра "Юний космонавт".

Гра стає важливим засобом морального виховання молодших школярів, якщо педагоги додержуватимуться усіх вимог до неї і умов що до її організації, продуватимуть систему виховних впливів на дітей як до початку, так і після закінчення гри. З учнями молодших класів можна проводити різні розвивальні вправи. Наприклад, вправа "Серце на долоні ". Діти обмірковують, яку людину називають сердечною? Для чого людині серце? Чи бувають люди, які не вміють любити, бо їхнє серце зачерствіло? Вчитель пропонує дітям навчитися робити своє серце добрим і люблячим, відкритим для інших. Діти виконують вправи протягом 3-5 хвилин, потім діляться досвідом, пережитими емоціями, почуттями. які переполювали кожного [5, с. 87].

Важко назвати щось більш важливе для людини, ніж її взаємини з іншими людьми. Від характеру цих взаємин багато що залежить в нашому житті: настрої, моральне самопочуття, працездатність тощо. Стосунки з оточуючими дають можливість бачити смисл свого існування, усвідомлювати себе як частинку людського суспільства. Людина, як суспільна істота, немислима поза взаєминами з іншими людьми. Саме завдяки спілкуванню і певним взаєминам, що складаються в процесі цього спілкування, людський індивід поступово стає особистістю, яка здатна усвідомлювати не лише інших, але й саму себе, свідомо й активно регулювати власну діяльність та поведінку, впливати на оточуючих, враховувати їх прагнення, інтереси.

Список використаної літератури

1. Практикум з педагогіки: Навчальний посібник: Видання 2-ге, доповнене і перероблене / За заг. ред. О.А. Дубасенюк, А.В. Іванченка. - Житомир. держ. пед. ун-т, 2003.
2. Богуш А.М., Самовская А.И. Этические беседы в 1-3 классах. - К.: Радянська школа, 1981.
3. Матвієнко О.В. Основи виховання моралі у молодших школярів. - К.: Стилос, 1999.
4. Навчання і виховання учнів 4 класу: Методичний посібник для вчителів. О.Я. Савченко. - К.: Видавництво "Початкова школа", 2005.

Ганна Єфімова,
студентка 43 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Перебудова народної освіти, оновлення педагогічного мислення чітко зорієнтовані на гуманізацію всієї системи морального виховання, в центрі якої – особистість школяра.

Сьогодні в Україні зростає роль морального виховання підрастаючого покоління. У Законі України «Про освіту» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Тому зовнішній розвиток людства повинен супроводжуватися духовним розвитком, свого роду, моральним відродженням, яке стає підґрунтям для розвитку людства. Г. Сковорода говорив: “Що може бути шкідливіше за людину, котра володіє знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця?”. Становлення демократичної держави в Україні потребує суттєвого підвищення моральної культури всіх верств населення.

Проблема морального виховання вивчалася багатьма вченими. Це, перш за все, Т. Мор, К. Сен-Сімон, Р. Оуен, І. Кант, Ф. Гегель, Л. Фейєрбах, Г. Сковорода, Н. Крупська, О. Духнович, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Моральне виховання має здійснюватися через щоденний вплив середовища, гуманізацію міжособистісних стосунків, залучення до системи національно-культурних цінностей.

Моральне виховання розглядається як систематичне і цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток почуттів, вироблення навичок та звичок моральної поведінки [4, с. 143]. Розглянемо детальніше поняття, які об'єднуються терміном «моральне виховання».

Моральна свідомість школяра – суб'єктивно-ідеальна форма суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні відносини і регулює моральну сторону його діяльності

Моральні почуття виражають запити, оцінки, ставлення, спрямованість духовного розвитку особистості.

Моральні звички – це корисні для суспільства сталі форми поведінки, які стають потребою людини у будь-яких ситуаціях і умовах.

Моральна вихованість школярів – результат тривалої систематичної роботи педагога[5, с.195]

Основними критеріями визначення рівня вихованості учнів можуть бути наступні моральні якості: чуйність, взаємодопомога, дисциплінованість, єдність слова і діла, відповідальність, турботливість, акуратність, старанність, критичність, працьовитість, сила волі [4, с. 43].

Широкі потенційні можливості для морального виховання молодших школярів має проектна діяльність. Метод проектів формує почуття відповідальності, учить слухати один одного, дає можливість зрозуміти, наскільки ти потрібен колективу. Як говорив Д. Уебстер «люди разом можуть здійснити те, що не в змозі зробити самотужки. Єднання умів і рук, концентрація сил може стати майже всемогутньою».

Як відомо, дидактичні основи методу проектів розробили американські педагоги Д. Дьюї та його послідовники В. Кілпатрик, С. Коллінз, С. Паркхерст.

Дж. Дьюї не вживав термін «проектне навчання». У своїй діяльності він оперував терміном «активні методи навчання». «Застосування в школі різних форм активної роботи сприятиме повному оновленню шкільної атмосфери. Це дасть дитині можливість пристосовуватись до життя, а школа стане для неї домівкою, замість того, щоб залишатися лише місцем, де дитина продовжувала б вчити сухі уроки, які віддалено стосуються того, що може знадобитись їй на життєвому шляху».

Слово «проект» запозичене з латинської, походить від слова «proectus» і означає «кинутий уперед». У сучасному розумінні — це намір, ідея, що будуть здійснені у майбутньому за певних умов.

В. Кілпатрик вважав, що «проект — це будь-яка робота, виконана від «щирого серця», що має певну цільову настанову».

Робота над проектом дає змогу сучасній школі виконати високу освітню місію: навчити дітей вчитися із задоволенням. Проектне навчання заохочує й підсилює щире прагнення до навчання з боку учнів. Слід зазначити, що проектна діяльність у початковій школі організовується поетапно, а також за безпосередньої участі та підтримки дорослого [2, с. 5-6].

- На першому етапі проектна діяльність формується на наслідувально-виконавчому рівні. На цьому етапі активна роль належить учителеві. Його спостережливість, здібності й уміння проникати у внутрішній світ дитини, відчувати її, знання її інтересів та потреб допоможе ввести дітей у проблему, «замовлену» ними.

- На другому етапі проектна діяльність формується на розвивальному рівні. На цьому етапі діти вже мають досвід співпраці, спілкування, співпереживання, узгодженості своїх власних потреб, інтересів та дій з іншими людьми.

- Третій етап — творчий етап розвитку проектної діяльності. Характеризується високим рівнем інтересу у дітей до проектування, що зумовлений пізнавальним та особистим розвитком, сформованістю загальнонавчальних умінь та навичок. Роль учителя на цьому етапі полягає у розвитку та підтриманні творчої активності дітей, створенні умов, що дозволяють їм самостійно визначити тему, мету, завдання, зміст проектної діяльності, обрати засоби роботи над проектом й організувати її.

Поетапна організація вчителем проектної діяльності дозволяє успішно формувати особисті якості дитини (уміння працювати у колективі, співпрацювати в режимі

діалогу, уміння розв'язувати творчі суперечки, допомагати іншим, навчати своїх товаришів, оцінювати свої та чужі дії) та позитивну мотивацію до навчальної діяльності.

Ефективність навчання і виховання підвищується, якщо учень сам стає активним суб'єктом навчально-вихованого процесу [2, с. 12-13].

Використання методу проектів має відповідати принципам:

- дитиноцентризму (у центрі творчої діяльності знаходиться учень, який проявляє свою активність);
- кооперації (у процесі роботи над проектом здійснюється широка взаємодія школярів з учителями та один з одним у проектних групах);
- опора на суб'єктивний досвід учнів (кожен школяр, працюючи на проектом, має можливість застосувати власний досвід і знання);
- урахування індивідуальних особливостей дітей (інтересів, темпу роботи);
- вільного вибору теми проекту, підтем, партнерів у розробці проектів, методу дослідження;
- зв'язку дослідження з реальним життям (передбачається, що проектна робота тією чи іншою мірою спрямована на покращення навколишньої дійсності);
- складність мети (цей принцип важливо враховувати, оскільки результат, який досягається легко, не відіграє ролі мобілізуючого фактора) [1, с. 9-19].

Типи учнівських проектів

В основі типології проектів можна покласти різні ознаки. Наприклад, залежно від кількості учасників, проекти можуть бути індивідуальними, груповими (2-6 осіб), колективними; залежно від часу, витраченого на реалізацію, проекти можуть бути короткотривалими (1-3 уроки), середньої тривалості (до місяці), довготривалими (кілька місяців). За тематичною спрямованістю проекти бувають дуже різноманітними: мовні, екологічні, етнографічні, країнознавчі, правознавчі.

Частіше тип проекту визначається за характером діяльності, що в ньому є провідною. Розглянемо такі основні типи проектів: дослідницькі, інформаційні, творчі, ігрові, практичні.

Інформаційні проекти спрямовані на навчання цілеспрямованого збирання інформації, її аналізу та використання. Виконуючи такий проект, учні відшуковують і накопичують відомості, наприклад, про прислів'я, афоризми, свята, їжу, міста.

Дослідницькі проекти вимагають чіткого визначення загальної проблеми дослідження, його головної мети, конкретних завдань та методів їх розв'язання. У спрощеному вигляді алгоритм має такий вигляд.

1. Визначити загальну проблему дослідження, досягнути мотивацію її додання.
2. Вивчити найширші відомості щодо доробка попередників із цієї проблеми;
3. Якомога ясніше сформулювати мету дослідження, а також перелік тих імовірних завдань, що потрібно буде розв'язати під час її досягнення;
4. Сформулювати робочу гіпотезу щодо методів і засобів досягнення мети.
5. Провести дослідження. Знайти – спочатку гіпотетичне – розв'язання проблеми;

6. Проаналізувати і критично оцінити отримане рішення, за потреби модифікувати робочу гіпотезу щодо шляхів і засобів досягнення мети дослідження;

7. З'ясувати реальні можливості впровадження одержаного результату в практику.

Ігровий проект передбачає виконання ігрових ролей у ситуаціях, що об'єднуються загальною ідеєю. Це можуть бути ролі історичних постатей, казкових героїв, персонажів літературних творів, соціальні або професійні ролі. Ігрові проекти можуть здійснюватись у формі уявної подорожі, конференції, журналістського розслідування.

Не завжди можна чітко визначити структуру *творчого проекту*. Проте у цьому випадку діяльність учасників проекту спрямована на те, щоб створити оригінальне есе або вірш, придумати казку або оповідання, малюнок тощо.

Головною ознакою *практичних проектів* є не тільки навчання, а й досягнення певного соціального значущого результату. Такі проекти передбачають ретельне обговорення і планування потрібних дій. Їх виконання вимагає також чіткої структури, розподілу обов'язків, обговорення на кожному етапі з метою координації діяльності, практичне впровадження ідей.

Соціальні проекти – це практично орієнтовані проекти, що зазвичай передбачають взаємодію з громадою [6, с. 4-16].

Отже, проектна діяльність, в основі якої лежить діяльнісно особистісний підхід, передбачає тісний зв'язок навчання й виховання з життям, активізує розвиток самостійності, активності учнів, уміння адаптуватися до дійсності. А найголовніше – участь у проектуванні розвиває у дітей такі моральні якості, як: уміння працювати в колективі, відповідальність за прийняті рішення, вміння аналізувати результати діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко Л. Ідеї проективної технології // Директор школи. Шкільний світ. – 2010. – №18. – С. 9-19.
2. Додусенко Н.О., Нетужилова І.В. Проектна діяльність в початковій школі. – К.: Основа, 2010. – 223 с.
3. Кисляк Н. Ідеї проективної технології // Директор школи. Шкільний світ. – 2010. – №18. – С. 19-25.
4. Матвієнко О.В. Основи морального виховання особистості молодшого школяра. – К.: Стилос, 1999. – 154 с.
5. Матвієнко О.В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. – К.: Стилос, 2006. – 543 с.

Лілія Існюк,

студентка 13 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ КАЗКИ У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливе значення має виховання високоморальної особистості, відродження духовності. Сучасна масова культура нав'язує нові еталони поведінки молоді, висміюючи «старі порядки». Особливо гостро постає питання морального виховання учнів молодшого шкільного

віку, оскільки діти - це майбутнє наше і нашої нації взагалі. Саме від них залежить духовний розвиток майбутніх поколінь.

Це спонукає до пошуку нових, оптимальних шляхів морального виховання школярів на основі дослідження і відродження суспільно-історичного досвіду та культурно-педагогічних надбань українського народу. Основу таких надбань становить усна народна творчість, зокрема казка.

Казка - це вид художньої прози, що походить від народних переказів, порівняно коротка розповідь про фантастичні події та персонажі, такі, як феї, гноми, велетні тощо. Один з основних жанрів народної творчості, епічний, переважно прозаїчний твір чарівного, авантюрного чи побутового характеру усного походження з настановою на вигадку.

Мабуть, жоден з видів народної творчості не відзначається таким багатством нашарувань, як казка. На ній позначився вплив різних історичних епох, починаючи від первісного суспільства і до наших днів. Усе це свідчить про важливе місце казок у культурно-побутовій практиці людства уже на ранніх щаблях його історичного розвитку і про тісний зв'язок їх з життям народу.

Казка як своєрідний жанр народної та літературної творчості посідає значне місце у фольклорі всіх країн світу. Як зазначив В. Гнатюк: "Казки належать до найдавніших витворів людського духу і сягають у глибину таких далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія" [2, с.147].

Казка - невід'ємна складова народної педагогіки. "Казка, гра, фантазія, - писав В.О. Сухомлинський, - животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень... Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками... Під впливом почуттів, що породжені казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Діти знаходять велике задоволення у тому, що їхня думка живе у світі казкових образів, у них - перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного" [3, с.156].

Не можливо уявити дитинство без казки, батьки та бабусі читають їх дітям, вони застосовуються в навчальній програмі дитячих садків, початкових класів. Діти з захопленням грають у вовків і лисиць, з любов'ю готують маскарадні костюми зайців і півників, а на дитячих ранках з інтересом відтворюють поведки улюблених казкових персонажів. Однак це не може служити підставою для того, щоб вважати, що учні розуміють специфіку казки як літературного жанру. Звичайно, від них не слід домогатися наукового визначення казки, адже діти не усвідомлять його змісту, хоч, можливо, й запам'ятають формулювання. У 1-4 класах казка для учнів відкривається як жанр народної, а пізніше й літературної творчості, відмінний за певними специфічними ознаками від інших творів. Діти охоче читають казкові пригоди, тому вчитель має використати це бажання для розвитку їхніх пізнавальних інтересів та формування народознавчих понять, для подачі знань про побут, звичаї народу, його морально-етичні та естетичні якості, почуття та уявлення українського етносу. У 5-7 класі діти вивчають композицію казок, обґрунтовують дії персонажів на більш підходящих до їх віку казках.

У методичних посібниках засуджується намагання окремих класоводів зводити характеристику казки до вказівки, що, мовляв, казкові події вивчені. Для цього є підстави, оскільки практика переконує, що умовність казки діти самі відчують. Вона їм подобається. Вони і в класі ладні грати в придуманих казкових героїв, і це треба всіляко підтримувати. Текст багатьох казок піддається прочитуванню в особах.

Методика рекомендує вчителів скористатися цією можливістю: таким чином, учні залучаються до діалогу.

У процесі такої зацікавленої роботи дітей над казкою створюються сприятливі умови для розкриття перед ними особливостей цього виду літературної і народної творчості. Вони ще раз переконуються, що казка-це розповідь про якусь незвичну подію. В її основі - видумка, фантазія, адже насправді вірі не розмовляють, а в казках вони користуються людською мовою. Проте дітей це не бентежить. Навпаки, вони цікавляться казкою саме тому, що в ній звірі живуть і розмовляють зрозумілою мовою.

Казкову ситуацію діти сприймають як гру. Тому немає потреби повторювати відоме їм і підкреслювати, що казковий сюжет видуманий. У казці йдеться про добро і зло, про погане і гарне. Дитяча увага повинна бути зосереджена на цих моральних і людських категоріях, а не на розвінчанні незвичності казкових ситуацій. І ще одна обставина застерігає вчителя від загострення уваги дітей на фантастичній основі казки. Це - наявність у читанках казок, сюжет яких мало схожий на фантастику, незвичність.

Працюючи над казкою, не слід випускати з поля зору вимог, які ставляться до всіх уроків читання: домагатися усвідомлення змісту та на основі цього – реалізації виховного потенціалу народної казки.

Істотна особливість казки полягає в тому, що у казці повчальність виражена не нав'язливо, не прямолинійно. Дітей приваблює захоплююча фабула, яскраво намальовані образи, дотепні характеристики.

Часто дорослі, не сподіваючись на те, що дитина сама зрозуміє суть казки, починають їй пояснювати або ставити запитання, звернені більше до розуму дитини, а не до її почуттів. Казка ж адресується, у першу чергу, до серця маленького слухача. Казкові образи, стиль, мова і навіть ритм її викладу повідомляють малечі життєво важливі знання ненав'язливо, ніби закарбовуючи їх у їхній душі. А тому "дорослі" пояснення і роз'яснення часом тільки порушують процес природного для дітей "сердечного" засвоєння казки.

Маленькі читачі не зацікавлюються на повчальному змісті казки і не прикладають багатьох зусиль для його розкриття, адже сприймають все на інтуїтивному рівні. Діти набираються досвіду минулих поколінь, розкривають моральну цінність казки, сприймають її повчальні висновки на підсвідомому рівні, де інформація відкладається на все життя. Звичайно, дитина може забути назву казки, її другорядних чи навіть головних героїв, але ніколи не забуде її змістову(повчальну) частину. У цьому полягає вся цінність казки. Адже багато дітей не люблять навчатися, вони починають нудьгувати під час довгих і таких не цікавих, на думку маленьких бешкетників і принцес, виховних бесід, а читаючи казку, в якій у не нав'язливій формі здійснюється повчальний процес, вони отримують задоволення.

Типовою помилкою молодих вчителів є навмисне зосередження уваги дітей тільки на повчальному змісті казки. Виховання дітей завжди повинно відбуватися у формі гри, вчитель повинен тільки натякнути про повчальний зміст казки, а до основного висновку вони прийдуть самі. Ніколи не слід недооцінювати маленьких особистостей, тому що казка була написана для дітей і зрозуміло, що вони легко сприймають її повчальний зміст.

Аналіз казок збуджує дітей до формулювання оціночних суджень. Це важливо для розвитку мислення молодших школярів. Як свідчить практика проведення уроків читання, учні дають різні оцінки вчинкам одних і тих самих казкових героїв. Як діяти

в цьому випадку, підкаже ситуація. Але одне можна рекомендувати напевно: гідність дітей не можна принижувати. Не слід категорично відкидати їхні думки (якщо це не нісенітниця). Найкраще показати, що одне із суджень найбільш вдале, а в окремих випадках і залишити всі оцінки, висловлені школярами.

Отже, казка-найпопулярніший в молодшому шкільному віці вид літературної творчості, що розкриває безмежний світ людської уяви, полонить серця дітей і дорослих. У казках відображений світогляд народу, його морально-етичні та естетичні принципи, педагогічний геній та досвід виховання підростаючих поколінь. Саме тому вони потребують аналітичного підходу і наукового обґрунтування як з точки зору жанрово-фольклорних, так і видових особливостей, а також у плані вивчення їх педагогічної цінності та практичного використання казкового матеріалу для навчання і виховання учнів початкових класів. Казка допомагає розвивати дітей, вчить х бути добрими, чуйними не силоміць, а через висновки самої дитини. До того ж, казки служать моделями правильної поведінки для дітей, своєрідно готують їх до можливих складнощів життя. За допомогою казки психологи допомагають дітям вирішити особисті проблеми у спілкуванні з друзями, родичами, знайти вихід із складних ситуацій. І наприкінці, хочеться сказати, що казка – джерело повчальних розваг для дітей і нескінченна тема для творчості, на що треба обов'язково звернути увагу вчителів.

Список використаної літератури:

1. Онищук В. Урок в современной школе: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1981 - 190с.
2. Гнатюк Володимир. Коломийки // Франко І. Твори: У 50 т. - Т. 37. - К.: Наук, думка, 1982. - 149с.
3. Сухомлинський В.О – Серце віддаю дітям. -М.: Педагогика, 1994 - 156с.
4. Канакина В. -Сказка как средство активизации деятельности учеников в процессе обучения чтению // Начальная школа. - 1991. - №7.

Катерина Кирдан,
студентка 11 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу життю людей, тому навчально-виховна діяльність школи має бути спрямована на виховання екологічної культури учнів, щоб виросло покоління, яке охоронятиме довкілля

Екологічне виховання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на формування в учнів екологічної культури

Екологічна культура – культура всіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язаних з пізнанням, освоєнням і перетворенням природи; складається із знання та розуміння екологічних нормативів, усвідомлення необхідності їх виконання, формування почуття громадянської відповідальності за долю природи, розробки природоохоронних заходів та безпосередньої участі в їх проведенні.

Екологічна культура – складова частина світової культури, якій властиве глибоке і загальне усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті і майбутньому розвитку людства. Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною

культурою має розпочинатися ще з дитинства, одночасно з засвоєнням положень загальної культури.

Нагальною потребою сьогодення є подолання екологічної безграмотності людства, що спричинила кризову екологічну ситуацію в цілому світі і в нашій країні зокрема. Для того, щоб покращити становище, необхідно проводити екологічне й природоохоронне навчання і виховання, починаючи з перших днів перебування дитини в школі. Таке свідоме й цілеспрямоване виховання має бути неперервним не лише впродовж шкільного навчання, а й усього життя кожної людини. У зв'язку з цим чимраз більше дослідників (А. Волкова, Г. Карола, О. Листопад, Г. Пустовіт, В. Скутіна) доходять висновку, що екологічна криза є проявом світоглядної руйнівної духовності людини. Зрозуміло, що екологічне виховання сьогодні не повинно обмежуватися виключно розширенням поінформованості школярів. Реальним постає той факт, що уроки природознавства повинні будуватися на реалізації психоемоційних властивостей людини, а саме: співпереживання, співчуття, радості, любові, відчутті гармонії. За умови врахування специфіки виховного процесу екологічна освіта здійснюється через екологічне виховання, зорієнтоване на формування екологічної культури учнів.

Екологічне виховання – складова частина етичного виховання, тому під екологічним вихованням розуміється єдність екологічної свідомості та поведінки, гармонійної з природою. На формування екологічної свідомості впливають екологічні знання і переконання. Екологічні уявлення формуються у школярів у першу чергу на уроках природознавства. Знання, переведені у переконання, формують екологічну свідомість.

Сутність екологічного виховання передбачає:

- екологічну свідомість;
- екологічну поведінку.

Екологічна поведінка формується з роками, і не стільки на уроці, скільки у позакласній і позашкільній діяльності.

Таким чином, визнаючи сутність, по-перше, ураховуються особливості цього процесу:

1) поступовий характер:

- а) формування екологічних уявлень;
 - б) розвиток екологічної свідомості та відчуттів;
 - в) формування переконань у необхідності екологічної діяльності;
 - г) вироблення навичок і звичок поведінки у природі;
 - д) подолання у школярів споживацького ставлення до природи;
- 2) тривалість;
- 3) складність;
- 4) активність.

По – друге: величезне значення психологічного аспекту, що містить:

- розвиток екологічної свідомості;
- формування відповідних потреб, мотивів та настанов особистості;
- вироблення етичних та естетичних почуттів, навичок і звичок;
- виховання стійкості волі;
- формування значущої мети екологічної діяльності.

Тому формування екологічної свідомості та поведінки в єдності необхідно починати з молодшого віку.

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах навчання в школі, на кожному з яких ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика, зважаючи на вікові можливості учнів. Мета екологічного виховання формувати в учня відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Досягнення поставленої мети можливе за умови виконання послідовних навчально-виховних завдань:

- формувати екологічно орієнтовані стосунки і цінності, спрямовані на подолання конфліктів між людиною і навколишнім середовищем;
- сприяти, щоб засвоєні знання і моральні принципи поведінки щодо навколишнього середовища ставали переконанням особистості;
- розвивати почуття особистої відповідальності за стан навколишнього середовища на національному і глобальному рівні;
- розкривати учням у доступній формі сутність сучасних проблем екології та її актуальність для людства;
- розвивати вміння приймати відповідальні рішення з питань охорони навколишнього середовища і діяти відповідно до них;
- залучати школярів до практичної діяльності під час розв'язання проблем навколишнього середовища місцевого значення.

Отже, поняття «екологічна культура» складне і багатогранне. У початковій школі закладаються основи екологічної культури. Ця проблема, на наш погляд, найбільш повно розкривається в роботах Л. П. Салєєвої - Симонової. За її визначенням, екологічна культура - це якість особистості, компонентами якої є:

- інтерес до природи і проблем її охорони;
- знання про природу і способи її захисту та сталого розвитку;
- моральні та естетичні почуття по відношенню до природи;
- екологічно грамотна діяльність по відношенню до природного середовища;
- мотиви, що визначають діяльність і поведінку особистості в природному оточенні [5, с.49].

В даний час робота над проблемами екологічного виховання триває. Ряд дослідників зазначає, що нерідко екологічне виховання здійснюється не комплексно, а однобічно, без використання всіх можливостей.

З позиції сучасних досліджень початкова школа - найважливіший етап у становленні світоглядної позиції людини, інтенсивного накопичення знань про навколишній світ [4, с.29-32].

Екологічна культура складається з екологічних знань і умінь, екологічного мислення, ціннісних орієнтацій, екологічно виправданого поведінки.

І.Д. Зверєв вважає, що основним завданням екологічної освіти є теоретичне освоєння школярами знань про природу, її особливості, діяльність в ній людини, про екологічні проблеми і шляхи їх вирішення у виробництві, побуті, в процесі відпочинку [2, с.24].

Б.Т. Лихачов методи і форми екологічної освіти і виховання умовно поділяє на кілька груп. Це: шкільні та позашкільні методи формування свідомості та розвитку мислення, навчання умінь і навичкам практично спрямованої діяльності, розвиток морально-правової відповідальності, естетичного ставлення до дійсності, морального самовдосконалення [3, с.20].

Кожна з форм організації навчального процесу стимулює різні види пізнавальної діяльності учнів: самостійна робота з різними джерелами інформації дозволяє

накопичити фактичний матеріал, розкрити сутність проблеми; гра формує досвід прийняття доцільних рішень, творчі здібності, дозволяє внести реальний внесок у вивчення і збереження місцевих екосистем, пропаганду цінних ідей.

На перших етапах найбільш доцільні методи, які аналізують і коректують сформовані у школярів екологічні ціннісні орієнтації, інтереси і потреби. Використовуючи їх досвід спостережень і природоохоронної діяльності, вчитель у ході бесіди за допомогою фактів, цифр, суджень викликає емоційні реакції учнів, прагне сформувати у них особисте ставлення до проблеми.

На етапі формування екологічної проблеми особливу роль набувають методи, стимулюючі самостійну діяльність учнів. Завдання та задачі спрямовані на виявлення протиріч у взаємодії суспільства і природи, на формування проблеми і народження ідей про шляхи її вирішення з урахуванням концепції досліджуваного предмета. Стимулюють навчальну діяльність дискусії, сприяючи прояву особистого ставлення учнів до проблем, знайомству з реальними місцевими екологічними умовами, пошуку можливостей їх вирішення.

На етапі теоретичного обґрунтування способів гармонійного впливу суспільства і природи вчитель звертається до розповіді, яка дозволяє представити наукові основи охорони природи в широких і різнобічних зв'язках з урахуванням факторів глобального, регіонального, локального рівнів. Пізнавальна діяльність стимулює моделювання екологічних ситуацій морального вибору, які узагальнюють досвід прийняття рішень, формують ціннісні орієнтації, розвивають інтереси і потреби школярів. Активізується потреба у вираженні естетичних почуттів і переживань творчими засобами (малюнок, розповідь, вірші і т.п.).

Формування екологічних понять у молодших школярів здійснюється з допомогою завдань, яким доцільно надавати екологічну спрямованість. Завдання, які використовуються на уроках, повинні розкривати не тільки зв'язки організмів із середовищем проживання, а й ціннісні нормативні і практичні діяльні аспекти ставлення людини до рідного і соціального природного середовища. В результаті цього учні частіше будуть залучатися в самостійний пошук, вчитися прогнозувати наслідки поведінки і діяльності в навколишньому середовищі, опановувати практичними вміннями, брати участь у творчій діяльності.

У морально - екологічному вихованні молодших школярів важливі не окремі заходи, а добре продуманий безперервний процес вивчення, збереження та поліпшення природного середовища. Серед нетрадиційних форм організації роботи на уроці, яким можна надати екологічну орієнтацію, слід виділити уроки - свята і тематичні уроки (Свято лісу, Лісовий карнавал, Бережи природу, та ін.) Зміст натуралістичних свят може бути різним, але принципи організації їх в основному однакові. Не важливо, яка тема обрана для того чи іншого свята, головне, щоб він був спрямований на всебічний розвиток школярів, формування їх активної життєвої позиції.

Вдалим поєднанням ігрової та пізнавальної діяльності молодших школярів є ігри-екскурсії. Учитель повинен ретельно готуватися до екскурсії [1, с.36-40].

Отже:

- екологічне виховання школярів - пріоритетний напрямок у роботі школи, повинно здійснюватися з урахуванням віку учнів і мати кінцевою метою - формування екологічної культури.;
- теоретичні основи екологічного виховання молодших школярів достатньо розроблені в науковій і методичній літературі;

- незважаючи на погавлення роботи з екологічного виховання в школах, рівень екологічної вихованості залишається досить низьким.;
- для систематизації роботи необхідна програма екологічного виховання молодших школярів;
- пізнавальна, пізнавально-розважальна, практична та дослідницька діяльність учнів повинна поєднуватися з інноваційними і традиційними формами, активними методами і прийомами роботи, безперервністю і послідовністю у викладі матеріалу;
- цілеспрямована систематична робота з екологічного виховання сприяє значному підвищенню екологічної культури школярів.

Список використаної літератури

1. Горохова Є.Р. Шляхи підвищення ефективності екологічної освіти учнів // Початкова школа. - 2006. - № 12. - С. 47 - 49
2. Захлебний О.М. Склад понять міжпредметних зв'язків у шкільному природоохоронному освіті // Міжпредметні зв'язки в шкільному природоохоронному освіті - М., 1986. - С. 20-28.
3. Зверев І.Д. Цілі природоохоронного просвітництва в школі // Краєзнавча робота в школі. - М., 1988. - С. 3-10.
4. Моїсєєва Л.В., Кастунов І.Р. Діагностика рівня екологічних знань і сформованості екологічних відносин у школярів / Міністерство освіти Російської Федерації; УГПИ Наук. пед. центр «Унікум». - Єкатеринбург, 1993. – 148 с.
5. Райков Б.С., Римський-Корсаков М.Н. Зоологічні екскурсії - М.: Топікал, 1994. - С.132-184.

Катерина Кльоц,

студентка 13 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО СІМЕЙНО-ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність статевого виховання учнів у сучасній школі зумовлена прискореним статевим розвитком школярів (акселерація), недостатнім рівнем обізнаності неповнолітніх у статевій сфері, статевою розпущістю певної частини молоді, проституцією та злочинністю на статевій основі, що в результаті руйнує психіку неповнолітніх. У сучасному суспільстві виникає багато проблемних питань з приводу сімейних відносин, побуту, обов'язків, оскільки у молодих сім'ях зростає кількість розлучень, позашлюбних дітей, виникають так звані „маргінальні”, „нуклеарні”, „материнські” сім'ї. Можна зазначити, що поведінка сучасних підлітків не випадкова, оскільки серед них проводиться слабка, або не проводиться взагалі підготовка до сімейного життя [2, с. 26-28].

Підготовка до сімейного життя передбачає формування навичок здорового способу життя, психолого-педагогічних, юридичних, економічних, медичних знань з питань становлення особистості, формування статево-рольової ідентифікації, розвитку комунікативних навичок, корекції особистих проблем, духовного виховання, створення власного іміджу, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, профілактики вагітності, народження здорових дітей, розвитку сімейних традицій [3, с. 74].

Наукова розробка проблеми статевого виховання і підготовки до сімейного життя має давню традицію. К. Ушинський, П. Блонський, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський дуже плідно працювали над цими питаннями, їхня творча спадщина сьогодні актуальна як ніколи [1, с. 46]. Історією виникнення проблеми підготовки до сімейного життя займалися ряд українських та вітчизняних дослідників, а саме, В. Борисенко, М. Гаврилюк, К. Гуслистий, Г. Довженко, О. Кравець, О. Пономарьов, М. Вовчик-Блакитна, Т. Говорун, О. Шарган, Р. Федоренко та ін. [4, с. 79]. Моральні аспекти статевого виховання досліджують Н. Новікова, В. Макаров, Л. Шалімова, І. Трухін та багато інших [2, с. 40].

Мета цієї статті полягає у розкритті особливостей підготовки до подолання труднощів сімейного життя старшокласників.

Статеве виховання дітей, за словами Г. Ващенка, має ґрунтуватися на їх моральному вихованні: "...Українську молодь треба виховувати в душі статевої чистоти і стриманості... кожний українець мусить бути моральним у душі української традиційної моралі, заснованій на засадах християнства. Це потрібно і для особи, і для суспільства... Статева розпуста приводить до розладу родини, а розлад родини – до розладу держави" [3, с. 20]. Важливо зосередити увагу дітей на формуванні моральних "гальм", які б запобігали відхиленням від норми у статевої поведінці, а також на морально-психологічних питаннях, розв'язання яких сприяло б формуванню правильних взаємин між статями, унеможливило статеву розпусту. Передусім необхідно виховувати в учнів повагу до себе, чоловічу та жіночу гідність.

Виходячи з потреби врахування особливостей статі в підготовці молоді до сімейного життя, В. Сухомлинський стверджував, що хлопці повинні отримати "чоловіче виховання" (загартовування, важчі роботи, допомога старшим і дівчатам тощо). Нагадування "Ти чоловік" сприяє вихованню лицарського ставлення до дівчини. У свою чергу, дівчата мають отримати "жіноче виховання". При цьому строгість дівчини, її вимогливість і нетерпиме ставлення до зла і несправедливості, прагнення бути самотньою, яскравою, незалежною особистістю є своєрідним засобом виховання в юнаків якостей чоловіка. "Виховання стійких, мужніх, незламних, непримирених до зла жінок – це, на наш погляд, одне з найважливіших завдань формування людини" [5]. В. Сухомлинський також вважав, що для формування позитивних якостей сім'янина потрібно формування моральних уявлень про шлюб і сім'ю (дружба, кохання, відданість, вірність, обов'язок, честь, гідність, відповідальність тощо); формування морального ідеалу сімейного життя; розвиток моральних почуттів, що визначають поведінку людини в сімейному житті (особиста симпатія, повага, прив'язаність тощо); формування моральних переконань, на яких ґрунтується кохання, шлюб, сім'я; оволодіння позитивним досвідом моральних відносин між статями [5, с. 113].

У школі під час навчально-виховної роботи паралельно повинна відбуватися загальносоціальна, моральна, психологічна, правова, господарсько-економічна й естетична підготовка молоді до сімейного життя. Загальносоціальна підготовка до сімейного життя пов'язана з вихованням правильного розуміння дорослості, відповідальності за свої вчинки, ознайомленням з особливостями сучасної сім'ї, її значенням у житті людини та суспільства. Одночасно вчитель повинен формувати у школярів здатність планувати і реалізовувати свій життєвий шлях, самостійно приймати рішення з життєво важливих питань, бережливо ставитися до свого здоров'я, піклуватися про здоров'я інших, вести тверезий спосіб життя, усвідомлення важливості виховання дітей в сім'ї [4, с. 29-32].

Моральна підготовка до сімейного життя передбачає виховання в учнів готовності будувати сім'ю і рис сім'янина, гідності у міжстатевих стосунках, критичного ставлення до неправильних установок стосовно протилежної статі. Не менш важливим є ознайомлення учнів з вимогами, яким повинна відповідати кожна стать, правилами подружнього життя, культурою та етикою поведінки в сім'ї та організацією досвіду нестатевої любові [5, с. 48].

Психологічна підготовка до сімейного життя покликана сформувати спрямованість на іншу людину, розуміння її зовнішніх виявів і внутрішніх станів, здатність помічати переживання іншої людини, психологічно підтримувати її, виховання таких якостей, як симпатія, емоційна гнучкість, емоційна стабільність, розуміння потреб партнера, поблажливості, адаптивності, здатність поступатися. Для цього вчитель має ознайомлювати учнів з психологічними основами дружби і кохання, морально-психологічним кліматом в сім'ї, етапами досягнення подружньої сумісності, умовами гармонізації сімейних стосунків [3, с. 67].

Правова підготовка до сімейного життя має на меті ознайомлення школярів з основними положеннями сімейного права, порядком укладання шлюбу, його державної реєстрації, правових наслідків незареєстрованих шлюбів [1, с. 78].

Господарсько-економічна підготовка до сімейного життя покликана виробити психологічну установку на необхідність ведення домашнього господарства, домашньої праці, орієнтування на рівномірний розподіл обов'язків щодо ведення домашнього господарства між усіма членами сім'ї, подолання хибних установок про поділ домашньої праці на чоловічу й жіночу. Важливо, щоб учні отримали необхідну інформацію про раціональну організацію домашньої праці, планування сімейного бюджету, виховували в собі ощадливість, економність [2, с. 85].

Естетична підготовка до сімейного життя спрямована на формування уявлень про естетичну культуру сім'ї і культуру міжстатевих стосунків, виховання у школярів поваги до сімейних традицій, усвідомлення необхідності примножувати їх, уміння організовувати сімейні свята [5, с. 24].

Психологами було сформульовано чотири важливі умови успішності міжособистісного спілкування подружжя:

- 1) відвертість, тобто відсутність «прихованих зон»;
- 2) підтвердження самооцінок один одного;
- 3) активний обмін взаємодіями, тобто інтенсивне обговорення почуттів і помислів один одного;
- 4) відповідність конкретній ситуації.

До чинників, що перешкоджають успішному спілкуванню подружжя, фахівці зарахували:

- 1) дискваліфікуючі вислови іншого;
- 2) приховування яких-небудь важливих відомостей;
- 3) змішування причини і наслідку в ситуації розбіжностей;
- 4) ригідність уявлень подружжя з приводу того, що кожен з них має і може говорити або робити;
- 5) упевненість у тому, що люди в своїй поведінці мають бути абсолютно логічні, і прагнення до цієї логіки;
- 6) постійна фіксація на тому, хто має рацію і хто винен в ситуації, що конкретно склалася.

У підлітковому віці виховна робота, яку буде проводити вчитель протягом року, має бути чітко продуманою і делікатною, оскільки дівчата швидше дозрівають

статеву, що змінює їх стосунки з хлопцями. За несприятливих педагогічних умов це може позначитися на їх ставленні до протилежної статі в майбутньому.

Таким чином, головною умовою подолання труднощів і проблем сучасної сім'ї є підвищення рівня культури стосунків статей, виховання сім'янина нового типу, забезпечення моральної, трудової та фізичної готовності юнаків та дівчат до створення міцної і здорової родини.

Список використаної літератури

1. Алексеев Т. Ф. Педагогические проблемы молодой семьи / Т. Ф. Алексеев. – К., 1997. – 196 с.
2. Голод С. И. Стабильность семьи: Социологические и демографические аспекты / С. И. Голод. – Л., 1984. – 112 с.
3. Ковалев С. В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни / С. В. Ковалев. – М., 1991. – 231 с.
4. Кравець В. П. Психологія сімейного життя: навчальний посібник. – У 2-х томах / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1995. – 145 с.
5. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. – К.: "Київська правда", 2000. – 178 с.

Марина Коваль,

студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Казка – найпопулярніший фольклорний жанр, улюблений серед дітей, у якому відбито мудрість народу. Дітей приваблює фантастика казок, напруженість їх сюжету. Казка – перше джерело, з якого дитина черпає нові знання, дізнається про світ, людей, їх чесноти та риси характеру. Народ – великий художник і педагог – надавав вихованню підростаючого покоління першорядної ваги. Його поетична творчість була неписаним підручником із педагогіки. Але у такому вигляді, у якому вона побутувала серед дорослих, часто виявлялася не завжди доступною для дітей, тому у цьому напрямі науковцями і фольклористами було зроблено багато досліджень, внаслідок яких народна творчість зазнала деяких змін і стала більш доступною.

Казки мають своєрідність, що проявляється в:

- яскраво вираженому виховному спрямуванні;
- відповідності образів, тем, ідей віковим особливостям дітей;
- поєднанні словесного матеріалу з елементами гри.

Значення фольклору, зокрема казок, у моральному вихованні дітей досліджував В. М. Верховинець. Так, з епічних жанрів педагог широко використовував казки, здебільшого про тварин. Вони виникли в давнину, як оповідання з досвіду мисливців і служили для передачі молодому поколінню знань про життя тварин і полювання на них. З метою морального виховання в них викривається жорстокість, безчестя, зарозумілість сильних, підтримуються слабкі, утверджується справедливість. З метою формування національної культури молодого покоління, виховання морально-етичних принципів і норм поведінки В. М. Верховинець включив до репертуарно-

методичного посібника «Весняночка» невеликі казки у віршованій формі, доповнюючи їх музичним супроводом та інсценізацією [1, с. 56-57].

Хоча казка – це світ ілюзії, але фантастичні герої, чари та інші деталі викликають у дітей неймовірний емоційний підйом і цікавість до навколишнього світу, тому згодом дитина мало-помалу залишає ілюзорний світ, у якому жила раніше. Психологи та педагоги відзначають завзятість, із якою діти вимагають повторення казки з усіма деталями і подробицями, без зміни найменших деталей, навіть інтонації під час розповіді. Дитині хочеться, щоб казку розповідали тими ж словами, що й першого разу, їй приємно ці слова чути, сприймати в первісній послідовності, переживати ті ж почуття. Це дає малюкові впевненості, що і цього разу все закінчиться добре. Дитині необхідно, щоб її страхи були персоніфіковані. Чудовиська, відьми у казках уособлюють труднощі, проблеми, які треба подолати. Розв'язання казкових конфліктів дає можливість перемогти власну боязнь. Виховання, в основу якого покладено ідею тримати дитину подалі від злого, страшного, веде до пригнічення психіки, але не до подолання небезпек і страхів.

Казки, незалежно від статі і віку їх героїв, мають велике психологічне значення для дітей різного віку, хлопчиків і дівчаток. Малюк легко входить у незвичну для нього фантастичну обстановку, миттєво перетворюючись на Івана Царевича або Царівну Лебідь, і разом із тим так само вільно перемикається на прозаїчну повсякденність. Він інтуїтивно відчуває, що казки не реальні, але в той же час допускає, що це могло відбуватися і в дійсності. Так з'являється дійсність літературних переживань дитини: відчуття казковості в реальному, повсякденному і реальному в казковому, чарівному. Тяга до добра і справедливості, віра в чудеса, схильність до фантазій, до чарівного перетворення навколишнього світу - все це дитина радісно зустрічає в казці.

Крім очікування надзвичайного, чудесного, дитячій уяві притаманна ще одна потреба: дитина хоче наслідувати героїв казки у спритності, освіченості, дорослості. Маленький хлопчик (дівчинка) сміливий і меткий, виходить переможцем з усіх випробувань. Він може перелетіти через тридев'ять земель у тридесяте царство і перемогти дракона. Іншими словами, маля ніби реалізує свої неусвідомлені бажання, які не завжди можуть здійснитися в реальному житті. Світ казки забезпечує не тільки реалізацію незадоволених бажань, вирішальну роль відіграє у ньому мотив досягнення рівності. Казка створює прекрасну основу для компенсації цієї потреби, приводячи все неодмінно до щасливого кінця. Завдяки казкам у дитини виробляється здатність співпереживати, співчувати і радіти, без якої людина не людина.

К.І. Чуковський писав, що «мета казкарів – виховувати в дитині людяність – цю дивну здатність людини хвилюватися через чужі нещастя, радіти радості іншого, переживати чужу долю, як свою». Маленька дитина, слухаючи розповідь чи казку і відчуваючи реальне існування навіть фантастичного героя, «співпереживає» з героєм; старша дитина «бере участь» разом із героєм. Відомий психолог А. В. Запорожець якось навів для прикладу цікаву історію, що сталася із п'ятирічною дівчинкою, яка на картині, де зображено прикутого Прометея, намагалася вишкребти пальцями ланцюги, щоб звільнити героя. Співчуттям до героя дитина намагається безпосередньо практично впливати на твір мистецтва.

Уявний, фантастичний світ в основі своїй є відображенням реального світу. Казкова, незвична картина дає малюкові можливість порівняти її з реальністю, з оточенням, у якому існує він сам, його родина, близькі йому люди. Це необхідно для розвитку мислення, бо воно стимулюється тим, що людина порівнює і перевіряє те, в

чому сумнівається. Казка не залишає дитину байдужим спостерігачем, а робить її активним учасником того, що відбувається, змушує дитину переживати разом із героями кожну невдачу і кожну перемогу. Казка привчає її до думки, що зло в будь-якому випадку має бути покаране.

В основному існує єдина класифікація казок: казки про тварин, чарівні, соціально-побутові [2, с. 6].

У казках про тварин спостерігаємо, що приручені звірі і птахи змальовуються з більшою симпатією, ніж хижі, котрі не раз завдавали прикросів селянам. В одних казках діють Котик, Півник, Лисичка-сестричка, Вовчик-братик, а в інших – просто Заєць, Лисиця, Вовк, Ведмідь, Лев. Чому ж так? А тому, що в певних оповідях звірі співають, танцюють, дружать, сваряться, змагаються, смішно хитрують, нагадуючи при цьому дітей у грі; в інших же воюють із ворогами, обирають царів, міністрів, добиваються влади, полюють, судяться, тобто діють, як представники суспільства. Саме такі казки мають виразний соціальний підтекст, у них яскраво виражене використання алегорії. Така казка, за висловом І. Я. Франка, «підморгує однією бровою на людей» [2, с. 7].

Значну частину становлять чарівні казки. На думку відомого казкознавця В. Я. Проппа, більшість із них безпосередньо пов'язана зі світоглядом, звичаями, обрядами наших далеких предків.

Характери героїв виявляються, як правило, в двобій з темними силами. Могутні змії, відьми, Кощі, Баба-Яга – усі вони зазнають неминучої поразки, бо справедливість не на їхньому боці. Проти них виступають юнаки, наділені або неймовірною силою, або надзвичайним розумом, хоробрістю, юнаки, яким допомагають і рідна земля, і товариші, наречені, добрі бабусі й дідусі, здатні творити чудеса, і звірі, вдячні за порятунок, і різні чудо-предмети.

У соціально-побутових казках реалістичніше, а тому й виразніше, звучать ідеї вільної творчої праці, ненависті до гнобителів, засуджуються жадібність, лицемірство. Серед них чимало повчальних, гумористичних, сатиричних творів. Сформувалися вони в основному за часів феодалізму. До таких творів належить «Казка про Правду і Кривду», що поширена у фольклорі усіх слов'янських народів. Кривда виколує очі Правді, але Правда зцілюється за допомогою чудодійної роси. Правда залишається жити, творити добро, а Кривда карається, гине. Суд правди над кривдою – мрія знедоленого народу, котрий віками прагнув жити у суспільстві, у якому насамперед цінувалися б працелюбство, чесність, розум, у якому завжди торжествувала б справедливість. Ця ідея пронизує усі види казок, у тому числі й казки про тварин. Наприклад, «Коза-Дереза» і т.п.

Не лише в соціально-побутових казках помітні «антипанські», «антицарські» мотиви. Наявні вони і в чарівних казках. «Царське та панське слово – не певне», – говорить народна мудрість. Підтверджує її і досвід богатирів. Іван – мужичий син – перестає вірити і царському, і панському слову. За те, що цар не виконав своєї обіцянки, Іван сміливо говорить йому у вічі: «Я трьох зміїв-велетнів убив, їхніх сестер повбивав, стару зміїху в море загнав, .., то я тебе і весь твій рід одним махом зі світу зведу!».

Казка учить дитину бути мудрою і розважливою, чесною і доброю, розпізнавати зло і добро, правду і брехню. Щоб краще забезпечити цей факт, у казці існують «добротворці», які захищають знедолених персонажів від «злотворців». Це богатирі та їхні помічники, які сформувалися під впливом фантазії ранніх форм людської свідомості. До знань, до багаторічного досвіду народ завжди ставився шанобливо,

тому допомагають героям порадами старенькі бабусі або діди з довгою до землі бородою.

Відомо, що древні надавали магічного значення певним числам. В українських казках, як і у фольклорі взагалі, такими числами є 3, 7, 9, 12. І в казках про тварин, і в чарівних, і в соціально-побутових є певні епізоди, хоча й у трохи видозміненому вигляді, які повторюються тричі. Наприклад, тричі Лисичка викрадає Півника і тричі Котик та Кріт його відбирають. Такі повтори, зумовлені традиційною кількістю персонажів, створюють динамічну ритміку оповіді, сприяють запам'ятовуванню казки. Також цьому сприяє розмовна, діалогізована оповідь.

А скільки мудрих прислів'їв і приказок, скільки влучних порівнянь, скільки цікавих загадок можна зустріти в казках! Саме вони дають дітям додаткові знання і спонукають до здобуття нових. І, звичайно, великої подяки заслуговують ті, хто записував народні казки, обробляв їх, готував до друку, – словом, усі, хто доніс до нас ці дивовижні перли мудрості.

Чисті, вічно свіжі фольклорні джерела, як чарівна вода з казкового горнятка, напоюють силою кожну творчу людину, дарують радість і дорослим, і дітям, переконують нас у тому, що творчість народу воістину безсмертна [2, с. 16].

Отже, для повноцінного розвитку дитини необхідна цілеспрямована робота вчителя над казкою, оскільки молодший шкільний вік є сенситивним для засвоєння соціальних норм морального розвитку, становлення адекватної самооцінки, розвитку критичності по відношенню до себе і оточуючих, розкриття індивідуальних особливостей і здібностей. Молодший шкільний вік характеризується підвищеною сприйнятливістю до зовнішніх впливів, необхідністю моральних норм і моральних вимог до інших, безпосередньою поведінкою. Ці особливості є запорукою навченості і сприйнятливості молодших школярів, дають великі можливості для систематичного і послідовного морального виховання дітей.

Список використаної літератури:

1. Дем'янюк Н. Педагогічні ідеї В. М. Верховинця у сучасній початковій школі. // Початкова школа. – 2000. – №2.
2. Українські народні казки / Упор. Л. Ф. Дунаєвська. – К.: «Веселка», 1990.
3. Чуковский К.И. Серебряный герб. – М.: «Детская литература», 1985.

Марія Концевич,

студентка 32 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Т.П. Москвіна, кандидат педагогічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

Моральне виховання в педагогіці розглядається як цілісний процес, спрямований на формування у дітей моральної свідомості, моральних почуттів та моральної поведінки (або звичок і навичок поведінки).

Завданнями морального виховання є оволодіння нормами і правилами моральної поведінки, формування почуттів та переконань, вироблення умінь і навичок моральної поведінки, адекватної поведінки у процесі суспільних відносин.

В основу змісту морального виховання лежать загальнолюдські морально-духовні цінності. Національні моральні цінності — це історично зумовлені і створені народом погляди, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди, практичні дії, які

ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, але вирізняють певні національні прояви, своєрідності у поведінці і є основою соціальної діяльності людей певної етнічної групи.

Виховання моральності, етичних навичок — найважливіша ланка формування етичної поведінки. Коли говорять про культуру поведінки дітей дошкільного віку, мають на увазі цілу суму умінь і навиків. Ці навички, пов'язані з особистою охайністю, акуратністю, чистотою одягу, взуття; з культурою їжі (поведінка за столом, уміння користуватися столовими приборами); з культурою взаємовідносин з дорослими і однолітками (вдома, на вулиці, в суспільних місцях, в дитячому саду); з культурою організованості (відношення до режиму), з культурою гри, учбових занять, виконання трудових обов'язків; з культурою мови (форма обігу мови, культура словника, тону, темпу мови).

Виховуючи навички культурної поведінки, необхідно впливати на свідомість і відчуття дитини і разом з тим потурбуватися про те, щоб вона могла вправлятися в цих навичках. У цьому процесі важливим інструментом виховання можуть виступити українські народні традиції, звичаї та обряди як основа формування в учнів духовних цінностей моральності.

У казках певна моральна норма чи позиція ніколи не нав'язується, не виступає оголено, впливає з художньої тканини твору, існує як підтекст, як повчальний висновок, який належить зробити адресатові. Серед інших моральних якостей почуття обов'язку виявляється у дитини спочатку щодо родинного кола. Поступово воно узагальнюється, переноситься в нові мікро-соціуми. Це почуття має стати узагальненою стійкою рисою характеру, яка внутрішньо програмує акти і форми поведінки вихованця у відповідних ситуаціях [1, с.70-72].

У практиці виховної роботи школи значну роль мають відігравати народні твори притчового характеру. Стилі за формою, але місткі й глибокі за змістом, сприятливі для оперативної повсякденної виховної роботи, легко сприймаються, запам'ятовуються й "розшифровуються" самими школярами. Вони значно ефективніші за нудні моралізаторські повчання, до яких нерідко вдаються дорослі перед дітьми. Кожна з них точно і влучно, у прозорій алегоричній формі підкреслює певну людську чесноту ("Бджоли і ведмідь" — згуртованість, "Ведмідь і черв'як" — наполегливість, "Хворий лев і лисиця" — обачність) чи висміює необразливо якусь загальну ваду людей ("Дві миші" — заздрощі, підступність, "Жаба боязкіша від зайця" — боягузтво, "Про лисичку" — злочинство, "Провчений журавель" — невдячність тощо). В одній із них відображено ситуацію, яка досить легко проектується на нинішнє ставлення частини дорослих, які втратили своє моральне обличчя своїх нащадків ("Орел і тхір") — батько заради власного благополуччя жертвує життям рідних дітей. Інша казкова мініатюра ("Як звірі ходили за моря сонця шукати") містить достатньо прозору алегорію, пов'язану з патріотичним вихованням, яке, на нашу думку, має бути усієї виховної системи в Україні. Герої твору шукають сонця, тобто щастя, у чужих краях і зазнають особистої трагедії [5, с. 150-152].

Діти поступово починають помічати, що герої казок зазнають не тільки захоплюючих пригод, а й спонукаються жорсткими умовами морального вибору до активних поведінкових актів на основі саме емоційно-вольової й ціннісної сфер свідомості. Цей емоційний і світоглядний вибір у вихованців за сучасних умов може спричинятися явищами майнової, соціальної, загалом, суспільної нерівності батьків дітей. До закінчення початкової школи ця нерівність сьогодні все конкретніше

відчувається й усвідомлюється вихованцями. Значна частина українського фольклору, у тому числі й казок, звернених до дітей даного віку, образно осмислює цю тему ("Про злидні", "Про бідного і багатого брата", "Про бідного сироту" тощо).

Загадки і скоромовки — багатий матеріал для становлення навичок читання в учнів. Вони мають співзвучне закінчення, а це сприяє розвитку у дітей почуття ритму, виникненню здогадки під час читання, позитивно впливає на пришвидшення темпу читання. Кожна загадка несе в собі елемент гри: збуджує уяву, розвиває художнє мислення, кмітливість, дотепність.

Спеціальні вправи на матеріалі загадок і скоромовок спрямовані на удосконалення зорового сприймання, від якого залежить правильність і темп читання, сприяють кращому розумінню прочитаного, знімають у дітей втому.

Мова колискових пісень барвиста, приваблива. Сюжети їх зрозумілі, насичені образами рідних людей, знайомих тварин. Вони належать до поезії пестування. Колісанки розвивають слух, чуття мови, збагачують словник дітей пестливою лексикою (голівонька, рученьки, хлоп'ятко) і т.п. Народні колискові пісні вчать любити рідну землю, батьків, природу. В них з великою ніжністю і теплотою виражається щира любов до дитини, піклування про неї. У народі кажуть: "Той, хто знає пісню, що співала мати, не забуде стежки до рідної хати" [2, с.59].

Потішки, пестушки, забавлянки сприяють розвитку дрібних м'язів дитини через словесно-рухове ознайомлення з трудовими процесами, побутом народу. У забавлянках широко використовуються звуконаслідування.

Важливу роль відіграють прислів'я та приказки, які є окрасою народної дидактики, допомагають зробити урок емоційно насиченим.

К.Д.Ушинський писав, що прислів'я тим самим хороше, що в ньому майже завжди, незважаючи на те, що воно коротше пташиного носа, є те, що дитині належить збагнути: ставить маленьку розумову задачу цілком по дитячих силах.

Прислів'я допомагає учневі розвивати свою думку, уявлення, формує усне мовлення, тобто розвиває розумові здібності школярів; ознайомлює з українськими народними традиціями, обрядами, звичаями, рідною природою. Стимулюючи дітей промовляти прислів'я та приказки, вчитель стежить за правильною вимовою слів українською мовою відповідно до літературних норм.

Своїм цікавим змістом, легкістю для запам'ятовування привертають увагу дітей лічилки та мирилки, які сприяють налагодженню мовного апарату, чіткому промовлянню слів, викликають у них гарний настрій.

Робота над жанрами усної народної творчості повинна проводитися не епізодично, а систематично. Використання фольклорних творів допоможе вчителю зробити уроки навчання грамоти цікавішими, а отже, і краще засвоєння матеріалу дітьми.

Загадки та прислів'я є джерелом позитивних емоцій, що також позитивно впливає на формування емоцій та почуттів в учнів початкових класів [2, с.60].

Отже, залучаючи молодших школярів до творчої праці над загадками та прислів'ями, створюються необхідні умови для формування їх моральності та духовних цінностей. Використання цих малих жанрів народної творчості на уроках читання передбачає впровадження в навчальну практику гуманістичного принципу організації освіти, коли в центрі навчально — виховного процесу знаходиться особистість учня з її потребами, інтересами і можливостями.

Список використаної літератури

1. Алексєєнко Т.Ф. Ціннісні орієнтації сімейного виховання: концепція реалізації // Рідна школа. – 1997. – №10. – С. 69-72.
2. Бабишин С.Д. Дитячий фольклор в історико-педагогічному аспекті // Народна творчість та етнологія. – 1990. – №1. – С.58-60.
3. Білоус Д.Г.- Диво калинове. - К.: Веселка. - 1988.
4. Дегтярьова Г.А.- Розцвітай, рідне слово // Все для вчителя. - 2002.- №8. – С. 58-60.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. - К.: Академвидав, 2004.– 352 с.
6. Стельмахович М.Г. Виховний ідеал української народної педагогіки // Початкова школа. — 1998. — №6. – С. 12-15.
7. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.

Марія Копель,
студентка 32 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Т.П. Москвіна, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ТРУДОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

Трудове виховання - це найважливіший елемент виховання людини Український народ відзначається великою працьовитістю, свій досвід у вихованні нової людини, наш народ залишає у прислів'ях, піснях, приказках. Повернення до духовного коріння народу та світової педагогічної гуманістичної думки ставить у центрі нашої уваги особистість учня з його здатністю до розвитку та саморозвитку. Тому нашим обов'язком є вглиблюватися і вивчати народні скарби труда та культури.

Метою статті є обґрунтування методів формування в учнів трудової культури засобами народознавства.

Із скарбів народної педагогіки черпали безцінний досвід трудового виховання дітей і підлітків Г.С. Сковорода, К.Д. Ушинський та Т.Г. Шевченко, О.В. Духнович, І.Я. Франко, В.О. Сухомлинський та багато інших.

Ще у дохристиянські часи наші предки дбали про вироблення у дітей працьовитості. Тисячолітній досвід дає можливість відібрати найкращі засоби впливу на особистість з метою успішної моральної, психологічної та практичної підготовки до самостійного трудового життя. Історія свідчить, що мрії людства про удосконалення суспільства органічно перепліталися з думками про поліпшення трудового виховання молоді. В культурі завжди панувала повага до «людини праці».

У давнину дітям прищеплювали не лише трудові навички, а й воїнські уміння, здатності боронити себе та рідну землю від ворогів [2, с.348].

Поряд з господарською найважливішою функцією сім'ї вважалося народження, вирощування, виховання і «введення в люди» дітей. Це важкий і складний обов'язок, пов'язаний з багатьма труднощами і самопожертвою батьків. Проте це неодмінний обов'язок, основне завдання подружжя. Народна традиція покладала на батьків основний обов'язок – добре виховати дитину, виростити повноцінну людину: «Умів дитину народити, умій і виховати». Крім турботи про нормальний фізичний розвиток дитини, у народі наголошувалася потреба змалку виховувати, навчати дитину. Вже колисковою піснею закладуються в душі дитини такі першорядні якості, як працелюбство, чесність, доброта [2, с.359].

Оскільки народження дитини розглядалося як поява майбутнього господаря, продовжувача справи батьків, основна увага в сім'ї зверталася на трудове виховання. Складені століттями традиції виробили певні засади виховання, які полягали в прищепленні дитині та поступовому нарошенні певних трудових навиків. Підготовка дітей до праці ґрунтувалася на прямій передачі досвіду від батька – синові, від матері – дочці. Етнографічна література містить обширну інформацію про раннє залучення дітей до праці, розподіл між ними різних обов'язків відповідно до віку і статі. Досягши семи років, хлопчик уже ставав погоничем, пастухом, дівчинка – пряхою, пастушкою, нянькою, помічницею матері в хатньому господарстві. З 12 років хлопець повинен був опанувати всі види «чоловічого діла» і працювати разом з дорослими, а дівчина – знати жіночі роботи: прясти, ткати, шити одяг, варити їжу, тощо. Коли в сім'ї хтось з дорослих займався тим чи іншим ремеслом, цьому ремеслу навчали дітей [2, с.360].

Значний вклад в розвиток теорії трудового виховання вніс Т.Г. Шевченко. Він мріяв про створення справді народної школи, яка б давала дітям не тільки теоретичні знання, але і знайомила з токарною і слюсарною справою з будовою сільськогосподарських знань. Про це вказувалось в проєкті створення народних шкіл, який обговорювався на зборах Кирило-Мефодіївського братства, активним учасником якого був Т.Г. Шевченко. Робота Шевченка над складанням підручника для народної школи свідчить про його спроби внести в загально освіту елементи трудового виховання.

Система трудового виховання охоплювала різні сфери життя дитини. До праці дітей залучали з раннього дитинства: пасти гусей, ягнят і корів, забавляти молодших дітей, допомагати батькові й матері в господарстві (мити посуд, підмітати в хаті і на подвір'ї, полоти город, готувати їжу і т.д.) У гірських районах діти одержували знання із скотарства, залучалися до роботи по догляду за отарою. Часто діти залучалися до роботи на пасіці, збиранні ягід і грибів.

За висловами дійсного члена АП України М.Г. Стельмаховича, український народ всю свою увагу зосереджував на виробленні у дітей працьовитості, а зрілі особи, в першу чергу батьки, опікуни, вихователі й учителі покликані впливати на молоде покоління, так аби воно виросло й розвинуло у людей працьовитих, професійно компетентних, ініціативно творчих, корисних членів суспільства. Працьовитість, як компонент трудової культури, виховується працею. Істотне значення має використання трудових традицій українців, ремісників, творців усього прекрасного [1, с.246].

Уся народна педагогіка ґрунтується на праці, як першооснові життя суспільства. Про це свідчать прислів'я, пісні, крилаті слова, казки, приказки, ігри. Народ опоетизував працю, надав їй природної ваги в житті.

В казках народ вшановує людей, які своєю наполегливістю завжди піднімаються вище нероб, лінивих, тих, що живуть чужою працею, та ще й насміхаються з роботящих. Завжди з повагою ставиться до чесних, працьовитих, і ненавидить лінивих і брехливих ("Дідова дочка й бабина дочка", "Дідова дочка і золота яблунька", "Хлібороб", "Як чоловік кішку вчив працювати").

Народні традиції трудового виховання відображають жагуче прагнення батьків до того, щоб забезпечити якомога вищий рівень трудової підготовки дітей, збудити в молоді як психологічний, так і морально постійний потяг до праці, причому такий сильний, щоб вихователь соромився власного байдикування і обурливо ставився до

ледарів і нероб, в умовах бездіяльності почував себе ненормально, та й навіть в уяві не припускав собі такого, що можна жити не працюючи [3, с.175].

Основний принцип трудового виховання в сім'ї – «Ніхто не сміє дармувати». Він неоднаково реалізувався у малих і великих сім'ях, у бідних і заможних мав на меті не лише надавати практичну допомогу батькам, а й прищепити любов, прив'язаність до праці, обов'язковість, нетерпимість до неробства і байдужості [2, с.360].

Дуже важливим питанням у трудовому вихованні школярів є дбайливе ставлення до історико-культурних надбань та навколишнього природного середовища.

Це питання загострює Закон України "Про працю", "Про освіту". До них належить і виховання "господарської культури".

Під "господарською культурою" розуміємо якості людини, що визначають характер і результативність її господарської діяльності, її ставлення до природних багатств, предметів, засобів і продуктів людської праці, психологічну готовність і здатність оберігати та примножувати матеріальні і духовні цінності. У вихованні цих якостей важливу роль покликана відіграти загальноосвітня школа [3, с.177].

Як засвідчує досвід, ефективними педагогічними засобами у процесі виховання "господарської культури" у дітей служать: бесіди, розповіді, казки, легенди, оповідання, загадки, прислів'я, ігри, ребуси, кросворди та інші засоби народознавчого змісту. Розв'язання різного роду задач господарсько-економічного спрямування (з використанням ілюстрацій, числових даних, ситуативні задачі та ін.). Залучення учнів до посильних господарсько-трудова доручень, пов'язаних із купівлею продуктів харчування, доглядом за кімнатними рослинами та домашніми тваринами, самообслуговуванням (догляд за одягом, взуттям, прибиранням приміщення та ін.), виготовлення годівниць для птахів, надавання допомоги молодшим братикам і сестричкам та іншим членам родини, тощо) [4, с.58].

Результативними формами організації позаурочної виховної роботи виявились гуртки, клуби за інтересами, які мають назви "Господарочка" (для дівчаток), "Маленький господарик (для хлопчиків)", "Умілі руки", де особливу увагу вчителі та вихователі приділяють оволодінню учнями початковими елементами "господарності", економному використанню матеріалів, часу, власних зусиль, охайності та відповідальності [5, с.293].

Отже, можна сказати, що праця створює людину. Вона є першоосновою людського життя. Без праці не може існувати і розвиватися людське суспільство, вдосконалюватися людина, її здібності й природні задатки. Праця виховала людину. Віковічне зростання людського роду вдосконалювало його, привело до вершин розвитку науки і техніки. Щоб дитина виросла повноцінним громадянином, з перших днів життя необхідно привчати її до праці.

Список використаної літератури

1. Савчин М.В. Педагогіка. - К.: Вища школа. - 1980. - 309с.
2. Етнографія України: Навч. посібн. / За ред. проф. С.А. Макаруча. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Л.: Світ, 2004. – 520 с.
3. Культура і побут населення України: Навч. посібн. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.; іл.
4. Українське народознавство: Книга для вчителя. – К.: Освіта, 1992. – 176с.
5. Українські традиції / Упорядкування та передмова О.В. Ковалевського; Худож. - оформлювач І. В. Осипов. – Х.: Фоліо, 2006. – 573 с.

Олександр Корінчук,
студент 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВНА РОБОТА З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ

У наш час, коли школа відчуває слабку підтримку зі сторони держави, а частина батьків займається виключно матеріальним достатком родини, досить поширеним явищем є пониження професійного рівня сучасних педагогів, тому постає досить гостро питання наявності великої кількості педагогічно запущених дітей (школярів).

З поняттям "педагогічна занедбаність" педагоги і батьки найчастіше зіштовхуються, коли діти стають підлітками, коли їх вчинки і провини є проявом їх характерних рис, входять у структуру поведінки. Але підліток стає "важким" не за один день і навіть не за один місяць - це процес тривалий, він іде своїми коренями у період старшого дошкільного і молодшого шкільного віку.

У науково-педагогічній літературі немає однозначного визначення, поняття педагогічної занедбаності. Поряд з поняттям «педагогічна занедбаність» (Г.П. Медведєв, Г.П. Давидов), можна зустріти в літературі - «важкий підліток» (Е.Г. Костяшкін, А.Ф. Нікітін), «педагогічно запущений» (А.С. Белкін), «важко-виховуваний» (М.А. Алемаскін, А.І.Кочетов) та ін.

Проблема педагогічної занедбаності досить добре вивчена в педагогічній науці. Існує багато робіт по даній проблемі. Але саме поняття "педагогічної запущеності" у сучасній теорії і практиці часто вживається як синонім поняттю "важкі" діти. Можна погодитися з думкою Л.М. Зюбіна, що між ними є і розходження. Поняття "педагогічної занедбаності" характеризує історію виховання дитини, а "важкий" - говорить про результати такого виховання. "Педагогічно запущений" рано або пізно стає "важким" [1, с. 248].

Педагогічна занедбаність - це стійке відхилення від норми в поведінці, моральній свідомості, навчальній діяльності, що виявляється в нерозвиненості, неосвіченості і невихованості дитини, відставанні її розвитку від власних можливостей, обумовлені негативним впливом середовища і помилками у вихованні, частою зміною шкіл і викладачів, негативним впливом вулиці, бездоглядністю. Тобто ця проблема викликана педагогічними причинами і, отже, усувається за допомогою корекції педагогічними засобами.

Риси педагогічної занедбаності можуть виявлятися чітко, але можуть і ховатися за зовні благополучною поведінкою. Педагогічно запущена дитина є психічно нормальною і фізично здоровою, але не має знань та умінь, необхідних для нормальної життєдіяльності.

Варто також розрізняти терміни «важкі діти» і «педагогічно запущені діти». Усі важкі, звичайно, є педзапущеними. Але не всі педзапущенні діти - важкі: багато з них відносно легко піддаються перевихованню, на відміну від нелегкого коректування порушень поведінки важких дітей і підлітків.

Педагогічна занедбаність містить у собі такі компоненти:

По-перше, відхилення від норми в поведінці і навчальній діяльності (неуспішність, утрудненість), обумовлені тим, що індивідуальний досвід (життєві й інші навички, знання й уміння і їхнє застосування) цих дітей неповноцінні, перекручені, суперечливі.

По-друге, відставання в розвитку пам'яті, мислення, уяви, емоційно-вольових, моральних властивостей, рис і якостей особистості. На ці відставання нашаровуються деякі вікові особливості - загострене самолюбство, нестійкість настрою, швидка стомлюваність, конфліктність.

По-третє, відхилення перекручування і протиріччя у відносинах педагогічно заплучених до себе і своїх можливостей, однолітками, учителями, батьками, явищами, які оточують. Не випадково учителя визначають педагогічну занедбаність як непідготовленість до школи, нерозвиненість, невихованість [2, с. 305].

Які ж основні шляхи і способи роботи з педагогічно заплученими дітьми?

Перевиховання педагогічно заплучених підлітків і старших школярів повинно здійснюватися у відповідності з наступними принциповими положеннями:

По-перше, деформації в розвитку наслідком комплексу причин:

- а) негативного впливу несприятливих сімейних умов,
- б) невдач у школі, відриву від шкільного життя і шкільного колективу,
- в) асоціального оточення.

Це загальна стратегія виховного впливу через родину, школу і ближнє оточення. Треба намагатися, наскільки це можливо, впливати на батьків, спонукати їх змінити характер внутрішніх відносин, більше уваги приділяти важкій дитині, порадити батькам ряд конкретних заходів по відношенню до неї, спільно визначити лінію поведінки. Необхідно, щоб і школа змінила своє відношення до важкого учня, перестала вважати його непоправним, знайшла шляхи індивідуального підходу до нього, залучила його до загальних справ колективу. Більш того, якщо розлад у родині зайшов так далеко, та істотні зміни там неможливі, школа повинна компенсувати недоліки сімейного виховання. Нарешті, варто впливати і на найближче оточення важкого школяра спробувати змінити спрямованість його компанії, залучити її до суспільно корисних справ, а якщо цього не вдається, то відвернути школяра від компанії, відгородити його від поганого впливу.

По-друге, ліквідувати педагогічну занедбаність. Коректувати особистість неможливо силами одних лише вчителів, силами тільки школи. До цієї роботи, крім школи, повинні бути залучені родина, дитячі організації, позашкільні установи, актив класів, громадські організації. І при всіх умовах треба лише спиратися на здоровий дитячий колектив, діяти спільно з ним, через нього.

По-третє, основним засобом перевиховання повинна бути правильна організація життя і діяльності важкої дитини. Треба пам'ятати, що моралі, нотації не дуже діючі засоби виховання педагогічно заплученої дитини, тому що в нього давно уже виробилося упередження, недовірливе відношення і скепсис стосовно слів вихователя. Це не виключає того, що задушевна розмова в атмосфері щирості, довіри і доброзичливості може принести велику користь.

По-четверте, перевиховання не можна розуміти тільки як усунення викорінювання чогось, боротьбу з недоліками і пороками. Перевиховання – це і формування розвитку позитивних звичок, рис і якостей, ретельне культивування здорових моральних тенденцій.

По-п'яте, необхідно стимулювати важкого школяра до процесу самовиховання, організувати боротьбу його самого з власними недоліками. А.І. Кочетов, відзначає, що формування особистості важковиховуваного є сполучення перевиховання зі звичайними заходами виховання і самовиховання. Інакше кажучи, важкий підліток не повинен бути пасивним об'єктом виховних впливів, необхідна активізація його особистості, використання її здорових моральних сил для боротьби з власними

недоліками. Як підкреслює А.І. Кочетов, треба показати важкому школяреві ширшу романтику морального виховання, спробувати сформувати в нього ідеал дійсної, мужньої, вольової людини, що затьмарив би в очах вихованця ідеал «слихого хлопця-ватажка», дати зразок для наслідування. Учений конкретно рекомендує, як організувати самовиховання важких підлітків. Зокрема, воно може починатися з елементарних завдань самому собі на короткий термін. Такі завдання спочатку повинні бути засновані на самолюбстві підлітка, на його бажанні відрізнитися.

Особливе значення в роботі з педагогічно запущеними школярами мають три моменти:

1) у спілкуванні з ними дуже важливо тепле, сердечне, доброзичливе відношення. Озлобленості, підозрілості, недовірливості підлітка треба протиставити доброту, широсердечну теплоту і м'якість;

2) вихователю необхідно уміти виявляти те позитивне, що є в особистості кожного школяра, навіть самого важкого, самого педагогічно запущеного і намагатися опертися на це позитивне в роботі з його перевиховання. Про необхідність педагогічного оптимізму (який дозволяє бачити щось гарне в будь-якого поганого учня) і опори на «позитивний фонд особистості» у роботі з запущеними дітьми спеціально вказує А.І. Кочетов. Позитивне в особистості запущеного школяра побачити не так легко: з одного боку, воно часто сховане, знаходиться не на поверхні, а з іншого боку – вчителю суб'єктивно важко

змусити себе з цієї позиції придивитися до учня. Іншим учителям попросту не хочеться бачити щось гарне в поганого учня, а деякі вважають, що є учні «взагалі погані», в особистості яких не може бути нічого гарного. Зрозуміло, ця думка помилкова.

Виявити і використовувати те позитивне, що є в особистості будь-якого важкого підлітка, не завжди легко, зате цей прийом виховання дуже ефективний і цілком винагородить учителя за витрачену працю. Психологічна дія цього прийому двостороння. По-перше, важкий школяр часто широко переконаний у тому, що він поганий, що в нього нічого гарного не вийде. Свідомість своєї непоправності і неповноцінності негативно впливає на його поведінку. Коли ж за допомогою дорослих дитина відкриває в собі щось позитивне, гарне, то їй вже не захочеться продовжувати робити погані вчинки. По-друге, позитивні сторони особистості важкого учня відкривають можливість прилучити його до цікавої для нього діяльності, а це не залишить у нього ні часу, ні бажання займатися непотрібною діяльністю;

3) нерідко гарні результати дає відкрита довіра. Підлітки дуже цінують те, що їм довіряють, незважаючи на їхню погану славу, погану репутацію, довіряють їм, яким ще ніхто нічого не довіряв

Отже, риси педагогічної занедбаності можуть виявлятися чітко, але можуть і ховатися за зовні благополучною поведінкою. Педагогічно запущена дитина є психічно нормальною і фізично здоровою, але не має знань та умінь, необхідних для нормальної життєдіяльності.

Учителю необхідно знати індивідуальні особливості дітей його класу й основні принципи вивчення індивідуальних особливостей для того, щоб організувати роботу з цими дітьми, будувати індивідуальний підхід до них.

Список використаної літератури

1. Психолого-педагогический словарь / Автор сост. В.А. Мижериков – Ростов на Дону, 1998. – 320 с.

2. Педагогический словарь / Под ред. Кирова И.А., Гончарова Н.К. – М, 1997. – 506 с.

Віта Кравченко,
студентка 32 групи
навчально– наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства питання про взаємодію людини і природи постає досить гостро. В умовах споживацького ставлення до навколишнього середовища виникає необхідність формування нових ціннісних орієнтацій та поглядів на його збереження та відтворення. Питання екологічного виховання є педагогічною проблемою і її вирішення повинно відбуватися, починаючи ще із дошкільного віку. Основним нормативно-правовим актом, у якому висвітлюються напрямки та особливості екологічного виховання, є Концепція екологічної освіти України [2].

Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей є одним із ключових напрямків у рамках екологічної освіти, адже саме на його основі уможлиблюється виховання бережливого ставлення до природи, бажання примножувати прекрасне та вдосконалювати оточуючий світ.

Крім того, необхідно зазначити, що формування емоційно-ціннісного ставлення до природи сприяє розвитку інтелектуальної, моральної та емоційно-чуттєвої сфери дитини.

Мета статті полягає у розкритті особливостей виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи дітей молодшого шкільного віку.

Подібними дослідженнями займалися як українські, так і зарубіжні вчені, як Н. Бутенко, Н. Коломіна, С. Ніколаєва, Н. Рижова, В. Фокіна, Н. Глухова, Н. Кот, Н. Лисенко, Г. Марочко, В. Маршицька, М. Роганова, А. Захлебний.

Психолого-педагогічні дослідження доводять, що дитина молодшого шкільного віку вже здатна відділяти себе від навколишнього середовища, що у неї формується емоційно-ціннісне ставлення до нього та закладаються основи морально-екологічних позицій особистості. Школяр починає усвідомлювати себе як частину природи, і саме це дає можливість ефективно впливати на нього з метою формування знань та уявлень про норми взаємодії з природою та виховувати почуття емпатії до неї.

Відзначають, що виховання у дітей молодшого шкільного віку глибокого усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті та майбутньому розвитку усього людства включає наступні вимоги: знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини; розуміння необхідності бережливого ставлення до навколишнього середовища; вироблення умінь та навичок позитивного впливу людини на природу; розуміння естетичної цінності природи; засудження людей, які завдають шкоди природному середовищу [4].

Українська дослідниця В. Маршицька виділила декілька типів емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей. Критеріями такого ставлення до природи виступили: особливості сприйняття природи; характер емоційної реакції на красу природи; характер мотивів ставлення до природи та її охорони; характер оцінки власного ставлення й ставлення інших до природних об'єктів. Таким чином, існує:

1. Позитивно-активне емоційно-ціннісне ставлення – у дитини сформований стійкий пізнавальний інтерес до явищ природи. Дитина має уявлення про основні об'єкти неживої природи, їх властивості та стани, намагається покращити навколишнє середовище; отримує задоволення від спілкування з природою, вміє відгукуватися на прояви прекрасного в природі, прагне виразити свої емоції від спілкування з природою у творчій діяльності.

2. Позитивно-пасивне емоційно-ціннісне ставлення – дитина отримує задоволення від спілкування з природою, чутлива до краси природи, відгукується на прояви прекрасного в ній. Проте її знання недостатньо повні і усвідомлені, інтерес до природи поверховий; Дотримується правил поведінки у природі, але має місце розходження реальної і вербальної поведінки; несистематично виявляє турботу про живі об'єкти, але на пропозицію дорослих виконує роботу старанно і сумлінно.

3. Нейтральне емоційно-ціннісне ставлення – знання дітей цієї групи недостатньо повні і усвідомлені; пізнавальний інтерес до природи ситуативний і нестійкий; краса природи не викликає у позитивних емоцій, діти не мають бажання зображувати об'єкти природи; дотримуються правил і норм поведінки в природі; вміють доглядати за живими об'єктами, але роблять це лише за пропозицією дорослого.

4. Негативне емоційно-ціннісне ставлення – цю групу складають діти, які мають поверхові екологічні знання, не вміють застосовувати їх на практиці; не розуміють естетичної і практичної цінності природи; не можуть оцінити своє та ставлення інших до об'єктів природи; дотримуються правил поведінки у природному середовищі лише за умови контролю з боку дорослого; не виявляють дієвої допомоги природним об'єктам [3].

Отже, нашою метою є формування позитивно-активного емоційно-ціннісного ставлення до природи. Діяльність школи у цьому напрямку повинна бути свідомою та цілеспрямованою. Заняття на уроках повинні поєднуватися із позаурочною діяльністю, бажано на природі. Для досягнення цієї цілі використовується ряд методів та форм роботи. Як правило, їх поділяють на індивідуальні, групові та масові.

Індивідуальна форма роботи передбачає бесід, лекцій, роз'яснень. Дитині можна запропонувати спостерігати за тваринами і рослинами, допомагати у догляді за ними. Творча робота, як-от створення виробів своїми руками, малювання та фотографування явищ та об'єктів природи, ліплення, сприяють не лише формуванню позитивного ставлення до природи, а й допомагають розкрити творчий потенціал дитини [5].

Групові форми роботи, як правило, передбачають в першу чергу спостереження та вивчення природи. До них відносять клуби та секції юних натуралістів, факультативи, присвячені охороні природи і основам екології. У групах також можна організувати перегляд кінофільмів або передач, присвячених природі. Важливе місце тут займають і прогулянки, екскурсії, туристичні походи присвячені вивченню природи.

Екскурсії - це змога для учнів систематизувати та поглибити свої знання. Методи роботи під час екскурсії різноманітні. Можна запропонувати дітям поспостерігати за навколишнім середовищем і вказати на негативні наслідки діяльності людини. Після цього важливо попросити учнів поміркувати, як можна зарадити такій ситуації чи виправити її.

Доцільним буде і піклування про природу: під час екскурсії у парку можна облаштувати годівнички для птахів, зібрати ягоди калини чи горобини в якості корму для них.

Усі вище запропоновані види діяльності сприяють створенню естетичних вражень, під впливом яких виникає любов до природи.

Дієва любов до природи передбачає участь у її перетворенні. Тут можна підключити масові форми роботи з учнями. До таких заходів відносять роботу по впорядкуванню і озелененню приміщень і території школи, масові природоохоронні свята; екологічні фестивалі. Корисними для учнів молодших класів є рольові ігри, у яких вони можуть виступати різноманітними об'єктами та явищами природи.

Робота на пришкольній ділянці допомагає дитині навчитися «працювати на результат». По закінченню такої роботи дитина відчуває не лише моральне, а й естетичне задоволення; формується позитивне ставлення до праці та виховується уміння працювати спільно із однолітками. До таких форм роботи можна віднести догляд за тваринами, вирощування квітів.

Враховуючи, що ігри у молодшому шкільному віці все ще займають важливе місце у системі діяльності дитини, вони можуть стати в нагоді при вихованні ціннісного ставлення до природи [1]. Можна запропонувати гру «Театр тіней», у якій дітям демонструють фото тіней різних тварин і пропонують здогадатися, яких саме. «Впізнай на дотик» (листок, плід – горіх, горобину...), «Впізнай за запахом» (квіти) та «Впізнай за смаком» (фрукти чи овочі), «Здогадайся за голосом» (записи звуків, які створюють тварини) окрім своєї основної мети сприяють тактильних, аудіовальних та нюхово-смакових відчуттів.

М. Роганова стверджує, що цілісному формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи сприяють також твори мистецтва. Таким чином, ознайомлення дітей із зразками образотворчого мистецтва із зображенням картин природи, прослуховування аудіозаписів (звуки природи чи класичні твори), зачитування уривків із описами пейзажів допомагають дітям глибше усвідомлювати красу навколишнього світу[3].

Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи не обмежується діяльністю школи. Тільки тісна співпраця батьків та педагогічного колективу може принести реальні результати [3]. Робота із батьками проводиться у наступних напрямках:

- батьківські збори, на яких дорослих знайомлять із методами екологічного виховання та способами прищеплення дітям любові до природи;
- дні відкритих дверей, на яких батькам демонструють зелені куточки школи та результати роботи дітей у них;
- залучення батьків до організації туристичних походів, екскурсій;
- проведення спільних свят, заходів, фестивалів для батьків і дітей.

Підсумовуючи усе сказане, варто наголосити на основних принципах роботи, на яких має базуватися виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів молодших класів:

- врахування індивідуально-психологічних особливостей молодшого шкільного віку: бесіди, фільми, ігри, екскурсії повинні відповідати рівню розвитку дитини та задовольняти їх пізнавальні, емоційні та естетичні потреби;
- організація відповідної практичної та суспільно-корисної діяльності (робота по озелененню території, догляду за тваринами тощо);
- застосування комплексного підходу (використання творів образотворчого та музичного мистецтва, літературних творів);

- створення умов для просвітницької роботи з батьками та залучення їх до спільної роботи із дітьми.

Можна сказати, що такий підхід допоможе виховати в учнів позитивне ставлення до навколишнього середовища та викличе естетичні почуття по відношенню до природи.

Список використаної літератури

1. Довга С. Екологічні ігри у суспільній діяльності батьків і дітей як важливий засіб екологічного виховання // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». - № 20, С. 32-36.
2. Концепція неперервної екологічної освіти.
<http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33/htm>
3. Маршицька В. В. Виховання емоційно- ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / В. В. Маршицька. – К., 2003. - 20 с.
4. Матвеева Н. В. О. Сухомлинський про роль природи у навчанні та вихованні молодших школярів // Гірська школа Українських Карпат: науково – методичний журнал. – 2010 - 2011. - № 6-7. – С. 213-216.
5. Пустовіт Г. П. Формування ціннісного ставлення до природи як етап розвитку творчої особистості // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред. кол.: Н. С. Побірченко (гол.ред.) та інші. – К.: Науковий світ, 2002. – Випуск 6. – С. 184-189 .

Ольга Криль,
студентка 14 групи

навчально – наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

*Досвід підтверджує, що добрі почуття та справи повинні
язати своїми коренями у дитинство, а людяність, доброта, ласка,
бережливість, доброзичливість народжуються у праці, турботі,
хвилюваннях про красу навколишнього світу.*

В. Сухомлинський

Саме ці слова видатного педагога відкривають перед нами, педагогами, шлях, яким ми будемо вести дітей до гармонійного злиття з природою, що виявляється у вмінні тонко відчувати, бачити, розуміти та взаємодіяти з навколишнім.

Природа - джерело життєдіяльності людини. Однак у продовж тривалого часу відбувається руйнування життєтворчих основ, що загрожують знищенням не лише людини, а і всього живого на Землі. Постала нагальна потреба змінити світогляд, світосприйняття. Від'ємний приріст населення, «екологічні» захворювання - найголовніша проблема для України. Розв'язання її можливе за умови формування принципового нового мислення - екологічної культури. За своєю сутністю екологічна культура є своєрідним кодексом поведінки, що лежить в основі екологічної діяльності [1, с.28-29].

Емоційна чутливість та природне прагнення до пізнання природи є сенситивним для виховання позитивного емоційного ставлення учня до об'єктів і явищ природи, без

чого неможливе суб'єктивне ціннісне ставлення до природи. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери - обов'язкова умова усвідомлення пізнавальної інформації, виховання ставлення до природи як до естетично-моральної пізнавальної цінності та виникнення екологічної свідомості, завдяки якій відбувається інтелектуалізація емоційно-цілісної лінії розвитку особистості школяра. Отже, перед школою постає важлива проблема екологізації загальної культури людства, а початкова освіта є тим фундаментом, на якому з умілої руки педагога, з використанням теорії і практики екологічної освіти і формується екологічна компетентність школяра [4, с. 13]. Учні ще не володіють досконало екологічно доцільними вміннями та навичками взаємодії з природою, але саме у цей віковий період інтенсивно накопичуються зразки поведінки.

В останні 20 років значно зросла увага вчених до дослідження проблем екологічного виховання і освіти. Особливий інтерес представляють роботи Н.М. Верзіліна, А.Н. Захлебного, І.Д. Зверєва, Б.Р. Іоганзена, В.С. Ліпичко, І.С. Матрусова, А.П. Мамонтової, Л.П. Печко, В.А. Сухомлинського і інших. Однак достатнього розв'язання цієї проблеми початкова школа ще й досі не знайшла.

Організуючи роботу дітей з даного напрямку вчитель ставить перед собою мету:

- Формування екологічної культури, наукового світобачення, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до довкілля.
- Розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля.

О. Сухомлинський стверджував, що якщо дитина бачить світ життєрадісними очима, якщо кожне явище навколишнього життя повертається до неї тим боком, який освітлений красою, тонкістю, ніжністю, тендітністю - вона легше піддається вихованню [6, с.4].

- Формування реалістичних уявлень про явища природи;
- Формування практичних умінь, дбайливого ставлення до компонентів природи.

Недооцінювання значення розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей, брак чи обмаль позитивних прикладів для наслідування, а також інші помилки в освітньому процесі призводять до того, що в дітей формується неадекватне ставлення до рослин і тварин.

Засвоєні екологічні знання - основа, на якій формується система морально-етичних цінностей, виховується уявлення про людину як частину природи, поглиблюється розуміння значущості та самоцінності природи. Але дітей недоцільно знайомити з дуже великим обсягом від'ємної інформації щодо стану екології. Намагання змусити перейматися проблемами навколишнього середовища часто-густо викликає у дітей почуття страху, безсилля, невіри тощо. Учитель теж не повинен ділити природу на шкідливу і корисну, це старий стереотипний підхід. Адже ми знаємо, що все, що є в природі, все потрібне і розривати цей природний ланцюг недоцільно. Дуже важливо, щоб вчитель постійно шукав нові, ефективні прийоми навчання і виховання, цілеспрямовано поповнюючи свої знання про природу.

Школа як центральна система екологічного виховання школярів повинна бути активним організатором зв'язку з установами для розширення сфери природоохоронної діяльності. У школі є години природознавства, на яких теж розвивається екологічна культура. В основу курсу покладені ідеї різноманіття природи, її екологічної цілісності, єдності природи і людини. У третьому класі ці ідеї розкриваються в процесі вивчення природних компонентів (повітря, вода, ґрунт,

рослини, тварини і так далі.), а в четвертому класі – при вивченні природи України і рідного краю [2, с.3].

Для того, щоб засвоєння знань, умінь та навичок відбулося на вищому рівні доцільно використовувати в роботі з молодшими школярами спостереження, екскурсії, дослідницько – пошукову діяльність (поза уроками), працю у природі, розглядання картин, ілюстрацій, фотографій, творчі ігри, конкурси, малювання на екологічну тематику. Розповідь про себе (звіт про зроблену роботу в кінці кварталу). Щодо особливостей сезонних спостережень, наприклад, восени – можна прочитати, вивчити напам'ять вірші про осінь, продовжити роботу над формуванням у дітей елементарних уявлень про осінні зміни в природі яскраво тощо, закріплювати їхнє вміння бачити красу осінньої природи, розширюючи вміння підбирати слова означення для опису тощо. Слід надати дітям можливість активно діяти на прогулянках всім класом і екскурсіях, створювати красиві букети з осіннього листя, вироби з природного матеріалу, розширюючи знання дітей про властивості природних матеріалів. Запропонувати дітям погратись із вітром, використовуючи саморобні вертушки; підводячи їх до розуміння того, що чим сильніший вітер, тим швидше рухається вертушка, колишуться дерева, ворсинки хутра тварин чи одягу, волосся. Щоб краще знати і розуміти природу, необхідне вміння школярів встановлювати прості зв'язки між явищами живої та неживої природи. Під час спостережень доцільно звернути увагу на те що переносниками насіння рослин є птахи і тварини, а в садових умовах насіння висаджують люди. Праця в природі, а саме – висаджування кущів та дерев, допоможе дітям зрозуміти свою причетність до збереження екології природи. Для розширення знань дітей про живу природу доцільно провести ігри «Жива – нежива», «Бджілки і ластівка». Взимку організувати конкурс загадок про зміни в природі [3, с.7].

Необхідно заохочувати прагнення дітей допомагати одне одному, навчати приймати допомогу від своїх товаришів.

Залучаючи дітей до роботи з вирощування зелені для корму птахам у зимовий час учитель детально і поетапно розповідає все, що дітям необхідно зробити.

Отже, для більшої ефективності екологічного виховання школярів початкової школи, крім вищевказаного шляху поглибленої роботи вчителя з питання екологічного виховання з дітьми, необхідно вибрати ще один напрямок роботи – це педагогічне керівництво діяльністю сім'ї, тобто цілеспрямована робота з батьками. Ця робота проводиться за рахунок використання дієвих форм взаємодії школи та родини.

Необхідність участі сім'ї в екологічному вихованні обумовлена тим, що саме в ній здійснюється універсальне сімейне спілкування де на першому місці стоїть безкорисна любов батьків до своїх дітей та родинні стосунки. Єдині вимоги школи і сім'ї передбачають повне розуміння завдань екологічного виховання педагогами та батьками, єдність мети, с координованість дій. Взаємодія шкільного закладу і сім'ї у здійсненні екологічного виховання може бути ефективною під час використання таких форм організації роботи з батьками: батьківські збори, консультації батьківські куточки, спільна практична діяльність тощо. Роботу з батьками найдоцільніше проводити за кількома напрямками:

- екологічна просвіта батьків;
- організація спільних видів діяльності школи і сім'ї;
- навчання правильної організації сімейних екскурсій і прогулянок у природу;
- нескладні досліди разом із дітьми на присадибних ділянках;
- педагогічний вплив на батьків через дітей.

Особливу увагу потрібно приділяти, як вже говорилося, проведенню спільної з дітьми діяльності, наприклад; виготовленню шпаківень, організації праці вдома, на городі. Вся робота з дітьми та батьками має будуватися, на основі розробленого плану спільної роботи загальноосвітнього навчального закладу і сім'ї з екологічного виховання дошкільників.

Найбільш розповсюдженою формою спілкування між батьками і вчителем - батьківські збори. Головною умовою їх ефективності є встановлення зворотного зв'язку. А тому особливе місце займають збори-практикуми як найбільш перспективні форми встановлення позитивних взаємовідносин. Темою перших зборів може бути «Екологічне виховання дітей у загальноосвітньому навчальному закладі і родині», на яких знайомлять батьків із пріоритетними завданнями екологічного виховання. Можливий підбір подальшої тематики:

- Роль сім'ї в екологічному вихованні дошкільників.
- Що можуть зробити діти для охорони природи?
- Значення спільної праці батьків і дітей у природі
- Берегти природу — берегти Батьківщину

Батькам можна запропонувати розв'язати педагогічну ситуацію, потім поділитися своїми спостереженнями з дітьми у відповідних ситуаціях, вказавши на доречність використання певних методів, поставивши запитання, які допоможуть їм розібратися в ситуації. Беручи участь у зборах-практикумах, батьки висловлюють свої думки, вчитель вказує на правильний шлях розв'язання завдання. Таку ситуацію можна використати по-різному: як ілюстративний матеріал для розкриття теми; як метод активізації батьківської аудиторії і привід для диспуту; як засіб, що допомагає з'ясувати, чи правильно батьки зрозуміли теоретичні положення. Вдало підібрані теми конференцій теж сприяють ефективності пропаганди даного питання:

- Екологічне виховання — виховання моральності, духовності та інтелекту(лекція).
- Правильне ставлення дітей до природи розпочинається в сім'ї(рекомендації за результатами анкетування батьків).
- «Знайте, любіть, оберігайте!»- екологічна оцінка за участю дітей.
- Вручення батькам пам'яток «Ми не одні на цій Землі».
- Виставка дитячих робіт на тему «Ми не одні на цій Землі».

Важливе місце в системі педагогічної просвіти посідає забезпечення батьків літературою природознавчого змісту. Для спільного читання дітей і батьків можуть бути корисними твори Т. Шевченка, Л. Українки, Н. Забіли, М. Познанської, М. Пришвіна, Є. Чарушина, В. Біанки, Н. Павлової, Б.Заходера, Ю. Дмитрієва.

Важливе значення у роботі з батьками з екологічного виховання дітей має змістовний батьківський куточок з інформаційним ілюстративним матеріалом, який наближає батьків і дітей до природи. Це орієнтує батьків на засвоєння знань про залежності, які існують в природі, а також спрямовує на оволодіння ними норм поведінки у природі, допомагає усвідомити цінність природи, викликає бажання спілкуватися з нею.

Вагоме значення мають рекомендації у вигляді «домашніх завдань» для виконання їх батьками разом із дітьми. Вони допоможуть дорослим разом із дітьми відчувати і пізнати цікавий світ природи.

Також доцільно практикувати анкетування, де можна запитати: як часто ви буваєте з дітьми на прогулянці у природі? Чи є у Вас вдома рослини, тварини? Чи

допомагають діти доглядати за ними? Як часто і які запитання про природу ставить Вам Ваша дитина?

Значне місце в роботі з батьками посідають консультації. Це одна із форм, яка дозволяє успішно здійснювати диференційований підхід до кожної родини. Консультації проводяться як групові, так і індивідуальні. Групові консультації проходять систематично протягом року і мають на меті, як правило, дати батькам ті чи інші знання, залучити їх до розв'язання певних педагогічних проблем. Так, для всієї групи батьків можна провести консультацію «Як спостерігати з дітьми сезонні зміни в природі?»

Для окремих груп батьків проводяться індивідуальні консультації, практичного спрямування з метою формування у них практичних умінь: «Як разом із дітьми доглядати за кімнатними рослинами», «Як правильно доглядати за мешканцями акваріуму», «Як зібрати і заготовити корм для підгодовлі птахів узимку» [6, с.110-111].

Система роботи з батьками охоплює й нетрадиційні форми педагогічної освіти, які збагачують сім'ю новими враженнями знаннями, змінюють ставлення до дитини та виховання взагалі, форми ефективні, вони допомагають зміцнювати зв'язки школи з родиною. До них належать диспути, ділові тренінги, «круглі столи», домашні завдання (про них уже йшлося), екскурсії на природу, спільні трудові десанти, свята природі, які мають екологічну спрямованість. Отже проведена робота з батьками забезпечить:

- підвищення педагогічної компетентності з питань сімейного виховання;
- укріплення родинних стосунків;
- посилення впливу батьків на розвиток дитячої особистості;
- усвідомлення ролі природи;
- підвищення екологічної культури;
- чуйне ставлення до проблем закладу;
- активну участь у заходах закладу.

Наостанок хочеться підкреслити, що свідоме і бережливе ставлення кожної дитини чи дорослої людини до природи можливе тільки при наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватись, починаючи з дитинства. Знання екологічних норм, закономірностей розвитку природи, знайомства з загадковим світом тварин, рослин, з особливостями їх поведінки, проблемами, які виникають в їх житті, дуже часто з вини людини, дадуть можливість кожному відчувати особисту відповідальність за майбутнє природи і майбутнє нашої планети Земля.

Список використаної літератури

1. Агейкіна Р.В. Екологічне виховання: досвід організації / Р. В. Агейкіна // Виховна робота в шк. - 2005. - Січ. (№ 1). - С. 28-29.
2. Вороніна Л. Екологічне виховання: сучасні аспекти / Л.Вороніна //Шкіл. світ. - 2002. - Жовтень. (№ 38). - С.3.
3. Грицишина Т. Виховання екологічної культури під час походів молодших школярів/ Т. Грицишина, С.Фокін // Початкова освіта. - 2001. - Квіт. (№ 16). – С.7.
4. Концепція екологічної освіти та виховання в Україні: проект. - /Б. м./ /б. р./ - 13 с.
5. Кравцова В. Майстер – класи/ В.М. Кравцова//Основа. - 2010.-С.110-111
6. Шевців З. Екологічне виховання: [З досвіду роботи шк. В.О.Сухомлинського] / З.Шевців //Завуч. - 2002. - Листопад. (№ 32). - С. 4.

ВИХОВНА РОБОТА З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ПРИРОДНОГО І СОЦІАЛЬНОГО ДОВКІЛЛЯ

Сучасні діти, особливо це стосується маленьких городян, багато часу проводять біля телевізорів, комп'ютерів і, звичайно, таких спосіб життя становить небезпеку для них. Дитина живе у штучному середовищі. Маючи з наймолодшого віку мобільний телефон, комп'ютер, електронні іграшки, вона воліє більшу частину проводити вдома. Так у дитини втрачається можливість взаємодіяти з природними об'єктами, її прогулянки обмежуються переважно територією біля будинку, дитячим майданчиком, вона не отримує достатніх вражень, дихає забрудненим повітрям. На жаль, дорослі часто не розуміють причини захворювань повітрям. На жаль, дорослі часто не розуміють причини захворювань дітей, і їх кількість дедалі зростає.

Метою статті є розкрити особливості виховання в молодших школярів дбайливого ставлення до природи.

Ефективність формування екологічної компетентності дитини великою мірою залежить від середовища, в якому відбувається її життєдіяльність. Еколого-розвивальне середовище в широкому розумінні – це єдність природного, предметного, соціального та середовища внутрішнього «Я» дитини. Воно забезпечує набуття дитиною досвіду контакту з природним оточенням та спілкування з дорослими (педагогами, батьками). Це неперервна, педагогічно зумовлена спільна діяльність дітей, а також дітей і дорослих. У ній останні своєю поведінкою, широкою увагою, почуттями, словами навчають дітей взаємодії з природою. Ефективність впливу довкілля на особистість дитини в початковій школі залежить від здатності колективу організувати комфортне еколого-розвивальне середовище. Щоб сформувати екологічну компетентність дитини, дорослий має сам орієнтуватися в цих проблемах, мати сформоване почуття громадської відповідальності за стан природи, бажання та дієву готовність до її збереження.

Спілкування з дітьми показує, що діти, які йдуть до школи, часто не можуть відрізнити яблуню від груші, тополь від каштана, а трав'янисті рослини різних видів для них просто «трава». Природу, на їхню думку, можна побачити на дачі, для них вона є чимось далеким від їхнього життя, не зрозумілим. Дорослі не привертають увагу дітей до того, що поряд з людьми живе безліч різноманітних рослин і тварин. Багато дітей відчують страх перед природою, для них вона чужа, сповнена таємниць. Вони постійно чують від дорослих: «Пісок брудний», «Жук може вкусити», «Жаба бридка» тощо. Діти нерідко бачать, як рідні без вагань на їхніх очах байдуже чавлять комах ламаю гілки дерев, захаращують місця відпочинку. Можна не сумніватись в тому, що дитина наслідуватиме їхню поведінку, і в таких випадках будь-які педагогічні технології безсилі, адже в свідомості дітей уже існує майже нездоланна перепона – приклад поведінки батьків, найавторитетніших для них людей. Діти стають байдужими до страждань, болю і смерті живих істот [1, с. 6].

Як же зробити, щоб людина змалечку не лише оволоділа певними знаннями і вміннями, а й виросла чуйною, активною, коли йдеться про захист природи, поліпшення навколишнього середовища? Педагогічних засобів, що сприяють активізації природничої й природоохоронної підготовки молодших школярів існує

чимало. Одним з найважливіших є послідовне й систематичне ознайомлення учнів з природою своєї місцевості, здійснюване шляхом безпосередніх спостережень. Таке спілкування з природними об'єктами стане надійним фундаментом для подальшого вивчення дисциплін природничого циклу. До того ж використання краєзнавчого матеріалу активізує пізнавальний процес, сприяє розвитку самостійності [2, с. 18].

Однак, як стверджував В.О. Сухомлинський, сама собою природа не розвиває і не виховує. Залишивши дитину на одинці з нею, годі сподіватись, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумнішою, глибоко моральною, непримиренною до зла. Тільки активна взаємодія з природою здатна виховувати найкращі людські риси. Необхідно забезпечити практичну природоохоронну діяльність учнів, спрямувати її на збереження, примноження, впорядкування навколишнього середовища [4, с. 36].

Починати цю роботу слід з формування у дітей уявлення про природу рідного краю, потреби спілкування з нею, розкриття зв'язків між різноманітними її об'єктами, взаємовпливу природи і людини. Вже в початковій школі учні мають усвідомити, що життя людини, її моральне й матеріальне благополуччя залежить від стану навколишнього середовища.

Ці ідеї екологічного виховання можна втілювати в різний спосіб. Скажімо, під час екскурсії до лісу (парку, водойми), коли діти спостерігають за змінами як у живій, так і в неживій природі та за працею людей, перевіряють прикмети про зміну погоди, з'ясовують особливості пір року; на прогулянках, в ході яких обстежують й виявляються ті рослини найближчого оточення, що потребують охорони (те ж саме і до тварин) або більш тривалих подорожей. Не бракує й доступних для молодшого шкільного віку видів практичної природоохоронної діяльності. Це догляд за шкільними квітниками та кімнатними рослинами в зеленому куточку класу, вирощування розсади овочевих культур чи квітів в умовах класного приміщення; озеленення школи; збирання насіння та плодів для пернатих; висаджування дерев і кущів на шкільному подвір'ї, за межами школи; регулярна підгодівля птахів узимку, розвішування шпаківень; допомога дорослим у підгодівлі лісових звірів [2, с. 7].

Для учнів 1-2 класу під час малювання більший виховний вплив матиме зображення не абстрактного об'єкта природи, а персоніфікованого, з яким дитина взаємодіяла: «моя яблунька», «пташка, яку я годую», «дерево під моїм вікном», «рослина на моєму підвіконні» тощо. Тематику малюнків варто урізноманітнювати завданнями творчого характеру: намалювати, скажімо, будиночок для рибки, жабки, синички тощо, в якому будуть відображені життєво важливі компоненти природи. Бажано, щоб роботи дітей відображали екологічну емпатію: «Сумна і весела річка», «Про що мріє пташка взимку» тощо [5, с. 33].

У процесі мовленнєвої діяльності мовленнєвої діяльності дітям можна пропонувати казки, оповідання на екологічну тематику: «Зламане деревце», «Пригоди маленького мурашки», «Хто кому потрібен?», «Чому у рибки сумні очі?» тощо.

Зважаючи на багатofункціональний виховний вплив ігрової діяльності, варто екологізувати традиційні ігри та створювати нові. Так, для сюжетно-рольових ігор можна виготовити додаткові атрибути, які спонукають до розгортання сюжетів в екологічному напрямі. Зокрема, для гри «Лікарня» доречно підготувати схематичні зображення основних органів людини, сюжетні малюнки шляхів потрапляння мікробів до органів людини (через екологічно забруднені овочі, фрукти, воду, повітря тощо), для гри «Магазини» варто обладнати «контрольний пункт», де

досліджуватиметься екологічна чистота товарів, а в іграх з теми сім'ї, тому доцільно приділити увагу екологічному стану житла то його оточення тощо [1, с. 7].

Бажано якнайширше використовувати в іграх дітей природні об'єкти: каштани, жолуді, шишки, камінці тощо. Потребує уваги й добір настільних дидактичних ігор для закріплення уяви дітей про різноманітність тварин, рослин (їх класифікацію) та середовищ існування. Наприклад, ігри: «Хто живе в водоймі в літку?», «Мешканці території житлового будинку, школи» тощо. Усе це у комплексі сприятиме створенню насиченого розвивального екологічного середовища, повноцінній життєдіяльності дітей. Вже один цей перелік свідчить, що в учителя є чимало можливостей для формування в дітей необхідних практичних навичок [1, с. 7].

Широкий простір для екологічного виховання забезпечують й інші види природничих завдань: виготовлення гербаріїв дикорослих рослин, альбомів, книжок-розкладок про рослин і тварин, створення місцевої Червоної книги, оформлення краєзнавчого куточка; виготовлення іграшок та аплікацій з природного матеріалу, фільмів про природу для іграшкового телевізора.

При цьому слід пам'ятати, що всі види і форми екологічного виховання дають ефект подій, коли їх застосовувати комплексно, не зводячи до буденного повторення вивченого на уроці матеріалу підручника.

Таким чином, екологічне виховання молодших школярів передбачає комплексне використання форм і методів, варіативність видів діяльності у природі, спрямованість на розвиток в учнів потреб до взаємодії з об'єктами природи, формування ціннісного ставлення до природи.

Список використаної літератури:

1. Салеева Л.П. Досвід екологічного виховання молодших школярів // Початкова школа. – 1991. - №4. - С. 24-27.
2. Плешов А.А. Екологічні проблеми і початкова школа // Початкова школа. – 1991. - №5. – С. 2-8.
3. Плешаков А.А. Вивчення теми “Збережемо повітря і воду ” в новому курсі природознавства // Початкова школа. – 1991. - №9. – С. 38-43.
4. Кучер Т.В. Екологічне виховання учнів – М.: Просвіта, 1990.
5. Хафизова Л.М. Екологічне виховання у молодших школярів // Початкова школа. – 1989. - №3. – С. 33-34.
6. Екологічне виховання школярів / Під ред. Зверєва І.Д., Суравегиної І.Т. – М.: Педагогіка, 1983.

Олена Мартиновська,

студентка 12 групи

навчально – наукового інституту педагогіки,

Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ ЯКОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Конституція України, „ Закон про освіту ” та інші нормативні документи визначають правове коло реформування освіти [1, 2]. Серед пріоритетних напрямів реформування освітньо-виховного процесу є реалізації принципів загальнолюдської моралі, формування усвідомлення взаємозв'язку свободи, прав людини та її громадянської відповідальності, уміння між особистісного спілкування та підготовки до життя в умовах ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень. У сучасній педагогічній теорії проблема виховання гуманних якостей, моральних норм висвітлена у працях І. Беха, Н. Трофімової, О. Столяренко, І. Шевчук, А. Сущенко, М. Юр'євої, Л. Рудневої, Я. Нестеренко, В. Коротєєвої та ін. Результати аналізу наукових досліджень та практики виховання гуманних якостей в учнів початкових класів дозволяють констатувати наявність низки суперечностей: між суспільною необхідністю виховання гуманних якостей особистості і відсутністю системи засобів і механізмів формування гуманних якостей особистості; між віковими особливостями дітей молодшого шкільного віку та недостатнім використанням можливостей для практичного втілення гуманістичних ідей.

До гуманних якостей особистості належать емпатія, безкорисливість, вимогливість до себе, відвертість, відповідальність, гідність, добродійність, доброзичливість, дружелюбність, душевність, людяність, милосердя, миролюбність, повага до гідності іншої людини, рефлексія, співпереживання співчуття такт, терпимість, толерантність, уважність, чуйність.

Проведений нами аналіз наукових джерел дозволив зробити висновок проте, що молодший шкільний вік є найбільш сприятливим, періодом для формування гуманних якостей особистості, оскільки саме у цей період здійснюється активна соціалізація особистості, поступове становлення психіки і характеру людини. Водночас результати аналізу навчально-виховного процесу у початковій школі свідчать про відсутність системного підходу до формування гуманних якостей особистості.

Виховання гуманності як риси особистості відбувається некеровано і обмежується окремими заходами. Недостатньо уваги приділяється формуванню гуманістичних мотивів та емоційної сфери учнів, організації діяльності, гуманістичної за узагальнений та науково осмислений соціальний досвід як всього людства, так і окремих людей. Водночас аналітичні результати свідчать про виховні можливості кожного предмета та високий рівень інтеграції предметів гуманітарного циклу у початковій школі. Саме у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу можна забезпечити інтегрування природничих і соціокультурних знань, виховання гуманних якостей учнів молодшого шкільного віку.

Оскільки, виховання гуманності – це процес засвоєння гуманного суспільного досвіду, в результаті якого відбувається формування нових мотивів і потреб, їх перетворення і підпорядкування, діяльність вихованців спрямовувалась на засвоєння системи гуманістичних цінностей. Результати проведеного мною педагогічного дослідження і визначення рівнів гуманності учнів дали можливість спроектувати зміст гуманного виховання за такими напрямками:

- виховання гуманних духовних потреб;
- виховання гуманного ставлення до себе: розвиток почуття власної гідності, бережливого ставлення до власного здоров'я, поваги до себе, адекватної самооцінки, прагнення до самовдосконалення, гуманних якостей особистості, усвідомлення власної національної приналежності;
- виховання бережливого ставлення до неживої природи: ставлення до природи як до спільного дому, відчуття відповідальності за збереження і розум невикористання природних ресурсів;
- виховання гуманного ставлення до живої природи: бережливе ставлення до тварин, усвідомлення їх залежності від людей і піклування про них;

- виховання гуманного ставлення до інших людей: ставлення до людини як до найвищої цінності, визнання гідності й повага до поглядів і переконань будь-якої людини;

- формування активної життєвої позиції;

- виховання свідомої дисципліни, обов'язку, відповідальності;

- виховання готовності надати безкорисливу допомогу тим, хто її потребує.

Теоретичний аналіз проблеми дозволив розробити методичні рекомендації щодо виховання гуманних якостей в учнів молодшого шкільного віку, які включають:

1. Повідомлення знань про гуманність під час вивчення предметів гуманітарного циклу.

2. Формування вмінь на репродуктивному рівні:

а) демонстрація гуманної діяльності в цілому, за елементами;

б) формування вмінь у спрощених (стандартних) умовах;

в) організація самостійної практичної гуманної діяльності з безперервним зворотнім зв'язком і позитивною підтримкою з боку вчителя.

3. Перехід до пошукової продуктивної фази:

а) організація різноманітних проблемних ситуацій – розв'язання нестандартних завдань гуманістичного спрямування, імітаційне моделювання реальності;

б) аналіз учнями своєї діяльності, її обговорення в класі.

Основна увага повинна звертатися на структурування змісту гуманістичної освіти для формування в учнів гуманістичних понять і переконань, вироблення навичок і звичок поведінки для привчання, вправлення учнів у гуманних вчинках і застосуванням трьох основних форм (за допомогою уяви, коли дитина інсценує в уяві свою можливу поведінку в передбачуваній ситуації; за допомогою рольової гри, коли дитина чи група дітей моделюють можливу дійсність, розігруючи її, виконуючи різні ролі; за допомогою дійсності, коли діти здійснюють певні вчинки в реальних умовах); формування морального досвіду у діяльності та спілкування вихованців за допомогою організації виховних впливів як компонента системи виховної роботи; стимулювання учнів молодшого шкільного віку до самовдосконалення через можливість переживати цінні з погляду виховання гуманності почуття, поєднуючи ці почуття з аналізом власного стану дитини; демонстрацію прикладів гуманної поведінки вчителя. Запропонована нами програма формування гуманних якостей особистості передбачає одночасний вплив на сфери раціонального мислення, емоційного сприймання і вироблення навичок гуманної поведінки. На пропедевтичному етапі учні засвоюватимуть правила гуманної поведінки за допомогою проведення бесід, усвідомлення змісту гуманних понять та ін. На основі глибоких знань про норми гуманної поведінки, створюючи конкретні ситуації, театралізовані оповідання, добираючи рольові ігри, ми створимо емоційне забарвлення, умови для переживання та виникнення позитивного емоційного ставлення до вчинків. На основному етапі гуманістичні почуття учнів закріплюються шляхом формування гуманних взаємостосунків з однолітками та дітьми з особливим фізичним розвитком, переконань про необхідність гуманної поведінки. Сформовані гуманістичні почуття і переконання зумовлюють бажання здійснювати гуманні вчинки. Наступним кроком є озброєння учнів уміннями і навиками гуманної діяльності шляхом демонстрування реальних вчинків, вправлення, тренінгів під час спілкування з однолітками та участі у добровільній діяльності.

Таким чином, показниками високого рівня вихованості гуманних якостей молодших школярів є осмисленість, самостійність, активна і творча гуманна

діяльність. Це дозволило розробити методику дослідження стану вихованості гуманності у молодших школярів, яка поєднує різноманітні методи виявлення дитячих уявлень, понять, стосунків, досвіду (спостереження, творча робота, діагностична робота) і дозволяє виділити основну функціональну властивість формування гуманності у молодших школярів в процесі вивчення предметів гуманітарного циклу – залучення до емоційного світу інших людей та входження у цей світ через ідентифікацію поведінкових актів інших. Для цього було використано методику особистісно-розвивального спрямування на основі суб'єктної взаємодії; пріоритет було надано інтерактивним та ігровим методикам, емоційним ситуаціям. У процесі сприймання та осмислення гуманістичних цінностей особливу роль відведено аналізу – інтерпретації та оцінюванню ситуацій, вчинків героїв літературних творів та реальних людей, адже, принципового значення набуває пошук учнями у навчальному матеріалі особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду. Важливим фактором виховання гуманних якостей особистості стало художньо-ігрове моделювання змісту інтегрованих уроків, що передбачає використання різних ігрових форм: театралізованих (пантоміміка, імітаційні лялькові діалоги, розгорнуті драматизації, інсценізації). Такі прийоми збагачають композицію уроків гуманітарного циклу і дозволяють активно здійснювати процес виховання гуманних якостей особистості.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Основний закон. - К.: Преса України, 1997. - 520 с.
2. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти України.

Ольга Мацюк,

студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н. А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ГРА У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Вивчення розвитку дітей показує, що в грі ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються всі психічні процеси. Тому для вчителів початкових класів питання використання гри в навчально-виховному процесі є особливо актуальним. Л.С. Виготський, розглядаючи роль гри у психічному розвитку дитини, зазначав, що у зв'язку з приходом до школи гра не тільки не зникає, але, навпаки, вона просочує собою всю діяльність учня.

Проблема доцільності використання гри в навчально-виховній діяльності висвітлювалася в працях В.О. Сухомлинського, Ш.А. Амонашвілі, І.А. Барташнікова, Н.М. Бібік, О.Я. Савченко та багатьох інших. Психологічний аналіз спілкування під час гри, її роль і значення як складової одиниці в структурі педагогічної діяльності досліджені багатьма вченими, зокрема, М.Ф. Бабієм, П.П. Блонським, Л.С. Виготським, А.В.Запорожець, Д.В. Менджерицькою, Р.С. Немовим, С.Л. Рубінштейном, П.О. Рудиком, А.П. Усовою, Д.Б. Ельконіним та іншими. Роль ігрової діяльності в учбовій діяльності розглядалася в працях Г.М. Аквільової, А.С.Бахаревої, В. Букатова, Л.К. Грицюк, Л.М. Мифтакової, Л. Носенко, А.І. Сорокіної, О.І.Удальцової, С.О. Шмакова, П.М. Щербаня та інших учених.

Ігрова діяльність - це особливий вид діяльності людини, а саме дитини, в основі якої лежить інтуїтивне наслідування дорослим. Гра необхідна для підготовки

підростаючого покоління до праці, вона може стати одним з активних методів навчання і виховання.

Щоб ігри стали справжнім відображенням життя дітей, їх активної діяльності, інтересів і потреб, необхідно, щоб на практиці у вихованні були присутні багатство і різноманітність ігор. Дитяче життя може бути цікаве і змістовне, якщо діти будуть мати можливість грати в різні ігри, постійно поповнювати свій ігровий багаж.

Кожен окремий вид гри має численні варіанти. Діти дуже винахідливі. Вони ускладнюють і спрощують відомі ігри, придумують нові правила і деталі. Вони не пасивні по відношенню до ігор. Це для них завжди творча винахідницька діяльність.

Ігри дітей характеризуються такими особливостями:

- гра представляє собою форму активного відображення дитиною навколишнього життя людей;
- гра є формою творчого відображення дитиною дійсності;
- гра є оперуванням знаннями, засобом уточнення та збагачення, а значить, і розвитком пізнавальних і моральних здібностей і сил дитини;
- в розгорнутій формі гра являє собою колективну діяльність;
- різнобічно розвиваючи дітей, сама гра теж змінюється і розвивається: гра, як і всяка інша людська діяльність, має суспільний характер, тому вона змінюється зі зміною історичних умов життя людей.

Існують різні види ігор, зокрема: предметні ігри (характерні для дітей віком до трьох років), рольові ігри (4 – 6 років), ігри за правилами (від 6 років). Крім цього, розрізняють рухливі, дидактичні, ігри - драматизації, конструктивні.

Особливу увагу слід звернути на дидактичні ігри, тому що саме вони застосовуються учителями молодших класів з метою підвищення ефективності уроку. Дидактична гра – це практична групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку. Під час гри в учня виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взятую на себе роль. Отже, система дій у грі виступає як мета пізнання і стає безпосереднім змістом свідомості школяра.

Дидактичні ігри бажано широко використовувати як засіб навчання, виховання і розвитку школярів. У будь-якій грі розвивається увага, спостережливість, кмітливість. Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання на уроках, вбачає в них можливість ефективної взаємодії педагога і учнів, продуктивної форми їх спілкування з властивими їм елементами змагання, непідробної цікавості.

У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються.

Дидактична гра на уроці – не самоціль, а засіб навчання і виховання. Сам термін «дидактична гра» підкреслює її педагогічну спрямованість та багатогранність застосування. А тому найсуттєвішими для вчителя будь-якого предмета є такі питання:

- а) визначити місце дидактичних ігор та ігрових ситуацій у системі інших видів діяльності на уроці;
- б) доцільність використання їх на різних етапах вивчення різноманітного за характером навчального матеріалу;
- в) розробка методики проведення дидактичних ігор з урахуванням дидактичної мети уроку та рівня підготовленості учнів;
- г) вимоги до змісту ігрової діяльності у світлі ідей розвивального навчання;

д) передбачення способів стимулювання учнів, заохочення в процесі гри тих, хто найбільше відзначився, а також для підбадьорення відстаючих [2, с. 50].

Ігрова позиція – могутній засіб виховного впливу на дітей. У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні.

Отже, гра у навчальному процесі створює мотивацію, близьку до природної, збуджує інтерес, підвищує рівень навчальної праці, розвиває комунікативні навички. Порівняно з іншими формами навчання й виховання, перевага гри полягає в тому, що вона досягає своєї мети непомітно для вихованця, тобто не потребує ніяких способів насильства над особистістю дитини.

Гра ні в якому разі не терпить примусу і є процесом суто добровільним. Гравці не ставлять перед собою ніякої дидактичної мети і завдань, їх цікавить тільки ігровий результат. Тому на ігровому уроці в навчальному кабінеті присутня тільки одна людина, що чітко уявляє, для чого все це почато - вчитель. Ця обставина й визначає педагогічні принципи впровадження ігрової діяльності у навчальний процес [3, с. 4].

За всієї привабливості ідеї використання ігрової діяльності у навчальному процесі, необхідно зазначити, що гри доречні й ефективні не на всіх уроках. Неприродною буде, наприклад, ігрова контрольна робота чи гра на весь урок під час вивчення зовсім нового матеріалу (хоча й на таких уроках можливі ігрові паузи для актуалізації знань або зняття стресових проявів).

Куди багатший ігровий потенціал мають уроки узагальнення отриманих знань, закріплення їх або вироблення практичних умінь і навичок. Дуже жваво й ефективно проходить в ігровій формі підготовка до тематичної атестації, коли учні мають необхідний багаж знань і потрібно його актуалізувати та систематизувати.

Під час планування, підготовки і проведення гри на уроці необхідно дотримуватися наступних принципів і правил.

Учитель має чітко усвідомлювати дидактичні завдання використання ігрових елементів у навчальному процесі й організувати всю діяльність на уроці з орієнтацією на виконання цих завдань.

Усі учасники повинні знати, виконувати правила гри, про якіїх докладно інформують до її початку.

На ігровому уроці не повинно бути сторонніх спостерігачів, тому важливо залучити всіх до активної діяльності. Разом із тим участь у грі - справа добровільна, тому не варто змушувати дітей пасивних або тих, як соромляться. Спочатку їм можна запропонувати ролі експертів чи асистентів учителя. Через деякий час вони самі попросяться в гру.

На ігровому уроці, як і в будь-якій грі, обов'язково має бути присутнім елемент несподіванки і непередбачуваності, що дає змогу активізувати вияв творчих здібностей учнів.

Періодично слід змінювати правила гри, щоб вона не набридала і залишалася цікавою дітям. При цьому система підрахунку балів і визначення переможців мають залишатися максимально простими й наочними. Дуже корисно бали матеріалізувати (у вигляді фішок чи зірочок) і записувати їх на зведеному табло.

Дуже тонка процедура - розподіл ігрових завдань. Тут учитель має виявити весь психологічний і педагогічний такт. Учні, які не можуть похвалитися знаннями, необхідно підтримувати, створювати для них ситуацію успіху, щоб вселити

впевненість. Незаперечних відмінників і нестримних лідерів можна й навантажити відповідно - їхня перемога буде важчою, але не менш бажаною.

Необхідно якомога повніше використовувати багаті можливості гри для розвитку вміння працювати в колективі, що передбачає розподіл ролей у команді, причому краще, якщо це зроблять самі учні (під непрямым керівництвом учителя, звичайно).

Гра неможлива без духу змагання, тому переможці в ній мають бути обов'язково. Важливо тільки, щоб азарт не спричинив психологічних травм, тому не можна допускати образ і глузувань. Програвати, та й вигравати, треба вміти гідно.

Як і будь-який урок, ігровий так само завершується підбиттям підсумків. Усі бали учасників підраховують, переводять в оцінки й виставляють у класний журнал, але лише за бажанням учнів: гра має приносити тільки позитивні емоції [4, с. 28].

А.С. Макаренко писав: «Гра має важливе значення в житті дитини... Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі...» [1, с. 46].

Отже, гра, її організація – ключ в організації виховання. Гра допоможе учителеві виявити творчі здібності дитини, особливості її характеру та внутрішнього світу. При правильній організації, гра допоможе учням краще засвоїти матеріал, а вчителю – зробити урок оригінальним, цікавим та пізнавальним.

Список використаної літератури

1. Люблінська А. А. Роль гри у навчанні і вихованні молодших школярів // Початкова школа. – 1997. - № 6. - С. 45-46.
2. Кулагіна І. Є. Дидактичні ігри // Початкова школа. – 1997. - № 9. - С. 49-50.
3. Артемова Л. В. Вчися граючись. –К.: «Томіріс», 1990. - С. 3-5.
4. Ільяницька Л. С. Ігрові проблемні ситуації//Початкова школа. – 1996. - № 37. - С. 27-29.

Вікторія Нікітчук,

студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Всебічний гармонійний розвиток особистості не можна уявити без її естетичної вихованості. «Краса,- писав В.О. Сухомлинський,- могутній засіб виховання чутливості душі. Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса – це яскраве світло, що осяває світ. При цьому тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиреним. Краса вчить розпізнавати зло і боротись з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі - вона виправляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса – це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе» [1, с. 414] .

XX ст. було наповнене революціями, війнами, голодом, терором, технічними катастрофами, економічними катаклізмами. Все це призводило до руйнування краси навколишнього світу і насамперед краси людського духу. Наміри будувати вільне демократичне суспільство можуть бути реальними лише за умов морально – духовної довершеності особистості, де чільне місце має зайняти духовна краса людини. І коли Ф.М.Достоевський писав, що краса врятує світ, то мав на увазі насамперед красу

моральну. Єдність естетичного і морального виховання, а також виховання громадянського і політичного, гармонія істини, добра та краси є передумовою ефективного естетичного виховання. Естетичне виховання тісно пов'язане з культурою народу. З одного боку, воно відображає надбання культури, а з другого стимулює подальший розвиток культури конкретного народу, активно впливає на творення нових духовних цінностей, мистецьких витворів. Разом з тим естетичне виховання має бути спрямоване на формування свідомості людей у дусі поваги й приязні, товаришкості та дружбі.

Треба об'єктивно визнати, що впродовж десятиліть естетичне виховання перебувало в занепаді. Завдання пробудження в дитині відчуття прекрасного, озброєння її вміннями творити красу в щоденному житті підмінювалися загальними заходами, святами, конкурсами, якими була охоплена незначна частина вихованців. У школах на предмети естетичного циклу відводилася мізерна кількість годин. Сім'я самостійно не могла забезпечити умови для естетичного виховання своїх дітей, оскільки батьки самі не були підготовлені до цього. Як наслідок – огрубіле, жорстоке суспільство, позбавлене зовнішньої краси виробництво, низька конкурентоспроможність товарів на зовнішньому ринку, естетична бідність житла, побуту взагалі.

У практичній діяльності загальноосвітньої школи відчувається певне згасання розпочатого поглибленого розвитку основ національного виховання, високої художньо-естетичної освіченості особистості учня. Спостерігається самостійна орієнтація дітей на відхилення вбік від засвоєння та усвідомлення краси української природи, рідної мови, народної пісні. Мають місце заформалізовані та недостатньо усвідомлювані учнями виховні заходи, що здійснюються заради виконання робочого плану.

Естетичне виховання – соціально-культурний, активний, цілеспрямований процес. Його складовими елементами є розвиток інтересу і любові до природи, прищеплення умінь і навичок помічати красиве, милуватися ним, здатність виявляти почуття прекрасного у процесі сприймання явищ природи. Щоб естетичне сприймання явищ природи учнями було плідним, потрібно постійне керівництво педагога. Тоді в учнів виховується вміння співставляти предмети і явища, виділяти їхні форми, забарвлення і характерні особливості. Завдання, які педагог ставить перед школярами, активізують, конкретизують, полегшують сприймання, сприяють естетичному розвитку.

Вивченням проблеми естетичного виховання підрастаючого покоління займалися А.С. Макаренко, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський. Естетичне виховання як соціально-культурний педагогічний процес має трансформуватись у відповідності із базовими змінами в суспільстві, а тому в умовах вибору українського нового вектору її розвитку, перехідного періоду, відбуваються й радикальні зміни в сутності, змісті, формах і методах естетичного виховання.

Проблеми естетичного виховання, пошуку його вдосконалення присвячені роботи педагогів В.М. Шацької, Б.Т. Лихачова, О.В. Гулиги, К.В. Гавриловця, М.В. Гончаренка, М.П. Капустіна, А.Б. Щербо та Д.М. Джоли. На їх думку, існує багато шляхів естетичного виховання, але найефективніший – це мистецтво.

Метою естетичного виховання є сформованість аспекту культури. Це поняття повністю пов'язане з поняттям «загальною культурою особистості». М. Киященко та М. Лейзеров поняття «культура» визначають як процес конкретно-історичного перетворення людьми природного середовища, до якого включається і сама людина і

який виражається в освоєнні та створенні нових матеріальних і духовних цінностей, і суспільних відносин, які сприяють гуманізації як кожної окремої особи, так і всього суспільства [1, с. 43].

Поняття „естетична культура” розглядається багатьма вченими (Г. Апресян, О. Буров, І. Зязюн, М. Каган, А. Комарова, Г. Лабковська, В. Липський, В. Малахов, Н. Миропольська, М. Овсянников, Л. Печко, С. Раппорт та ін.), які підкреслюють, що її формування пов'язане з розвитком естетичних творчих здібностей особистості. Останні сприяють перетворенню нею світу (природи й суспільного життя) “за законами краси”. Естетична культура реально виявляється в будь-якому вчинку людини, в її ставленні до довкілля. Метою навчання в такому контексті має бути послідовна реалізація гуманістичного принципу – дбайливе ставлення до внутрішнього світу дитини, її інтересів і потреб, збагачення її духовного потенціалу. Досягненню цієї мети сприяє впровадження в освітньому процесі особистісно-орієнтованого підходу, спрямованого на цілісний розвиток особистості учня. Освітній процес за таких умов має на меті створення ситуацій для розвитку особистості, в яких вихованець набуває можливостей оволодіти досвідом особистісного ставлення до навколишньої дійсності.

Під впливом естетичного ставлення до явищ природи в учнів розвивається художнє мислення, формуються естетичні судження, тобто виховуються манери, звички, смаки. Здатність естетичного бачення світу значною мірою залежить від глибини й емоційності викладу знань, які учень здобуває на уроках і під час позакласної роботи [1, с. 3].

Глибина естетичних почуттів, здатність сприймати прекрасне у навколишній дійсності й мистецтві – запорука повноцінного духовного життя людини. Становлення естетичної свідомості дитини пов'язано з навчанням і діяльністю. Відомо, що найяскравіший прояв естетичної свідомості учнів можна зафіксувати в естетичних судженнях і оцінках. Адже естетичне почуття, як специфічний прояв людських почуттів, не відокремлюється від усього пізнавального процесу, а тісно пов'язане з умінням естетично відчувати красу навколишньої природи, людських стосунків, творів мистецтва тощо. Воно лежить в основі формування соціально активної особистості, яка утверджується в навколишньому світі й творчо застосовує здобуті знання, уміння і навички [1, с. 6].

Особистісно орієнтована освіта повною мірою торкається проблем естетизації навколишнього середовища, розвитку естетичної культури людини. У понятті «естетичне виховання» ключовою дефініцією є «естетичне» – метакатегорія естетики, що аналізує емоційно-ціннісне ставлення людини до навколишньої дійсності та її потенційні здібності до творчості. Крім того, «естетичне» визначається як найважливіший елемент загальної культури людини, а також як одна з функцій мистецтва, що потенційно формує творчу особистість, яка самореалізується в процесі соціалізації. Започаткування розвитку художньо-естетичних інтересів дитини відбувається в ранньому дитинстві, коли слухання коливаних пісень пробуджує в малюка здатність до музично-звукового сприйняття, що в подальшому втілюється в любові до народної пісні, якою славляться українці в усьому світі. Проте в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні й руйнації системи художнього виховання втрачається значення народної пісні як базового елементу національної культури. У результаті в сучасних дітей та підлітків знижується здатність до її емоційно-образного сприйняття, що в свою чергу призводить до зниження рівня культури дітей.

Найважливішим завданням естетичного виховання, спрямованим на створення умов для гуманного життя, що характеризується культурою суспільних відношень і глобальною естетичністю з позицій вітагенного підходу, є прагнення навчити людину бачити, сприймати, оцінювати й відбирати естетичні об'єкти в навколишньому середовищі, розуміти їхнє місце й роль у соціокультурному просторі. Естетичне ставлення до навколишнього середовища через його універсальність, цілісність здатне істотно вплинути на естетичний розвиток особистості, оскільки естетичне виховання по своїй суті покликане допомогти вихованцеві в процесі соціалізації. Естетична оцінка має свої особливості в кожному віковому періоді, і проявляється залежно від рівня естетичної вихованості учнів, формується за умови цілеспрямованого педагогічного керування цим процесом. Ігнорування ж оцінювальної складової в будь-якому виді діяльності молодшого школяра позбавляє його можливості збагачуватись естетичним досвідом, підготуватись до сприймання й розуміння ідейно – художнього змісту творів мистецтва. Відсутність досвіду оцінювальної діяльності в учнів підліткового віку значною мірою позначається на глибині проникнення в специфіку певного виду мистецтва, диференціації естетичних знань і конкретних художніх вражень. Тож враховуючи специфіку оцінювального ставлення школярів у освітній і виховній діяльності допоможе вчителю у формуванні естетично розвинутої особистості [3, с. 118].

Таким чином, проблема естетичного виховання набула гостроти й масштабу загальнонаціонального рівня. Тому на часі реформування системи художнього й естетичного виховання не лише у навчальних закладах, але і у суспільстві в цілому.

Список використаної літератури

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: 5 т.- К.: Рад. шк., 1976. - С. 414.
2. Артеменко М.М. Природа і естетичне виховання учнів: Навчально-методичний посібник, К.: Рад. школа, 1984. - 80 с.
3. Зязюн І.А. Семашко О.М. Національна державна комплексна програма естетичного виховання (проект) // Рідна школа. – 1995. – №12. – С. 25-32.
4. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного: Методичний посібник. - К.: Рад. школа, 1983.- 120 с.

Ірина Опалько,
студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ І КОЛЕКТИВУ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Людина не може існувати ізольовано від суспільства. Вона постійно знаходиться у русі, здобуває нові знання і обмінюється інформацією з оточуючими. Протягом життя людина змінюється, у неї формуються нові погляди та інтереси. Ще з самого дитинства, з народження людину оточує сім'я, яка виховує в неї почуття поваги та любові і поступово відкриває шлях у дорослий світ.

Проблема впливу колективу на особистість не є новою для педагогіки. Ще Я. А. Коменський досліджував цю проблему. В одній зі своїх праць К. Ушинський зауважив, що „ людина – предмет виховання, а виховуватись та розвиватись вона може лише у колективі ” [3, с. 120]. Найдетальніше дослідили проблему колективу В.

Сухомлинський та А. Макаренко. Підтвердження цьому можна знайти у численних працях цих педагогів. Колектив, безсумнівно, впливає на становлення особистості та відіграє важливу роль. Від того, в якому оточенні перебувала людина, які поради та настанови вона отримувала, залежатиме і її життя. Буде зрозуміло, чи зможе вона досягти чогось у житті і стати тим, ким прагне бути.

Мета статті - визначити і теоретично обґрунтувати особливості колективу та його вплив на життя людини.

Слово «колектив» походить від латинського «collectivus», яке виникло від слова «collegere» - збирати разом. Колектив - це, перш за все, сукупність людей, об'єднаних спільною метою. Розуміння колективу, запропоноване А. Макаренком, зумовило питання про місце особистості в колективі і системі взаємовідносин людей: «Колектив - це цілеспрямований комплекс осіб, організованих, що володіють певними колективними якостями. Там, де є організація колективу, де є органи колективу, там є організація уповноважених осіб, довірених колективом, і питання ставлення людини до людини - це не питання дружби, не питання любові, не питання сусідства, а це питання відповідальної залежності» [2, с. 58].

Формування особистості в колективі, взаємовідносини особистості і колективу, вплив колективу на особистість, ефект виховного впливу вчителя багато в чому визначаються структурою колективів і груп, в які входять учень, їх спрямованістю, характером взаємостосунків їх членів, залежать від положення учня в колективі, або від його соціометричного статусу.

Вивчаючи дитячі і юнацькі об'єднання, розрізняють, перш за все, формальні і неформальні групи. Формальні (офіційні) - це спеціально організовані, переважно дорослими, для спільної діяльності дитячі об'єднання. Неформальні (неофіційні) групи - стихійно виникаючі добровільні об'єднання, що складаються на основі дружніх відносин, симпатій, близькості поглядів та інтересів, сумісних ігор, сумісного проведення часу і т.д.

Вища форма організованої групи і є колектив. Будь-який колектив - група, але не всяка група є колективом. Основна ознака колективу - суспільна значущість його мети і завдань. Якщо група є навіть добре організованою, але дотримується неповажної, низької мети, колективом вона не буде. Вона може називатися корпорацією, групою, але не колективом.

Учень, як правило, є членом цілого ряду різних об'єднань - колективів і груп. Перш за все, він є членом своєї сім'ї, далі він - член класного і загальношкільного колективів. Крім цього, він ще може бути учасником драматичного гуртка або членом спортивної волейбольної секції. У дворі у нього своя компанія, активним членом якої він є. У кожному з цих колективів або груп учень вступає у відповідні відносини з іншими учасниками, займає серед них певне положення, піддається під той або інший вплив.

Дитячий колектив є найнеобхіднішою умовою самоствердження особистості. Йому властива спільність цілей та адекватність мотивів предметно-практичної сумісної діяльності, яка направлена на користь суспільству. Найбільш розвинені форми взаємовідносин дітей створюються у процесі цілеспрямованої організації їх суспільної діяльності: учбової, організаційно-суспільної, трудової, художньої, спортивної тощо. Максимальний розвиток самостійної діяльності дітей є визначною ознакою розвитку дитячого колективу.

Активно залучаючи дітей до вирішення соціально-важливих завдань, колектив тим самим забезпечує різноманітні форми спілкування, зумовлює можливості

розвитку індивіда як особистості. Психолого-педагогічне завдання полягає в тому, щоб в очах дітей виховна функція колективу відходила на задній план, а перше місце займала б соціально-корисна функція. Інакше його виховний вплив зникає, і його місце займає вплив неофіційних, неформальних дитячих об'єднань.

В чому ж причина слабкої сформованості колективних якостей? Однією з найбільш серйозних причин можна виділити надмірну замкнутість дитини у колективі. Формування колективу класу, учбової бригади, природно, сприяють вихованню у дітей певних ставлень до свого колективу. Хоча навіть товариські відносини, відносини ділової залежності не є тотожними колективним якостям особистості окремих дітей, які складають колектив. Завданням дорослих є організувати таку діяльність дитячого колективу, яка б забезпечувала відповідальне ставлення дітей до спільної справи у широкому розумінні. Саме в цьому випадку відбувається становлення особистості дитини, для якої суспільна справа - це потреба. Ось чому необхідно, розвиваючи самоуправління дитячого колективу, формувати ставлення дітей не лише до мети даного колективу, а й до спільної справи взагалі. Головною проблемою колективу є проблеми, пов'язані з розділенням класного колективу на декілька груп. У таких випадках учитель повинен прагнути ліквідувати в колективі роз'єднаність, розрізненість, долати будь-які форми своєрідної «самоізоляції» груп від колективу. Різні учні користуються в колективі різним ступенем популярності, авторитетності. Звичайно, в класному колективі є 3-4 найпопулярніших школярі. Популярність визначається такими рисами, як товариськість і контактність (уміння встановлювати контакти), чуйність, доброзичливий характер, всебічний кругозір і ерудиція, готовність завжди прийти на допомогу товаришу, щедрість. Не останнє місце займає зовнішня привабливість, а також фізична сила і спритність (у хлопчиків). Непопулярність викликається такими рисами, як замкнутість, неконтактність, заздрисність, лукавство, лицемірство і егоїзм. Статус популярного або непопулярного члена колективу, звичайно, впливає на психологічний стан і поведінку школяра. Учень, що займає положення улюбленого, популярного члена колективу, відчуває упевненість у собі, емоційний підйом і відчуття благополуччя (емоційний комфорт). Група школярів не будується на основі рівних міжособистісних відносин її учасників. У цих відносинах виділяються форми керівництва і підлеглості. Кожна група має свого керівника (лідера).

В окремих класах є категорія школярів, на яку необхідно звернути особливу увагу. У сфері міжособистісних відносин вони займають положення ізольованих. Це не просто непопулярні члени колективу. Вони викликають до себе негативне ставлення, їм відмовляють в дружбі, в особистій симпатії. Причини цьому можуть бути різні, найчастіше - зневага інтересами колективу, яскраво виражені розбещеність і егоїзм, деякі негативні риси (замкнутість, нелюдимість). Вчителю слід продумати, як зробити ізольованих учнів повноправними членами колективу, як налагодити їх взаємостосунки з оточуючими, як змінити ті риси особистості, які викликають антипатію товаришів.

Тільки в колективі і під впливом колективу школяр набуває досвіду колективних взаємостосунків, розвивається суспільна спрямованість особистості, правильне відношення між особистим і суспільним. За межами колективу не можливе формування і виховання цих якостей. Колектив впливає на своїх членів, вимагає від них певної поведінки. Схвалення або засудження колективу, правильна критика, ділові і серйозні вимоги колективу до своїх членів – важливий формуючий, контролюючий і корегуючий особистісний чинник. У класному колективі школяр

приспосовується до суспільної культури, у нього формується колективістська спрямованість, розвивається творча індивідуальність, відбувається накопичення соціально – морального досвіду та досвіду колективної діяльності.

Класний колектив володіє значними потенційними можливостями для розвитку особистості: в ньому відбувається засвоєння особистістю суспільних ідеалів, цінностей та психології колективу. Він виступає головною сферою виявлення індивідуальних можливостей та здібностей; в ньому відбувається формування і удосконалення позитивних якостей особистості: колективізм, вміння співпрацювати, комунікативності, самосвідомості, почуття власної гідності, інтересу та схильності до творчості.

Найбільше значення для становлення особистості мають наступні характеристики шкільного колективу: наявність єдиної спільної мети, діяльності, системи внутрішніх зв'язків, велика різноманітність творчих особистостей – членів колективу; важкість та протиріччя колективного життя; складність структури і характеру внутрішньо – колективних відносин. Серед перелічених характеристик класного колективу слід виокремити відносини, які виникають між школярами, бо саме вони в результаті визначають роль колективу в розвитку та становленню особистості.

Взаємовідносини між школярами в класі не завжди відіграють позитивну роль в процесі формування особистості конкретного школяра. Ефективність і характер впливу відносин на процес розвитку особистості залежить від того, наскільки сприятливе становище даного школяра в системі колективних відносин. Колектив лише тоді є сприятливим середовищем для індивідуального розвитку тієї чи іншої дитини, коли її становище в колективі є сприятливим, коли статус її доволі високий, коли колектив бачить в ній особистість яскраву, оригінальну, цікаву. Якщо ж вона не приймається колективом, є приниженою в колективі або займає „штучне”, вимушене положення, клас перестає бути по відношенню до неї повноцінним фактором індивідуального розвитку.

Формування виховного впливу колективу на особистість залежить від того, чим і як живе колектив. Необхідною умовою позитивного впливу колективу на особистість є емоційне багатство життя колективу. Дитячий колектив – особливо значиме для дитини мікросередовище. Сприятливе становище в системі колективних відносин породжує у дітей почуття захищеності, емоціонального комфорту, впевненості у своїх силах.

В.О. Сухомлинський наголошував, що „особистість – це гвинтик механізму, який має підкорятися інтересам колективу. Колектив – це багатство індивідуальностей, і чим більше самодостатніх індивідуальностей буде в кожному колективі, тим багатшим він буде. Треба враховувати особистість, якщо вона щось вміє, щось знає і може цим поділитися. Чим більше буде таких дітей, тим більш діяльнішим буде колектив. Якщо відбувається об'єднання дітей, які цікавляться вирішенням якоїсь проблеми, це буде справжній колектив. Рано чи пізно час беззастережної індивідуальності пройде. Отже, людина має працювати і вчитися у групі. Вже зараз наша школа і наша педагогіка доходить до цієї думки і надалі вона буде спиратися на ці ідеї” [1, с. 26]

Список використаної літератури

1. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. – К.: Радянська школа, 1971. - 310 с.
2. Макаренко А.С. Коллектив и воспитание личности. - М.: Педагогика, 1972. - 345 с.

3. Матвієнко О.В. Особистість у системі колективних відносин. - К.:Освіта, 2005. - 123 с.
4. Максакова В.И. Проблема развития индивидуальных возможностей школьника в коллективе // Советская педагогика. - 1980. - №12. - 37 с.

Леся Павлушко
студентка 33 групи
навчально наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

«Здоров'я – це ще не все, але все інше без нього - ніщо» - так говорить народна мудрість. Саме тому, проблема здоров'я належить до глобальних проблем, вирішення яких зумовлює подальший розвиток суспільства. Особливої уваги потребує молодь, усвідомлення нею цінностей здоров'я, розуміння визначальної ролі здорового способу життя та формування індивідуальної поведінки на цих засадах.

Проблема формування здорового способу життя охоплює широкий спектр питань. Школа, трудові колективи, сім'я – найефективніші інституції формування здорового способу життя та культури здоров'я дітей та молоді.

Мета статті: розкрити сучасні шляхи формування здорового способу життя учнів початкових класів.

Проблеми здоров'я і здорового способу життя учнівської молоді та умови їх оптимізації стали предметом дослідження філософів, медиків, психологів, педагогів. Теоретико-методологічні засади цих питань сформульовано у працях А.Г. Здравомислова, І.Н.Смирнова, Л.П. Сущенко та ін.; проблему суб'єкт-суб'єктного, особистісно зорієнтованого підходу до виховання висвітлено в роботах К.О. Абульханової-Славської, І.Д. Беха, Л.І. Божович, Ю.В. Кікнадзе, О.Л. Кононко, М.В. Левківського, А. Маслоу, В.Г. Постового, С.Л. Рубінштейна, М.Г. Чобітька, К.І. Чорної та ін.; питання формування здорового способу життя з позицій медицини розкрито в роботах М.М. Амосова, Н.В. Артамонова, А.П. Леонтьєва, Ю.П. Лісцина, Р.Є. Мотиланської, В.С. Язловецького та ін.

Сучасні дослідження доводять, що одна профілактична медицина все ж не дає значних позитивних результатів у формуванні здорового способу життя школярів, що більшість працівників вважають турботу про здоров'я і формування здорового способу життя учнів винятково справою педагогів, тоді як останні покладають усі надії на медичних працівників.

На особливу увагу заслуговує молодший шкільний вік – початковий етап соціалізації дитини на рівні школи.. Необхідність формування здорового способу життя у молодших школярів обумовлена розумінням того, що лише з раннього дитинства можна прищепити дітям основні знання, навички і звички щодо охорони здоров'я, які згодом перетворяться у важливий компонент її загальної культури і впливатимуть на формування здорового способу життя усього суспільства [7, с.87].

Достатній обсяг рухової активності школярів можна досягти шляхом послідовного використання та оптимального поєднання різних форм організації навчання. Учні повинні знати про користь ранкової гімнастики, фізичних вправ до початку занять у школі, фізкультурних хвилин двічі впродовж уроку, спортивних годин після обіду та два рази на тиждень уроків фізичного виховання [4, с.132].

Відомо, що для молодшого шкільного віку найбільш доцільними методами виховання є розповіді, бесіди, приклади, вправи, привчання, ігри, виховні ситуації, змагання. З метою ефективної реалізації цієї функції вчителі можуть використовувати різноманітні прийоми, серед яких, насамперед, виділяються: наведення яскравих прикладів; проектування розглянутих оздоровчих проблем на особистість молодшого школяра, що розуміється як створення виховних ситуацій, за яких проблеми формування здорового способу життя стають особистісно значущими; постановка проблеми, пов'язаної із станом здоров'я; актуалізація набутих молодшими школярами знань та досвіду з формування, збереження і зміцнення здоров'я.

Беручи до уваги схильність молодших школярів до наслідування, можна широко застосовувати такий виховний метод, як приклад, який передбачає зустрічі з фізично привабливими здоровими людьми – спортсменами, новаторами здорового способу життя, батьками, педагогами, однолітками. Після таких зустрічей під час спілкування молодші школярі мають можливість порівнювати свій спосіб життя із конкретним способом життя здорової людини, проектувати майбутній образ самого себе, визначати позитивні і негативні сторони свого життя.

Зважаючи на притаманну молодшим школярам любов до казок, можна запропонувати їм для позакласного читання казку “Мандрівка з годинником в країну Здоров'я”. Обов'язковим при цьому має бути наявність у класній кімнаті героя казки – годинника. Дітям надається можливість висловити свої пропозиції, з повагою віднестися до інших думок, разом знайти правильні відповіді, обґрунтувати їх. Так, запитання: “Як запропонував годинник поводитися дітям, щоб бути здоровими?” повинно підвести дітей до таких відповідей: “...робити ранкову зарядку потрібно тому, що вона зміцнює здоров'я”, “мити руки потрібно, бо на брудних руках знаходяться мікроби”, “гарно пережовувати їжу потрібно тому, щоб вона краще засвоїлась”, “їсти більше овочів і фруктів потрібно, тому що у них багато вітамінів”, “займатися спортом або вдома виконувати фізичні вправи”, “все робити по черзі, щоб менше стомлюватися” та ін. Учні разом із вчителем приходять до висновку: “Щоб бути здоровим, потрібно дотримуватись режиму дня”. Так казка розкриває не лише зміст режиму дня, але й формує позитивне ставлення до гігієнічних вимог, допомагає усвідомити і засвоїти норми оздоровчої поведінки, черговість виконання режимних моментів [1, с.183].

Ефективний педагогічний вплив дає привчання до рухової активності в ігровій формі. З цією метою можна організувати спортивні ігри та змагання із застосуванням різних фізичних вправ з подальшим визначенням рівня підготовки дітей, які досягли успіху, й тих, хто через недостатній рівень фізичної підготовленості відстав, але доклав максимум зусиль. Таким чином, схвалення переможців, з метою спонукання дітей до повторювання фізичних вправ є застосуванням наступного методу виховання – заохочення.

У вихованні здорового способу життя молодших школярів неабияке значення має дотримання вимог раціонального харчування. Для засвоєння дітьми правил гігієни і поведінки під час харчування можна звернутися до відомих казок К. Чуковського “Мийдодір” та “Федорине горе” з подальшим їх обговоренням. Цей виховний метод передбачає діалогічну взаємодію і спонукає молодших школярів до активізації їх самостійності в оцінних судженнях, формує негативне ставлення до людської неохайності. Таким чином, учитель разом з учнями має можливість формулювати конкретні правила поведінки під час їжі [3, с.26].

Не менш важливий компонент здорового способу життя дитини – сон, який є необхідною умовою психологічної та фізичної рівноваги, формою життєдіяльності, під час якої відбувається регулювання біоритмологічної структури організму. Ознайомлення молодших школярів із різноманітною інформацією про залежність стану психофізичного здоров'я від умов і тривалості сну, наведення конкретних прикладів, подання цієї інформації за допомогою різних виховних методів (бесіда, розповідь, виготовлення плакатів, виховні ситуації тощо) сприяє розумінню дітьми важливості означеної складової збереження здоров'я і формування здорового способу життя [5,с.357].

Під час проведення розповідей і бесід необхідно звертати увагу молодших школярів на визначення і усунення різних негативних чинників, що впливають на нічний сон. У сучасних квартирах знаходиться велика кількість різної теле- і радіоапаратури, електроприладів, котрі випромінюють слабкі електромагнітні поля і можуть викликати головний біль, ускладнення дихання тощо. Дитина ще вразливіша до таких впливів, ніж доросла людина. Учням необхідно пояснити причини і сутність цієї небезпеки, а також роль правильного положення тіла під час сну.

Таким чином, загальноосвітня школа залишається основним соціальним інститутом, який надає дітям базову освіту про основи здоров'я, вирішує завдання розвитку та виховання здорового способу життя учнів початкових класів.

Список використаної літератури

1. Бойченко Т. Формування в учнів середньої школи системи знань про здоров'я людини. – К.: Наукова думка, 2001. – 223 с.
2. Гундаров М.А. Медико-соціальні проблеми здорового способу життя. – К.: ІЗМН, 1999. – 83 с.
3. Зубалій М. Складові здорового способу життя // Завуч. – 2000. –липень, № 20 . – С. 26.
4. Кондратюк С.М. Здоров'я школярів – головна умова їх гармонійного розвитку // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ ім. А.С.Макаренка, 1999. – 308с.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
6. Мартыненко А.В., Валентик Ю.В., Полянский В.А. / Мартыненко А.В. Формирование здорового образа жизни молодежи (Медико-социальные аспекты). – М.: Медицина, 1988. – 192 с.
7. Хрипкова А.Г., Антропова В.М., Гарбер Д.А. Возрастная физиология и школьная гигиена: пособ. для студ. пед. вузов. – М.: Просв., 1990. – 319 с.

Вікторія Павлюк,

студентка 13 групи,

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СВОЇ ВЧИНКИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В роки останнього десятиріччя морально-духовні цінності серед учнівської молоді втратили своє значення в суспільному житті. Результатом цього можна вважати жорстоке ставлення учнів один до одного. З кожним днем ця ситуація набирає все більших обертів. Насилля, сварки, бійки, суперечки, несправедливі

рішення щодо однолітків—усе це є витоками незавершеного або не правильного виховного процесу.

Слід зазначити, що виховний процес — це процес багатofакторний, у якому беруть участь родина, школа та суспільство, в котрому перебуває дитина. Одним із найважливіших завдань виховного процесу школярів, зокрема учнів молодшого шкільного віку, можна вважати виховання почуття відповідальності за свої вчинки. Адже несвідоме скоєння поганого вчинку тягне за собою досить багато неприємностей. Тому дитина повинна розуміти усю серйозність ситуації та бути відповідальною. Коли ми доб'ємося позитивного результату у цій ланці, наше суспільство зазнає великого позитивного зрушення щодо покращення суспільного життя.

Значна увага проблемі виховання відповідальності в учнів приділена в працях відомих представників педагогічної науки: Н. Басюк, В. Бондаревської, Н. Кузьміної, А. Макаренка, Т. Мальковської, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської. Виховання у школярів відповідального ставлення до навчання досліджувались О. Алферовим, К. Гаджієвою, Н. Ємісаєвою, О. Розенбергом. Зміст виховання відповідальності у процесі суспільно корисної діяльності розкрито у дослідженнях Л. Артеменко, А. Жаворонко, Л. Ітельсона, В. Вихрущ.

За віковою періодизацією, прийнятою українськими психологами і педагогами, час життя дітей від шести до одинадцяти років називається молодшим шкільним віком. Саме молодший шкільний вік є основоположним не тільки в розумовому та фізичному розвитку, але й у формуванні морально-людських якостей. Цей вік також називають піком дитинства. Дитина ще володіє дитячими якостями —емоційністю, активністю, відкритістю, допитливістю, легковажністю, наївністю, щирістю. Саме в цей період діти відкриті для зовнішніх впливів, наслідують всіх і в усьому. Тому цей вік є періодом становлення характеру. За академічним тлумачним словником, характер — це сукупність стійких психічних властивостей людини, її особистих рис, що виявляються в поведінці й діяльності. Під характером розуміють психічну індивідуальність людини з усією її своєрідністю, що проявляється в ставленні людини до навколишнього середовища і до самої себе [7.].

У молодшому шкільному віці закладаються основні риси характеру. Працелюбство — риса, яка характеризується постійними пошуками нового виду діяльності, адже діти у цей вік особливо активні. Товариськість — риса, яка допомагає знайти спільну мову з однолітками. Відповідальність — риса, яка характеризується прагненням і вмінням оцінювати свою поведінку з погляду її доцільності або шкоди для суспільства, порівнювати свої вчинки з панівними в суспільстві вимогами, нормами, законами, керуватися інтересами соціального прогресу [2, с. 4-7.]. Також формуються відкритість, серйозність, посидючість, цілеспрямованість, наполегливість та інші. Разом із цим мають місце і негативні риси — інертність, ледарство, нахабство, замкнутість, агресивність. Тому завдання батьків та педагогів позитивно впливати на формування особистості у цей період.

Відповідальність є однією з найбільш важливих соціальних навичок, а безвідповідальність — однією з найбільших вад. Відповідальне ставлення дитини до своїх обов'язків може викликатися такими мотивами, як страх, жадібність, корисливість, розважливість, гордість, честолюбство, марнославство, заздрість. Але оскільки такі мотиви не є моральними, то й не дають підстави говорити про засвоєння дитиною етичної норми «бути відповідальним» [4,с.2.].

Відповідальність як провідна риса характеру виховується ще з дитинства. Слід зазначити, що відповідальність – філософсько-соціологічне поняття, що відображає об'єктивний, історично конкретний характер взаємин між особистістю, колективом, суспільством з точки зору свідомого здійснення взаємних вимог. Залежно від суб'єкта відповідальних дій виділяється індивідуальна, групова та колективна відповідальність. В індивіда відповідальність формується як результат тих зовнішніх вимог, які до нього висуває суспільство, клас, даний колектив. Сприйняті індивідом вимоги стають внутрішньою основою мотивації його відповідальної поведінки, регулятором якої служить сумління, совість [5, с.4-7.].

Нести відповідальність – означає приймати на себе всі наслідки своїх вчинків. Відповідальній поведінці протистоїть безвідповідальна — це вчинки, які відбуваються без урахування наслідків для себе та інших. Безвідповідальність завжди пов'язана з байдужістю й легковажністю або з надмірною самовпевненістю. Насамперед, безвідповідальність означає спробу перекласти наслідки своїх вчинків на інших. Одвічне бажання зняти з себе відповідальність за свої не дуже добрі вчинки бере початок ще з дитинства. Подорослішавши і усвідомивши ступінь шкідливості власного вчинку, дитина одразу ж намагається звинуватити кого-небудь іншого: товариша чи подругу, сестричку або братика, та навіть kota чи собачку. Адже мама за розбиту чашку чи зіпсований килим не буде сварити kota чи песика або найкращу подругу. Мотивом для звинувачення є інстинкт самозбереження. І скільки б ми не навчали дітей бути чесними та відвертими, у багатьох випадках вони не можуть пересилити його. Але людина, на щастя, керується не тільки інстинктами. Головне, щоб така міра самозахисту не перейшла у звичку [3, с.1-2.] .

Важливу роль у формуванні почуття відповідальності учнів молодшого шкільного віку відіграють вчитель початкової ланки та батьки. Близько половини робочого дня дитина проводить в колі своїх однокласників та вчителя. Тому важливою складовою навчального процесу є дисципліна, яку повинен підтримувати вчитель протягом усього робочого дня. Саме правила поведінки в школі є підґрунтям до виховання почуття обов'язку та відповідальності. Вчитель зобов'язаний навчити дітей виконувати ці правила та дотримуватися їх. Відповідно за порушення цих правил учень повинен нести відповідальність. За навмисно зірвану справу чи зіпсовану річ діти також повинні бути покарані. Але дітей не можна карати за кожную недороблену роботу, за кожную зіпсовану чи зламану річ. Їм необхідно переконливо доводити шкоду, якої завдала справі їх безвідповідальність, необережність і зневажливе ставлення до речей, показати наслідки їх недбалості. Корисно буде, коли дитина відчує, що з власної вини вона позбавила себе улюбленої речі, яку батьки не можуть вдруге купити. Треба, щоб діти будь-що виконали доручену роботу, щоб по можливості самі відремонтували зіпсовану річ [6.] . Якщо батьки раз у раз самі будуть доводити до кінця недороблену дітьми роботу, якщо вони будуть відшкодовувати кожную зіпсовану ними річ, у дітей розвиватиметься повна безвідповідальність. Батькам необхідно виховувати у дітей почуття відповідальності, яке народжується і міцніє лише тоді, коли діти розуміють, свої вчинки, коли вони шанують своїх батьків і бережуть наслідки їх праці. Покарання за кожную зіпсовану річ менш ефективний засіб, який не виховує свідомого почуття відповідальності. Треба, щоб без покарання дитина переживала свою провину. Батьки хочуть бачити свою дитину самостійною, відповідальною, але при цьому не завжди проявляють достатньо зусиль, турботи для формування в неї цієї якості. Дорослим потрібно зважати на той факт, що відповідальність не виникає сама по собі, а зароджується,

розвивається і виховується, закріплюється тими суспільними умовами у яких живе молодший школяр. Недостовірний та суперечливий характер інформації, негативні приклади дійсності сприяють формуванню в молодших школярів помилкових уявлень про етичні норми, припустиме і неприпустиме в їхній поведінці [4, с. 7].

Тому для вироблення навичок відповідальної поведінки в дітей молодшого шкільного віку потрібно:

- формувати правильні етичні знання, вміння і навички етичної поведінки;
- розвивати мотиваційну сферу
- сприяти набуттю позитивного досвіду комунікативної взаємодії;
- формувати механізми саморегуляції поведінки.

Для формування почуття відповідальності молодших школярів досить ефективним є запровадження педагогічної технології "Створення ситуації успіху", в основі якої лежить особистісно орієнтований підхід до процесу виховання. Ситуація успіху досягається тоді, коли вчитель сам визначає цей результат як успіх. Тому важливо побачити в дитині особистість, що формується, допомогти їй розвинути та розкритися духовно, стати відповідальною. Головною метою діяльності вчителя є надання можливості кожному вихованцю відчувати радість досягнення успіху, усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили, а завданням – допомогти особистості дитини зростати в успіху, дати відчувати радість від здолання труднощів, дати зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, скрізь необхідно прикласти зусилля. Технологія "Створення ситуації успіху" виробляє найціннішу людську якість – стійкість у боротьбі з труднощами [1].

Діти, як квіти: полий, то ростимуть – говорить народна мудрість. На порозі школи чи не найголовніше – навчити дитину самостійності, адже малюкові доведеться виконувати одне завдання за іншим, ухвалювати рішення, вибудовувати особисті стосунки з однокласниками, вчителем, а значить, і нести відповідальність. Тому почуття відповідальності потрібно виховувати з самого дитинства.

Список використаної літератури

1. Басюк Н.А. Формування почуття відповідальності у молодших школярів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2005. – 18 с.
2. Дудник Л. Як виховати почуття відповідальності в учнів початкової ланки // Вісник Золотоніщини. – 2011. – № 2. – С. 1-2.
3. Кравчук Л. Сучасні форми взаємодії педагога і батьків молодших школярів. – К., 2011. – С. 28.
4. Кузь В. Свобода і відповідальність учнів у виховній системі В.О. Сухомлинського // Початкова школа. – 2005. – № 6. – С.4-7.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник [для студентів вищих педагогічних закладів освіти]. - К.: Академія, 2000. – 542с.
6. <http://yak-prosto.com>.
7. <http://sum.in.ua/>

Ольга Піскун,
студентка 14 групи
навчально – наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

В українській системі виховання споконвіку використовувався фольклор, який є справжнім джерелом людської мудрості, виразником народного світогляду, скарбницею національної духовності. Значну його частину становить дитячий фольклор. У зв'язку з сучасними прогресивними комп'ютерними технологіями усна народна творчість відійшла на другий план, та національна система освіти повернула використання творів фольклору, особливо українських народних казок і пісень як засобу виховання морально – етичних почуттів дітей.

Одним із яскравих представників усної народної творчості є колискова пісня. Це один з найдавніших жанрів народної словесності, що сягає корінням міфологічного періоду творчості. В минулому подібні пісні виконувались не тільки, щоб приспати дитину, а привернути до неї або відвернути від неї дію певних духовних сил, оберегти від зла.

Більш сучасну групу текстів умовно можна назвати побутовою. Це твори, в центрі яких не стільки саме дитина і магічна дія слова на її ріст, здоров'я, щастя, а скоріше світ, в якому дитина живе – її дім, родина.

Центральним у цій групі колісанок є образ матері. Вони сповнені мріями, думками матері про майбутню долю дитини. Оскільки єдиним слухачем є дитина, яка лише починає розуміти окремі слова і реалії дійсності, то у колискових пісень використовується тільки найпростіша загальноповсюдженна лексика, у них нема складних поетичних прийомів і тропів. Основним виразником колискової пісні є мелодія, яка навіває дитині сон.

Дослідниця українського дитячого фольклору Г.В. Довженок назвала їх «тим зерном, що пізніше сходить буйним колоссям поетичності в уже дорослої людини.» [2, с. 51].

У Законі України “Про освіту”, концепції національного виховання, основна увага акцентується на важливості оволодіння цінностями музичного мистецтва, національної пісенної культури, формування естетичної культури, художніх здібностей і моральних якостей особистості. Вирішення означених завдань потребує використання в навчальному процесі загальноосвітнього навчального закладу досвіду народної педагогіки, зміст і засоби якої мають яскраве національне забарвлення, відповідають національному виховному ідеалу, мають історичну і культурну цінність. Видатний філософ-просвітителю другої половини 18 століття Г.С.Сковорода підкреслював, що «правильне виховання криється у природі самого народу, як вогонь і світло в кремені» [2, с. 46].

Пісні – це один із найбільш поширених жанрів дитячого фольклору. Дитина зустрічається з піснею вже в перші дні свого життя, набагато раніше, ніж сама навчиться говорити та співати. Як доведено наукою, це має позитивний вплив на розвиток мови, музичних і поетичних здібностей дітей.

Під звуки колискової складаються перші уявлення дитини про світ, перші відчуття радості та задоволення життям. Основна мета колискових, або, як їх ще називають, материнських пісень, – заспокоїти дитину, зробити її сон міцним і

здоровим. У деяких місцевостях в Україні, існував звичай спочатку класти в колиску kota, а потім на його місце дитину. Ласкавий кіт, який своїм муркотінням навівав на дитину сон, зустрічається в багатьох піснях: «А-а, котино!», «Ой кіт-воркіт», «Пішов коток на торжок», «Ходить кіт», «Коте сірий» тощо. У колискових піснях відбиті мрії та сподівання матері на краще життя дитини, побажання їй здоров'я та щастя. Може, тому що мати так гаряче прагне втілення своїх сподівань, у колискових піснях часто звучить віра в магічну силу слова, віра, що пісню можна накликати спокійний сон, відгонити лихо («Ходить сон по долині») та що дитина, таким чином, виросте здоровою та щасливою.

Широке використання казок у початковій школі зумовлюється тим, що їх зміст викладений у цікавій формі. Існує чіткий поділ персонажів на добрих і поганих, сутність вчинків яких легко розуміється дітьми і дає змогу визначити якості кожної дійової особи. Це полегшує юним читачам змогу правильно оцінити моральність вчинку.

В одній із своїх статей К. Ушинський писав про народні казки: «Багато з них, мабуть, народ переробив або заново склав спеціально для дітей. Це – перші і блискучі спроби народної педагогіки, і я не думаю, що хто-небудь був спроможний змагатися в цьому випадку з педагогічним генієм народу. Народну казку діти читають легко вже тому, що в усіх дитячих народних казках безперервно повторюється ті самі дитячі слова та звороти, і з цих безперервних повторень, якнайбільше задовольняють педагогічне значення оповідання, складається щось ціле, струнке, що легко оглянути, сповнене руху, життя й інтересу. Ось чому народна казка не тільки цікавить дитину, не тільки становить прекрасну вправу в самому початковому читанні, весь час повторюючи слова і звороти, але надзвичайно швидко відбивається у пам'яті дитини з усіма своїми мальовничими деталями і народними висловами... У народній казці велика, сповнена поезії дитина – народ...» [1, с. 56].

«Українськими засобами виховати розумну працювиту дитину, не одірвану від свого народу, а навпаки – пов'язану з ним пошану до усього свого, знанням усього того, серед чого вона виросла» - це кредо поборників українського шкільництва М. Драгоманова, С. Русової, П. Чубинського якнайкраще засвідчує всю вартість народної педагогіки для української інтелігенції. У статті «В оборону казки» С. Русова писала: «Казка і дитина щось таке споріднене. Вони так одне з другим зрослися, що якби педагоги не намагалися вигонити казку з дитячої хати, вона таки пануватиме, бо вона природно відповідає вимогам дитячого розуму...» [1, с. 56].

Отже, українські народні казки розподіляються не казки про тварин, чарівні казки (героїчні чи фантастичні) та соціально – політичні казки (новелістичні чи реалістичні). Казки як правило, формують одночасно цілу гаму морально – естетичних почуттів.

Що ж стосується жанру українських народних казок, то перевага надавалася казкам про тварин, які є найбільш близькими для дітей досліджуваного віку(особливо учнів першого та другого класів). Невипадково В. Анікін називав казки про тварин дитячими, адже молодші школярі дуже люблять тварин. У цих казках присутні рух, енергія, гумор. Почуття та емоції, викликані цими казками, яскраві та іскрометні. Тут різко розмежовані негативні і позитивні герої. У казках про тварин характеристики персонажів лаконічні, виділяється лише головне, а характеристику кожний образ одержує саме в поєднанні дітей та розмови декількох протилежних за ідейно – смисловими якостями персонажів – добротворців, нездолених, несправедливих. Свійських тварин, як правило, протиставлено диким

звірам благородством поведінки, розумом, добротою, вони становлять у цих казках категорію добро творців, а лісові хижакі – носіїв зла.

У чарівних казках основою конфлікту є протиборство представників різних морально - естетичних переконань, персонажі казки розподіляються як носії добра і зла, естетичним вираженням їх є прекрасне та огидне, при чому, перемагає завжди добро. Головний герой обов'язково піддається складним випробуванням, він має виявити високодуховні почуття – милосердя, повагу до старших, співпереживання і т. д., продемонструвати вміння розв'язувати важкі завдання, хоробрість, силу не лише фізичну, а й волю, характер; пережити, можливо, навіть смерть, подорож до підземного світу, воскресіння. І – отримати кінцеве та непорушне благополуччя. Взагалі, у певній частині цих казок переважає фантастичний компонент, в іншій частині – героїчний. Тому інколи чарівні казки називають ще фантастичними чи героїчними.

Соціально – побутові казки серед дітей менш популярні, ніж казки про тварин та чарівні. Проте притаманний їм реалізм допомагає критично осмислювати зображувані явища соціальної дійсності та сприяє формуванню морально – естетичних почуттів.

Скажімо, казки «Сірко», «Як пес врятував господаря від смерті» виховують почуття милосердя, благородства, чуйності, доброти, любові до братів наших менших. У казці «Сірко» хазяїн безжалісно виганяє старого собаку. Никає Сірко по полю, і так йому гірко «Скільки років я хазяїнові вірно служив, годив, добро йому робив, а тепер на старості він мені шматка хліба жаліє і з двору прогнав». Вовк допомагає Сіркові у скрутну годину і пес знову повертається до господаря. На відміну від жорстокого хазяїна Сірко віддячує вовкові добром. «Ти мені добро зробив, а я тобі!» [1, с. 57].

Чудові казки «Кошовий Сірко», «Козак Мамарига» виховують почуття патріотизму, благородства, гордості за нашу приналежність до славного козацького роду. Так головний герой твору «Козак Мамарига» уособлює в собі кращі риси українського менталітету: товариськість, гостинність, щедрість, ввічливість, мужність і оптимізм. Він прагне встановити справедливість, допомогти побратимам, власне, творити добро. Використовуючи чарівних помічників – «торбинку – дротянку», «чоботи, що по верх води ходять» та вірного коня Гивера. Виконуючи складні доручення короля в нагороду він отримує царівну, оселяється на великому камені посеред Чорного моря. Зрадлива королівна прагнучи позбутися «простого козака», викрадає чарівні речі коня Гивера, повертається до батька. Однак козак Мамарига виходить із скрутною ситуації переможцем, «перевиховує» дружину, отримує назад свої чарівні речі, коня і королівство.

Казки, незалежно від статі і віку їх героїв, мають велике психологічне значення для дітей різного віку, оскільки полегшують зміну ідентифікацій в залежності від проблем, що хвилюють дитину. Дитина легко входить в незвичну для неї казкову обстановку. Вона інтуїтивно відчуває, що казки нереальні, але в той же час допускає, що це могло відбуватися і в дійсності. Так виявляється подвійність літературних переживань дитини: відчуття казкового в реальному, повсякденному і реального в казковому, чарівному. Завдяки казкам у дитини виробляється здатність співпереживати, співчувати, без якої людина не людина. Казка активізує емоційну та інтелектуальну сферу. Через казку, як плід фантазії дитини, ми звертаємося до її внутрішнього ідеального світу, усвідомлюємо його почуття і емоційні стани. Таким чином, казкові фантазії дитини надають педагогічним зусиллям дієвої допомоги;

водночас дають можливість глибокого проникнення у внутрішнє життя дитини. Вивчений досвід роботи переконують у тому, що казки мають величезну освітню і виховну цінність у розвитку молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Гагарін М. Критерії добору української народної казки для виховання морально – естетичних почуттів// Початкова школа. – 2006. – № 1. – С. 55 – 58.
2. Сивачук Н. Виховний потенціал українських народних колискових пісень// Початкова школа. – 1998. – № 1. – С. 51 – 55.

Ганна Прохоренко,

студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОГО ДОСВІДУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Життя – як великий простір, несяжна таємниця, яка завжди будувалася на певних цінностях. І сучасне молоде покоління має свої ідеали, свої вподобання. Вчені вважають ХХІ століття періодом кризи моралі сучасної молоді. Чи справді це так?

Мабуть, немає нічого дорожчого для людини як рідний дім. На жаль, за даними соціологічних досліджень, близько 60% підлітків піднімають голос на своїх батьків, розмовляють з ними нецензурними словами, а близько 8% молоді навіть застосовували до батьків фізичну силу. Ці факти свідчать про те, що батьки для сучасної молоді не є для них авторитетом, а сімейно-родинні цінності втратили своє значення. Існує так зване «золоте правило», тобто своєрідний поріг моральної зрілості. Воно зобов'язує застосовувати до власних вчинків ту саму мірку, якою міряємо діяння інших людей. Та чи виконує це правило молодь? Очевидно, що ні. Про це можна сказати, судячи з простих життєвих ситуацій: в транспорті рідко коли молодь поступається місцем старшим за віком пасажиром, мало хто тепер підійде до людини, котра себе погано почуває, запропонувавши їй свою допомогу. Та люди не народжуються такими, вони такими стають та живуть за правилами так званого «сучасного світу». Відтак, намагаються бути «крутими» - вживають у спілкуванні нецензурні слова, палять, вживають спиртне. Тобто роблять те, що суперечить поглядам і думкам старшого покоління та моральним засадам суспільства. Якщо цінності – це те, що людина вважає важливішим за все, то головні цінності кожної людини повинні бути такі: сім'я, свобода, праця, творчість, друзі, відповідальність, чесність, вихованість. Головні цінності повинні формуватися в дитинстві, а саме - в школі та в сім'ї, бо коли ще, як не в дитинстві, закладати фундамент для подальшого становлення особистості.

Тому завданням початкової школи є закладання у дітей моральних звичок та переконань, формування у школярів уявлень про мораль, моральність, моральну етику, гуманізм, ввічливість, прививати їм любов та бережне ставлення до природи.

Проблема морального виховання особистості розглядається сучасними вченими різнопланово, у таких аспектах, як: а) структура моральної свідомості (В. Зибковець, І. Мар'єнко); б) виховання моральної культури особистості (Т. Гуменникова, В. Бачинін); в) формування моральної активності учнів (І. Зайцева, Л. Крайнова); г) класифікація емоцій і почуттів учнів молодших класів (С. Богданов, Б. Додонов, А. Запорожець, К. Платонов, К. Ушинський, О. Чебикін); д) роль почуттів у процесі

морального виховання учнів (В. Блюмкін, Г. Гумницький, І. Сладковський, М. Стельмах, В. Сухомлинський).

Розглядаючи питання про формування морального досвіду у молодших школярів, потрібно, перш за все, розглянути головні поняття: досвід, моральний досвід, мораль, етика, моральне виховання, моральні цінності та звички.

Досвід — це, перш за все, сукупність всього того, що відбувається з людиною в її житті (реальність) і що вона усвідомлює; людина може мати досвід про саму себе, про свої здібності, про свої чесноти і вади, людина також може мати досвід і про думки, ідеї, знання (внутрішній досвід). Моральний досвід формується на знаннях етики. Етика — це наука, що вивчає мораль.

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка дається таке визначення моралі: «Мораль — одна з форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Складовими моралі є моральна діяльність (вчинки, поведінка людини), моральні відносини, моральна свідомість» [3, с.216].

Тут же знаходимо й трактування поняття «моральне виховання»: «Моральне виховання полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття і формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології» [3, с.216].

У свою чергу М. Фіцула розглядає моральне виховання як виховну діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [6, с.254].

Моральні цінності — це різні форми вираження моральних вимог: норми і принципи моралі, моральні ідеали, поняття добра, справедливості, честі, гідності, обов'язку, життя людини, її моральні якості, моральні характеристики вчинків, діяльності та стосунків.

Моральні звички — корисні для суспільства стійкі форми поведінки, що стають потребою і здійснюються за будь-якої ситуації та умов.

Сьогодні педагогічній науці і практиці відомо багато форм і методів морального виховання, які впроваджуються на уроках і в позаурочній діяльності. Зокрема, В. Киричок у статті «Моральне виховання другокласників» зауважує: «Весь освітній процес у 1–4 класах має бути насичений різними аспектами морального виховання, враховуючи досвід виховної роботи у дошкільці. Особлива роль належить предметам: рідна мова, читання, «Я і Україна» («Ознайомлення з навколишнім», «Довкілля»), «Музика», «Образотворче мистецтво», «Художня праця» і «Трудове навчання» тощо» [4, с.10–32]. Методи морального виховання В. Киричок пропонує поділити на два типи: ігрові та традиційні. До ігрових методів і прийомів належать ситуаційно-рольові та сюжетно-рольові ігри, метод аналізу життєвих ситуацій, ігри-драматизації, ігри-бесіди, ігри-мандрівки, екскурсії, методи привчання, ігрові вправи. Враховуючи вікові особливості молодших школярів, доцільним є використання методу створення проблемних ситуацій та їх аналізу; етичного оцінювання та співвіднесення з іншими еталонами гуманної поведінки; етичних тренінгів; комунікативних ігор; методу виявлення самооцінки з елементами бесіди, ігри; методу привчання, колективні творчі справи та ін., що дає високий результат. До традиційних методів належать: спостереження, опитування, анкетування, бесіди, різні форми роботи з книгою, плакатами, ілюстраціями, періодичною пресою.

Основними засадами морального виховання є: виховання морально-ціннісного ставлення до людей, виховання почуття любові до Батьківщини та виховання працелюбності [5, с.77-91].

У центрі уваги учителя початкових класів мають стояти такі завдання з морального виховання: утверджувати людську гідність у вихованців; задовольняти потреби дитини в особистісному контакті з однолітками, вчителем; навчати шанобливо і ввічливо ставитися до старших, виявляти людяність, доброзичливість, тактовність, делікатність, терпимість і миролюбність. Завданням вчителя щодо виховання почуття любові до Батьківщини є виховання у дітей почуття любові, поваги до свого роду, народу, країни, почуття гордості за свою сім'ю, рід, країну, дати змогу відчувати приналежність до українського народу. А також вчити шанувати історію та культуру свого народу.

Важливе місце у формуванні морального досвіду займає формування у дітей моральних звичок. Щоб виховання культури поведінки здійснювалось успішно, потрібно збудити у школярів прагнення до виконання норм і правил етикету, до постійного їх додержання у повсякденному житті. Але справа не тільки у кількості повторюваності дій, а й у схильності до них.

«Успішне формування і закріплення у дітей моральних звичок також прямо залежить від оптимальної організації режиму життя школи. Режим визначає ритм діяльності шкільного колективу відповідно до встановленого внутрішнього розпорядку, санітарних і гігієнічних вимог. Основні режимні моменти, які привчають учнів до дисципліни, точності, зібраності, – чітка організація навчального процесу та відпочинку, роботи школи в позаурочний час (додержання графіків роботи гуртків, секцій, проведення зборів та інших позакласних заходів). Щоб режим сприяв вихованню свідомої дисципліни, організованості, кожний учень повинен розуміти його доцільність і обов'язковість виконання для успішної роботи кожного учня й усього колективу. Так народжується повага до вимог і традицій школи...» [2, с.34].

Важливим аспектом збагачення морального досвіду молодших школярів є виховання у них почуття відповідальності. «В молодшому шкільному віці відповідальність виявляється на рівні почуття. В процесі життя, діяльності та спілкування, завдяки виховним впливам і навчанню це почуття поглиблюється, підкріплюється засвоєнням моральних знань...» [1, с.7]. Це почуття у дітей може виявлятися різним чином. Наприклад, відповідальність за свої дії та вчинки, виконання якихось доручень зі сторони вчителя або батьків.

«В процесі морального виховання і самовиховання моральні вимоги суспільства, які спочатку сприймалися школярем як зовнішні фактори, переносяться у внутрішній план, в совість, в переконання, в особисті вимоги...» [1, с.13].

Моральне виховання підлітків тісно пов'язане з їхніми психологічними віковими особливостями і насамперед із зміною характеру взаємин з ровесниками і дорослими, з розширенням сфери взаємодії із соціальним середовищем. Педагоги можуть досить ефективно використовувати соціальну спрямованість психологічних новоутворень у підлітків для етичного виховання.

Отже, формування морального досвіду в молодших школярів - це безпосередньо формування відповідальності, доброзичливості, збагачення внутрішнього світу дітей, стимулювання інтересу до суспільно-корисної та значущої діяльності та апробації методів і прийомів організації навчально-виховної діяльності, прийнятих у процесі морального виховання молодших школярів. Саме це є головним завданням учителя початкової школи.

Список використаної літератури

1. Басюк Н. А. Почуття відповідальності в учнів 1-4 класів: засади виховання: Навчально-методичний посібник / За ред. проф. Левківського М. В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Франка, 2005. – 159с.
2. Білоусова В. О., Говорун Т. В., Кисельова Н. Й. Виховання культури поведінки учнів. – К.: Радянська школа, 1986. – 160с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: «Либідь», 1997. – 376с.
4. Савченко О. Навчання і виховання учнів 2 класу: Посібник. – К.: Початкова школа, 2003. – 608с.
5. Савченко О. Я. Навчання і виховання учнів 4 класу. Посібник. К.: Початкова школа, 2003.
6. Фіцула М. М. Педагогіка. Посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 200. – 542с.

Зоряна Роздольська,

студентка 14 групи

навчально – наукового інституту педагогіки,

Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Одним із пріоритетних завдань національної школи на сучасному етапі є формування майбутнього громадянина України на основі науково обґрунтованої системи морального виховання. Це завдання зумовлено важливістю шкільного періоду в житті людини, який у процесі її соціалізації є надзвичайно активним і плідним, оскільки саме у цей час відбувається досить інтенсивне переосмислення системи цінностей, перегляд уявлень про міжособистісні зв'язки, взаємини з довкіллям. Глибокі зміни потреб та інтересів розпочинаються якраз у перші роки навчання дитини в школі, що, власне, й зумовлює необхідність формування моральних якостей особистості, які дали б можливість їй швидко адаптуватися в нових соціальних умовах та слугували основою для подальшого морального вдосконалення. Успішне вирішення окресленої проблеми можливе за умови використання нагромадженого віками досвіду в цій галузі зарубіжної та вітчизняної педагогіки. Помітне місце в даному процесі посідає етнопедагогіка, що виступає важливим чинником виховання, зокрема й морального. Сьогодні її виховний потенціал потрібно реалізувати з урахуванням нових соціокультурних обставин. Мова йде про застосування таких форм, методів і засобів етнопедагогічного впливу на школярів, які б максимально враховували успадковані чи набуті у процесі життєдіяльності якості вихованців, їх прагнення та домагання і, таким чином, сприяли б саморозвитку особистості на шляху морального становлення і самовдосконалення.

Роль морального виховання в розвитку і формуванні особистості усвідомлювалася з давніх-давен. Багато хто з видатних педагогів минулого підкреслювали, що підготовка доброзичливої людини не може зводитися тільки до її освіти і розумового розвитку. І на перший план у вихованні висували моральне формування особистості. Відомий давньоримський філософ Сенека радив: "Навчи спершу добрим правилам моралі, а потім – мудрості, бо без перших важко навчитися останній" [3.с.24].

Дослідженню освітньо-виховного потенціалу української етнопедагогіки, аналізу сутності її понять, методів, засобів і компонентів присвячені праці Г. Ващенко, О. Духновича, М. Євтуха, В. Кузя, А. Марушкевич, В. Мосіяшенка, І. Огієнка, С. Русової, Р. Скульського, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, Є. Сявавко, П. Щербаня.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки окремі аспекти виховання учнів загальноосвітніх шкіл на національних культурних традиціях українського народу розглядались у дослідженнях А.Бойко, Р.Дзвінки, О.Дубасенюк, П.Ігнатенко, В.Кузя, Ю. Руденко, М. Стельмаховича, В.Струманського, В.Поплужного, Г. Шевченко. Однак педагогічний потенціал національно-культурних традицій у початковій школі остаточно не розкритий.

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях різні аспекти використання народної педагогіки у вихованні підростаючих поколінь розкриті у працях І. Беха, О. Вишневського, Н. Лисенко, О. Матвієнко, З. Мустафаєвої, Ю. Підборського, Л. Повалій, Л. Редькіної, Н. Рогальської, О. Романченко, Ю. Руденка, В. Хайруліної, В. Чайки, М. Чепіль, К. Чорної, Ж. Юзвак, О. Ярмоленка.

Проблеми морального виховання молодших школярів засобами усної народної творчості українців в останні роки привернули увагу таких дослідників, як М. Гагарін (виховання морально-естетичних почуттів молодших школярів засобами української народної казки), М. Генік (формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами народознавства), Т. Гуменникова (формування першооснов моральної культури молодших школярів у позаурочній діяльності), Т. Гризоголазова (формування морального досвіду молодших школярів засобами музичної казки), Г. Кловак (традиції української етнопедагогіки як фактор формування національної самосвідомості молодших школярів) та ін.

У національно-культурних традиціях вбачали загальнолюдські цінності, розглядаючи національні здобутки українського народу як складову золотого фонду вселюдської культури Б.Грінченко, М.Костомаров, П.Куліш, І.Нечуй-Левицький, І.Франко, Т.Шевченко та інші прогресивні представники українського народу. Г.Ващенко, О.Духнович, А.Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський підкреслювали, що педагогічний вплив національно-культурних традицій на формування особистості дитини неперевершений.

На основі багатовікового досвіду українців склалися народна філософія, мораль, система знань і вірувань, які й утворили основу української народної педагогіки. Педагогічні знання та вміння народу сконцентровані в українських піснях, традиціях, звичаях та обрядах, що можна використовувати як засоби виховного впливу на учнів початкових класів.

Фольклор став віддзеркаленням не тільки найважливіших подій в історії України, а й зберіг численні архаїчні язичницькі мотиви і символи, які часто приховуються під покровом християнської традиції. Завдяки фольклорній спадщині ми можемо ознайомитися із побутом далеких і близьких поколінь українців, уявити їх свята і будні, сповнені магічних і захоплюючих обрядів.

У соціокультурному вихованні молодших школярів фольклор виступає як джерело базових, споконвічних елементів культури, які стають підґрунтям для формування світовідчуття людини, культуровідповідної «картини світу», соціальних настанов та ціннісних якостей. Учені-етнопедагоги (Г. Волков, Ф. Валєєв, М. Гуртуєва), дослідники різних видів народної творчості (Т. Бакланова, В. Гусєв, М. Некрасова та інші) особливо виділяють соціальну цінність фольклору, яка

створюється за рахунок узагальненості, цілісної концентрації в собі всього людського досвіду, колективності створення і розповсюдження. Він, як відзначають дослідники, несе в собі всі форми суспільної свідомості, включає величезну кількість інформації, встановлює взаємозалежність між минулим, сучасністю і майбутнім. Це робить народне мистецтво універсальним засобом засвоєння соціальних цінностей.

Найбільшою мірою твори фольклору відображають важливі події, характерні аспекти, явищ суспільно-політичного і соціального буття, побуту народу, його переживання, настрої, сподівання саме того часу, коли ці твори збиралися, записувалися з живого народного побутування.

Під впливом різноманітних жанрів усної народної творчості відбувається інтелектуальний розвиток, здійснюється закладання основ для розвитку у школярів патріотичних відчуттів (Н. Самсонюк). Виявлені можливості формування творчих умінь в процесі освоєння художніх мовних образів творів фольклору (О. Сомкова). Визначені шляхи розвитку рідної мови дітей за допомогою словесної творчості народу (С. Алієва та інші).

Через усну народну творчість дитина не тільки опановує рідну мову, але і, освоюючи її красу, лаконічність, залучається до культури свого народу.

Саме усна народна творчість дає змогу дитині зрозуміти навколишній світ, зорієнтуватися в ньому, про що свідчать збережені традиції родинної і календарної обрядовості. Так, у народних прислів'ях, казках, легендах чітко сформульований ідеал виховання, визначено моральні якості, притаманні вихованій людині. У прислів'ях зібрані конкретні правила культурної поведінки, викладені в дотепних формах, що полегшує їх усвідомлення молодшими школярами. Українські народні казки містять відомості про форми та способи культурної поведінки, а також про наслідки порушень визначених норм. Іншими словами, можна сказати, що в прислів'ях, приказках, легендах, казках сконцентрований моральний зразок, вироблений українським народом.

Виховна цінність народної гри полягає в тому, що в ігровій ситуації діти беруть на себе певні ролі і виконують ігрові дії. Це потребує усвідомленого дотримання визначених правил та норм поведінки. Внаслідок цього в учня, з одного боку, накопичується соціальний досвід, закріплюються певні позитивні форми та способи поведінки, а з іншого — він привчається дотримуватися вимог, які до нього ставляться. Таким чином, використання засобів народної педагогіки, а саме, фольклору, в процесі виховання культури поведінки молодших школярів дає змогу впливати на інтелектуальну, емоційну сфери особистості дитини.

Пригадаймо, як у давнину виховували і навчали дітей. За важкою роботою не було зайвої хвилини часу, щоб довго і докладно пояснювати правила поведінки. Тут на допомогу приходили маленькі прислів'я, ті ж правила, але подані з гумором, з долею іронії, до того ж мелодійні й легко запам'ятовувались. Вечорами вже сама молодь, збираючись, обмінювалась дотепами, жартами, перенизувала ними розповіді, ігри. Та й зараз важко уявити собі хоч один підручник рідної мови або читання без прислів'їв. У цих витворах мистецтва прихована не лише мудрість, вивірена сотнями поколінь, багатовікові роздуми і спостереження, піклування про людей та взаємини між ними, а й чарівна привабливість рідної мови.

К. Ушинський вважав головним завданням школи виховання в учнів високих почуттів любові й відданості народові. Великого значення в зв'язку з цим він надавав вивченню історії — історія народу, його життя і боротьби в минулому й тепер, вивченню рідної мови, літератури і особливо фольклору. К. Ушинський писав, що з

вуст трудового народу "ллється чудова народна пісня, з якої черпають своє натхнення і поет, і художник, і музикант; чується влучне, глибоке слово, в яке, за допомогою науки і дуже розвиненої думки, вдумуються філолог та філософ і дивуються глибині і істині цього слова" [8, с.37-38]. К.Ушинський писав: "За змістом наші прислів'я важливі для початкового навчання тим, що в них, як у дзеркалі, відбилися народне життя з усіма своїми мальовничими особливостями, можливо, нічим не можна так ввести дитину в розуміння народного життя, як пояснювати їй значення народних прислів'їв. У них відбилися всі сторони життя народу" [2, с.464]. Тому можемо сказати, що саме прислів'я мають великий вплив на моральне виховання учнів початкових класів. Але поруч із прислів'ями і приказками стоїть чи не найулюбленіший жанр - казка.

Казка – улюблений жанр дівчорі. Але чи всі знають, що прийшла вона до дітей із світу дорослих, як і пісні-ігри, прислів'я і приказки, загадки?

Казка прийшла завдяки яскравій поетичності мови, її милозвучності. Ігровому характерові, відбиті у ній наявній мудрості поетичного генія народу. Дітей приваблює фантастика казок, напруженість їх сюжету, афористичність прислів'я, метафоричність загадки, таємничість легенди, абсурдність небилиці, яка утворює в них розуміння реального стану речей, ігровий характер скоромовки.

Яку б з казок В. Сухомлинського ми не взяли, вони всі високоморальні. У казці "Віл і Садівник" автор підкреслює, що тільки вільна творча праця може породжувати чудеса. В уста Садівника педагог вкладає мудрі слова: "Той, кого заставляє працювати хомут і батіг, не може бачити майбутнього"[3, с.32-37]. Проблема взаємозв'язку природи і людини, бережливе ставлення до навколишнього світу – це казка "Соловей і Жук"; любов до рідної землі – "Деркач і Кріт".

Отже, зміст казок значною мірою впливає на моральне виховання молодших школярів. Саме казка є тим відправним пунктом, який формує особистість школяра. Доречно буде згадати мудрі слова В.Сухомлинського: "Я поставив перед собою завдання вчити такого читання, що б дитина, читаючи, думала. Читання має стати для дитини дуже тонким інструментом оволодіння знаннями і водночас джерелом духовного життя" [6, с.102].

Народ – великий художник і педагог, надавав вихованню підростаючого покоління першорядної ваги. Його поетична творчість була неписаним підручником з педагогіки. Але у тому вигляді, в якому вона побутувала серед дорослих, поетична творчість не завжди виявлялась доступною дітям і необхідно було здійснювати відбір із врахуванням вікових особливостей. Хоча в цьому напрямі багато зроблено і самими носіями народної творчості, і фольклористами, письменниками і передовими педагогами, на сьогодні не можна вважати роботу по збиранню і науковому вивченню народнопоетичної творчості для дітей доведеною до кінця.

Подібно до того, як має свою специфіку дитяча література, має її й фольклор для дітей. Його своєрідність проявляється у яскравому вираженому виховному спрямуванні, відповідності тем, образів, ідей віковим особливостям дітей, поєднанні словесного матеріалу з елементами гри, використанні звуконаслідування.

Пісні – це один з найбільш поширених жанрів дитячого фольклору. Дитина зустрічається з піснею вже в перші дні свого життя, набагато раніше, ніж сама навчиться говорити і співати. Під звуки колискової складаються перші уявлення дитини про світ, перші відчуття радості і задоволення життям. Основна мета колискових, або, як їх ще називають, материнських пісень, - заспокоїти дитину, зробити її сон міцним і здоровим.

Отже, фольклор містить у собі весь комплекс духовної сутності народного життя, світосприймання та естетичний ідеал народу, його моральні норми, психологію і тому служить важливою і необхідною базою з метою виховання підростаючого покоління, освоєння культурних цінностей.

Список використаної літератури

1. Косачева І.П. Моральне виховання молодшого школяра в процесі навчання і виховання. - М.: Аркто, 2005.
2. Кулагіна І.Ю. Вікова психологія: Повний життєвий цикл розвитку людини: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - М.: ТЦ "Сфера", 2001.
3. Кутковець С. Б. Організація фольклорно пошукової роботи /С. Б. Кутковець // Початкова школа. – 1996. - № 6. - С. 24.
4. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалівтаін. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
5. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. –К.,2009.
6. Сухомлинський В.О. Повне збір. творів у 5-ти томах. – 1977. – Т.3.-С. 32 – 37.
7. Чепікова Л.В. Про спадкоємність у вихованні моральної культури у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / Л.В. Чепікова // Виховання школярів. - 2007. - № 8. - С. 37-38.

Олеся Сідова,
студентка 43 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

*“Людина настільки змінила середовище
проживання, що тепер, щоб вижити в ньому,
вона повинна змінити себе”*

Норберт Вінер

Катастрофічний стан навколишнього середовища, що нині вже істотно визначає здоров'я людей, тривалість їх життя, саму можливість стабільного існування, спонукає до дослідження та роздумів усіх небайдужих людей. До проблеми природокористування звертаються політичні діячі, письменники, економісти, історики та ін. Власне, стає зрозумілим, що сфера природокористування повинна служити об'єктом пильної уваги кожного з землян.

Важливо сьогодні, щоб всі - дорослі і діти - стали на шлях співробітництва з природою. Тому одним із основних завдань у сучасній школі є екологічне виховання підростаючого покоління. Велику роль тут повинна відігравати початкова школа, яку можна розглядати як першу сходинку збагачення людини знаннями про природне і соціальне оточення, знайомство її з загальною, цілісною картиною світу і формування науково-обґрунтованого, морального і естетичного ставлення до нього. Від успішності здійснення екологічного виховання, формування нового екологічного мислення великою мірою залежить майбутній стан природного середовища.

«Любити природу треба не для себе, любити її треба для неї» [6]. У вирішенні цієї проблеми чільне місце відводиться школі, передусім початковій. Адже природна допитливість, ширший інтерес до оточення – характерні психологічні

особливості молодших школярів, що створюють надзвичайно сприятливі умови для екологічного виховання.

На думку В. Сухомлинського, природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості. Видатний педагог вважав, що формувати в людини ставлення до рідного краю як частки природи слід починати з раннього віку. Він неодноразово відзначав, що сама природа не виховує, а активно впливає тільки на взаємодію з нею.

Ця проблема вивчається на загальнофілософському рівні (А. Галєєва, Є. Гурусов, В. Липицький, Г. Платонов, Н. Ф.Тарасенко). Значна увага приділяється їй у педагогічних працях (К. Ушинський, О. Сухомлинський, С. Глазичев, А. Захлебний, Є. Сластенін та ін.), у дослідженнях психологів (Д. Богоявленська, Г. Костюк, В. Крутецький, М. Лісіна, А. Маркова та ін.). Велике наукове та практичне значення має красназавчий екологічний матеріал вчених Криворізького педагогічного та технічного університетів, Криворізького ботанічного саду – Н. Гнілуши, І. Добровольського, В. Казакова, В. Кацюроби та інших.

Метою статті є розглянути найбільш сприятливі та ефективні засоби екологічного виховання молодших школярів у позаурочний час.

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. Його завдання – сприяти нагромадженню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її багатства, формувати вміння і навички діяльності в природі [5].

Зміст роботи з екологічного виховання повинен передбачати суспільно корисні роботи у довкіллі: природоохоронні заходи, озеленення школи й пришкольної ділянки, роботу у куточках живої природи, паркових зонах, ботанічних садах, створення зон екологічного благополуччя [1].

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах навчання в школі, на кожному з яких ставиться певна мета, завдання, добирається певна методика з огляду на вікові особливості учнів.

Досить ефективним засобом, що впливає на екологічну культуру молодших школярів, є екскурсія. Так, навіть В.Сухомлинський надавав їй першочергового значення. «Ведіть дітей у ліс, до річки, на луг, – писав він, – відкрийте перед ними джерело, без якого неможливе повноцінне духовне життя, і ви побачите, як діти стануть розумними, спостережливими, кмітливими» [4, с.45].

Дійсно, екскурсія в природу позитивно впливає на розвиток у дітей естетичного і екологічного мислення, розширює їх світогляд, сприяє набуттю знань, умінь і навичок для практичного вирішення проблеми охорони навколишнього середовища. Звичайно, досить важливо, щоб під час екскурсій діти не лише спостерігали, але й набували знань щодо проведення пошуково-дослідницької роботи. Це сприятиме формуванню в них вміння аналізувати, порівнювати, робити узагальнення та висновки.

Отже, екскурсії в природу – це джерело натхнення та естетичних почуттів. Саме ця робота дає можливість вирішувати таке важливе завдання – навчити дітей дотримуватись норм поведінки в природі.

Не менш важливим засобом формування у дітей інтересу до екологічних проблем є навчальна *екологічна стежка* - це польова екологічна практика, яка надає можливість узагальнити набуті під час навчального процесу знання, поглибити їх, унаочнити, спостерігаючи в природі за живими об'єктами. При цьому зростають чуттєво-емоційні й вольові реакції школярів на навколишню дійсність. Підсумком

таких занять у природі стають малюнки, фотографії, які потім знаходять своє відбиття на виставках, стендах, у колекціях [1].

Неоцінений ефект в екологічному вихованні має гра. Вони безпосередньо пов'язані з екскурсіями та відвідуванням екологічних стежок і можуть бути складовою частиною цих заходів. Вони повинні розвивати любов до живого, сприяти їх розпізнаванню і запам'ятовуванню. Ігри можуть бути побудовані у вигляді поперемінного вгадування назв рослин за листками та запахом; тварин — за слідами, норами; птахів — за гніздами. Гра може бути побудована у формі відповідей на запитання «Що тут росте і хто тут мешкає?», а також у формі вікторини.

Розв'язанню питань екологічного виховання найбільшою мірою сприяють творчі сюжетно — рольові ігри (робінзонів, лісових жителів, мандрівників), що дають можливість кожній дитині прийти до власного вибору взірця поведінки, найближчого до її інтересів, почуттів, переконань. Також прикладами рольових ігор можуть бути наступні інсценівки: «Екологічна юстиція», «Світ професій», «Екологія і економіка», «Екополітика — почнемо із себе».

Серед ігор, які сприяють формуванню активної позиції молодших школярів у вирішенні проблем довкілля, можна навести наступні.

Так-ні.

Учитель: Після напруженої роботи не завадило б трохи розслабитися та розім'ятися. Для цього учасникам пропонується гра, яка передбачає відповіді на запитання але не «класичним» способом («так або «ні»), а шляхом виконання певних фізичних вправ на знак згоди з відповіддю.

1. Якщо ви, знайшовши в кишені папірець, викидаєте його на землю, підніміть руку.

2. А якщо ви не полінуєтесь і віднесете його до найближчого смітника, підніміть обидві руки та сплесніть у долоні.

3. Якщо у вашій родині не прийнято викидати сухий хліб, махніть обома руками.

4. А якщо ви відносите папір до пункту збору макулатури, присядьте та підстрибніть.

7. Якщо ви за будь-якої можливості використовуєте перероблений папір, посміхніться.

8. Якщо носите бутерброди до школи (на роботу) в бутербродниці, а не в паперових або поліетиленових пакетах, тупніть ногою.

9. Якщо ви розмовляєте зі знайомими про стан навколишнього середовища, покрутіться [2].

Цікавими та корисними є тренінгові прийоми, які дозволяють безпосередньо залучити учнів до спілкування з природою.

Прийом «Дерево рішень». У класі встановлюється суха гілка («дерево») з предметами, що негативно впливають на природу: консервна бляшанка, балончик з аерозолем, скляна пляшка, поліетиленовий мішечок тощо. Методом мозкового штурму учні дають характеристику цим предметам з точки зору їх впливу на навколишнє середовище.

Прийом «Змійка». Учасники стають один за одним, як у дитячій грі «паровозик». Лише в першого й останнього учасника очі розплющені, вони мають бачити, куди «повзе змія». Решта учасників рухається із заплющеними очима, намагаючись не розірвати ланцюжка. Учасники, що складають «тіло змії», мають спробувати відчутти себе частиною природи. Вони також мають запам'ятати свої відчуття під час руху і потім, пригадуючи їх, розповісти про маршрут руху [3].

Педагогічно правильно організована ігрова діяльність формує досвід, дає змогу досягти повного їх самовираження, активності і свободи дій, що розумно поєднуються з вимогами взаємної поваги, пізнання навколишнього середовища, відчуття краси природи та її гармонії, розвитком почуття любові й турботливого ставлення до її об'єктів.

В уже доволі популярний спосіб природоохоронної пропаганди, розрахований на специфічну аудиторію молодших школярів є екологічна казка. Саме в ній можна найбільш повно використати засоби емоційного впливу на психологію дитини. Через такі казки можна прищепити дітям не лише любов до природи, а й усвідомлення необхідності її охорони. У цих казках рослини, дерева, гори, тварини розмовляють, здійснюють погані й хороші вчинки, які викликають у маленьких читачів співчуття, гнів, ніжність. При цьому можуть бути використані звичайні казкові прийоми і відомі казкові персонажі. Але червоною ниткою повинна проходити тема охорони природи. Казки вчать дітей не бути байдужими, розвивають внутрішній світ, виховують гуманність, формують екологічну поведінку.

Звичайно вчителі повинні пам'ятати, що ігрові моменти у позаурочний час формують активну життєву позицію учнів, активізують пізнавальну діяльність школярів у вивченні екології.

Отже, вчителі повинні виявити наполегливість у вихованні молодших школярів екологічної культури, навчати учнів розуміти природу, піклуватися за збереження і примноження її багатств, не нищити її, а жити дружно і мирно. Таким чином, екологічне виховання – один з найважливіших напрямів роботи у початковій школі. При цьому, серед умов, які забезпечують ефективність екологічного виховання молодших школярів варто мати на увазі: забезпечення особистісно-діяльнісного підходу у засвоєнні екологічних знань; емоційне стимулювання інтересу учнів до екологічних проблем; застосування ігрових та тренінгових прийомів роботи для формування активної позиції молодших школярів до проблем довкілля.

Список використаної літератури:

1. ДрузьЗ. В. Досвід екологічного виховання // Хрестоматія з методики виховання особистості: Настільна робоча книга: У 3-хт. - Т. 2.: Ч. 2: Методична конкретика пріоритетних напрямів виховання за кредитно-модульного підходу: Навч.-метод. видання / З. В. Друзь. — Київ, 2010. – С. 229-292.
2. Криворучко М.Б. Тренінгові заняття з екології // Біологія. – 2008. – № 35 (227) грудень. – С. 4 – 9.
3. Лакомова О. Й. Екологічне виховання молодших школярів у позаурочний час // Вісник Черкаського ун-ту. Вип. 206.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Радянська школа, 1984.
5. Христофор А. Сутність і дидактичні можливості екологічного виховання // Початкова школа. – 2017. - №6. – С. 9-11

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

В наш час гостро постає проблема добра і зла, егоїзму і здатності до самопожертви, любові і ненависті, чесності і брехливості. Протистояння цих людських чеснот відбувалося, мабуть, у всі часи. Та все ж, як показує дійсність, з часом людина все менше піклується про свій духовний світ. Там, де потрібно сказати правду, ми краще збрешемо, де необхідно допомогти – залишаємо в біді. Людська душа починає формуватися ще з раннього дитинства. Моральне виховання дитини – ось на що слід звернути особливу увагу педагогам. Саме у молодшому шкільному віці діти вибирають у себе все - добре й погане, корисне й шкідливе - немов ті губки. І тому завдання вчителів, вихователів, батьків – зробити все можливе, аби дитина увібрала тільки найкраще, сформувати у школяра всі найпозитивніші риси характеру, виховати із маленької дитинки справжню Людину із великої літери. І тут постає питання: чим виховувати? Словом, власним прикладом чи чимось іншим? І словом, і власним прикладом, але до перелічених засобів слід додати те, що є цікавим для дитини в цьому віці. Необхідно звернути особливу увагу на моральне виховання засобами української народної казки.

Різні аспекти роботи з казкою висвітлені у працях психологів О. Запорожець, Н. Карпинської, Т. Рубцової, Н. Молдавської та педагогів А. Абдуліна, Н. Бібік, М. Львової, Н. Светловської. Як засіб морального виховання казку розглядали у своїх дослідженнях А. Богуш, С. Бакуліна, С. Литвиненко, А. Щербо [2, с. 56].

Моральне виховання – це виховна діяльність школи і сім'ї, метою якої є формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [7, с. 271]. У моральному вихованні слід спиратися на гуманістичну ідею, за якою людині від природи притаманне прагнення до добра, правди і краси.

Виховання учнів, на думку О. Вишенського, має забезпечити формування в них таких моральних цінностей:

- а) абсолютно вічні цінності. Це загальнолюдські цінності: добро, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість та ін.;
- б) національні цінності. До таких цінностей належать патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо;
- в) громадянські цінності. Ґрунтуються на властивому для демократичних суспільств, визнанні гідності людей. Ними є права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, поваги до закону тощо;
- г) сімейні цінності. До них належать моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків та ін. [7, с. 273].

К. Ушинський найважливішими моральними рисами вважав любов до своєї вітчизни, до свого народу, чуйне та тепле ставлення до оточуючих, скромність, працьовитість, прагнення до корисної діяльності [3, с. 393].

Враховуючи стан суспільства в наш час прищепити маленьким школярам такі моральні риси досить важко. Саме перед початковою школою, яка є однією із

перших сходинок на життєвому шляху дітей, постає це нелегке завдання. Вихователі мусять знайти такий засіб, який буде ефективним у їхній роботі з учнями. Дієвим для дітей цього віку може стати такий засіб, який справлятиме на особистість школяра сильне враження і викликати в неї глибокі переживання.

На думку М. Шпак, емоційні переживання у молодших школярів викликають усі яскраві, насичені живі образи. У свою чергу, емоційна реакція сприяє міцнішому і глибшому запам'ятовуванню цих образів. Тому навчальний матеріал, пропонується молодшим школярам, має бути емоційно насиченим [4, с. 254].

Щоб виховати у дітей співчуття, бажання робити добрі вчинки, викликати сором, каяття, коли вчинив погано, важливо знайти прийоми, які б ставили дитину на місце іншого, потерпілого, змушували її переживати те, що переживає інший. Засобом формування емоційно-моральної сфери особистості має бути такий педагогічний матеріал, який насамперед торкатиметься глибинних інстинктивних почуттів вихованця і відповідатиме його віку. Для 6-8-річної дитини це може бути казка [4, с. 256].

Саме українські народні казки належать до немирущих джерел моральності. У моральному вихованні казка допомагає вчителю прищеплювати дитині ввічливість, коректність у стосунках з людьми, повагу до людей, праці, любов до рідної землі. Широке використання казок у початковій школі зумовлене тим, що їхній зміст подається у цікавій формі. Дітям легко зрозуміти, де персонаж добрий, а де – лихий, якими якостями вони характеризуються. Це допомагає на доступному матеріалі вчити дітей оцінювати моральну цінність вчинку, самостійно доходити висновків щодо правил культурної поведінки тощо [4, с. 218].

Роль казки у моральному вихованні школярів переоцінити важко. І. Франко писав: «Оті простенькі сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінюють у нашій душі любов до рідного слова, його краси простоти і чарівної милосердності. Тисячі речей у житті забудете, а тих хвиль, коли вам любяча мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті» [6, с. 11]. Казки впливають на моральне виховання дітей, прищеплюють любов до природи, бажання її охороняти. Казка користується у дітей великою любов'ю. З казкою малеча зустрічається, починаючи з раннього дитинства. Слухаючи казки, які їм розповідають мами та бабусі, вони переживають ті чи інші почуття і переживання. Мабуть, немає дітей, які б без замирання серця, без захоплення слухали б казку. Як правило, діти радіють успіхам героїв та відчують відразу до того поганого і злого, з чим борються герої [5, с. 30]. Герой української казки зображується своєрідно: наголошується на його душевній красі (скромність, чуйність, доброта, готовність прийти на допомогу), він протистоїть злу, детальний опис його зовнішності відсутній, навпаки, іноді його справжня подoba приховується за потворним виглядом («Царівна-жаба», «Про ужа-царевича та його вірну жону») [6, с. 11].

Цінність народних казок ще й у тому, як зазначив К. Ушинський в одній із своїх статей, що: «Багато з них, мабуть, народ переробив або заново склав спеціально для дітей. Це перші і блискучі спроби народної педагогіки. Народну казку діти читають легко вже тому, що в усіх дитячих народних казках безперервно повторюються ті самі дитячі слова та звороти, і з цих безперервних повторень, що якнайбільше задовольняють педагогічне значення оповідання, що легко оглянути, сповнене руху, життя й інтересу. Ось чому народна казка не тільки цікавить дитину, не тільки становить прекрасну вправу в самому початковому читанні, весь час повторюючи

слова й звороти, але надзвичайно швидко відбивається у пам'яті дитини з усіма своїми мальовничими деталями й народними висловами».

Казка вводить дитину в деякі уявні обставини і спонукає її пережити разом з героями ті почуття, які вказують вплив на все його майбутнє життя. Дитина з самого початку казки стає на позицію позитивного героя, і разом з ним вирішує поставлені завдання. Все це дає можливість дитині робити такі висновки, які, як відмічає Д. М. Арановська-Дубовик, недоступні для неї в інших обставинах.

В казках містяться правила спілкування людей один з одним, правила ввічливого звернення, висловлювання прохання, відношення до старших з повагою («вклонився в пояс», «Здрастуй, кумасю, хліб та сіль») [5, с. 33].

Кожна казка має певну дидактичну мету: тактовно, ненав'язливо, за допомогою цікавого динамічного сюжету навчає дитину (наприклад, казка «Котик і півник» навчає дітей дружби, взаємодопомоги, кмітливості, обережності).

Безперечно, роль казки у моральному вихованні молодших школярів є безцінною, адже, увійшовши в дитячі думки раз, вона залишає приємний слід у душі малечі на все життя. Та все ж, слід зазначити, що ознайомити дитину з казкою, прочитати її школярам – це ще не все. Адже у використанні казок у моральному вихованні необхідна певна система, яку можуть забезпечити різні форми роботи. Доцільно в класі обладнати «Куточок казок», де поряд із книжками будуть ілюстрації до них, виготовлені власноруч книжки-розгортки «Казкаря», «Казки дідуся Панаса» тощо. Дітям подобається інсценізувати казки, брати участь у конкурсах на кращого оповідача казок, виставка малюнків на тему «Моя улюблена казка» [4, с. 218].

Ефективним методом у вирішенні виховних завдань є інсценування казки чи її фрагментів, оскільки він базується на рольовому перевтіленні дітей у казкових героїв. У межах цього методу можна впровадити такі його варіанти:

- а) інсценування кульмінаційних фрагментів казки;
- б) достворення учнями фіналу казки та інсценування його різних варіантів;
- в) постановка казки на сцені (її передують конкурси на кращих виконавців ролей);
- г) прийом-пошук, коли учням пропонують знайти у реальному житті героя, схожого на казкового, а потім у рольовій грі продемонструвати його гарний вчинок. [1, с. 185].

Окрім читання казки за ролями та інсценізація, можна запропонувати школярам бесіду за змістом, „читання-пошук почуттів”, „розгадай почуття героя”, написати листа негативному героєві з порадами щодо поведінки, передати в малюнку головну ідею казки, конфлікт сюжету, образ улюбленого героя або персонажа, якому вони співчують.

Можна запропонувати дітям таку цікаву вправу як переробити сюжет казки, наприклад: «Лисиця і журавель - друзі», «Як Лисичка – сестричка Колобка врятувала». Взагалі перелік подібних форм роботи може бути найрізноманітнішим, залежно від креативності вчителя та фантазії самих дітей.

Таким чином, українська народна казка є одним з найефективніших засобів морального виховання, особливо для дітей молодшого шкільного віку. Адже, окрім всіх фантастичних подій, цікавих пригод, які трапляються з казковими героями, казка має чудову властивість впливати на почуття дитини, на її емоційну сферу. У надзвичайно цікавому змісті казки криється щось таке важливе, що допомагає маленькій дитині стати справжньою Людиною. Не даремно говорить народна мудрість: «Казки маленькі, а розуму в них багато».

Список використаної літератури:

1. Басюк Н. Українська народна казка у вихованні моральних почуттів молодших школярів // Вісник Львівського університету. – Львів. – 2007. - Вип. 22. Серія педагогічна. - С. 182–186.
2. Гагарін М. Критерії добору української народної казки для виховання морально-естетичних почуттів // Початкова школа. – 2006. - №1. – С. 55 – 58.
3. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
4. Матвієнко О.В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. – К.: Стило, 2006. – 543 с.
5. Народное искусство в воспитании дошкольников: Книга для педагогов начальных классов, руководителей художественных студий /Под ред. Т. С. Комаровой. – М.: Педагогическое общество России, 2005. – 256 с.
6. Рідне слово. Українська дитяча література: Хрестоматія: У 2 кн. Кн. 1 / Упоряд. З. Д. Варавкіна, А.І. Мовчун, М.Ф. Черній. – К.: Либідь, 1999. – 400 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 544 с. (Альмаматер).

Юлія Тушинська,
студентка ІІ групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ІНШИХ ЛЮДЕЙ І НАРОДІВ

Проблема толерантності для українського суспільства пов'язана насамперед із необхідністю подолання внутрішньої роз'єднаності, у тому числі політичної, соціальної, релігійної. Нетерпимість є однією з найбільших глобальних проблем сучасного світу. Виникає інтерес до явища толерантності, що розглядається як один з можливих шляхів подолання соціальної напруженості. Серед пріоритетних напрямів реформування навчально-виховного процесу є реалізація принципів загальнолюдської моралі, формування усвідомлення взаємозв'язку свободи, прав людини та її громадянської відповідальності, вміння міжособистісного спілкування та підготовки підростаючого покоління до життя в умовах полікультурного простору.

Виховання толерантності надає можливість пізнання культури різних народів, створюючи тим самим передумови взаєморозуміння і пошани, позиції співпраці, що є запорукою соціальної міжнаціональної стабільності. Основу сучасного освітнього простору має складати педагогіка толерантності, яка передбачає зміну системи людських відносин, побудову їх на взаємній повазі.

Особливої актуальності означена проблема набуває в умовах полікультурного простору, зокрема в Автономній Республіці Крим, що зумовлюється: визначальним впливом на етнополітичну ситуацію трьох найчисельніших етносів: українців, росіян і кримських татар; тенденцію до зростання ролі в міжетнічних відносинах представників етносів, які були насильно переселені за етнічною ознакою, а тепер повертаються до своєї історичної Батьківщини – Криму; зростанням загальнонаціональної й етнічної самосвідомості, гарантією чого є надання законодавством України рівних політичних, соціальних, економічних прав і свобод усім громадянам, незалежно від їхнього національного походження.

Дослідженням загальних питань проблеми толерантності займалися такі вчені, як О. Безкоровайна, Б. Варвиківич, В. Черненко, А. Вакулінська, М. Міріманова;

методологія толерантності висвітлена у працях Л. Бойчак, Р. Ткачева, Г.Солдатова, О. Шарова, Л. Шайгерєва та ін..

Термін «толерантність» походить від латинського *tolerantia* і перекладається як терпимість. ЮНЕСКО, під егідою якої 1995 рік було проголошено Роком толерантності, трактує поняття «толерантність» як вміння людини, суспільства, держави поважно ставитися до точки зору інших, не вороже до позицій, що відрізняються від власної думки. «Толерантність – це те, що робить можливим досягнення миру та приводить від культури війни до культури миру» - проголошено в Декларації принципів толерантності, що була прийнята Генеральною Конференцією ЮНЕСКО в 1995 році. Тут поняття «толерантність» визначено як: повага і розуміння великої кількості культур нашого світу, форм самовираження і прояву людської індивідуальності; відмова від догматизму, від абсолютизації істини і затвердження норм, встановлених в міжнародних правових актах в галузі прав людини.

Толерантність – це явище соціальне, це стан суспільства, який полягає в тому, що більшість його індивідів схильні виявляти терпіння, бути стриманими, неагресивними. Толерантність – це сукупність низки рис, яких має набути особистість. Толерантність не можна розглядати односторонньою (йдеться про релігійну чи міжетнічну толерантність) [1, с.8].

Толерантність – досить абстрактне поняття, недоступне для спостереження і вимірювання стандартизованим методом.

Складність розуміння терміну «толерантність» полягає в його різному значенні в різних умовах мов. У багатьох культурах він залежить від історичного досвіду і народу. В Англії толерантність – готовність і здатність без протесту сприймати особистість або річ; у Франції – повага до свободи іншого, його спроби мислення поведінки, політичних і релігійних поглядів. У Китаї бути толерантним – означає дозволяти, припускати, виявляти великодушність щодо інших, в арабських країнах толерантність – це прощення, полегшення, терпіння щодо інших. Більшість учених-росіян виходять з того, що в російській мові існують два слова з подібним значенням: толерантність і терпимість. На підставі перелічених значень толерантність розглядають як повагу і визначення рівності, відмову від домінування і насильництва, визначення багато вимірності розмаїття людської культури, норм, вірувань і відмову від зведення цього розмаїття до чогось спільного [2, с.3].

Сензитивність молодшого шкільного віку щодо виховання толерантності зумовлена тим, що з приходом дитини до школи починає складатися взаємодія між учнями, які є представниками різних мікросоціумів із певним життєвим досвідом, що впливає на загальний розвиток особистості; змінюється співвідношення нервових процесів збудження і гальмування, що виступає основою для формування самоконтролю, свідомої регуляції поведінки. Саме в цьому віці продуктивно відбувається оволодіння регіональною культурою у зв'язку з активним формуванням характеру, установок, стереотипів поведінки і мислення, світогляду особистості.

Починати формування якостей толерантної особистості потрібно якомога раніше. Діти копіюють поведінку близьких їм людей, в першу чергу батьків. Саме в родині закладається така якість, як толерантність особистості. При цьому в загальноосвітній установі так само може здійснюватися соціально – педагогічна діяльність з формування толерантності.

Для формування природної внутрішньої сили та впевненості у собі як основи толерантного ставлення до себе та інших у школі, перш за все, необхідно вчити дітей

слухати себе, внутрішній голос своєї інтуїції. Але труднощі у виконанні цього завдання полягають у тому, що дитину змалку вчать слухати кого загодно, окрім себе. Та й як можна навчити дитину того, чого ми, дорослі, самі не вміємо? У цьому й полягає головна проблема. Не вулиця, не агресивне телебачення, а насамперед ми – батьки, вчителі, вихователі – формуємо толерантне чи не толерантне ставлення світосприйняття дитини. Тому дуже важливо забезпечити умови для впевненого соціального самопочуття вчителя як у професійній діяльності, так і в побуті. Зашорений, залежний учитель може говорити учням гарні слова про толерантність, але діти будуть підсвідомо відчувати фальш його внутрішньої нетерпимості [3, с.8-9].

З метою виявлення рівнів сформованості толерантності у молодших школярів відповідно до визначених критеріїв і показників були розроблені завдання. Так, за когнітивно-культурологічним критерієм учням пропонували виконати такі завдання: першокласникам – „Вгадай мультиплікаційний фільм“, учні другого класу виконували завдання «Улюблене свято», для третього класу пропонували завдання «Моя національність», четверокласникам – «Впізнай національні інтонації». За емоційно-ціннісним критерієм учні першого класу виконували завдання – «Прослухай та намалюй», другокласники – завдання «Національні страви», учням третього класу пропонували виконати завдання «Слухай та фантазуй», четверокласникам – завдання «Граємо разом». Поведінковий критерій передбачав виконання учнями кожного класу одного завдання: для першокласників – «Музичне коло», для другокласників – «Ритмічні рухи», для третьокласників – «Як би ти вчинив?», для учнів четвертого класу – «Покажи себе».

Під час спостереження за учнями початкових класів з метою виявлення стану сформованості толерантності було визначено, що переважна більшість молодших школярів (55%) надто агресивні, нетерпляче ставляться до вчинків і поведінки однолітків. 50% учнів початкових класів майже не обізнані з традиціями та культурою свого народу, інших народів (70%).

Щодо кількісних результатів, то у першому класі до високого рівня було віднесено 20,7% учнів, до достатнього – 16% респондентів, до середнього – 41,1% учнів початкових класів, до низького – 22,2% молодших школярів. У другому класі на високому рівні було 10% учнів, на достатньому – 14,2% молодших школярів, на середньому – 48,3% респондентів, на низькому – 27,5% учнів. У третьому класі 8,3% учнів досягли високого рівня; 15% молодших школярів – достатнього рівня; 46,7% респондентів – середнього рівня; 30% учнів початкових класів – низького рівня. Результати загального рівня сформованості толерантності у четвертому класі були такими: високий рівень виявлено у 5,8% учнів; достатній – у 12,5% респондентів; середній – у переважної більшості учнів (60,8%); низький – у 20,9% молодших школярів.

Отже, аналіз результатів констатувального обстеження засвідчує, що для більшості респондентів властиві достатній, середній, задовільний та низький рівні сформованості толерантності, що дозволяє нам зробити висновок про існування прямої залежності між установками на толерантну міжетнічну співпрацю і досвідом спілкування учнів із представниками інших етнічних груп: чим триваліші контакти з представниками інших національностей, тим позитивніша спрямованість толерантної поведінки молодших школярів.

На формуальному етапі експериментальної роботи було застосовано комплекс методів і прийомів виховання толерантності молодших школярів на уроках музики і прийомів виховання толерантності молодших школярів на уроках музики, який

базувався на взаємозв'язку двох форм музичної діяльності: сприйманні творів музичного мистецтва і виконанні музичних творів, що сприяють тісній взаємодії й ухваленню дій автора, героя твору мистецтва або однолітка, на основі чого відбувається процес глибокого співпереживання герою, автору або однолітку і виникає бажання надати їм допомогу і підтримку; спонукають до співтворчості слухача й автора твору, до співтворчості з однолітками, що припускає рівні права всіх у вираженні відчуттів і в створенні та збагаченні образу героя твору.

Отже, в процесі сприйняття різних видів мистецтва учні вчаться розуміти і приймати іншу людину, а в процесі виконавської діяльності застосовують набуті знання в практиці взаємостосунків з однолітками.

Програма формувального експерименту була побудована за принципом поступового ускладнення виконання учнями різноманітних завдань. На уроках, де домінантним видом мистецтва була музика, застосовували вправи та ігри, спрямовані на формування у молодших школярів толерантного відношення до героя, якому вони співпереживали. Мета цього етапу роботи – розробка та впровадження методики виховання толерантності молодших школярів на уроках музики в умовах полікультурного простору. Запропонована нами методика включала чотири етапи: адаптаційно-ознайомлювальний, етап набуття практичного досвіду, продуктивно-моделювальний, оцінно-регулятивний. Робота проводилась за трьома напрямками: інформаційним, емоційним, поведінковим.

Отже, формування толерантності у дітей молодшого віку відіграє важливе значення у житті суспільства. Оскільки в даному періоді закладаються основи відносин в суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Бойченко В. Сучасний стан полікультурної вихованості молодших школярів // Початкова школа. – 2005. - № 5. – С. 12-14.
2. Грива О. Виховання толерантності в дітей та молоді // Психолог. – 2008. - № 21 – 22. – С. 3 – 24.
3. Фосюк Т. Виховання основ толерантності у молодших школярів // Початкова освіта. Шкільний світ. – 2010. - № 41. – С. 7 – 9.

Валентина Хлань,
студентка 32 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Науково-технічний прогрес викликав бурхливий розвиток промисловості, сільського господарства, транспорту, зумовив появу великої кількості шкідливих речовин, побутових і виробничих відходів, що суттєво забруднюють і руйнують навколишнє середовище, викликають незворотні зміни в біосфері Землі. Спеціалісти стверджують, що в останні десятиліття планета земля «працює на межі» своїх біологічних можливостей щодо підтримки життєдіяльності людства.

Екологічні проблеми, з одного боку, є наслідком науково-технічного розвитку людства, а з другого – вони інтенсивно впливають на економічне становище в тій чи іншій країні або її регіоні і, щонайголовніше, на менталітет суспільства. Тобто такі важливі категорії нашого життя, як культура, освіта, екологічна ситуація і

економічне становище взаємопов'язані, нерозривні і визначають майбутнє не тільки будь-якої держави, а й людського суспільства в цілому.

Багаторічний досвід педагогічної роботи дає змогу стверджувати, що «взаємозв'язок освіти, культури й економічного становища і екологічної ситуації сьогодні визначає самопочуття людства, його роль у нашому житті зростає з року в рік, а екологічний компонент набуває все більшого значення». Крім того, виявилось, що вирішити екологічні проблеми тільки на основі законодавчої бази або за допомогою економічних підходів швидко не вдається.

Суспільству сьогодні потрібні виховані, грамотні та культурні в екологічному відношенні люди. Усвідомлюючи, що людство не може не втручатися в природу, маємо відшукувати нові шляхи, технології виробництва, за яких припиниться необдуманий та безвідповідальний тиск на навколишнє середовище, будуть враховуватись вимоги екологічних законів. Саме тому так важливо розпочати екологічне виховання з дитячого, ще дошкільного віку.

В умовах сьогодення гостро постали перед людством екологічні проблеми: забруднення ґрунтів, повітря, водойм токсичними відходами, вимирання десятків видів рослин та тварин, озонові діри, збереження генофонду та ін. Головною причиною усіх негараздів природи була і є людина. Не усвідомлюючи свого місця у навколишньому природному середовищі, вона шкодить насамперед собі, своїм нащадкам. Ось чому зараз перед учителями та вихователями стоїть завдання екологічної освіти і виховання молоді, а починати слід з найменших школярів, враховуючи їхні морально-психологічні особливості. Діти цього віку сприймають на віру все сказане вчителем, його думка є для них більш ваговою, ніж думки друзів-однолітків, інших дорослих. Вони більш емоційні, ближче до серця сприймають негаразди інших, сильніше співпереживають.

У процесі навчальної діяльності головне – розпочати формування цілісного уявлення про природне і соціальне середовище, виробляти правильну поведінку в колективі і природі. У процесі вивчення різних навчальних предметів молодші школярі мають засвоїти знання про взаємозв'язок і взаємовплив живої і неживої природи, природи і виробничої діяльності людей та необхідність мінімального втручання людини у природні процеси, які у випадку недбалого ставлення можуть стати незворотними і некеруваними.

Проблеми екологічного виховання та формування екологічної культури школярів досліджували як класики педагогічної думки (В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський та ін.), так і сучасні вчені-педагоги (В.П. Горощенко, Н.С. Жестова, Л.І. Іщенко, А.І. Кузьмінський, Н.Є. Мойсеюк, М.М. Фіцула, В.В. Ягупов та ін.), методисти (Н.П. Байбара, О.А. Біда, О.М. Варакута, О.Л. Іванова, С.К. Іващенко, Н.С. Коваль, І.М. Коренева, О.З. Плахотип, Г.П. Пустовіт, О.Н. Химинець та ін.) та вчителі-практики (Г.М. Бондаренко, О.А. Гавриленко, Ю.І. Рева, Л.К. Різник, Л.М. Руденко, А.О. Степанюк, О.І. Ткаченко, Н.В. Хлонь, З.А. Шевців та ін.). Відтак вчені виявили, що свідоме й бережливе ставлення до природи слід формувати з дитинства у сім'ї та школі за умови активного формування екологічної культури й накопичення систематичних знань у цій галузі. Екологічне навчання і виховання – це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування в людини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони, збереження і примноження природних ресурсів.

Екологічне виховання –це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури.

Необхідність подолання екологічних проблем сучасності поставила перед педагогічною теорією та шкільною практикою завдання: на основі біосферного підходу підготувати екологічно грамотну людину, яка розуміє значення життя як найвищої цінності, здатна визначати своє місце у світі, брати участь в охороні навколишнього середовища, раціонально використовувати природні багатства, приймати свідомі рішення у сферах життя, де перекриваються інтереси людини як живої істоти, суспільства і довкілля. У системі підготовки екологічно грамотної особистості важлива роль належить початковій школі, яку можна розглядати як початкову ланку збагачення людини знаннями про природне і соціальне середовище, ознайомлення її з цілісною картиною світу і формування науково обґрунтованого, гуманного ставлення до суспільства.

Реалізація завдань екологічного стану потребує перегляду форм і методів навчання. Більшість вчителів, які працюють в початкових класах, віддають перевагу методам, формам і методичним прийомам навчання, виділених Н.. Фроловою та Л. Кварцовой:

- Стимулювання учнів до постійного поповнення знань про довкілля; з цією метою використовуються на уроках сюжетно-рольові ігри, бесіди, доповіді учнів, вікторини;
- розвиток творчого мислення, вміння передбачати можливі наслідки природоперетворюючої діяльності, для чого залучаються методи, що забезпечують формування інтелектуальних умінь: аналіз, синтез, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, досвід, лабораторна робота, бесіда, спостереження - традиційні методи;
- формування дослідницьких навичок, умінь, здібностей приймати екологічно доцільні рішення і самостійно здобувати нові знання - проблемний підхід до процесу навчання;
- залучення учнів в практичну діяльність з вирішення проблем навколишнього середовища місцевого значення (виявлення рідкісних і зникаючих видів, організація екологічної стежки, захист природи - відновлення лісу, пропаганда екологічних знань: лекції, бесіди, плакати).

Оволодіння екологічними знаннями – важливий ланцюг у процесі навчання і виховання дітей. В. Сухомлинський наголошував, що процес пізнання навколишньої дійсності є повністю незалежним та емоційним стимулом основної думки для дитини молодшого шкільного віку. Цей стимул відіграє винятково важливу роль. Результатом екологічного виховання мають стати розвинене емоційне сприйняття, бажання активно включатись у роботу з охорони й захисту об'єктів природи. Створена грою творча наукова атмосфера задовольняє вікові потреби молодшого шкільного віку в пізнавальній активності і є одним із засобів формування в учнів екологічної культури та відчуття турботи за навколишнім середовищем.

Таким чином, вміло використовуючи ігрові методи навчання на різних етапах уроку, можна сприяти стимулюванню пізнавального і інтересу учнів. Новизна змісту матеріалу, який вивчається, різноманітність форм опитування, перевірка знань і пояснення нового матеріалу, емоційний тонус учнів, емоційність самого вчителя, взаємна підтримка вчителя і учнів, змагання і заохочення – всі ці фактори забезпечуються правильним використанням ігрового матеріалу на уроці.

Сформована екологічна обстановка в світі ставить перед людиною важливе завдання – збереження екологічних умов життя в біосфері. У зв'язку з цим гостро постає питання про екологічну грамотність та екологічну культуру нинішнього і майбутнього поколінь. У нинішнього покоління ці показники перебувають на вкрай низькому рівні. Поліпшити ситуацію можна за рахунок екологічного виховання підростаючого покоління, яке повинно проводитися висококваліфікованими, екологічно грамотними педагогами, що дозволить комплексно впливати на особистість дитини, розвивати всі компоненти екологічної культури як якості особистості в частині загальної культури людини.

Подальші наші розвідки полягають у розробці системи роботи з екологічного виховання молодших школярів на уроках природознавства, доповнення матеріалу чинного підручника екологічними поняттями і краєзнавчим матеріалом.

Список використаної літератури:

1. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підруч. для ВНЗ. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 408 с.
2. Екологічне виховання школярів / Під ред. І.Д. Зверева, П.П. Печко.- М.: Педагогіка, 1984.
3. Писарчук Е.А., Кухта А.Т. Екологічне виховання учнів. – К.: Рад.шк., 1990.
4. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. – К.: Веселка, 1998. – 334 с.
5. Дудік Г., Шаблікіна В. Формування екологічної свідомості дітей починається з малку // Початкова школа . – 2007. -№6. – С.19.

Юлія Шпонарська,

студентка 31 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Т.П. Москвіна, кандидат педагогічних наук, доцент

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ

В. СУХОМЛИНСЬКОГО

В. Сухомлинський – це унікальна постать в історії педагогіки ХХ ст.. Його педагогічна система – це особливе педагогічне явище не тільки в історії вітчизняної педагогіки, а й світової. За історичними мірками В. Сухомлинський прожив небагато, але змістовно, залишивши по собі величезну педагогічну спадщину, добру пам'ять і вдячність вихованців. З року в рік ми вшановуємо педагога-новатора, відкриваючи все нові й нові грані його педагогічної системи, яка спонукає нас до творчих професійних здобутків. Перегортаючи сторінки його праць, не раз ставлю собі запитання: Де Василь Олександрович брав час, де черпав здоров'я, натхнення, щоб подарувати світовій педагогічній громаді стільки корисних праць? Що спонукало його до такої активної педагогічної діяльності? Звичайно, любов до дітей, любов до своєї професії. В. Сухомлинський був успішним учителем, директором школи, турботливим чоловіком і чуйним батьком. У його працях є поради для усіх учителів-предметників. А хіба не викликають захоплення його поради щодо виховання дітей в сім'ї? Всі ці праці писалися не в чиновницьких кабінетах, а в звичайній сільській школі. В історію педагогічної думки В. Сухомлинський увійшов зі статусом «Учитель учителів». Його ідеї стають запорукою успіху багатьох учителів. Його по праву називають представником гуманної, людяної педагогіки. Це була людина

високих моральних чеснот. Саме вони і визначили педагогічний успіх В. Сухомлинського.

Науково-педагогічний та практичний доробок Вченого привернув увагу вітчизняних та зарубіжних науковців та освітян (Ю. Азаров, М. Антоненко, Ван Тянь, І. Зязюн, О. Дзевєрін, Н. Гаряча, Л. Бондар, Г. Карпенчук, Т. Когачевська, Т. Кочубей, В. Кузь, Н. Побірченко, Л. Попова, М. Стельмахович, Б. Тартаковський, Л. Ткачук, К. Юр'єва, О. Савченко, М. Ярмаченка та ін.). Свідченням цього є створення Української асоціації Імені В. Сухомлинського (1991), Міжнародного товариства послідовників В. Сухомлинського (Німеччина, Марбур, 1990), Всекитайського товариства прихильників В. Сухомлинського (1998). У Павлівській середній школі, що носить його ім'я, з 1975 р. функціонує педагогічно-меморіальний музей В. Сухомлинського. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського глибоко вивчається в Росії, Білорусії, Казахстані та інших країнах світу.

Проблема гуманізації виховання має свої давні традиції в теорії поведінки, а також у реалізації її основних положень у практичній діяльності вчителя. Гуманний характер виховання розкривається в глибокому усвідомленні вихователем природи вихованців, урахуванні їх вікових та індивідуальних особливостей і можливостей, реалізації турботи про дитину, поваги до її особистості, встановленні взаємин співробітництва у виховному процесі.

Гуманістичні тенденції в духовному житті людства простужуються з давніх часів. Аналіз загальних підходів до обґрунтування поставленої проблеми в історії педагогічної думки дає можливість виділити два найбільш загальних напрями, у межах яких вона розглядається протягом багатьох століть: зарубіжний і вітчизняний. У різні періоди ці два напрями існують одночасно, переплітаються, взаємодіючи й доповнюючи один одного.

Категорії душі та гуманізму є ключовими у педагогіці В. Сухомлинського. Сам педагог визначав кредо виховання так: «Я впевнений, що лише людяністю, ласкою, добротою – так, простою людською добротою можна виховати справжню людину ... Я стояв і стояти буду на тому, що найстрашніше зло, яке загрожує юній душі, - якщо з ним не боротися і не попереджати його добром, - це байдужість до людини» [4, с. 283]. У педагогічній теорії і практиці В. Сухомлинського знайшли втілення і розвиток головні ідеї гуманістичної педагогіки. Гуманність є соціально-педагогічною основою педагогіки В. Сухомлинського, ціннісним підґрунтям його педагогічної творчості. Справжня любов до вихованців, вважав видатний педагог, полягає у бажанні дати їм те, що дорогим є для самого себе.

Гуманістичне виховання повинне ґрунтуватися на здатності дитини «бути виховуваним». Для цього потрібно, щоб моральні норми були не тягарем, а були визнані й активно впроваджені в діяльність вихованців. Здатність до виховуваності пов'язана з життєрадісним світосприйняттям: «Якщо ваша дитина бачить світ життєрадісними очима, якщо кожне явище нашої дійсності повертається до неї тим боком, який освітлено красою, тонкістю, ніжністю, тендітністю, - вона легше піддається вихованню» [3]. Радість буття – це не просто оптимістичне світовідчуття, а й оцінка нашої дійсності, активне ставлення до того, що відбувається навколо.

Відтак, гуманізм виховання пов'язаний із збереженням щастя, на яке має право дитина. Високу місію педагога В. Сухомлинський вбачає у тому, щоб бути творцем дитячого щастя, цілителем дитячих душ. Адже вся складність і «дивовижна розкіш, усі тривоги, болі та прикраси, муки й урочистість виховання й полягають у тому, аби в серці дитини поселилися радість і щастя» [3]. Серед причин нещастя дитини в.

Сухомлинський називає неблагополуччя в сім'ї, незадовільний статус дитини в колективі однолітків, неуспішність у навчанні. Тому до завдань гуманістичного виховання він зараховує блокування чинників, що породжують у дітей відчуття своїх взаємин зі світом як нещасливих.

Усі складники діяльності педагога В. Сухомлинський розглядає крізь призму універсальної системи гуманізму. У книзі «Сто порад учителям» він переконливо констатує: «Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється» [3, с. 43]. Здатність відкривати дитині її внутрішній світ – критерій педагогічної майстерності. Для цього потрібно знати дитину, і це знання – головне у педагогічній діяльності. Найвищий вияв гуманістичних цінностей педагога – серце, віддане дітям. У книзі «Серце віддаю дітям» учений-гуманіст зазначає: «Найголовнішою рисою педагогічної культури має бути відчуття духовного світу кожної дитини, здатність приділити їй стільки уваги й духовних сил, скільки потрібно для того, щоб дитина відчула, що про неї не забувають, її горе, її образи й страждання поділяють» [2, с. 100].

Виховання В. Сухомлинський розглядає як творення щастя для кожної дитини: «Виховання полягає в тому, щоб уміло, розумно, тонко, мудро, сердечно доторкнутися до кожної з тисяч граней, знайти ту, котра, коли її як діамант шліфувати, засяє неповторним сяйвом людського таланту, а це сяйво принесе людині особисте щастя. Відкрити у кожній людині її, лише її неповторну грань – у цьому мистецтво виховання» [2, с. 85]. Ідеями гуманізму була пронизана вся освітня система Павлівської школи, де панувала атмосфера доброти, довіри до дітей, співробітництва дітей і дорослих, надання вихованцям можливості вибору вчинків і та відповідальності за свій вибір, створення умов для індивідуального розвитку кожної особистості.

Щоб підтримати дитину, педагог повинен відчувати у собі дитинство, розвивати здатність до розуміння дітей і всього, що з ними відбувається, мудро ставитися до їхніх вчинків, вірити, що дитина помиляється, а не порушує їх навмисне, захищати її, не думати про неї погано, несправедливо, і, найголовніше, не ламати індивідуальність дитини, а виправляти й спрямовувати її розвиток, пам'ятаючи, що дитина перебуває у стані самопізнання, самоствердження, самовиховання. Сутність гуманістичного виховання пов'язана з відчуттям дитиною себе не лише вихованцем, а й відповідальним за інших людей. В. Сухомлинський уточнює положення а. Макаренка про виховне значення колективу: колектив як виховна сила діє лише тоді, коли у ньому є гармонія духовного життя особистості. У книзі «Серце віддаю дітям» він стверджує: «Завданню піднесення людини я завжди прагнув підпорядкувати життя дитячого колективу як часточки суспільства» [3, с. 419]. Школа – це ідеально гуманне середовище, яке будується на засадах глибокої людяності, поваги до особистості, взаємної довіри.

До складників педагогічної культури в. Сухомлинський зараховує здатність до наукового передбачення, яке він також пов'язує із щастям вихованців: «Без наукового передбачення, без уміння закладати в людині ті зерна, які зійдуть через десятиріччя, виховання перетворилося б у примітивний нагляд, вихователь – у неграмотну няньку, педагогіка – у знахарство. Треба науково передбачати – в цьому суть культури педагогічного процесу, і чим більше тонкого, вдумливого передбачення, тим менше несподіваних нещасть», - зауважує він [4]. Педагогічна діяльність за своєю природою є дослідницькою, вона повинна мати творчий характер, відкривати нове.

Список використаної літератури

1. Антоненць М. Гуманізм педагогічних нововведень В.О. Сухомлинського //Початкова школа. – 1997. - № 9. – С. 35-38.
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям //Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю//Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 2.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина//Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3.
5. Сухомлинський В.О. Про виховання. – М., 1979. – С. 45-49.

Анастасія Шульга,
студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки
Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

НАРОДОЗНАВЧІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасна українська школа перебуває в процесі інтенсивного розвитку, плідного пошуку, активізації науково-педагогічних інновацій. Школа покликана стати для учня та вчителя місцем духовного збагачення кожного з учасників навчально-виховного процесу, де формувалася б громадянська зрілість, особиста відповідальність за свій внесок у національно-культурне відродження України, у розбудову держави. Велику роль в цьому відіграє патріотичне виховання молодших школярів.

Важливе значення для дослідження проблеми патріотичного виховання школярів має етнопедагогічна спадщина вчених, діячів культури, педагогів, письменників України: М. Коцюбинського, М. Драгоманова, Лесі Українки, І. Франка, Т. Шевченка тощо. Також слід відмітити класиків педагогічної науки: Г. Ващенко, О. Духновича, А. Макаренка, О. Огієнка, С. Русову, Г. Сковороду, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Я. Чепігу та інших. Вони у своїх працях розглядали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів школярів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Актуальність патріотичного виховання в сучасних умовах обумовлена процесом становлення України як єдиної політичної нації. При цьому слід враховувати, що Україна є поліетнічною державою. Тому об'єднання різних етносів України, розбудова суверенної правової держави і громадянського суспільства має здійснюватись на основі демократичних цінностей, які мають об'єднувати усіх громадян, що проживають на теренах України. У цьому плані патріотизм набуває особливого значення в умовах сучасних модернізаційних змін.

На сьогодні серйозне занепокоєння викликає споживче ставлення молоді дорідної землі, прагматичне бажання влаштуватися комфортніше. Відсутність

належного патріотичного виховання дітей, шкільної молоді може спричинити серйозну духовно-моральну деформацію суспільства. Таким чином, сформувати в учнів почуття патріотизму як найважливішої духовно-моральної й громадянської цінності – нагальне завдання загальноосвітньої школи, починаючи з першого року навчання дитини у школі. Кризу у вихованні патріотизму молодших школярів на

сьогоднішній день поглиблює ряд суперечностей, що виникли на суспільному, особистісному та родинному рівнях. До них належать: стан вихованості сучасної молоді та недостатнє використання у педагогічній практиці сучасних інноваційних форм та методів патріотичного виховання молодших школярів; суперечність між вимогами педагогів до виховання патріотизму у дітей молодшого шкільного віку та відсутністю сучасних виховних програм патріотичного спрямування; між цінностями сім'ї і соціуму.

Враховуючи вікові особистісні новоутворення дитини, за І.Д. Бехом, процес патріотичного виховання розпочинається вже з першого року її навчання у школі [1, с.99-101]. При цьому слід обов'язково спиратись на здобутий особистістю морально-духовний фундамент в дошкільному віці та в процесі родинного виховання.

Основними завданнями патріотичного виховання молодших школярів є формування здатності дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого об'єднання; як учня, жителя міста чи села; виховання у неї любові до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи; до рідного слова та державної мови, побуту, традицій, культурних особливостей як рідного, так й інших етносів українського народу.

Патріотичне виховання в сучасній школі містить взаємопов'язану діяльність вчителя та учня з розвитку сукупності моральних норм та рис поведінки, а саме: повага до Батьківщини, відданість їй, активна праця на благо Вітчизни, примноження трудових звичаїв країни, прагнення до зміцнення честі й гідності своєї держави, любов до рідного краю, дружба з іншими народами тощо. Школа має невичерпні можливості для здійснення патріотичного виховання. Під час навчального процесу молодші школярі ознайомлюються з історією українського народу, його багатовіковою боротьбою за свої права за незалежність, з багатонаціональною культурою, унікальними традиціями, звичаями та обрядами.

М. Стельмахович зазначав, що без опори на українські народні звичаї, виховати справжнього українця не можливо. Тому їх збереження, збагачення і дотримання має доленосне значення як для нації в цілому, так і для кожного українця. «Застосування знань і засобів етнопедагогіки ставить реальний заслін без духовності, національному нігілізму, допомагає дітям усвідомити свою роль як спадкоємців народних цінностей і традицій».[2,с. 227].

У початкових класах важливого значення набувають такі інтерактивні засоби виховання, як народні обряди та традиції, що спрямовані на розвиток творчого потенціалу особистості, кооперування та гуманізацію стосунків у колективі. Саме під впливом системи народознавчих заходів діти проходять шлях свого розвитку від підсвідомого розуміння своєї етнічної належності у молодшому віці до національної зрілості.

Рідна мова, історія народу, його традиції, звичаї та обряди, зокрема, фольклор, різні види народного мистецтва й художня творчість, народні символи та народна символіка - все це є тим багатим ґрунтом, на якому зростає національна свідомість. Звичай, обряд, обрядовість – це способи відтворення національних знань через пошукову діяльність, спрямовану на світорозуміння, а також розуміння свого місця у світі.

Засвоєння, зберігання і розвиток традицій і звичаїв українців є важливим засобом зміцнення національної свідомості. У народі побутує повір'я: той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Знання своєї сім'ї охоплює походження батька й матері, їхнє соціальне становище, місце і роль у сімейній

ієрархії; родинні зв'язки. З цією метою з учнями починаємо збирати фото найстарших членів родини: прапрадідусів, прапрабабусь, прадідусів, прабабусь, дідусів, бабусь. Діти не лише приносять фотографії, але й вчать розповідати про членів своїх родин (їх ім'я, по батькові, скільки років прожили, чим займалися). Весь зібраний фотоматеріал кожний учень із своїми батьками оформлює в альбом «Моя родина». Це яскравий альбом з візерунками, малюнками, справжній витвір мистецтва! На уроці кожний учень захищає свій альбом. Ця робота цінна тим, що діти, вивчаючи свій родовід, проймаються великою повагою і любов'ю до тих своїх далеких предків, яких навіть ніколи не бачили. Відомо, що давнім українським звичаєм неодмінно було знати про всіх родичів до 7-го коліна.

Найбільш улюбленою формою прилучення дітей до народного джерела є родинні свята. Вони посідають особливе місце у навчально-виховному процесі. Це ніби підбиття підсумків великої роботи, яка проводиться заздалегідь. Традиційними стали такі свята, як Щедрий вечір, Коляда та інші.

Готуючись до свят, діти вивчають безліч колядок, щедрівок, посівальних пісень, веснянок, гаївок, хороводів. До цих свят обов'язково залучаються й батьки. Вони готують дітям подарунки, якими обдаровують після щедрювання, колядування. А до свят весни випікають коровай та справжніх жайворонків з тіста.

Крім цих свят, у початковій школі часто проводяться дитячі ранки «Мій рід, моя родина», «Хліб — усьому голова», «Рідна мати моя», «Батьківщина — то найкращий край». Дуже приємно на родинних святах бачити не лише батьків, а й дідусів, бабусь. Такі заходи сприяють зміцненню сімейних стосунків, кращому розумінню поколінь, збереженню і відродженню тих традицій, які існували багато-багато років на нашій Україні.

Таким чином, вивчаючи народні традиції, діти починають цікавитися історичним минулим українського народу. Відроджується культура рідного народу, входять в життя прадавні ігри дітей. Вивчення фольклору допомагає розвинути творчі нахили учнів, спонукає їх до пізнавальної активності, є запорукою виховання любові до рідної української мови, до рідної української землі.

Використання сучасних форм і методів патріотичного виховання, зокрема, методу проєктів дозволяє значно розширити формування когнітивного компоненту почуття патріотизму учнів: знання про свій родовід, усвідомлення себе членом сім'ї, родини, учнем, жителем міста (села); знань про мову, традицію, культуру українського народу, свій етнос; значно впливає на формування емоційно-ціннісного компоненту — любові до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід; терпиме ставлення до представників інших національностей, шанобливе ставлення до їх релігій, культури, традицій; сприяє формуванню діяльно-поведінкового компоненту — участь у громадській діяльності з метою зробити свій внесок у розвиток рідного краю, оволодіння рідною мовою; ініціативність, активність, участь у традиційних та сучасних святах. Це позитивно позначається на динаміці патріотичної вихованості учнів 1-4-их класів.

Отже, любов до Батьківщини є однією з визначальних рис кожного справжнього громадянина. Будучи якістю синтетичною, патріотизм включає в себе емоційно-моральне і дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної природи, до своєї нації, до матеріальних та духовних надбань суспільства.

Легко виховувати любов до країни, яка забезпечує належний фінансовий добробут і впевненість у майбутньому. Важче це робити, коли діти щодня стикаються з матеріальними нестатками та постійними розбіжностями між бажаним і

реальним. Але ж якщо до виховання патріотів навіть не братися, кращого майбутнього для України досягти буде дуже важко.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д Виховання особистості: Сходження до духовності / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2006. – 271 с.
2. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. пос. – К.: ІСДО, 1986. – 227 с.

Тетяна Щербина,
студентка 31 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,
Т.П. Москвіна, кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМИН УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Проблема виховання гуманістичних моральних цінностей в учнів досліджувалася різними науковцями. У наукових роботах відображено важливі аспекти означеної проблеми: загальнотеоретичні засади гуманізації виховання молодших школярів, перетворення школи в «майстерню гуманності» викладені у працях Я. Коменського, А. Макаренка, В. Сухомлинського; психологічні аспекти гуманістичного виховання розкриті у працях І. Беха, О. Бодальова М. Бори шевського, О. Киричука та ін.; сутність і структура етично-моральних цінностей у сучасній вітчизняній системі виховання обґрунтовані в роботах Т. Аболіної, О. Вишневського, М. Красовицького, О. Сухомлинської. Концептуальні засади виховання гуманістичних цінностей учнів сформовано І. Бехом, Н. Ганнусенко, К. Чорною. Процес формування гуманних відносин став предметом дослідження К. Коротеєвої, Г. Ясякевич. Є. Докукіна вивчала взаємодію школи і сім'ї у формуванні моральних засад поведінки молодших школярів. М. Теофанова і М. Глущенко з'ясовували особливості виховання молодших школярів у позаурочній діяльності. Г. Пустовіт, Т. Сущенко розглядали позашкільну освіту та позаурочну діяльність як засіб формування всебічно розвиненої особистості. Проблеми морального виховання молодших школярів у системі позакласної діяльності присвячене дослідження О. Матвієнко. Особливості морального розвитку та механізм формування моральних цінностей розкрито у працях В. Галузку, А. Донцова, В. Тюріної.

На сучасному етапі гуманізм передусім означає людяність, любов до людей, високий рівень психологічної терпимості, м'якість у людських відносинах, пошану до особи та її гідність. Зрештою, поняття гуманізму трактується як система ціннісних орієнтацій, в центрі яких лежить визнання людини як найвищої цінності. За такого трактування гуманізм набуває значення суспільного ідеалу. Людина розглядається як вища мета суспільного розвитку, в процесі якого забезпечується створення необхідних умов для повної реалізації всіх її потенцій, досягнення гармонії в соціально-економічній і духовній сфері життя. Кінцева мета виховання полягає в тому, щоб кожна людина могла стати повноцінним суб'єктом діяльності, пізнання і спілкування, тобто вільною самодіяльною істотою, відповідальною за все, що відбувається в цьому світі. Гуманізм означає визнання певною особою самоцінності інших людей, любов до них і служіння їм [4, с. 45].

У багатьох педагогічних дослідженнях гуманістичне виховання розглядається як один з компонентів змісту морального виховання. Питанням формування у молодших

школярів моральних стосунків, емпатії, уявлень про доброту і чуйність присвячені праці О. Алексєєвої, Я. Божович, О. Богданової, М. Бори шевського, І. Чужинської, І. Вітківської, Б. Габриловець, Г. Гусякової, О. Ковальова, В. Петрової, А. Тихонової, Н. Трохимової, М. Якобсона та ін.

В епоху відродження у педагогічному вченні домінуючими стали гуманістичні ідеї, які вплинули на педагогічні погляди Я.А. Коменського, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо. Так, Я.А. Коменський головним вважає виховання патріотизму, чесності, любові до праці, і саме це почуття має керуватися розумом. У своїй праці «Світ чуттєвих речей» автор доводить й інше: зовнішні органи чуття у дітей є головним джерелом пізнання, оскільки вони є основними у навчанні.

В. Сухомлинський створив гуманістичну педагогіку, яка відстоює істинне, добре та прекрасне й відкидає брехливе, проголошує рівноправні й взаємно поважні відносини між людьми. Гуманістична основа в його педагогічній діяльності ґрунтується на тезі про безумовну цінність людини, її індивідуальну свободу й гідність, що є точкою опори всіх соціальних, політичних і особистісних зусиль. У центрі всієї виховної системи школи, як стверджував В. Сухомлинський, повинні бути повага до гідності дитини і турбота про неї. Школа повинна любити дитину, тоді й дитина обов'язково полюбить школу [3, с. 99].

Гуманні відносини між людьми, взаємна повага є неодмінними принципами гуманного виховання. Вони визначають необхідність виховання у дітей високих і благородних якостей – доброти, чуйності, співчутливості. Ці якості, як відомо, формуються у процесі засвоєння учнями індивідуального і суспільного досвіду, за допомогою творів мистецтва, у реальних життєвих ситуаціях. Формування гуманних взаємин між молодшими школярами є запорукою становлення особистості як Людини та її місця у світі.

Гуманізація навчально-виховного процесу залишається досить актуальною і сьогодні. З новою силою постає стратегічне завдання гуманістичного виховання дітей на уроках і в позаурочний час. Узагальнення теорії та продуктивного педагогічного досвіду гуманістичного виховання молодших школярів сприя їх всебічному і гармонійному розвитку в ім'я майбутнього суверенної України.

У сучасній школі потрібно переглянути стереотипи виховної роботи, дати учням змогу повірити у свої сили. Завдання педагогів – зробити все можливе, щоб якомога більше учнів обрали метою життя не матеріальне, а духовне збагачення. А якщо суспільство звернеться до таких якостей, як доброта, гуманізм, милосердя, це обов'язково вплине і на нашу свідомість, актуалізує потребу в заповненні дефіциту цих явищ у нашому житті.

Гуманізмом в сучасному трактуванні вважається ставлення до людини як найвищої цінності, прийняте турботою про її благо, повагою до її гідності та розуму, людяність.

Гуманізм вимагає від індивідів повсякденного справжнього людського ставлення до оточуючих, а саме: допомогти кожному у реалізації права на щастя, на всебічний розвиток, поваги, людської гідності, великодушності, милосердя, відповідальності перед людьми, доброзичливого ставлення до успіхів іншого. Головні положення гуманізму висувають перед особистістю вимогу до власного самовдосконалення.

Педагогічний процес ефективний лише в тому випадку, якщо вчитель збагачує учнів моральними знаннями, виробляє оцінні судження і ставлення до тих чи інших моральних якостей, спонукає школярів до громадсько-корисної діяльності. Вивчення

учнів і їх виховання – єдиний процес. Порушення його ускладнює виховний процес, знижує ефективність.

Гуманізація навчально-виховного процесу потребує постійної і послідовної зміни, тобто врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, а також його персоналізація, тобто організація виховання і навчання учнів, виходячи з індивідуальних особливостей педагога.

Вчитель здатен допомогти дітям стати більш чуйними, гуманними, використовуючи наявні можливості. Для цього треба починати з себе – почуттів, ставлень, переконань, вчинків. Гуманізм вчителя, його взаємини з людьми є основою виховної роботи з дітьми.

Структуру гуманних взаємин складають три взаємопов'язані компоненти – мотиваційний, гностичний, практичний. Мотиваційний компонент включає мотиви поведінки, ідеали, потреби, інтереси, почуття та самооцінку. Гностичний компонент виступає як знання моральних норм, побудова на їх основі стійких моральних переконань і формування моральних якостей. Практичний компонент передбачає уміння реалізувати моральні знання на практиці, тобто передбачає безпосереднє формування досвіду гуманних взаємин.

Формування досвіду гуманних взаємин молодших школярів – процес надзвичайно складний, кропіткий і довготривалий. Він потребує від учителя чітких знань і уявлень про соновні особливості гуманного розвитку дітей, величезного бажання прищепити ці знання учням, уваги, терпимості і любові до кожної дитини, вміння виявити і розкрити в кожній особистості все цінне, виключивши зі своїх методів примус і приниження гідності дитини. Дотримання цих умов сприятиме розвитку вільної, гуманної і водночас відповідальної особистості – того ідеалу, до якого мусить прагнути наше суспільство.

Надзвичайно ефективною для формування гуманного досвіду є колективно творчі справи школярів, у процесі яких діти набувають уявлень про гуманну поведінку, відбувається корекція негуманних ставлень. У результаті постійних колективних занять при системному використанні КТС у дітей формується почуття згуртованості, що є показником найвищого ступеня сформованості гуманних взаємин.

Дійсно, гуманні взаємини молодших школярів ефективніше формуються при застосуванні системи цілеспрямованих методів. При цьому діти краще засвоюють різні поняття про гуманні стосунки, їх значення та використання в житті людини.

Отже, саме від учителя залежить рівень сформованості гуманних взаємин між дітьми. Тому варто вводити у виховну роботу з молодшими школярами КТС. Головне завдання формування гуманної особистості - це розвиток у нього гуманних взаємин з орієнтацією на загальнолюдські цінності.

Список використаної літератури

1. Иванов И.П. Педагогика коллективных творческих дел. – К.: Освита, 1992. – 95 с.
2. Орлова С.В. Трудно в мире жить без дружбы // Позакласний час. – 2010. - № 3. – С. 12-14.
3. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. Педагогическое наследие (сост. О.В. Сухомлинская). – М.: Педагогика, 1990. – 288 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: «Либідь», 1997. – 376 с.

Катерина Яремчук,
студентка ІІ групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Моральне виховання — це виховний вплив школи, сім'ї, громадськості, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі та практичної діяльності.

Моральне виховання — дуже важка робота для вчителя, тому що не завжди збігаються вимоги школи і сім'ї, у суспільстві відбувається багато негативного, нелегко скласти програму виховної роботи, усе в ній передбачити і виконати. Крім того, виховання має внутрішні суперечності: не спрацьовує відразу зворотний зв'язок (результатів виховної роботи відразу не побачиш), виховання потрібно здійснювати за багатьма напрямками (розумовим, моральним, трудовим, естетичним, екологічним, правовим, статевим, фізичним тощо). І все це потрібно зробити вчителю.

Проблемою морального виховання займалися Т. Шевченко, К. Ушинський, М. Драгоманов, Леся Українка, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, В. Суханова, М. Стельмахович, О. Воропай, Н. Злагада, О. Кравець, Г. Лозко, Ю. Руденко, Г. Волкова, Г. Виноградов, В. Скуратівський, А. Гашимов, А. Ізмайлов, В. Зеньківський, І. Бех. та ін.

Молодший шкільний вік, як жодний інший етап шкільної освіти, багатий своїми ресурсами які треба вчасно виявити, підтримати і розвинути. Молодших школярів відрізняє особлива пластичність та вразливість, готовність сприймати і наслідувати, довіра до вчителя, надзвичайна природна допитливість і емоційність. Видатний український педагог В.О. Сухомлинський в уявленні про людську красу на перше місце ставив духовну красу — «ідейність, непримиренність переконань, незламність волі, людяність, непримиренність до зла» [5, с.156]. У своїх працях « Духовний світ школяра», « Як виховати справжню людину» великий педагог створив ідеал справжньої людини, якій притаманні такі риси характеру: відданість рідній землі, рідному народові, обов'язок перед ним, любов до рідної мови, повага до старших, любов до матері й батька, бережливе ставлення до природи, доброта, працелюбність. Досягнення єдності почуттів і мислення — це постійна турбота вчителя. Тому моральне виховання — на сьогодні це водночас важлива і важка робота, тому що не завжди збігаються вимоги школи і сім'ї, у суспільстві відбувається багато негативного, нелегко скласти програму виховної роботи, усе в ній передбачити і виконати. Крім того, виховання має внутрішні суперечності: не спрацьовує відразу зворотний зв'язок (результатів виховної роботи відразу не побачиш), виховання потрібно здійснювати за багатьма напрямками (розумовим, моральним, трудовим, естетичним, екологічним, правовим тощо). І все це потрібно зробити вчителю для якого цей процес поєднує в собі такі особливості:

- цілеспрямованість (полягає в чіткій окресленості мети педагогічних впливів);
- багатофакторність (передбачає вираховування усіх чинників, які відіграють суттєву роль у процесі виховання);
- віддаленість у часі результатів роботи (виховання є тривалим процесом, результати якого не можуть бути досягнутими відразу);

- неперервність (полягає в систематичності взаємовпливів вихователя і вихованця);
- цілісність (передбачає внутрішню єдність усіх виховних засобів і впливів щодо формування моральної культури людини).

Моральне виховання з перших років життя дитини спрямоване на формування її моральної позиції, ціннісних орієнтирів, інтересів і потреб. Адже, на цьому етапі закладаються основи морального розвитку особистості, розвиваються уявлення, почуття, звички, які спрямовують подальше її вдосконалення.

Що має робити вчитель початкової школи? Безперечно він має бути вчителем – гуманістом, а це значить:

- Виховувати словом: роз'яснювати моральні поняття, цінності, норми, правила гуманної поведінки; проводити етичні бесіди, словесно виявляти довіру і недовіру; навіювати; переконувати; розмірковувати з учнями та створювати разом з ними казкові образи гуманної поведінки і взаємовідносин тощо.
- Виховувати прикладом: демонструвати власне гуманне ставлення до людей, навколишнього світу, природи, України, людства;
- Застосовувати систему методів організації діяльності і формування досвіду гуманної поведінки дітей: «добрі справи» з учнями, організація спеціальних педагогічних ситуацій; доручення; спонукання до творчо корисної діяльності; створення ситуації успіху тощо;
- Стимулювати і оцінювати вчинки, поведінку, діяльність: хвалити, заохочувати, примушувати, засуджувати, проявляти недовіру, здійснювати нагляд, забороняти, обмежувати, морально підтримувати тощо;
- Спонукати та заохочувати самовиховання, саморозвиток учнів як вершину, мету виховання

«Хочете подарувати вашій дитині справжнє дитинство?» - говорить Ш.О. Амонашвілі. – Подаруйте їй самого себе: маленького, пустотливого, мудрого дорослого» [3, с.42] Отже головним завданням вчителя є створення таких умов у школі, класі, щоб дитина відчула себе щасливою, адже щасливе дитинство робить щасливими і сім'ю, і школу, і, відповідно навпаки.

Процес морального формування особистості відбувається нерівномірно. У кожний період дитина виходить на якісно нові рівні морального розвитку.

Рівні моральних почуттів у молодших школярів :

1. Уявлення про моральні норми. У молодшому віці виникають перші уявлення про те, що добре, а що погано. Це відбувається у процесі формування стосунків між дитиною і дорослим. Розвиток самостійності дитини у цей час супроводжується потребою співучасті в житті дорослих, спільній діяльності з ними. Прагнення до позитивної оцінки, підтримки і схвалення своїх дій сприяє організації процесу засвоєння дитиною моральних норм.

У молодшому віці яскраво виявляється позиція «захисника» норм поведінки, еталоном яких є дорослий. Як правило, у своїх карах діти здебільшого повідомляють, що хтось із однолітків не дотримувався вимог дорослого чи правил поведінки. Перший етап формування у дітей уявлень про добро і зло, про те, як потрібно поводитися з іншими людьми, як відноситись до своїх і чужих учинків, пов'язаний із безпосереднім емоційним ставленням до людей, які пред'являють ці вимоги.

2. Моральні почуття і мотиви поведінки. Дитина у цьому віці здатна усвідомлювати моральний смисл своєї поведінки. Виникають внутрішні моральні

інстанції (Л. Виготський) — прагнення поводитися згідно з моральними нормами не тому, що цього вимагають дорослі (батьки, вихователі), а тому, що це приємно для себе й інших.

Моральні почуття — це почуття, в яких виявляється стійке ставлення людини до суспільних подій, до інших людей, до самої себе. Їхнім джерелом є спільне життя людей, їхні взаємини, боротьба за досягнення суспільних цілей

Протягом дитинства можна розвинути такі внутрішні моральні якості:

- почуття власної гідності. Дитина відчуває гордість за добре виконану роботу, гідний вчинок, свою поведінку загалом;
- почуття сорому. Виявляється у ніяковості, яку дитина відчуває від невдалого вчинку, власної провини — спочатку під впливом зауважень дорослого («Як тобі не соромно!»), а в шкільному віці воно поєднується з почуттям власної гідності і стає стійким («Погано чинити не слід не тому, що покарають, а тому, що соромно»). Дитині також соромно, коли принижують її гідність. Щоб уникнути сорому, докорів дорослих, вона може утриматися від учинків, які викликать осуд;
- почуття обов'язку. У 6-7-літніх дітей почуття обов'язку є мотивом їхніх учинків, переживається глибоко, стає стійким. Це почуття впливає на поведінку, спонукає до вияву турботи про товаришів, чуйності, симпатії, відповідальності, сприяє подоланню егоїстичних тенденцій у поведінці. Однак у цьому віці воно властиве ще не всім дітям.

В аспекті дослідження ціннісних орієнтацій людини В.О. Сухомлинський звертається до духовних джерел сімейної педагогіки, надаючи їй ключову роль у формуванні та розвитку дитячої особистості. «Сім'я в нашому суспільстві, — пише він, — це первинний осередок багатограних людських відносин — господарських, моральних, духовних, культурних, естетичних. І, звичайно, виховних. Однак могутньою виховною та облагороджуючою силою для дітей вона стає тільки тоді, коли батько і мати бачать високу мету свого життя, живуть в ім'я високих цілей, що звеличують їх в очах дитини» [5, с.136]. Таким чином, сімейне середовище зберігає, утверджує і водночас формує ціннісно-смыслову сферу дитячої особистості на основі прийняття останньою соціально-значущих норм, переконань та ідеалів, а також через «велику школу тонких, сердечних, людських взаємовідносин. Ці відносини — найголовніше моральне багатство сім'ї.» Проте варто зазначити, що сьогодні зростає кількість сімей, які в моральному вихованні дітей відіграють не позитивну, а негативну роль. Тому саме педагогічні працівники повинні взяти на себе місію відродження моральних цінностей у нашому суспільстві.

Отже, моральний розвиток особистості — це процес, що триває протягом усього свідомого життя. Виховання — це друге народження. І нам, педагогам і батькам, треба пам'ятати слова Я. Корчака "Виховання дитини — це не втішна розвага, а завдання, яке вимагає капіталовкладень — важких переживань, зусиль, безсонних ночей і багато, багато думок" [2, с.65].

Список використаної літератури

1. Волкова Н.П. Педагогіка. — К.: Академія, 2001. — 576 с.
2. Кіліченко Л.М. Українська дитяча література — К.: Вища школа, 1988. —262 с.
3. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. — М.,1996.— 105 с.
4. Рубінштейн С.П. Проблемы общей психологии. — М.: Педагогика, 1976. — 203 с.
5. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. — К.: Рад. школа, 1973. — 288 с.

РОЗДІЛ 3. ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І РОДИНИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Марина Єзерська,

студентка ІІ групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї І ШКОЛИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сім'я є моделлю суспільства на конкретному історичному етапі розвитку, відображає його моральні та духовні особливості.

У великому тлумачному словнику зазначається: «Сім'я — невелика соціальна група, до якої входять поєднані шлюбом чоловік і жінка, їх діти (власні або усиновлені), кровні родичі, інші особи, пов'язані родинними зв'язками з подружжям» [4, с. 206].

Сім'я відновлює духовні й фізичні сили людини, заряджає її енергією для активної участі в суспільному житті. У ній відбувається не тільки фізичне народження людини, але й первинна соціалізація й виховання, духовне дозрівання особистості. Особливо актуальним це є для школярів, адже саме в молодшому шкільному віці батьківське ставлення набуває вирішального значення для становлення й закріплення образу свого «Я». Цей образ і відношення до себе формується під впливом того образу, що склався в батьків.

Спілкування батьків з дитиною визначається установками щодо неї, що відображають особливості їхнього сприйняття й розуміння дитини.

Сім'я функціонує на основі спільного побуту, економічного, морально-психологічного укладу, виховання дітей, взаємної відповідальності. Вона забезпечує соціалізацію людини, самореалізацію особистості, захист від проблем, сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою. Дослідженнями встановлено, що життєдіяльність сім'ї реалізується через основні її функції:

- матеріально-економічну (бюджет сім'ї, організація споживчої діяльності, участь у суспільному виробництві, набуття професії, відновлення втрачених на виробництві сил);

- житлово-побутову (забезпеченість житлом, ведення домашнього господарства, організація побуту);

- репродуктивну (продовження людського роду); комунікативну (створення сприятливого сімейного мікроклімату, внутрішньо-сімейне спілкування, взаємостосунки сім'ї з мікро- і макросередовищем, контакт із засобами масової інформації, літературою, мистецтвом);

- виховну (формування особистості дитини, передача їй соціального досвіду);

- рекреативну (організація вільного часу та відпочинку).

«Сім'я є також персональним середовищем життя і розвитку дитини, яке зумовлює спосіб життя та її соціальне існування» [3, с. 140]. Особливості цього характеризують параметри:

- соціально-культурний. Стосується освітнього рівня батьків, їх участі у суспільному житті. Рівень культури сім'ї визначається повагою до особистості дитини, усвідомленням впливу сімейної атмосфери на її формування, урахуванням цього при спілкуванні;

— соціально-економічний. Означає матеріальну забезпеченість сім'ї, завантаженість батьків на роботі;

— техніко-гігієнічний. Характеризує умови проживання, забезпеченість житлом, особливості способу життя;

— демографічний. Виражається в структурі та чисельності сім'ї.

Сім'я є різновіковим колективом. Структура її багато в чому залежить від звичаїв, культурних і національних традицій, моральних та правових норм. У межах її формується система стосунків між старшими та молодшими, батьками і дітьми, що визначає психологічний клімат в сім'ї. Тут формується світогляд дитини, ставлення до навколишнього світу. Спільне ведення домашнього господарства впливає на рівень матеріальної забезпеченості, можливості самореалізації особистості, її смаки, уподобання, ціннісні орієнтації, культуру. У сім'ї дитина набуває вмінь і навичок в різних сферах суспільного життя, насамперед, навичок людського спілкування. Поступово в неї формується досвід сімейного життя, ставлення до родини.

Коли дитина вступає до школи, їй важко зорієнтуватися, хто ж тепер важливіший – вчитель чи мати. Нерідко перших вчителів називають другою мамою. Звісно, так воно і є, адже в молодших класах вчитель є ще й вихователем та вирішує не лише проблеми навчання учнів, ще водить їх у їдальню, де стежить щоб діти залишали пусті тарілки, вирішує проблеми серед однолітків – однокласників, ходить з ними на екскурсії, допомагає готувати домашні завдання, інколи відвідує учнів на дому. На цьому етапі вчитель користується більшим авторитетом ніж батьки. Це трапляється через те, що дитина, переступивши поріг школи, потрапляє у незнайоме їй середовище, де немає батьків, нема до кого звернутися за допомогою, окрім вчительки, яка виконує функцію «рятувального круга», яка не тільки добре орієнтується в середовищі під назвою «школа», але, ще як «виявляється», розуміється на математиці, письмі та читанні, навіть вміє малювати та ліпити різні фігурки з пластиліну, отже «вона вміє все і одразу». І в маленьких, але розумних голівках першокласників їхня вчителька перетворюється не просто на другу маму, вона є найбільшим авторитетом на даному періоді життя. Саме в цей час дуже важливо виховувати дитину разом, щоб у неї не було роздвоєння між школою та сім'єю – якщо вчитель щось вимагає, то ні в якому разі не можна при дитині критикувати дії вчителя, бо ще невідомо, на чиєму «боці» опиниться ваша дитина. І, навпаки, вимоги батьків не повинні оскаржуватися вчителем, тут важлива співпраця та взаєморозуміння. Вчителям початкових класів потрібно особливу увагу звертати на неповні сім'ї або ж навпроти, на забезпечені сім'ї, де царить атмосфера вседозволеності та немає відмов дитині ні в чому [2, с. 6].

Молодший шкільний вік, як ніякий інший, характеризується найсильнішою залежністю від дорослих – батьків та вчителів, і проходження того етапу становлення особистості багато в чому визначається тим, як складаються відносини дитини з дорослими.

Самі дорослі не завжди розуміють, яким чином їхні особистісні якості стають надбанням дітей, як своєрідно, відповідно специфіці дитячого віку вони інтерпретуються, яке значення набувають для дитини.

Усвідомлена або неусвідомлена батьківська й педагогічна авторитарність породжує в молодших школярів дефіцит неординарності, почуття власного достоїнства, невпевненість у собі й багато інших якостей, що ускладнюють сприятливе становлення особистості.

Родина має особливий вплив на формування соціально-психологічної адаптації дитини. Вона бере вже з перших днів життя дитини на себе турботу про її здоров'я й виховання, дає початкові знання про навколишній світ, виробляє навик, допомагає здійснювати контакти з багатьма людьми.

Родині належить ціла палітра властивих їй стимуляторів психосоціального розвитку дитини, найважливіші з яких - інтенсивність і багатство спілкування з дорослими, інтимні та стійкі емоційні контакти з постійними особами (батько, мати, інші члени родини), батьківська любов і турбота. Це природні стимулятори, які найбільше відповідають потребам розвитку дитини, її емоційному світу та культурі, багатий спектр вищих людських почуттів.

Отже, щоб максимізувати позитивний та звести до мінімуму негативний вплив родини на виховання дитини необхідно пам'ятати внутрішньо-сімейні психологічні фактори, що мають виховне значення:

- брати активну участь у житті родини;
- завжди знаходити час, щоб поговорити з дитиною;
- цікавитися проблемами дитини, вникати в усі виникаючі в його житті складності й допомагати розвивати свої вміння й таланти;
- не робити на дитину ніякого натиску, допомагаючи йому тим самим самостійно приймати рішення;
- мати подання про різні етапи в житті дитини;
- поважати право дитини на власну думку;
- уміти стримувати власницькі інстинкти й ставитися до дитини як до рівноправного партнера, що просто поки що має менший життєвий досвід;
- з повагою ставитися до прагнення всіх інших членів родини робити кар'єру.

У наш час, коли багато неблагополучних, неповних сімей, сімей, де батьки на заробітках, а діти знаходяться під опікою бабусь та дідусів, нам як вчителям, особливо важко. Адже до кожної дитини потрібно мати свій підхід, потрібно "вивчити" кожну сім'ю, щоб діяти в унісон, враховувати характер та емоції кожного учня. Адже на підґрунті конфлікту в сім'ї, необережно сказане слово вчителя, може накласти гатунок на все подальше життя дитини.

Список використаної літератури:

1. Азаров Ю.П. Семейная педагогика. — М.: Политиздат, 1982.
2. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології // Педагогіка і психологія. — 1999. — №3. — С.5—14.
3. Бех І.Д. Проблема методів виховання у сучасній школі // Педагогіка і психологія. — 1996. — №4. — С.136—140
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. —К.: Перун, 2005. — 1750 с.
5. Коваль А.Г., Зверева І.Д., Хлебик СР. Соціальна педагогіка. Соціальна робота: Навч. посібник. — К.: ІЗМН, 1997. — С. 76-79.
6. Методика воспитательной работы / Под ред. Л.И. Рувинского. — М.: Просвещение, 1989. — С. 23-24.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Останнім часом поглиблюється криза інституту сім'ї. За соціологічними опитуваннями і статистичними даними в країні знижується престиж сім'ї, батьківства і материнства, зменшується народжуваність, зростає кількість розлучень і число матерів-одиначок. Поряд з цим нерідкі ситуації, коли у зловні благополучних сім'ях батьки, забезпечивши дитину всіма матеріальними благами, практично не займаються її вихованням. Вони вважають, що діти малі і нічого не розуміють, тобто внутрішній стан дитини не є важливим. Саме на це вчитель початкових класів повинен звернути увагу, адже дитина може душевно не розвиватись.

У педагогічній науці є чимало досліджень, присвячених формам і методам роботи вчителя початкових класів з батьками молодших школярів (Я. Коменський, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Г. Щукіна, О. Савченко, Я. Корчак, Б. Спок та багато ін.). В їхніх роботах були викладені такі аспекти, як виховання фізичної й морально здорової особистості, засвоєння базових моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, залучення дітей до світу знань, виховання поваги до науки, школи і вчителя, розвиток прагнення до освіти й творчого самовдосконалення; формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти прекрасне і потворне в мистецтві і житті, забезпечення умов для практичної та творчої діяльності дитини, статеве виховання дітей, розвиток моральної чистоти, почуття дружби, кохання, розвиток внутрішньої свободи, здатності до об'єктивної самооцінки і саморегуляції поведінки, почуття власної гідності, поваги до себе, відповідальності за свої вчинки, здатності до морального самовдосконалення.

Робота з батьками спрямована на підвищення психолого-педагогічної культури і знань батьків, посилення взаємодії школи та сім'ї, залучення батьків до навчально-виховного процесу та участі в шкільному самоврядуванні.

Вибір форм і методів роботи з батьками поряд з урахуванням їх потреб і зацікавленостей, повинен забезпечувати формування активної позиції батьків, готовності їх до взаємодії з педагогічним колективом. Адже багато проблем (профілактика та попередження порушень правил поведінки, підвищення мотивації до навчання і виявлення причин відставання в ньому та інші) можна ефективно вирішувати, взаємодіючи з батьками школяра.

Форми і методи роботи з батьками в початковій школі безумовно повинні враховувати психологічні особливості молодших школярів, у яких в цей період перебудовуються пізнавальні процеси, розвивається мислення, формуються саморегуляція поведінки і воля, з'являються компетентність і впевненість у собі, розширюється сфера спілкування, формуються відносини в навчальному колективі та ін.

Методи роботи з батьками включають в себе бесіди, різноманітні тестування та анкетування, спостереження. До традиційних форм роботи відносяться батьківські збори, конференції (на рівні класу або школи), консультації, відвідування вдома

(традиційні форми), нетрадиційні форми - дискусії, практикуми, круглі столи, усні журнали, тренінги. При цьому форми і методи роботи з батьками можуть бути індивідуальними і колективними. До індивідуальних відносяться анкетування, відвідування дитини вдома, індивідуальні бесіди або консультації, використання різних пам'яток, вивчення сім'ї школяра на основі документів, зустрічей та ін. Колективні включають в себе батьківські збори, тематичні заходи, лекції, клуби, бесіди і консультації батьків.

Почати роботу з батьками майбутніх першокласників необхідно ще до початку навчального року. Так, за кілька днів до 1 вересня зібрати батьків, провести з ними бесіду і за їхніми розповідями заочно познайомитися зі своїми майбутніми вихованцями. Дізнатися про їхні здібності, нахили, фізичний розвиток; з'ясувати, які у них улюблені вірші, казки, ігри, чим вони найбільше цікавляться і т.д. Після декількох годин бесіди вчитель вже має досить чітке уявлення про те, які корективи, доповнення та зміни доведеться вносити в свій метод навчання дітей. А батьки дізнаються з бесід, що робитимуть їхні діти під час навчання, як потрібно забезпечити їм нормальні умови вдома. Особливу увагу приділити суворому дотриманню режиму з перших днів перебування дитини за партою.

Роботу вчителя початкових класів з батьками можна розбити на три послідовних за часом етапи. Перший етап охоплює початковий період перебування дітей у школі, починаючи з моменту їх надходження. На першому етапі здійснюється знайомство з сім'ями школярів, умовами життя і побуту дітей. Для цього використовуються наявні документи, бесіди з батьками та дітьми, в тому числі і за участю шкільного психолога. Ефективним підходом є проведення анкетування батьків. Аналіз анкет дозволяє дізнатися про методи виховання в сім'ї, захоплення дитини, його домашні обов'язки, риси характеру. Отримана на цьому етапі інформація служить відправною точкою для планування роботи з батьками.

Дуже важливими на цьому етапі є батьківські збори, де здійснюється знайомство батьків як з нормативними документами (законодавчі документи про освіту, статут школи, освітні стандарти), так і з основними моментами перебування дитини в школі. Зорієнтуватися батькам у шкільному житті дитини дозволяють пам'ятки, які їм роздаються. Пам'ятки можуть нести як інформацію загального характеру, так і представляти собою результат досвіду роботи конкретного вчителя. Велику допомогу в організації взаємодії батьків і педагогів у навчанні та вихованні дітей може надати батьківський комітет, що обирається на першому зібранні.

Другий етап охоплює період до випуску школяра з початкової школи. Він є основним у роботі з сім'ями молодших школярів. На цьому етапі використовуються різні форми і методи взаємної діяльності педагогів і батьків з виховання та навчання дітей. При цьому педагог повинен:

- Підвищувати рівень педагогічних знань батьків;
- Спрямовувати роботу батьків по керівництву навчанням дітей у домашніх умовах;
- Допомогати батькам у виборі засобів і прийомів виховання дітей;
- Зміцнювати довіру дітей та батьків до вчителя і авторитет батьків в очах дітей;
- Розширювати участь членів сімей молодших школярів у виховній роботі, шкільних заходах.

Батьківські збори, будучи традиційною формою роботи з батьками, можуть бути побудовані по-новому, використовуючи різні прийоми і підходи (диспути, елементи ділової гри, семінарські заняття, обговорення книг або фільмів). До батьківських

зборів можна приурочити різні виставки (кращих робіт, зошитів, малюнків, виробів, досягнень у спорті), що показують інтелектуальний розвиток дітей.

Третій етап роботи вчителя початкових класів з батьками охоплює часовий період після випуску школяра з початкової школи. На цьому етапі педагогу початкових класів важливо передати накопичений досвід роботи з дітьми та їх батьками своїм колегам, які приймають дітей у старшій школі. Це багато в чому дозволить зберегти наступність у виховній та навчальній роботі з дітьми, взаємодію з їх сім'ями.

Практика роботи з батьками показує, що активне використання розглянутих вище нових і традиційних форм роботи з батьками в початковій школі допомагає батькам поліпшити виховання дітей, зміцнює зв'язки батьків і дітей, дозволяє розвивати у дітей здатності до співпраці, творчого самовираження і впевненості у собі.

Отже, дуже важливо співпрацювати з батьками. Коли вчитель буде ближчим до проблем в сім'ї, йому буде легше зрозуміти емоційний стан дитини, причини агресивної поведінки, або ж навпаки, замкнутості в собі.

Список використаної літератури:

1. Алешина В.О. Клубная форма работы с семьей // Начальная школа. – 2008. - № 1. – С. 7-9.
2. Баракова Т.Ю. Работа с родителями // Начальная школа. – 1994. - № 5. – С. 69-71.
3. Валькова Л.Н. Семейный клуб – одна из активных форм повышения компетентности участников образовательного процесса // Начальная школа. – 2010. - № 6. – С. 25-29.

Анастасія Костриця,
студентка 14 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Тільки разом із батьками, спільними зусиллями,
учителі можуть дати дітям велике людське щастя.*

В. Сухомлинський

Сім'я, родина – найвища цінність на Землі, яка робить життя кожної людини більш щасливим, повноцінним, плідним. Це середовище, в якому дитина засвоює основні правила поведінки, вчиться правильно діяти в предметному та соціальному світі, що оточує її, де формується її ставлення до праці, до іншої людини, до світу природного і надприродного, до суспільства, до себе, де вона вчиться усвідомлювати себе як особистість, значиму та цінну для оточення. Досвід переконує, що жодні виховні заклади, навіть найкращі, не можуть перебрати на себе ту роль, яку відіграє у вихованні дітей сім'я, не можуть ефективно функціонувати без участі й допомоги сім'ї, без взаємодії з батьками.

Саме родина вводить людину у світ соціальних відносин. Вона залишається тією вічною цінністю, що створює для людини порівняно незалежне від соціальних катаклізмів середовище, атмосферу психологічної захищеності. Проблема співпраці та гармонізації взаємодії сім'ї і школи у вихованні дітей молодшого шкільного віку – складна і багатоаспектна. Насамперед, це стосується структури сім'ї, розподілу

обов'язків, ролей, завдань і функцій між усіма учасниками навчально-виховного процесу, вироблення спільних дій.

Для успішної реалізації федеральних державних освітніх стандартів нового покоління необхідне зміцнення зв'язків між педагогами освітнього закладу та батьками учнів. Це вимагає розвитку форм і методів взаємодії педагогів і батьків дітей, освітнього закладу і сім'ї. У початковій школі це найбільш важливо, так як робота з молодшими школярами має свої особливості, зумовлені віком і недостатнім життєвим досвідом дітей.

Тому зміст роботи школи з батьками учнів має ґрунтуватися на їхніх правах і обов'язках, визначених Законом України „Про загальну середню освіту”:

1. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право:
 - обирати навчальні заклади та форми навчання для дітей;
 - приймати рішення щодо участі дитини в інноваційній діяльності загальноосвітнього навчального закладу;
 - обирати й бути обраними до органів управління освітою з питань навчання й виховання дітей;
 - звертатися до відповідних органів управління освітою з питань навчання й виховання дітей;
 - захищати законні інтереси неповнолітніх.
2. Батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані:
 - забезпечувати умови для здобуття дитиною повної загальної середньої освіти за будь-якою формою навчання;
 - постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їхніх здібностей;
 - поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до сім'ї, старших за віком, державної й рідної мови, до народних традицій і звичаїв;
 - виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського народу, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до України.

Форми і методи роботи школи з батьками передбачають підвищення психолого-педагогічної культури і знань батьків, посилення взаємодії школи та сім'ї, залучення батьків до навчально-виховного процесу та участі в шкільному самоврядуванні. Обираючи форми і методи роботи з батьками, педагог враховує їх потреби та інтереси, їх потреби та інтереси, формує активну позицію батьків, готовність їх до взаємодії з педагогічним колективом. Адже багато проблем можна ефективно вирішувати, взаємодіючи з батьками школяра .

У роботі з батьками педагог розкриває психологічні особливості молодших школярів, у яких у цей період перебудовуються пізнавальні процеси, розвивається теоретичне мислення, формуються саморегуляція поведінки і воля, з'являються компетентність і впевненість у собі, розширюється сфера спілкування, формуються відносини в навчальному колективі та інше.

Методи роботи з батьками включають у себе бесіди, різноманітні тестування та анкетування, спостереження. До традиційних форм роботи відносяться батьківські збори, конференції, консультації, відвідування вдома, дискусії, практикуми, круглі столи, усні журнали, тренінги.

При цьому форми і методи роботи з батьками можуть бути індивідуальними і колективними. До індивідуальних відносяться анкетування, відвідування дитини

вдома, індивідуальні бесіди або консультації, використання різних пам'яток, вивчення сім'ї школяра на основі документів, зустрічей та інші. Колективні включають в себе батьківські збори, тематичні заходи, лекції, клуби, бесіди і консультації батьків.

Роботу вчителя початкових класів з батьками можна розбити на три послідовних за часом етапи.

Перший етап охоплює початковий період перебування дітей у школі, починаючи з моменту їх надходження. На першому етапі здійснюється знайомство з сім'ями школярів, умовами життя і побуту дітей. Для цього використовуються наявні документи, бесіди з батьками та дітьми, в тому числі і за участю шкільного психолога. Ефективним підходом є проведення анкетування батьків. Аналіз анкет дозволяє дізнатися про методи виховання в сім'ї, захоплення та поведінку дитини, його домашні обов'язки, риси характеру. Отримана на цьому етапі інформація служить відправною точкою для планування роботи з батьками.

Дуже важливим на цьому етапі є перші батьківські збори, де здійснюється знайомство батьків як з нормативними документами (законодавчі документи про освіту, статут школи, освітні стандарти), так і з режимними моментами перебування дитини в школі. Зорієнтуватися батькам у шкільному житті дитини дозволяють різноманітні пам'ятки. Пам'ятки можуть нести як інформацію загального характеру, так і представляти собою результат досвіду роботи конкретного вчителя. Велику допомогу в організації взаємодії батьків і педагогів у навчанні та вихованні дітей може надати батьківський комітет, що обирається на першому зібранні.

Другий етап охоплює період до випуску школяра з початкової школи. Він є основним у роботі з сім'ями молодших школярів. На цьому етапі використовуються різні форми і методи взаємної діяльності педагогів і батьків з виховання та навчання дітей. При цьому педагог повинен: підвищувати рівень педагогічних знань батьків; спрямовувати роботу батьків по керівництву навчанням дітей у домашніх умовах; допомагати батькам у виборі засобів і прийомів виховання дітей; зміцнювати довіру дітей та батьків до вчителя і авторитет батьків в очах дітей; розширювати участь членів сімей молодших школярів у виховній роботі, шкільних заходах.

Розглянемо докладніше, які форми і методи роботи з батьками, використовуються на другому етапі.

Батьківські збори, будучи традиційною формою роботи з батьками, можуть включати диспути, елементи ділової гри, семінарські заняття, обговорення книг або фільмів. До батьківських зборів можна приурочити різні виставки (кращих робіт, зошитів, малюнків, виробів, досягнень у спорті), що показують інтелектуальний розвиток дітей. Добре себе зарекомендувала клубна форма роботи з сім'єю.

Великий ефект у вихованні, зміцненні зв'язків і взаєморозуміння між батьками, дітьми та педагогом дають сумісні заходи: концерти та вистави дітей для членів сімей, походи класу з батьками на природу, екскурсії до музеїв, зоопарку, відвідування театрів і різні інші заходи. Вони також сприяють формуванню колективу в класі. Широкі можливості має залучення бабусь і дідусів дітей, які, володіючи великим життєвим досвідом, вільним часом, бажанням, часто готові брати участь у спільній роботі з виховання дітей.

Об'єднанню батьків і дітей сприяє їх спільна робота з вивчення історії своєї сім'ї. Її можна проводити у вигляді класних годин в період навчання дітей у початковій школі. На класних годинах діти знайомляться з поняттями і відомостями про родовід, професії і прізвища родичів, родинні свята і традиції, участь у війні родичів.

З метою поліпшення роботи з батьками використовуються сучасні інформаційні технології. Вони можуть супроводжувати класні години, родинні свята, бути результатом пошукової роботи з вивчення історії сім'ї. Для оперативного інформування батьків, наприклад, за допомогою ведення електронного щоденника, доступного для батьків через мережу інтернет, класної соціальної мережі, за допомогою якої батьки мають можливість у будь-який момент зв'язатися один з одним або з педагогом.

Не втратила свого значення така форма роботи, як відвідування дітей педагогом за місцем їх проживання з метою індивідуальної роботи з батьками, знайомства з умовами проживання.

Третій етап роботи вчителя початкових класів з батьками охоплює часовий період після випуску школяра з початкової школи. На цьому етапі педагогу початкових класів важливо передати накопичений досвід роботи з дітьми та їх батьками своїм колегам, які приймають дітей у старшій школі. Це багато в чому дозволить зберегти наступність у виховній та навчальній роботі з дітьми, взаємодію з їх сім'ями.

Співпраця педагога з батьками залежить, насамперед, від майстерності педагога, його авторитету в очах дітей і батьків.

Це обумовлено тим, що у молодших школярів формується самооцінка на основі оцінювання його вчителем і досягнутих результатів у навчанні. Учитель з перших днів навчання дітей у початковій школі стає для них незаперечним авторитетом, що є однією з найважливіших передумов для навчання і виховання в молодших класах. З боку батьків виділяють три фактори оцінювання педагога - наявність у вчителя педагогічного авторитету в сприйнятті батьками, рівень індивідуальної роботи з їх дитиною, виховна привабливість педагога.

Практика роботи з батьками показує, що активне використання розглянутих вище нових і традиційних форм роботи з батьками в початковій школі допомагає батькам поліпшити виховання дітей, зміцнює зв'язки батьків і дітей, дозволяє розвивати у дітей здатність до співпраці, творчого самовираження і впевненості до себе.

Список використаної літератури :

1. Немец Г. Форми роботи з батьками в розвивальному навчанні//Початкова школа. – 2010. - №38. – С. 27-29.
2. Рябов А. Що визначає ставлення батьків до вчителів, які працюють у початковій школі?//Початкова школа. – 2001. – №4. – С. 27-30.
3. Сухомлинський В. Сто порад учителеві. – К.: Рад. шк., 1988. – С. 325.
4. Людвиг Цуркан. Форми роботи з батьками в школі//Завуч. – 2012. - №1. – С. 13-16.

Ольга Лукиша,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВРАХУВАННЯ ТИПОЛОГІЇ СІМЕЙ ВИХОВАНЦІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Проблема сім'ї та особливостей впливу сімейного виховання на формування особистості дитини залишається актуальною для сьогодення, що і зумовило вибір теми роботи.

Сім'я тут виступає першопочатком, фундаментом, на якому пізніше зводиться непокитна споруда людської самоідентичності. Від самого народження дитину оточують люди, на плечах яких лежить величезна відповідальність: вони повинні розвинути у ще не сформованої особистості почуття відповідальності та поваги до інших.

Сім'я є моделлю суспільства на конкретному історичному етапі розвитку, відображає його моральні та духовні особливості. Проблеми морального розвитку молодших школярів, взаємодія школи і батьків стали актуальними темами наукових робіт, статей, монографій багатьох українських педагогів, філософів, діячів культури. Так, вивченням специфіки молодшого віку та розробкою нових методів їхнього виховання займалися В. Сухомлинський, П. Блонський, З. Борисова, М. Монтессорі, А. Бурова, Т. Загороднюк, А. Шемшуріна, Л. Кулагіна та інші.

Сучасні сім'ї різноманітні, і від того, в якій саме живе дитина, залежить, яким змістом наповнюється процес формування її особистості. Умовно сім'ї поділяють на благополучні та неблагополучні. Благополучна сім'я — сім'я з високим рівнем внутрішньої сімейної моральності, духовності, координації та кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами розв'язання сімейних проблем. Її благополуччя забезпечується гуманністю у взаєминах, умінням членів сім'ї любити і поважати один одного. Для неї характерна висока скоординованість дій під час вирішення внутрішньої сімейних проблем, взаємоповага і взаєморозуміння, сформована позитивна моральна атмосфера. Дитина відчувається рівноправною в сімейному колективі: її люблять, залучають до сімейних справ, водночас враховують її особисті інтереси та потреби. Діти цінують поради батьків, наслідують їхній особистий приклад. У нормальній сімейній атмосфері дитина росте доброзичливою, гуманною, спокійною та оптимістичною.

Неблагополучною є сім'я, яка через ті чи інші причини повністю або частково втратила свої виховні функції. Це спричинює несприятливі умови для виховання дітей. До неблагополучних належать:

- сім'ї, де батьки — алкоголіки, наркомани — ведуть аморальний спосіб життя. У таких сім'ях формування особистості дитини спотворюється. Вона народжується слабкою, хворобливою, страждає на нервово-психічні захворювання, росте без турботи, опіки, не має найнеобхіднішого;

- сім'ї соціального ризику — це соціальне незахищені сім'ї, які потребують підтримки соціальних служб. Ці сім'ї не можуть повноцінно виконувати свої функції внаслідок складних соціальних умов. Як правило, це малозабезпечені, багатодітні сім'ї, сім'ї, які мають дітей-інвалідів, батьків-інвалідів, а також сім'ї з неповнолітніми матерями;

- сім'ї конфліктні, де постійно відбуваються конфлікти між батьками, батьками і дітьми. В умовах конфліктної сім'ї дитина набуває негативного досвіду спілкування, відчуває вороже ставлення батьків один до одного. Вона зневірюється в можливості існування дружніх і довірливих стосунків між людьми. В конфліктній сім'ї дитина не засвоює загальнолюдських норм та цінностей, у неї формуються суперечливі почуття до своїх батьків, а інколи навіть і вороже ставлення до них. У конфліктній сім'ї через чвари між батьками дитина зазнає сильних психологічних травм. Якщо конфлікти в сім'ї відбуваються постійно, то вони здатні розхитати нормальну психіку дитини;

- сім'ї, зовні благополучні — систематично припускаються серйозних прорахунків у сімейному вихованні через низьку педагогічну культуру та неосвіченість (сім'ї, де стосунки з дітьми є формальними; відсутня єдність у вимогах

до дитини, наявні бездоглядність, надмірна батьківська любов або суворість у вихованні, застосовуються фізичні покарання тощо).

Захистити дітей від сімейного неблагополуччя може система регулювання сімейного виховання. Організацію допомоги батькам, якщо вони мають бажання нею скористатися, здійснюють учитель і школа на основі формування стосунків співпраці, взаємодопомоги, взаєморозуміння.

Молодший шкільний вік, як ніякий інший, характеризується найсильнішою залежністю від дорослих – батьків, вчителів, суспільного оточення, і проходження цього етапу становлення особистості багато в чому визначається тим, як складаються відносини дитини з дорослими.

Робота педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів, має спрямовуватися на активне залучення сім'ї до навчально-виховного процесу, на гуманізацію стосунків між членами родини та педагогами школи.

Педагогізація батьківської громадськості в умовах навчального закладу має набути інтерактивного характеру. Інтерактивна форма роботи з батьками — це форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету — створити комфортні умови спілкування та навчання батьків, за яких кожен учасник відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, є рівноправним, рівнозначним суб'єктом.

Варто зазначити, що організація інтерактивного навчання батьків передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, індивідуальні бесіди, лекції, тренінги для батьків, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника над іншими, так і однієї думки над іншими. Під час інтерактивного навчання батьки вчать бути демократичними, спілкуватися з іншими, критично мислити, приймати продумані рішення.

Усвідомлена або неусвідомлена батьківська й педагогічна авторитарність породжує в молодших школярів дефіцит неординарності, пригнічене почуття власної гідності, невпевненість у собі й багато інших якостей, що ускладнюють сприятливе становлення особистості.

Дитина - ще не доросла людина. Її слід любити. Більш того, її треба поважати, про що часто не здогадуються турботливі батьки, вони примудряються суміщати пристрасну прихильність до дитини з приниженням її гідності, ігноруванням її суджень, думок, прагнень. Дитина болісно сприймає таке ставлення, особливо в молодшому підлітковому віці, коли світовідчуття загострюється і відбувається інтенсивне формування моральних основ юної особистості. Ніякої зневаги, ніякого пригнічення з боку дорослих не повинно бути. Під пригніченням ми розуміємо постійні нагадування дитині про її залежне положення, зловживання своєю владою над нею, надмірні покарання тощо. Звичайно, дитина має слухатися батьків, але не бути рабом, а підкорятися родинній дисципліні, яка, як правило, покладає певні обов'язки на всіх членів сім'ї. Вона повинна мати право на власне дитяче життя, але ні в якому разі не позбавляти особистого життя батьків, не перетворюватися у єдиний сенс їхнього існування. У міру того, як молодший школяр навчається доброті, уважності, чуйності, у нього формується поняття про позитивне та негативне, с моральні якості.

Отже, сім'я і її вплив на моральний розвиток дитини у молодшому шкільному віці має велике значення, бо саме у цьому віці закладаються моральні основи поведінки і значний вплив на це мають приклад батьків і характер взаємин у сім'ї.

Список використаної літератури

1. Алексєєнко Т. Ф. Педагогічні проблеми молодії сім'ї / Т. Ф. Алексєєнко. – К., 1997.
2. Володарська М.О. Батьківські збори 1-4 класів: Скарбничка вчителя початкової школи. – Харків: Ранок, 2008.
3. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи навчання і виховання: Навчальний посібник. – Харків: «ОВС», 2002.

Світлана Мілошек,
студентка ІІ групи

навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМИ Й МЕТОДИ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи є співробітництво школи і сім'ї, яке передбачає належний рівень педагогічної культури батьків. Саме цьому підпорядковані програми школи молодих батьків та педагогічної культури молодії сім'ї, які спираються на систему перевірених досвідом багатьох поколінь найважливіших сімейних цінностей (здоров'я, любов та взаємоповага членів сім'ї, матеріальне благополуччя і духовність). Ці програми ґрунтуються на особистісно-орієнтовному підході, найбільш коректному та ефективному в роботі з сім'єю, який враховує конкретні життєві та індивідуальні особливості. Тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до виховної роботи.

Рівень педагогічної освіченості батьків залежить від традицій у сім'ях, в яких виросли вони. Майже завжди, на сучасному етапі особливо, у зв'язку з переходом до нового типу суспільства, утвердження нових суспільних, етичних цінностей, а також із процесами глобалізації, одним із свідчень якого є Інтернет, педагогічна освіченість батьків нерідко відстає від реальної педагогічної ситуації, суспільних потреб, очікувань дитини. Тому школа має дбати про постійний розвиток їх педагогічних знань, вдаючись до різних методів і форм роботи.

Педагогічний лекторій. Передбачає надання батькам систематизованих знань з теорії виховання, привертання їх уваги до актуальних проблем виховання з допомогою лекцій, бесід.

Позакласний педагогічний всеобуч. Спрямований на ознайомлення батьків з проблемами виховання дітей різних вікових груп, починаючи роботу з першого класу. Заняття проводять керівники школи.

Університет педагогічних знань. Передбачає більш серйозну підготовку з теорії виховання. Заняття відбуваються у формі лекцій та семінарів. Батьки беруть участь в обговоренні проблем.

Підсумкова річна науково-практична конференція батьків з проблем виховання. Учасники визначають найактуальнішу проблему сімейного виховання («Трудове виховання», «Найкоротший шлях до добра — через прекрасне» тощо), протягом року вивчають її.

День відчинених дверей. Головна мета — показати роботу школи, привернути увагу батьків до проблем виховання. Вимагає серйозної підготовки: оформлення

школи, організації програми свята (концерту, зустрічей у класах, відвідання виставок, спортивних змагань тощо).

Класні батьківські збори. Традиційна форма роботи. Один з варіантів — формування проблемної тематики («Чи можна спізнитися з вихованням у дитини доброти, чуйності?» тощо).

Відвідування батьків вдома. Це сприяє налагодженню контактів із сім'єю, з'ясуванню її загальної та педагогічної культури, умов життя учня, консультуванню щодо єдиних вимог до дитини, обговоренню відхилень в її поведінці, залученню батьків до участі в роботі школи тощо. Відвідувати батьків учнів можна, маючи запрошення від них або домовившись заздалегідь. Несподіваний прихід вчителя викликає ніяковість, збентеження батьків. Під час зустрічі педагог має підкреслити позитивне в дитині, тактовно звернути увагу на недоліки, разом поміркувати над тим, як усунути їх.

Листування. Передбачає періодичне надсилання батькам листів про успіхи учня в навчанні, старанність, уважність та відповідальність за доручення. Можна повідомити про певні його труднощі, попросити про зустріч. Варто висловити щиру подяку за хороше виховання дитини. Лист передають батькам через їх дитину, попередньо ознайомивши її із змістом. Найчастіше листування використовують, коли класний керівник не може зустрітися з батьками вдома або запросити їх до школи.

Консультації батькам. Передбачають надання конкретних рекомендацій, порад з актуальних для батьків питань.

Запрошення батьків до школи. Найчастіше це роблять для конфіденційної розмови про шкільні проблеми дитини (погана поведінка, неуспішність тощо). Під час бесіди важливо дотримуватися педагогічного такту, створити атмосферу довіри. Педагог висловлює свої міркування, відповідає на запитання батьків, надає корисні поради. Необхідно пам'ятати, що надмірне звертання уваги на недоліки учня викликає в батьків неприязнь, насторогу, навіть якщо учитель має рацію.

Тематичні вечори запитань і відповідей. Сприяють глибокому пізнанню методики сімейного виховання. На них запрошують працівників правоохоронних органів, лікарів, психологів, соціальних працівників, фахівці, які опікуються проблемами виховання молоді. Ознайомлення батьків з психолого-педагогічною літературою.

Для забезпечення форм і змісту співпраці школи і батьків використовують усні журнали; педагогічний десант (виступи педагогів на підприємствах). Ефективними є спільні тематичні заходи: «дерево родоводу» — зустрічі поколінь; «у сімейному колі» (індивідуальні консультації, зустрічі з лікарями, психологами, юристами); «родинний міст» — зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання; «народна світлиця» — звернення до народних традицій у сімейному вихованні; «день добрих справ» — спільна трудова діяльність педагогів, батьків і дітей; «дискусійний клуб» — обговорення проблемних питань виховання; «аукціон ідей сімейного виховання», «батьківський ринг», «дні довіри», «сімейні дні в класі» тощо.

У виховному процесі школи, крім педагогів, беруть участь батьки, працюючи в класних та загальношкільних батьківських комітетах, виконуючи рекомендації, прохання вчителів.

Батьківський комітет класу створюють з метою демократизації управління виховним процесом, налагодження зворотного зв'язку сім'я — школа, для поточного коригування управлінських рішень, забезпечення єдності педагогічних вимог до учнів, надання допомоги сім'ї у вихованні та навчанні дітей. Діє відповідно з положенням про батьківські комітети загальноосвітніх шкіл. До роботи в ньому

залучають найактивніших батьків, авторитетних людей з високою громадянською свідомістю, які виявляють інтерес до справ класу, школи, їх обирають на батьківських зборах класу. На засіданні батьківського комітету обирають голову, відповідальних за окремі види роботи. Батьківський комітет працює у тісному контакті з класними керівниками. Загальношкільний батьківський комітет обирають на загальношкільних батьківських зборах із представників батьківських комітетів класів. Тоді ж обирають голову батьківського комітету школи, створюють комісії: навчальну, культурно-масової роботи, господарську, трудового виховання і професійної орієнтації, педагогічної пропаганди. Комітет пропонує рішення, які потім обов'язково розглядаються адміністрацією школи.

До сфери його діяльності входять піклування про групи подовженого дня, санітарний стан школи, допомога в ремонті школи, організація літнього відпочинку дітей, їх харчування та ін.

Виконання батьками практичних рекомендацій, прохань сприяє підвищенню культури батьків, озброєнню їх педагогічними знаннями і досвідом. Налагодження контактів, спілкування батьків з дітьми, класним керівником у процесі виконання педагогічних рекомендацій сприяє зближенню дітей з батьками.

Адресовані батькам рекомендації, прохання найчастіше стосуються таких аспектів шкільного життя:

- проведення безпосередньої роботи з дітьми: індивідуальної (наставництво, шефство), групової (керівництво гуртком за інтересами);

- надання організаційної допомоги вчителю: наприклад, сприяння в проведенні екскурсій (надання транспорту, забезпечення путівками), організація зустрічей з цікавими людьми, комплектування класної бібліотеки, клубу аматорів книги тощо;

- участі у зміцненні матеріальної бази школи, вирішенні господарських питань (допомога в обладнанні кабінетів, виготовлення обладнання, приладів, ремонт школи тощо) [3, с.34].

В організації такої роботи з батьками важливо знайти їх можливості (чим вони можуть допомогти школі), коректно висловити свої пропозиції у письмовій формі (найкраще це робити на класних батьківських зборах).

Дбаючи про ефективну взаємодію з батьками, учитель повинен враховувати важливість таких чинників [6, с.26]:

1. Запрошення батьків до співробітництва. Часто вчитель вважає, що батьки перебувають в опозиції до нього. Намагаючись запобігти можливим запереченням з їх боку, він починає розмову в директивному тоні замість того, щоб зрозуміти їх почуття, виявивши стриманість, відкритість. Доброзичливість, відкритість у спілкуванні з батьками — перший крок до співпраці з ними.

2. Дотримання позиції рівноправності. Об'єднання зусиль учителя та сім'ї школяра можливе за взаємного визнання ними рівноправності. Перший крок має зробити вчитель, оскільки до цього його зобов'язує професійний обов'язок.

3. Визнання важливості батьків у співпраці. Учитель повинен завжди наголошувати на важливій ролі батьків у вихованні та розвитку дитини.

4. Вияв любові, захопленості їх дитиною. Психологічний контакт із батьками виникає одразу, як тільки вчитель виявляє розуміння дитини, симпатизує їй, бачить позитивні та негативні риси. Батьки, відчувши доброзичливість учителя, більш охоче спілкуються з ним, налаштовуються на співпрацю.

5. Пошук нових форм співпраці. Учителю може запропонувати одному з батьків організувати батьківські збори, разом визначивши їх тематику, структуру тощо.

Таким чином, процес налагодження взаємодії з батьками ефективний за дотримання педагогом психолого-педагогічних правил та вимог. До них належать:

— використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. У спілкуванні з батьками слід уникати категоричного тону, який може спровокувати образи, роздратування. Нормою мають стати стосунки, засновані на взаємоповазі. Цінність їх полягає у розвитку почуття власної відповідальності, вимогливості, громадянського обов'язку як учителів, так і батьків;

— довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні. Психологічно батьки готові підтримати потреби школи. Навіть ті батьки, які не мають педагогічної підготовки й освіти, з розумінням і відповідальністю ставляться до виховання дітей;

— педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї.

Класний керівник — особа офіційна, але за специфікою своєї роботи може стати свідком стосунків, які приховуються від сторонніх. Якою б не здавалася йому сім'я, учитель повинен бути тактовним, ввічливим, інформацію про сім'ю використовувати лише для допомоги батькам у вихованні дитини.

Список використаної літератури:

1. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології// Педагогіка і психологія. — 1999. — №3. — 5—14 с.
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. — К.: Вища школа, 1997. — 137 с.
3. Концепція національного виховання / /Освіта. — 1994. — 26 травня. — 12-13 с.
4. Педагогічні задачі і завдання для батьків / За ред. В.Г. Постоного. — К.: Рад. школа, 1989. — 189с.

Тетяна Пушкалюк,
студентка ІІ групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

На теперішній час сімейне виховання - перша природна і постійно діюча ланка виховання. Без родинного виховання не можна домогтися змін у нашому громадянському вихованні підростаючих поколінь. У сім'ї дається духовна основа особистості, її мораль, самобутність національного відчуття і світорозуміння.

Метою статті є розкриття цінностей, що формуються у дитини у процесі сімейного виховання, які розглядав В.Сухомлинський.

В. Сухомлинський був переконаний у тому, що успіху у вихованні дітей можна досягти тільки спільними зусиллями сім'ї та школи. «Всі шкільні проблеми, усі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, сягають своїм корінням у сім'ю» [1, с. 4]. В. Сухомлинський твердив, що зміцнення сім'ї, вдосконалення родинного виховання — одна з найважливіших соціальних проблем, від розв'язання якої залежатиме майбутнє нашого суспільства, моральне обличчя молоді.

В. Сухомлинський відкрив нову сторінку в розвитку вітчизняної педагогіки, зокрема, розв'язанні проблеми сімейного виховання. Правильно оцінюючи тенденції розвитку сучасної школи, він дійшов висновку, що подальший розвиток суспільного виховання не може відбуватися без більш активної і безпосередньої участі сім'ї, батьків. Мова йде не про епізодичну допомогу школі з боку сім'ї, а про комплекс спільних цілеспрямованих дій школи на особистість, про те, щоб виховання дітей становило важливий громадський обов'язок сім'ї, було виконанням їх обов'язку перед суспільством" [4, с.41]

Слід зазначити, що дослідження проблеми єдності дій школи і сім'ї в педагогічній спадщині В. Сухомлинського є принципово важливим, оскільки дозволяє розкривати специфічні особливості виховання дітей і використовувати їх у практиці сьогодення. Нові історичні умови створили підґрунтя для того, щоб розглядати виховання у школі і сім'ї як єдину систему. З цього виходив видатний педагог, висвітлюючи у своїх працях питання шкільної і батьківської педагогіки. Він вважав, що проблема шкільно-сімейного виховання – одна з найактуальніших проблем, над якою необхідно працювати вчителям і батькам у теоретичному та практичному плані.

Вітчизняна педагогічна думка значну увагу приділяє дослідженню спадщини В. Сухомлинського. Важливими, на наш погляд, є дослідження науковців М. Антонця, М. Библюк, С. Денисюк, Н. Дичек, І. Зязюна, Б. Лихачова, О. Коваль, В. Кумаріна, О. Пшеврацької та ін., які критично та творчо оцінюють доробок В. Сухомлинського, порівнюючи його погляди з іншими педагогічними концепціями. За межами нашої держави педагогічну спадщину В.Сухомлинського досліджують М. Богуславський, І. Буєва, М. Гусаковський, М. Мухін, М. Библюк, С. Лашин, Л. Мілков та ін.

Вихованню дітей молодшого шкільного віку присвячені праці Ш. Амонашвілі, І. Бека, Л. Божович, Д. Ельконіна, І. Каїрова, Н. Миропольської, І. Підласого, Н. Янковської та ін. І. Підласий зазначає, що саме знання та вміння, накопичені дитиною у молодшому шкільному віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок, навичок суспільної поведінки (відповідальності, взаємодопомоги, чуйності, поваги та ін.), високих життєвих ідеалів.

Аналіз численних праць В. Сухомлинського свідчить, що педагог розробив і на практиці застосував систему шкільно-сімейного виховання, яка себе цілком виправдала. Учений зазначав: «...шкільно-сімейне виховання не тільки дає змогу добре виховувати молоде покоління, а й одночасно є дуже важливою умовою вдосконалення морального обличчя сім'ї, батька і матері. Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільств» [5, с. 14].

Ідейність, цілеспрямованість як принципи, що визначають сутність системи шкільно-сімейного виховання, міцно утвердилися в практиці роботи вчителів шкіл. Ці принципи передбачають постійну турботу про те, щоб учні добре знали історію своєї Батьківщини; брали до серця справи старших; поважали матір, батька, старших у сім'ї; шанобливо ставилися до історії та культури українського народу тощо. На думку видатного педагога В. Сухомлинського, виховання як в школі, так і в сім'ї повинне мати чітку ідейну спрямованість, а робота педагогів з батьками – бути процесом безперервного цілеспрямованого керівництва сімейним вихованням і взаємовідносинами батьків і дітей. У процесі повсякденного життя школа має вчити

батьків практично втілювати принципи виховання. Утверджуючи у свідомості й поведінці дітей норми та правила моралі, педагоги та батьки повинні надавати вчинкам, діям вихованців певного змісту, домагатися дійовості виховного процесу як фактора формування особистості [2].

Організуючи роботу з виховання патріотичних почуттів у молодших школярів, ми спирались на педагогічний досвід В. Сухомлинського та проводили її у двох напрямках: з одного боку – це робота вчителів, а з іншого – виховання у родині.

Дослідна робота засвідчила, що в процесі вирішення завдань патріотичного виховання молодших школярів підвищується значення спільної діяльності педагогічного колективу школи, сім'ї, громадськості. Ці зв'язки необхідно зміцнювати. Дослідження доводить, що а ні школа, а ні сім'я окремо не зможуть забезпечити цілісність патріотичного виховання школярів.

Для поліпшення виховної роботи ми ставили завдання об'єднати батьків і вчителів загальною метою, активізувати їхню рефлексивну активність, сприяти перетворенню сім'ї із стихійного в керований фактор впливу на формування патріотичних почуттів молодших школярів, зацікавити вчителів виховною роботою, пробудити їхні патріотичні почуття.

Ця робота здійснювалася за такими напрямами: підвищення рівня педагогічної культури вчителів і батьків з питань патріотичного виховання; зміст та організація відповідної виховної роботи; організація спільної діяльності вчителів, батьків і дітей в умовах школи.

1. Підвищення рівня педагогічної культури вчителів і батьків включало проведення батьківських зборів, дискусій, тренінгів, обмін досвідом виховання, спільний перегляд та обговорення фільмів, телепередач, консультації тощо (орієнтовні теми: „Традиції, обряди, звичаї – що це?“, „Роль сім'ї в патріотичному вихованні дітей“, „Я та історія моєї родини“).

2. Зміст та організація виховної роботи з патріотичного виховання: надання консультацій, рекомендація педагогічної літератури, бесіди, розповіді, складання плану виховної роботи, розробка сценарію сімейного свята тощо.

3. Організація спільної діяльності: проведення свят, вечорів, ярмарків; прикрашення залу, класу до свята; спільна краєзнавча робота, виготовлення „Родовідного дерева“, „Родинного альбому“; конкурси, змагання, ігри; екскурсії на робочі місця батьків; добротворча діяльність тощо [3, с. 138-140].

Аналізуючи педагогічну спадщину, досвід роботи видатного педагога В. Сухомлинського, можна стверджувати, що його погляди, ідеї значною мірою актуальні для сучасної української школи.

Розробляючи ідеї шкільно-сімейного виховання, впроваджуючи їх у практику, педагог прагнув виховати мислячу, працювиту, чесну, активну особистість, для якої щастя Батьківщини – сенс усього життя.

Родинне виховання – перша природна і постійно діюча ланка виховання. Без докорінного поліпшення родинного виховання школа не зможе домогтися значних змін у подальшому розвитку підрастаючих поколінь. Саме у сім'ї закладається духовна основа особистості, її мораль, самобутність, глибокі людські почуття, любов до матері та батька, бабусі та дідуся, роду і народу, пошани до рідної мови, історії, культури тощо. Школа має все це зберегти і стати спільником сім'ї у розв'язанні важливих завдань виховання особистості.

Перспективи подальшого розвідку даного напрямку роботи висвітлені в основних завданнях родинно-сімейного виховання, які можна з впевненістю віднести до завдань шкільно-сімейного виховання [5, с. 217-218] :

- виховання фізично і морально здорової дитини, забезпечення необхідних екосоціальних умов для повної реалізації можливостей розвитку дитини (генотипу);
- створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов для розвитку почуттів і сприймання дитини, її самореалізації;
- засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, етнічних норм взаємин між близькими людьми та в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, честі, людяності, здатності виявляти турботу про молодших, милосердя до слабих і людей похилого віку;
- залучення дітей до чарівного світу знань, вивчення народних казок, пісень, прислів'їв, приказок, дум, лічилок тощо; виховання поваги до школи та вчителя, прагнення до освіти й творчого самовдосконалення;
- включення дитини до спільної з дорослими діяльності, розвиток творчої працьовитості особистості, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище; виховання дітей цивілізованими господарями та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин;
- формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти красиве і потворне в мистецтві та житті, поважати прекрасне у вчинках людей; забезпечення умов для творчої практичної діяльності;
- забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоводу; прилучення дітей до народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості й самосвідомості.

Список використаної літератури

1. Коркішко О.Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі: Дис. канд. пед. наук: 13.00.07. – Луганськ, 2004 – 244 с.
 2. Люблинская А.А. Детская психология. Учебное пособие для студентов педагогических ин-тов. – М.: Просвещение, 1971. – 415 с.
 3. Родинна педагогіка: Навчально-метод. посібник /А.А. Марушкевич, В.Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – 216 с.
 4. Сухомлинский В. Павлышская средняя школа // Избранные произведения в пяти томах. – К.: Рад. шк., 1979. – Т. 4. – С. 7-410.
 5. Сухомлинский В. Этюды о коммунистическом воспитании // Народное образование. – 1967. – № 2-6. – С. 41.
- Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї. – К.: Культурол. ПП «Боривітер», 2000. – 260 с.

Аліна Сингаївська,
студентка 13 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

СПІВПРАЦЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ – ЗАПОРУКА УСПІХУ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Питання морального розвитку, виховання, вдосконалення школяра хвилювали суспільство в усі часи. Особливо нині, коли все частіше можна зустріти жорстокість

та насильство, агресивність, проблема морального виховання стає дедалі актуальною. Недоліки морального виховання обумовлені актуальними життєвими протиріччями. Частина школярів вражена скептицизмом, небажанням активної участі у суспільних справах, відвертими утриманськими настроями.

В реальному житті нашого суспільства наставив той період, коли необхідно усвідомити, якщо не буде вирішена проблема розвитку і становлення моральної особистості молодших школярів, то ні про які перетворення в нашому реальному житті не може бути й мови. При цьому доцільно уникати однобічного підходу до визначення цілей і змісту виховання [1, с. 29]. Саме тому варто розпочати роботи з питань морального розвитку з початкової школи і до цього залучати батьків.

Два інститути грають першочергову роль в процесі морального виховання.

Перший – це сім'я, де дитина закладає основи характеру своєї особистості.

Моральні стосунки в сім'ї накладають відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними переживаннями, по-друге, вони постійніші, по-третє, в них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей [5, с.45].

Другий - це школа та позашкільні навчально-виховні заклади.

Основною метою морального виховання, як сімейного виховання, так і викладання у школі, є прагнення передати знання та культурні традиції, навчити молодших школярів розвиватися як особистість та збільшувати культурну спадщину. Нажаль, у цілому процес виховання більш спрямований на те, щоб розвивати інтелектуальні здібності, аніж культуру та духовність.

Вчені XIX – XX століть ставили під сумнів значення сім'ї, її підвалин, морального мікроклімату, вважаючи, що для того, щоб стати добропорядною людиною, зовсім не потрібно зростати в сім'ї, можна стати таким під впливом людей, які для тебе авторитетні [2, с. 13]. У нашій країні багато вчених, навпаки, вважали і вважають, що тільки сім'я закладає основи моральності, завданням же школи є лише навчання дітей. К. Д. Ушинський був глибоко переконаний у тому, що істинно вихована людина може бути в тому середовищі, де шанують традиції і звичаї поколінь, де є спадкоємність між минулим, сьогоденням і майбутнім. Таку можливість людині може дати тільки його сім'я.

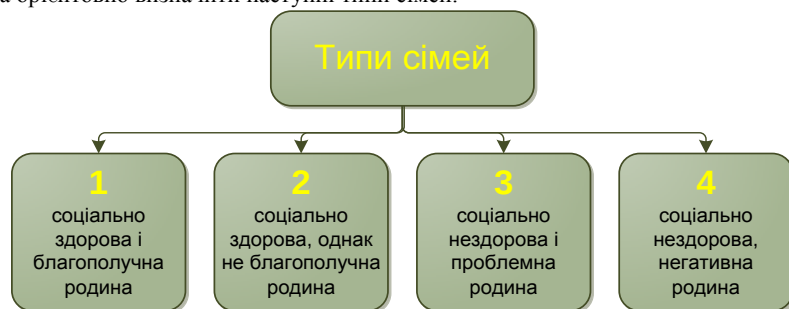
В своїх працях В.О. Сухомлинський писав, що тільки батько і мати можуть бути для дитини найбільшими авторитетами. Його позиція була підтримана і підхоплена багатьма педагогами-ентузіастами, які довели, що діти, відірвані від родини в ранні роки, практично завжди розвивалися односторонньо, що нерідко призводило до ушкодження особистості.

В.О.Сухомлинський першим у радянській педагогіці звернувся до духовного життя дитини, необхідності та цінності співпереживання, співчуття, створення необхідних умов для виховної діяльності батьків і вчителів. Саме йому належить заслуга визначення пріоритетів морального виховання дитини в сім'ї.

За визначенням В.О. Сухомлинського, суть процесу морального виховання полягає в тому, що моральні ідеї стають надбанням кожного вихованця і перетворюються в норми і правила поведінки. Головним же чином, дитина отримує правила культурної поведінки з середовища, в якій виховується, бере приклад з батьків.

Сім'я може бути як повною, так і неповною. Повною вважається сім'я, в якій є чоловік, дружина і діти. Неповна - сім'я без одного з подружжя: зазвичай мати з

дитиною, рідше батько з дитиною. Для організації педагогічної просвіти батьків можна орієнтовно визначити наступні типи сімей:

1 тип – соціально здорова і благополучна у виховному сенсі родина.

Проте це не означає, що вона не потребує педагогічних рекомендацій. Педагогу слід звернути увагу на перспективи виховної діяльності родини даного типу:

- створення умов для всебічного розвитку дитини і формування її творчої індивідуальності;
- зміни в характері сімейного виховання у зв'язку із віковими особливостями особистісного розвитку дитини.

Педагогічні рекомендації стосовно даного типу сім'ї повинні мати випереджувальний характер, попереджати батьків щодо можливих помилок і похибок у виховному процесі, допомагати їм у виправленні окремих особистісних недоліків і хиб у поведінці дитини.

2 тип – соціально здорова, однак не благополучна у виховному сенсі родина. Вона потребує психолого-педагогічних рекомендацій, які допоможуть їй змінити несприятливу виховну ситуацію, зумовлену протиріччям у внутрішньо сімейних взаєминах. Педагог може допомогти кожному з батьків усвідомити свою роль і відповідальність у зміцненні внутрішньо сімейних взаємин, накреслити разом з подружжям шляхи згуртування сім'ї як колективу, здатного створити необхідні умови для розвитку дитини, основні напрямки підвищення педагогічної культури членів родини [6, с. 71].

3 тип – соціально нездорова і проблемна у виховному сенсі родина. Працюючи з батьками із родини 3-го типу, педагог не повинен обмежуватися лише педагогічними рекомендаціями. Великого значення набуває вплив на мікроклімат у сім'ї, підвищення відповідальності за виховання дітей. Тільки на тлі всебічних впливів на сім'ю можна вести мову про підвищення педагогічної культури батьків і сподіватися на успіх просвітницької роботи з ними.

4 тип – соціально нездорова у виховному сенсі родина. Така родина, навіть, за умов зовнішнього благополуччя, є найбільш складним об'єктом для педагогічного впливу. В ній перевалюють викривлені уявлення про родинні виховні функції: батьки свідомо виховують індивідуальні риси особистості дитини, прищеплюють їй викривлені уявлення щодо життєвих цінностей, надаючи першорядне значення матеріальним набуткам. До будь-яких педагогічних рекомендацій батьки з сімей цього типу ставляться негативно.

Взаємодія вчителя з батьками молодшого шкільного віку буде тим ефективнішою, чим більше різноманітних чинників буде залучено. Форми взаємодії педагогів і батьків – це різноманітність їх спільної діяльності та спілкування.

Батьківські збори – одна з основних форм роботи з батьками. На них обговорюються актуальні проблеми життя колективу. Збори не повинні зводитися до монологу вчителя. Це – взаємообмін думками, ідеями, знаннями, спільний пошук оптимальних рішень [3, с. 58].

Особливу турботу у педагогів викликає залучення до співпраці батьків – чоловіків для підвищення їхньої ролі у вихованні дітей. З цією метою класовод організовує спеціальні зустрічі з батьками учнів, конференції, роздуми, тематичні збори. З урахуванням сучасних вимог до урізноманітнення форм проведення батьківських зборів організовуються «круглі столи», практикуми, семінари, тематичні дискусії самих батьків із запрошенням різнопрофільних фахівців, у чиїх знаннях зацікавлені родини учнів, консультації спеціалістів.

Вечори запитань і відповідей організовуються із залученням науковців-педагогів, психологів, юристів, лікарів та інших спеціалістів.

Диспути, дискусії – обмін думками з наболілих питань виховання дітей молодшого шкільного віку в сім'ї – одна з найцікавіших форм взаємодії педагога з батьками. Вона дає змогу залучити батьків до обговорення найгостріших проблем, сприяє формуванню у них умінь всебічно аналізувати факти і явища, спираючись на накопичений досвід, стимулює активне педагогічне мислення.

Батьківський клуб за інтересами – дуже цікава форма взаємодії батьків і педагогів – організовується власне батьками, проводиться у формі постійних зустрічей, вимагає від організаторів спеціальної підготовки. Головна перевага такої форми взаємодії – добровільність і взаємна зацікавленість

Отже, ефективність всієї виховної системи характеризується і забезпечується насамперед взаємодією педагогів з батьками учнів, утвердженням батьків, усіх дорослих членів родини в якості суб'єктів цілісного виховного процесу, формуванням у них установки на самостійну творчу діяльність шляхом впровадження активних форм, передових технологій і методик.

Проблема цілеспрямованого, логічно вибудованого виховання учнів стоїть перед школою також гостро, як і перед батьками. Однак шляхи вирішення цієї проблеми в школі істотно відрізняються від вирішення даної проблеми в сім'ї. Виховання дітей у школі не повинно підміняти батьківське виховання, воно має продовжувати його, а це можливо лише в тому випадку, якщо сім'я довіряє школі, а школа виправдовує довіру сім'ї і допомагає їй.

Список використаної літератури

1. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа // Вибрані твори у 5-ти томах. –К.: Вища школа, 1977. – Т. 4. – 257 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: посіб. для студ. вищих навч. закл. / Н.П. Волкова — К.: Вид. центр «Академія», 2001. – 37 с.
3. Макаренко А.С. Книга для батьків. - К.: Рад. школа, 1980. – 235 с.
4. Савченко О.Я. Сімейне виховання : Молодші школярі. — К.: Рад. школа, 1979. -53 с.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. — К.: Рад. школа, 1978. – 112 с.

Таміла Штиль,
студентка ІІ групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СІМ'І

У зв'язку із змінами, що відбуваються в політичній, соціальній та економічній сферах, виникло ряд проблемних ситуацій в суспільстві, серед яких особливого значення має проблема підростаючого покоління. Батьки сьогодні зайняті в основному добуванням засобів для існування, що часто призводить до обмеженості спілкування батьків з дітьми. Крім того, зростання психологічної напруженості в суспільстві позначається на психологічному кліматі у сім'ї. Усе це призводить до прагматизму, внаслідок чого створюється своєрідний тип мислення, що позначається на формуванні ціннісних орієнтацій у дітей. Тобто батьки не мають змоги розвивати їхні здібності та задовольняти інтереси. Різні аспекти виховання в сім'ї досліджували: П. Артуров, Н. Болдарева, Н. Гончаров, А. Іванович, І. Мар 'єнко, В. Сухомлинським, А. Шибанова, М. Піскунов та ін.

Родина відіграє у вихованні дітей дуже важливу роль. У сім'ї відбувається формування характеру кожної людини, її особистісних рис і національної свідомості. Саме тут з молоком матері закладаються основи становлення особистості. Оптимальне досягнення реалізації навчальних і освітніх завдань початкової школи прийде через забезпечення гармонії родинно-шкільного виховання молодших школярів.

Сучасні сім'ї різноманітні, і від того, в якій саме живе дитина, залежить, яким змістом наповнюється процес формування її особистості. Умовно сім'ї поділяють на благополучні та неблагополучні.

Благополучна сім'я - сім'я з високим рівнем сімейної моральності, духовності, координації та кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами вирішення сімейних проблем.

Неблагополучна сім'я - сім'я, яка через об'єктивні або суб'єктивні причини втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній виникають несприятливі умови для виховання дитини.

До неблагополучних належать:

- сім'ї, де батьки - алкоголіки, наркомани - ведуть аморальний спосіб життя;
- сім'ї асоціальні. Члени конфліктують з морально-правовими нормами суспільства, схильні до правопорушень;
- сім'ї конфліктні. У них відбуваються постійні конфлікти між батьками, що проявляються у сварках, суперечках, взаємних образах, грубоощах;
- сім'ї неповні. У такій сім'ї дитину виховує один з батьків, переважно матір. Тому спілкування з дітьми збіднене, часто діти відчувають труднощі побутового характеру, психологічний дискомфорт, нерідко їм не вистачає врівноваженості, доброзичливості, натомість виявляють надмірну роздратованість, байдужість;
- сім'ї, зовні благополучні. Систематично припускаються серйозних прорахунків у сімейному вихованні через низьку педагогічну культуру та неосвіченість (сім'ї, де взаємостосунки з дітьми є формальними; відсутня єдність у вимогах до дитини, наявні бездоглядність, надмірна батьківська любов або суворість у вихованні, застосовуються фізичні покарання тощо);

- сім'ї соціального ризику. Це - соціально незахищені сім'ї, які потребують соціальної допомоги та підтримки (малозабезпечені, багатодітні, з дітьми-інвалідами, батьками-інвалідами, неповні).

Крім того, ми можемо виділити і сім'ї з групи соціального ризику, які не можуть повноцінно виконувати свої функції внаслідок складних соціальних умов, у яких перебуває сім'я. Це багатодітні сім'ї, малозабезпечені, сім'ї з дітьми-інвалідами, неповнолітніми матерями.

М.Стельмахович визначав: "Хибною є думка, ніби виявлення любові та ніжності псує дітей, що головний засіб виховання - суворість, окрик, покарання. Така установка батька чи матері відчужує дітей, робить їх відлюдкуватими, черствими і навіть жорстокими. Розумна любов до дітей проявляється в ніжності без заласкування, у піклуванні без потурань, у батьківській і материнській вимогливості, що завжди органічно зливається з повагою до особистості дитини". [1, с.48-50]

«Виховання дітей — найважливіша галузь нашого життя. Наші діти — це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти — це майбутні батьки і матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти повинні вирости прекрасними громадянами, хорошими батьками і матерями. Але й це не все: наші діти — це наша старість. Правильне виховання — це наша щаслива старість, погане виховання — це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми, перед усією країною», — писав А.С.Макаренко в «Книзі для батьків»[2, 327 с.]. Причиною неправильного сімейного виховання є помилки, яких припускаються батьки.

Типові помилки сімейного виховання:

1. Низька згуртованість і значна розбіжність членів сім'ї у питаннях виховання.
2. Незнання батьками психологічних особливостей своєї дитини.
3. Гіпопротекція (гіпоопіка) — дорослі члени сім'ї недостатньою мірою опікуються дитиною та контролюють її.
4. Емоційне відчуження — психологічна депривація дитини.
5. Виховання в культі хвороби — це ситуація, за якої навіть незначна хвороба дитини дає їй особливі права, ставить її в центр уваги сім'ї.
6. Виховний контроль через викликання почуття провини.
7. Авторитет батьків, побудований на хибному підґрунті. А.С.Макаренко виділяв кілька видів хибного авторитету: авторитет придушення, віддалі, чванства, педантизму, любові, доброти, підкупу, резонерства.

Головне завдання школи, вчителів - компенсувати недоліки сімейного виховання, духовно-культурного розвитку дитини, враховуючи її індивідуально-психологічні особливості, залучати її до позашкільної гурткової діяльності тощо. Певна робота повинна проводитися і з батьками. Проведені дослідження, шкільна практика, свідчать, що таких батьків слід активно залучати до організації та проведення екскурсій, походів, участі у різних шкільних святах, спортивних змаганнях. Наприклад, батьки залучаються разом із дітьми до активної участі у туристичній роботі. Спочатку вони можуть насторожено сприймати залучення до такої діяльності, але поступово зацікавлюються і стають активними її організаторами. А це допомагає педагогам у невимушеній обстановці спілкуватися з батьками, зрозуміти педагогічні вимоги школи, вчителів.

Великого значення в роботі педагога набуває надання допомоги у встановленні контактів батьків з класними керівниками, яким слід усвідомити, що не можна класні збори перетворювати на рознос батьків, які не справляються з вихованням. Адже

наболілі питання таким чином не розв'язуються, зате вдома результати розмов з учителем виливаються у конфлікти з дітьми. Батьківські збори повинні бути тематичними, допомагати з'ясувати різні питання сімейного виховання, проте форми занять із батьками слід урізноманітнювати. Це можуть бути вечори запитань і відповідей, рольові ігри, робота із педагогічними ситуаціями. Крім масових та індивідуально-групових форм роботи з неблагополучними сім'ями, педагог працює з кожною сім'єю окремо.

Цінність думок і порад з питань сімейного виховання видатного педагога не втрачають своєї актуальності до сих пір, зокрема такі міркування Антона Семеновича: «Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [3, 255].

Отже, обов'язок батьків бути завжди і в усьому високоморальним прикладом думок, звичок, поведінки, дій для своїх дітей. Батькам варто пам'ятати, що той світ у якому росте й розвивається їх дитина з раннього дитинства, впливає на все її подальше життя.

Список використаної літератури:

1. Стельмахович М.Г. Запобігання хибам у родинному вихованні // Все для вчителя.- 1998.- №8, - С.48 – 50.
2. Макаренко, А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко.—К.: Рад. школа, 1980. — 327 с.
3. Макаренко, А. С. Книга для батьків / К.: Рад. школа, 1980. — 255с.

РОЗДІЛ 4. МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Лілія Акуліна, магістрант
Житомирського інституту медсестринства
Наук. керівник: В.Й. Шатило,
доктор медичних наук,
Заслужений лікар України

ПІДХОДИ ДО РЕОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРИЙМАЛЬНОГО ВІДДІЛЕННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

7 липня 2011 року Верховна Рада України ухвалила два закони, які дали старт медичній реформі в Україні. Депутати проголосували за прийняття законопроекту №8602 «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» та №8603 «Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві» [3].

Так, законом України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» встановлюється, що мережа державних і комунальних закладів охорони здоров'я формується з урахуванням потреб населення у медичному обслуговуванні, необхідності забезпечення належної його якості, своєчасності, доступності, ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Практична реалізація пілотних проектів починається із структурної реорганізації первинної та екстреної медичної допомоги. [1, 3, 5].

Суть реформи охорони здоров'я можна сформулювати як значні цілеспрямовані зусилля з покращення системи охорони здоров'я.

Мета реформування — поліпшення стану здоров'я населення (зниження захворюваності, смертності, збільшення тривалості життя й активного довголіття), а також оптимізація витрат на медичну допомогу; покращення якості медичної допомоги.

Щорічно за невідкладною медичною допомогою звертається кожний третій житель країни. Саме в приймальне відділення потрапляють люди, які потребують медичної допомоги, і від того, як приймуть їх, відгукнуться на їх проблеми, допоможуть перемогти страх і невпевненість, від доброзичливості, чуйності, уваги персоналу залежить довіра людини до даного медичного закладу, віра в зцілення, надія на краще. Приймальне відділення являється тією структурою, з якої починається госпіталізація хворих, це особливий підрозділ медичної установи, по ньому роблять висновки про організацію, рівень і культуру діяльності стаціонару. Від оперативності і злагодженості колективу відділення залежить не лише нормальне функціонування цілої лікарні, а в першу чергу, здоров'я та життя хворого.

Метою даної роботи є обґрунтування доцільності зміни, розширення функцій приймального відділення, зміни функції персоналу, вимог до професійної компетентності співробітників приймального відділення, уніфікації медичної документації.

Приймальне відділення працює згідно «Положення про приймальне відділення», яке затверджене головним лікарем лікарні. В своїй роботі приймальне відділення керується наказами та інструкціями, затвердженими МОЗ України, УОЗ

облдержадміністрації. Штати приймального відділення та нормативи їх навантаження сформовані згідно наказу МОЗ України від 23.02.2000 року №33 "Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я" [2, 4].

Сучасне приймальне відділення має таку структуру:

Відділення повинно мати три окремі входи:

- а) вхід для приймання хворих, доставлених санітарним транспортом швидкої медичної допомоги або гелікоптером;
- б) вхід для пацієнтів, які звертаються самостійно або госпіталізуються у плановому порядку;
- в) вхід для хворих з інфекційними захворюваннями та контамінованих осіб (до ізольованого боксованого приміщення, яке облаштовується у разі відсутності у лікарні інфекційного відділення).

Відповідно до завдань та потужності лікарні приймальне відділення складається з таких медичних приміщень:

- а) приміщення для очікування пацієнтів та їх супроводжуючих;
- б) приміщення для реєстрації та диспетчерська;
- в) приміщення сортування хворих;
- г) приміщення для проведення інтенсивної терапії, куди входять:
 - реанімаційна палата;
 - спеціалізоване приміщення для надання допомоги при поєднаних ушкодженнях для проведення операційних втручань, маніпуляцій та обстежень за життєвими показаннями;
 - лікарсько - медсестринський пост на межі між приміщенням для з можливістю постійного візуального спостереження за зонами проведення інтенсивної терапії та іншими приміщеннями.

Відділення повинно мати централізоване забезпечення киснем, бути обладнане генератором автономного електроживлення, компресорною. Поряд із загальними приміщеннями відділення повинен бути обладнаний майданчик для приземлення санітарної авіації [2].

Основними завданнями приймального відділення є:

- кваліфікований та своєчасний прийом хворих, які поступають на лікування, та обгрунтоване вирішення їх госпіталізації;
- формування потоків пацієнтів і методичне сортування;
- обстеження, уточнення діагнозу і надання хворим необхідної медичної допомоги, в тому числі і термінової;
- планова госпіталізація пацієнтів в спеціалізовані відділення;
- попередження внутрішньолікарняних інфекцій;
- інформування хворих про правила внутрішнього розпорядку лікарні та ознайомлення з правами та обов'язками пацієнтів;
- оформлення і ведення облікової медичної документації;
- проведення санітарно - гігієнічних заходів пацієнтам, що надходять у відділення стаціонару;
- збір інформації про рух пацієнтів у відділеннях стаціонару (вступ, проведення, виписки);
- взаємодія із службою екстреної допомоги, іншими лікувально-профілактичними установами міста та області;

- надання довідкової інформації родичам хворих;
- інформування органів внутрішніх справ про поступлення хворих з травмами кримінального характеру, неопізнаних хворих, що перебувають у важкому стані;
- інформування управління надзвичайних ситуацій в області про поступлення хворих з зони катастроф.
- інформування СЕС у випадку звернення хворих з підозрою на інфекційні захворювання.

Функції відділення: приймально-сортувальна; диференційно-діагностична; надання невідкладної допомоги; організаційно-методична, консультативна.

Відділення працює в цілодобовому режимі по наданню екстреної допомоги і обслуговує потоки пацієнтів по направленню ЦПМСД, поліклініки, діагностичних центрів, осіб, що звертаються самостійно. Для цього в лікарні є структурні підрозділи, що забезпечують усі етапи лікувально-діагностичного процесу невідкладних станів. Невідкладну медичну допомогу надає медична бригада у складі лікаря приймального відділення (терапевта), чергових лікарів відповідних відділень стаціонару лікарні (хірург, гінеколог, травматолог, невропатолог, анестезіологи), середнього та молодшого медичного персоналу відповідно до наказу ГУОЗ та МЗ від 24.12.2003 року № 564.

Передбачається такий порядок надходження пацієнтів до структур медичної допомоги:

—до лікарень інтенсивного лікування — доставка санітарним транспортом або самозвернення пацієнтів;

—до стаціонарів та поліклінічних відділень лікарень планового лікування хронічних хворих — за скеруванням лікаря первинної ланки;

—до лікарень відновного лікування — за скеруванням лікаря первинної ланки, лікарів лікарень інтенсивного лікування, лікарів - спеціалістів поліклінічних відділень лікарень планового лікування хронічних хворих, лікарів закладів третинного рівня за погодженням із лікарями первинної ланки;

—до лікарень медико-соціальної допомоги та хоспісів — за скеруванням лікаря первинної ланки. [1, 5, 6].

Якість надання медичної допомоги в Україні регламентується Наказом МОЗ України від 24.02.2010 р. № 163 «Про управління якістю медичної допомоги». За визначенням ВООЗ, «якісне медичне обслуговування — це обслуговування, при якому ресурси організуються таким чином, щоб з максимальною ефективністю і безпечністю задовольняти медико-санітарні потреби тих, хто найбільш за все потребує допомоги, проводити профілактику і лікування без непотрібних витрат і відповідно до вимог найвищого рівня».

На сьогоднішній день обов'язками медичної сестри приймального відділення є:

1. Прийом і реєстрацію прибулих пацієнтів.
2. Огляд і первинне обстеження пацієнта, попередня діагностика.
4. Санітарно-гігієнічна обробка пацієнтів, та обробка при педикульозі .
5. Обробка предметів медичного призначення дезінфікуючими засобами.
6. Кваліфікована медична допомога, при невідкладних станах - долікарська медична допомога.
7. Виконання призначень лікаря .
8. Організація первинного забору аналізів крові і сечі, забезпечення доставки біологічного матеріалу в лабораторію.
9. Ведення затвердженої медичної обліково-звітної документації.

10. Транспортування пацієнтів у лікувальні відділення стаціонару.

Для оцінки високопрофесійної сестринської допомоги важливо, щоб медична сестра була здатна логічно обґрунтувати свої дії. В теперішній час служба медсестринської допомоги потребує повної стандартизації й упорядкування своїх дій для надання якісних та ефективних медичних послуг та підвищення значимості своєї професії в суспільстві. Медична сестра повинна чітко уявляти обсяг, терміни опіки над пацієнтом, техніку виконання тої чи іншої маніпуляції, розподіл обов'язків між персоналом, - тобто стандарт своєї діяльності.

Реформа системи охорони здоров'я, яка відбувається сьогодні в Україні, розвиток наукових та професійних зв'язків з іншими державами потребують удосконалення існуючої системи сестринської освіти з метою підготовки спеціалістів, що відповідали б сучасним світовим стандартам, що дасть можливість розширення функцій медичної сестри приймального відділення.

Приймальні відділення лікарень вимагають особливої підготовки медичного персоналу і суттєвого удосконалення організації роботи при наданні медичної допомоги. Контингент пацієнтів, які госпіталізуються, має широкий спектр патології різного профілю, що вимагає більш широких знань медичного персоналу, особливостей догляду та медичної допомоги.

Медсестра нової формації має забезпечити: висококваліфікований догляд на сучасному рівні, повинна володіти методами реанімаційних заходів, навичками лабораторних та інструментальних досліджень, вміти приймати професійні рішення, проводити освітню медико-санітарну роботу, організовувати якісний сестринський процес, постійно підвищувати свій професійний рівень, мати інформованість відносно сучасних фармацевтичних препаратів, володіти методами управління і менеджменту

Суттєвим є завдання до удосконалення структури приймальних відділень лікарні у відповідності до завдань реформи і необхідності повноцінної взаємодії з службою екстреної медичної допомоги.

Перспективою подальшого дослідження в цьому напрямку є розробка нових підходів до надання медсестринської допомоги та контролю її якості в приймальному відділенні лікарні.

Список використаної літератури

1. Лехан В.М., Крячкова Л.В., Волчек В.В. Проблеми та перспективи перебудови стаціонарної медичної допомоги вторинного рівня //Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. — 2008. — № 2.
2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України N 370 від 01.06.2009.
3. Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні. Спільний звіт / Під заг. ред. В.М. Лехан, В.М. Рудого. — К.: Видавництво Раєвського, 2005.
4. Подоляка В.Л. Наукове обґрунтування моделі оптимізації стаціонарної допомоги у великому промисловому місті: Автореферат дисертації д-ра мед. наук. — К., 2008.
5. Публікація МОЗ України «Реформа медобслуговування - питання та відповіді».
6. Руководство по разработке стратегий обеспечения качества и безопасности с позиций систем здравоохранения/ Европейское региональное бюро Всемирной организации здравоохранения. – 2008.

**КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР**

Постановка проблеми. Відповідно до теоретичних засад формування комунікативної компетентності медичних сестер особливого значення набуває з'ясування змісту понятійного апарату процесу формування комунікативної компетентності медичних сестер.

Метою дослідження є визначення змісту і особливостей базових понять, а саме : «комунікація», «компетентність», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність медичних сестер».

«Комунікація» - це (від лат. *communicatio* - єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. *communico* – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. *communis* - спільний)-це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами.

Для здійснення процесу комунікації необхідні, принаймні, 4 умови:

- наявність щонайменше двох осіб: відправника – особи, яка генерує інформацію, що призначена для передачі; та одержувача – особи, для якої призначена інформація, що передається.
- наявність повідомлення, тобто закодованої за допомогою будь-яких символів інформації, призначеної для передачі;
- наявність каналу комунікації, тобто засобу, за допомогою якого передається інформація;
- наявність зворотного зв'язку, тобто процесу передачі повідомлення у зворотному напрямку: від одержувача до відправника. Таке повідомлення містить інформацію про ступінь сприйняття й зрозумілості отриманого повідомлення [9, с. 191].

Комунікація за своєю моделлю є двостороннім потоком інформації. У цій моделі оцінюють якості передачі інформації, її повноту, зміст, форму, що дає змогу не лише оперативно і правильно сформулювати уявлення про відповідну проблему (інформацію), але й обрати партнерів, розробити стратегію і тактику, визначити адекватні методи і засоби реалізації конкретних цілей. Важливим щодо ефективності комунікації є зрозумілість, доступність інформації [8, с. 78].

Отже комунікація несе основне навантаження в ефективному досягненні поставлених цілей, є невід'ємною складовою продуктивного міжособистісного спілкування. Допомагає уточнити свої уявлення про іншу людину, її здібності, якості, впливати на думку інших, отримувати необхідну інформацію з метою досягнення мети.

Поняття «компетентність» у перекладі з латини означає *competentia* – узгодженість, відповідність, а *com-peto* – відповідати, або оволодіння знаннями, що дозволяють міркувати над чимось коло повноважень, наданих законом, уставом чи іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання та досвід у тій чи іншій галузі.

Дахін А. визначає компетентність як «інтегративний» показник якостей особистості, де важливим компонентом є не сума отриманих знань та вмінь, а вміння спеціаліста мобілізувати у конкретній ситуації отримані знання та досвід [6, с. 36]. Гузик Н. відносить *компетентність* до моральних якостей. Саме в концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність [5, с. 148].

У свою чергу Дахін А. розрізняє поняття «компетенція» і «компетентність» за рівнем об'єктивності, що дає можливість визначати співвідношення ідеального і реального в сутності досліджуваних дефініцій та більш чітко окреслити їх сутність. *Компетенцію* дослідник тлумачить як ідеальну об'єктивну модель особистості, як суб'єкт навчально-виховного процесу, а *компетентність*, на його думку, демонструє реальний рівень досягнень та постійно змінюється з розвитком особистості [6, с. 36].

Згідно з запропонованими підходами до тлумачення понять, що аналізуються, *компетентність* є семантично первинною категорією у відношенні до *компетенції* і являє собою засвоєному в особистісному досвіді систему знань людини, в той час як компетенція в цілому позначає сферу додаткових знань, умінь і навичок людини. Поняття компетентності органічно зв'язано з терміном «компетенція». По суті, компетентність – це сукупність компетенцій, її ядро, серцевина.

Таким чином, на основі наведених вище визначень характеристик ми розуміємо *компетентність*, як володіння певними знаннями, навичками та життєвим досвідом, умінням мобілізувати у конкретній ситуації отримані знання та досвід, що дозволяє медичним сестрам вільно орієнтуватися в інформаційному просторі.

Наступне поняття, що становить основу нашого дослідження є «*комунікативна компетентність*» (від лат. *communis* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний) означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів і т. ін. [2, с. 56].

«Комунікативна компетентність» є однією з важливих наукових категорій, вивчення якої почалося в 60-70-хх рр. ХХ сторіччя. На сьогодні існує значна кількість досліджень, присвячених цій проблемі. Разом з Тим учені постійно вказують на виняткову важливість і точність визначення цього терміна, «тому що представники різних галузей знань описують це поняття з позиції власних інтересів і підкреслюють у ньому те, що є найсуттєвішим для цієї науки» [3, с. 19].

Емельянов Ю. розуміє під комунікативною компетентністю рівень сформованості міжособистісного досвіду, тобто навченості взаємодії з оточуючими, який необхідний індивіду, щоб в рамках своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати в даному суспільстві [7, с. 106].

Отже під «*комунікативною компетентністю*» ми розуміємо здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню.

Надалі розглянемо суть поняття «комунікативна компетентність медичних сестер». Високі вимоги до комунікативної компетентності медичних сестер обумовлені особливим характером їх діяльності в сфері спілкування «людина-людина».

Комунікативна компетентність медичної сестри вимагає високого рівня професійної підготовки, загальної культури, а також врахування соціально-психологічних аспектів її особистісного потенціалу, що допомагають взаємодіяти із хворими, на психіку яких впливає те або інше захворювання [1, С. 39].

На думку Грандо А. комунікативна компетентність медичного працівника включає вміння «читати» і розшифровувати людську поведінку, а саме: помічати найменші зміни в поведінці хворого за рухом очей, міміки, експресії; аналізувати зовнішню поведінку людини; змінювати власну систему спілкування у зв'язку зі змінами у виразній поведінці хворого. Усе це є особливо важливим у професійній діяльності медичної сестри й цьому слід навчати студентів за допомогою системи вправ, спрямованих на оволодіння складними комунікативними вміннями, що входять до складу комунікативної компетентності [4, с. 117].

Ми дотримуємось думки, що «комунікативна компетентність медичних сестер» - професійно значуща якість. Професія медичної сестри передбачає в тій чи іншій мірі виражене інтенсивне і тривале спілкування: з хворими, їх родичами, колегами. Від умінь спілкуватися, встановлювати і розвивати взаємини з людьми багато в чому залежить професійна успішність медичної сестри. Добрий контакт з хворим допомагає точніше зібрати анамнез, отримати більш повне і глибоке уявлення про хворого. Вміння спілкуватися забезпечує взаєморозуміння, довіру у відносинах, ефективність у вирішенні поставлених завдань.

Висновок. Здійснений аналіз та систематизація базових понять дослідження свідчить про різноманітність підходів до розуміння цих понять і доводить складність їх утворення, вирізняє спільне і відмінне у взаємозв'язку понять дослідження і дає нам можливість ґрунтовніше дослідити комунікативну компетентність, її сутність, структуру та ознаки.

Список використаної літератури

1. Аверин В.А. Психология в структуре высшего медицинского образования: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук / В.А. Аверин. – СПб., 2007. – С. 39.
2. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М. Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6. – С. 38–45.
3. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д. И. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54–60.
4. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
5. Казарцева О. М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: учеб. пособие / О. М. Казарцева. – 2-е изд., – М.: Флинт, Наука, 1999. – С.487.
6. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Федоренко Ю. П. – Полтава, 2005. – 212 с.
7. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: навч.-метод. посібн. / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 2009. - С.56.
8. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 2. – С. 19.

9. Грандо А.А. Врачебна етика и медицинская деонтология / А.А. Грандо. – К.: Вища школа, 2006. – С. 117.
10. Гузик Н. В. Десять ключевых компетентностей, які обслуговують особистість та її природничий талант: реалізація в умовах шкільного навчання: науково-методичний посібник / Н. В. Гузик. – К., 2006. – С.148.
11. Дахин А.Н. Образовательная компетентность: от существующего знания к возникающей инновационной культуре/ А.Н. Дахин //Школьные технологии.- 2006.- №5.- С.35-44
12. Емельянов Ю. Н. Обучение паритетному діалогу / Ю. Н. Емельянов— Л. : Изд-во ЛГУ, 2010. — С. 106.
13. Зазуліна Л. Формування діалогічної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти: [Мовна підготовка вчителя] / Л. В. Зазуліна // Післядиплом. освіта в Україні. — 2007.— № 2. — С 78-80.
14. Зайцева І.В. Мотивація учіння студентів / Зайцева І.В. – Ірпін, редак.-видав.відділ АДПС України, 2009. – с. 191.

Володимир Буднік,

магістрант Житомирського інституту медсестринства
Наук. керівник: **С.Д. Поплавська**, кандидат педагогічних наук

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ ПО ФОРМУВАННЮ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Проблема збереження та цілеспрямованого формування здоров'я дітей та підлітків у важких умовах сьогодення виключно значима та актуальна. За останні роки в Україні відбулося значне погіршення здоров'я підлітків та молоді [1]. У термінології і практиці ООН та ВООЗ застосовується наступне визначення підліткового віку: підлітки – особи віком 10 - 19 років. Охорона здоров'я України вважає підлітками осіб у віці від 14 до 18 років. У цей період в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого його ще називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, які нерідко пов'язані з докорінним ламанням попередніх позицій, особливостей активності, інтересів і стосунків дитини.

Здоров'я молодого покоління знаходиться в прямій залежності від умов навчання, харчування, рухової активності, правильного чергування навантаження та відпочинку, умов сімейного виховання. Воно також визначається співвідношенням зовнішніх і внутрішніх факторів, з одного боку, і можливостями самого організму протидіяти небажаним впливам, захищатися від них, по можливості підсилюючи вплив позитивних для здоров'я факторів, з другого боку. Ступінь успішності оздоровчої діяльності— усунення шкідливих впливів (коректування навколишнього середовища) та підвищення стійкості до них (тренування, збільшення адаптаційних можливостей організму) — визначає напрям зусиль по збереженню та укріпленню здоров'я [5].

За даними ВООЗ, в Україні палить 34,6 % молоді. Середній вік, на який припадає перша сигарета, становить 17-18 років. Тютюнова поведінка залежить від добробуту, проживання у міських умовах, безробіття. Нещодавні дані [3] свідчать про те, що ризик почати курити серед молоді залежить від віку індивідуума, реклами тютюнових виробів, впливу пасивного куріння та впливу оточення. В свою чергу доведено, що ранній початок вживання тютюну є передвісником появи проблем, пов'язаних з наркотиками та алкоголем. Це підтверджується ще одним дослідженням: імовірність

залучення підлітків до наркотичних речовин при невживанні алкоголю і тютюну майже відсутня.

Сам термін «компетентність» розглядається як сукупність знань, умінь, навиків, способів і засобів досягнення цілей, а також уміння актуалізувати опановані знання та в потрібний момент використати їх у процесі реалізації професійних функцій. Аналіз спеціальної літератури виявив, що суть поняття «здоров'язберігаюча компетентність» досліджена недостатньо, а також немає одностайності в його трактуваннях, що пояснюється поліфункціональним характером даного терміну. Серед складових ключових компетентностей, що мають стосунок до проблеми збереження та зміцнення здоров'я людини, науковці виділяють компетентність здоров'язбереження.

Здоров'язберігаюча компетентність трактується як готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням здоров'я, як свого, так і оточуючих (І.А. Анохіна); проведення профілактичних заходів і застосування здоров'язберігаючих технологій людьми, що знають закономірності процесу здоров'язбереження (Н.В.Тамарська); не тільки медично-валеологічна інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням (Д.Є.Воронін) [2].

Сьогодні вкрай важливим є формування культури здоров'я підлітків. Серед технологій, які входять до класифікації освітніх і мають вирішальний вплив на формування культури старшокласників можна виокремити групу "здоров'язберігаючі технології". Це поняття об'єднує усі напрями діяльності навчально-виховного закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів. Формування культури здоров'я у старшокласників на початковому етапі включає володіння життєвими навичками, низкою соціально-психологічних компетентностей, які допомагають вести здоровий і продуктивний спосіб життя, адекватно сприймати себе і навколишніх, будувати позитивні міжособистісні стосунки, критично і творчо мислити, приймати відповідальні рішення і т.д.

Здоров'язберігаюча компетентність передбачає збереження власного фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я і здоров'я свого оточення. Вона включає:

- життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю (раціональне харчування, рухова активність, санітарно-гігієнічний режим праці та відпочинку);
 - навички, що сприяють соціальному здоров'ю (ефективне спілкування, співчуття, розв'язання конфліктів, поведінка в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільна діяльність та співробітництво);
 - навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю (самоусвідомлення та самооцінка, аналіз проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, самоконтроль, мотивація успіху та тренування волі) [2].
- Основний внесок у відмову від паління вносять медичні працівники первинних структур охорони здоров'я. Установи первинної медико-санітарної допомоги - оптимальне місце для виявлення активних курців, формування мотивації відмови від паління і подання необхідної медичної допомоги. В рекомендаціях ВООЗ підкреслюється: кожний медичний працівник несе відповідальність у боротьбі з епідемією паління; існують методи, що дозволяють медичним працівникам первинних структур охорони здоров'я подавати допомогу пацієнтам; припинення паління - не тільки питання профілактики, його необхідно розглядати як одне із призначень пацієнту при

лікуванні будь-яких захворювань та реабілітації; медичні працівники повинні бути прикладом для пацієнтів у відмові від паління [1].

Мотивуючи всіх курців припинити палити і допомагаючи їм у зусиллях відмовитись від цієї звички, особливу увагу необхідно приділяти підліткам. Їх зусилля мають бути спрямовані на усунення 3-х основних перешкод у відмові від паління: недостатня інформованість молоді про наслідки паління; відсутність особистої мотивації на відмову від паління; сформована нікотинова залежність.

Проблема паління підлітків є багатофакторною. В першу чергу це пов'язано з інтенсивним зростанням цієї розповсюдженої звички, різнонаправленістю причин, що її формують, нерозуміння як курцями, так і оточенням трагічних наслідків тютюнопаління. Тому й профілактична діяльність має, з одного боку, базуватись на агресивному ставленні до курців, з другого боку, впливати на ті фактори, що ініціюють тютюнопаління.

Які ідеї можна покласти в основу ефективних програм профілактики?

1. Підлітки курять, тому що курять дорослі- і тому що їм подобається бути схожими на дорослих.

Тому важливо, розмовляючи з підлітками на теми куріння, звертатися до них, як до дорослих, посилатися на приклад дорослих у відмові від куріння, а не вживати традиційні слова відчаю: «не кури, малий ще!».

2. Для підлітків не є важливим вплив куріння на їхнє здоров'я в далекому майбутньому. Варто обговорювати:

- Місце тютюну і куріння у важливих для підлітка ситуаціях життя.

- Вплив тютюнового диму на здоров'я інших людей, у тому числі некурців, тобто проблеми примусового пасивного куріння.

- Вплив куріння на здоров'я майбутніх дітей. Хоча багатьом підліткам здається неважливим їхнє власне здоров'я через пару десятків років, навряд чи комусь з них, особливо дівчатам, захочеться мати хворих дітей.

3. Не початок, а припинення куріння.

- Більшість підлітків, які регулярно курять, вже хочуть, але не можуть припинити курити.

- Замість акценту на проблемі початку куріння підлітками слід робити акцент на припиненні куріння тими, хто вже почав курити.

- Підлітки потребують допомоги в припиненні куріння не менше ніж дорослі курці.

- При цьому важливо, щоб ця допомога виглядала, як «доросла», тоді вона може користуватися успіхом.

4. Як і яке середовище впливає на куріння підлітків.

- Якщо ми визнаємо, що вибір підлітків на користь куріння визначається тим середовищем, у якому вони живуть і в якому діє тютюнова індустрія, якій вигідно примушувати підлітків курити, то відповідальність за їх куріння повинна покладатися не стільки на самих підлітків, скільки на їх оточення - від їхніх батьків до тих людей, хто може сприяти зміні відповідних правил та законів.

Надзвичайно важливо на цьому етапі:

- розширювати соціальний досвід та життєві навички старшокласників, що передбачає творення в учнів позитивної мотивації щодо ведення здорового способу життя, культури здоров'я (організація лекторіїв з основ здорового способу життя, валеологічних диспутів і т.д.);

- створення та підтримка діючих громадських асоціацій, товариств здоров'язберігаючої орієнтації – антиалкогольного, антитютюнового, антинаркотичного, антиВІЛ/СНІДівського спрямування та ін.;

- створення шкільних традицій здорового способу життя на основі проведення оздоровчої роботи серед учнівської молоді, вчителів, батьків, зокрема, проведення занять з лікувальної фізкультури, організація кабінетів основ здоров'я, фітобарів тощо;

- самоосвіта, самостійна робота спрямована на формування культури здоров'я підлітків в поєднанні з фізкультурно-оздоровчою діяльністю. З цією метою використовують різнорівневі завдання типу "Життєві ситуації", "Сходи успіху", "Крок за кроком", "Дослідницький проект". Розв'язуючи такі завдання, учні набувають життєвих навичок, навичок здорового способу життя.

Проблема куріння підлітків 15-19 років має багатофакторний характер. Тому й профілактичні заходи повинні базуватись на агресивному ставленні до курців, а з іншого боку впливати на ті фактори, що ініціюють цю пагубну звичку. Сьогодні вкрай важливим для медичних працівників є формування культури здоров'я підлітків, яка включає володіння життєвими навичками, низкою соціально-психологічних компетентностей, які допомагають вести здоровий і продуктивний спосіб життя, адекватно сприймати себе і навколишніх, будувати позитивні міжособистісні стосунки, критично і творчо мислити.

Список використаної літератури:

1. Боротьба з тютюнопалінням – провідне завдання медичних працівників // Головна медична сестра. – 2006. - № 4. – С. 40-48.
2. Воронін Д.Є. Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті / Д. Є. Воронін // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. — 2006. — № 2. — С. 25—28.
3. Зубченко С.О. Тютюнокуріння: вплив на здоров'я молоді: Огляд // Львівський медичний часопис. – 2011. - № 1. – С. 112-120.
4. Методика надання допомоги пацієнтам у припиненні тютюнокуріння на основі сучасних профілактичних технологій в системі охорони здоров'я України: Метод. реком. / Український інститут громадського здоров'я, Київський міський центр здоров'я. – К., 2004. – 20с.
5. Несвіцька В.І. Реалізація здоров'язберігаючих компетенцій учнівської молоді в умовах загальноосвітнього навчального закладу // Реалізація здоров'язберігаючих компетенцій учнівської молоді: досвід, реалії, перспективи / Уклад. Крутенко О.В.. – Черкаси, 2010. – С.36-42.
6. Чоп'як В. В. Ризик розвитку патологічних станів у студентської молоді під впливом тютюнопаління / В.В. Чоп'як, С.О. Зубченко // Український медичний часопис. - 2011. - № 1. - С. 90-94.

Анна Дригало,

магістрант Житомирського інституту медсестринства
Наук. керівник: **О.В. Горай**, кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ЗАСОБАМИ МОДЕЛЮВАННЯ

Проблема компетентності медичного працівника набуває в останні роки все більшої актуальності, що зумовлено постійною трансформацією соціального досвіду,

реконструюванням сфери медичних послуг, розвитком нових технологій. Це зумовлює підвищення вимог до медичного працівника і відповідно рівня його професійної компетентності.

Перед українським суспільством і закладами вищої освіти стоїть завдання сформулювати нового, соціально активного, компетентного громадянина, який був би здатним до самоосвіти й саморозвитку, міг свідомо вирішувати складні професійні проблеми, успішно досягати індивідуальних та суспільних цілей. Розв'язання цих завдань потребує перегляду принципів і форм організації навчальної діяльності. Важливим нині є набуття студентом комплексу професійних компетентностей, необхідних для життя та активної праці в швидкозмінному світі [4].

Вища медична освіта за всіма ознаками належить до вищої професійної, яка завершується отриманням певної професійної кваліфікації відповідно до напрямку підготовки й освітньо-кваліфікаційного рівня. Однак функціонування медичної освіти і тенденції її розвитку не можна розглядати відокремлено від світового контексту розвитку системи охорони здоров'я та системи загальної освіти, особливостей системи охорони здоров'я тієї чи іншої країни, а також специфіки самої медичної освіти [10].

Проблемам підготовки майбутніх спеціалістів-медиків присвячено праці Вітенка І, Горай О., Грандо О., Грандо С., Кондратенка Г., Копетчук В., Криштопи Б., Кудіна В., Ороховського В., Поплавської С., Шегедин М., Шигонської Н. Питання теорії та практики виховання студентів вищих медичних закладів досліджували Воловська М., Дем'янчук Т., Остапенко А., Ткаченко А., Тарасов Р., Ухлова Л. [6].

Однак, наукових досліджень в галузі професійної підготовки медичних працівників є недостатньо, що зумовлено особливо актуальною сьогодні. Професійна діяльність медичного працівника потребує певної системи професійних, психолого-педагогічних і методичних знань, навичок і вмінь, що відповідають сучасним вимогам до професійної підготовки спеціалістів [7, с.192].

У психолого-педагогічних працях вітчизняних та зарубіжних педагогів поняття «компетентність» вживається починаючи з 60-х років минулого століття. Так, наприклад, в «Короткому словнику іноземних слів» (М., 1952) приводиться наступне визначення: «компетентний (лат. *competens, competentis* – належний, здатний) – знаючий, маючий знання у певній галузі; що здатний відповідно до своїх знань або повноважень діяти або приймати рішення про що-небудь, мати судження про що-небудь». У словнику «Професійна освіта» компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) визначена – як «сукупність знань та вмінь, що необхідні для здійснення професійної діяльності: уміння проводити аналіз власної професійної діяльності, передбачати наслідки, використовувати інформацію» [11].

Зарубіжними науковцями поняття «компетентність» розглядається з позицій поведінкового та загального підходів. Так, Н. Норріс (N. Norris) [16], у межах поведінкового підходу до компетентності, спирається на опис поведінки і ситуації, в якій ця поведінка проявляється. У цьому підході компетентність охоплює опис дії, поведінки або наслідків (результатів) у формі, придатній для демонстрування, спостереження й оцінки. Зазвичай, об'єкти поведінки визначаються через вираження того, що потрібно вивчити або досягнути. Загальний підхід залучає емпіричне дослідження для встановлення компетентностей, які використовуються для визначення різниці між середньою продуктивністю та продуктивністю експертів. Ефективність працівника визначається як різниця між його продуктивністю та продуктивністю менш компетентного працівника. Останнім кроком при дослідженні

компетентності є визначення специфічних умінь, здібностей та характеристик, які відповідають цій різниці [16].

Поняття «компетентність» завжди привертало увагу сучасних вітчизняних і зарубіжних учених (G. Moskowits, R. Oxford, R. Scarcella, E. Stevick, E. Tarone, G. Yule, D. Merrill [9, 13]). Аналіз досліджуваної проблеми зазначив, що у провідних зарубіжних країнах зміщується акцент вимог до сучасного працівника «від формальних факторів його освіти та рівня кваліфікації до соціальної цінності його особистісних якостей». В зарубіжній педагогіці під компетентністю розуміють тільки уміння, тобто, на першому місці стоять технологічні здібності людини. Міжнародною Організацією економічного співробітництва та розвитку компетентність трактується як здатність успішно відповідати вимогам або виконувати завдання (діяльність) [15].

«Енциклопедія освіти» дає власне означення професійної компетентності (лат. *professio* – офіційно оголошене заняття; *compe* – досягати, відповідати, підходити), вона визначає компетентність як інтегративну характеристику особистісних і ділових якостей особи. Це – моральна позиція фахівця, а також рівень його знань, умінь та досвіду, що достатні для досягнення мети з певного виду професійної діяльності [3].

А. Маркова [8], проводячи характеристику структури професійної компетентності, зазначає такі компоненти: спеціальний – володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні (здатність фахівця проектувати власний подальший професійний розвиток); соціальний – володіння корпоративною (груповою) професійною діяльністю (співробітництвом), а також прийнятими в даній професії прийомами професійного спілкування, соціальною відповідальністю за результати своєї професійної праці; особистісний – володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку (засобами протистояння професійним деформаціям); індивідуальний – володіння прийомами розвитку індивідуальності та самореалізації у межах професії (готовність до професійного росту, уміння раціонально організувати свою працю) [8].

Т. Шамова виділяє такі основні види професійної компетентності: специфічна (пов'язана з професійною діяльністю); соціальна (вміння співпрацювати в колективі); особистісна (здатність до саморозвитку, самовдосконалення, самоорганізації, самореалізації) [12, с. 4].

У майбутніх медичних сестер формування професійної спрямованості особистості, прагнення застосувати набуті знання, уміння і досвід у процесі професійної діяльності має відбуватися під час вивчення дисциплін соціально-економічного циклу та циклів природничо-наукової і фахової (професійно-практичної) підготовки, що забезпечить здійснення переміщення кінцевої мети освіти від знань на професійну складову [5].

Науковці В. Свистун та В. Ягупов пропонують таку структуру професійної компетентності фахівця (див. рис.).

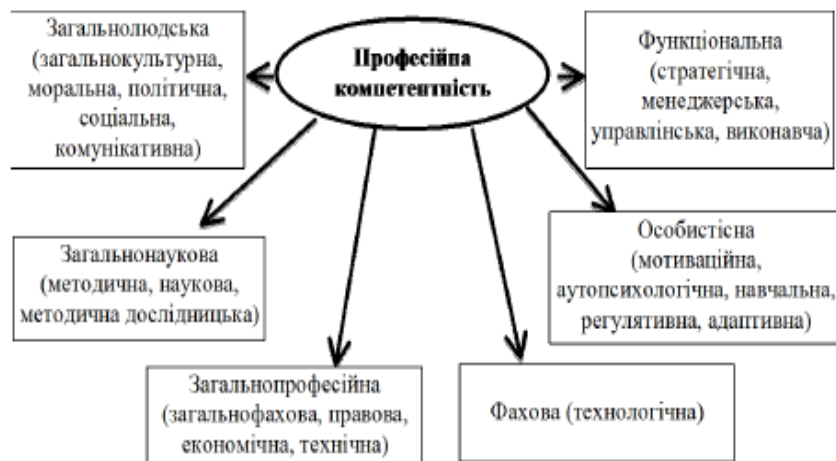

Рис. Структура професійної компетентності фахівця

Науковцями термін «компетенція» здавна використовується в методиці викладання різних дисциплін, він розглядається як нормативно-закріплене коло професійних повноважень. Вперше термін «компетенція» був введений Н. Холмським у 1965 році [2].

Професійна компетенція випускника вищого навчального закладу це – інтегрована особистісна характеристика на засадах теоретичних знань, практичних умінь і навичок, особистісно-орієнтованих якостей, що зумовлюють готовність випускника до виконання трудової діяльності на певній посаді (М. Вачевський) [1].

Формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер є одним із важливих аспектів системи професійної підготовки медичної сестри. Дана тема висвітлює проблеми оновлені змісту професійної освіти та формування нових мобільних фахівців конкурентоспроможних на ринку праці.

Список використаної літератури

1. Вачевський М.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції : [монографія] / Мирон Васильевич Вачевський; Дробич. держ. пед. ун-т. ім. Івана Франка. – К.: Професіонал, 2005. – 364 с.
2. Гумбольдт В. Фон. Характер языка и характер народа // В. Гумбольдт Фон. Язык и философия культуры: [сборник] / пер. с нем. О.А. Гульги; сост., общая ред. и статьи А.В. Гульги и Г.В. Рамишвили. – М.: Прогресс, 1985. – С. 370– 381.
3. Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В.Г. Кремень; [заст. голов. ред.: О.Я. Савченко, В.П. Андрущенко; відп. наук. секр. С.О. Сисоева]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Курова Т.Г. Засоби формування математичних компетентностей у студентів економічних спеціальностей вищих навчальних // Вісник Черкаського ун-ту. - Випуск 191. Частина IV УДК 37.025.7
5. Лавриш Ю.Е. Формування транскультурної компетенції середнього медичного персоналу у вищих навчальних закладах Канади / Ю.Е.Лавриш // Педагогічний

- процес: теорія і практика: зб. наук. пр./ [голов. ред. Сисоєва С.О.]. – К., 2006. – Вип. 5. – С. 74 – 85.
6. Мазепа Х. Історико-педагогічні аспекти підготовки медиків // Вісник Львів. ун-ту. Сер. пед. - 2004. - Вип. 18. - С. 37–43.
 7. Мазепа Х. Особливості професійно-педагогічної підготовки медичних працівників // Вісник Львів. ун-ту. - 2009. - Вип. 25. Ч. 3. - С. 192.
 8. 153.Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 34–35.
 9. Перфильева Г.М. Реформы среднего медицинского образования в России / Г.М. Перфильева // Медицинская помощь. – 1996. – № 8 – С. 7–9.
 10. Поляченко Ю.В. Медична освіта у світі та в Україні / Ю.В.Поляченко [та ін.]. - К.: Книга плюс, 2005.
 11. Про затвердження Програми розвитку медсестринства України на 2006-2010 рр.: наказ № 5 від 08.11.2005 р. / Міністерство охорони здоров'я України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/norma_2005.html
 12. Шамова Т.И. Система последипломного образования руководителей образовательных учреждений: Опыт, проблемы, перспективы / Т.И. Шамова// Педагогическое образование и наука: науч.-метод. журнал. – К., 2004. – № 3. – С. 3–4.
 13. Шегедин М. Б. Медико-соціальні основи реформування медсестринських кадрових ресурсів системи охорони здоров'я: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д – ра мед. наук: спец. 14.02.03 – соціальна медицина / М.Б. Шегедин. – К., 2001. – 26 с.
 14. Ягупов В.В. Компетентісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки НаУКМА: наукове фахове видання. – К., 2007. – Т. 71. – С. 3–8.
 15. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe// Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) a // Secondary Education for Europe Strsburg, – 1997. – p. 13 –15
 16. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 1994, CD Version.].

Крістіна Дяблова,

магістрант Житомирського інституту медсестринства
Наук. керівник: **О.В. Горай**, кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У СТУДЕНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

На сучасному етапі розвитку суспільства актуальним питанням є стрес, пов'язаний з адміністративною або диспетчерською роботою, із забрудненням навколишнього середовища, з фізичною напругою, сімейними проблемами чи смертю родича. За останні тисячоліття спосіб життя людини суттєво змінився. Проте основні фізіологічні реакції організму залишилися на тому ж рівні. Тому в наш час людина хворіє і вмирає, в основному, від хвороб, в основі яких лежить неправильний спосіб життя, важкі переживання, глибоке і невідступне почуття незадоволеності, страхи, психічна травматизація. Всі ці чинники призводять до виникнення стресів [4, с. 63]. Стрес – досить розповсюджене явище в наш час. Особливо часто молоді люди відчують стресові ситуації, пов'язані з вибором професії та професійною діяльністю. Зокрема, найбільший рівень стресу спостерігається у тих спеціалістів, які працюють з людьми, їхніми проблемами та потребами, тобто мають безпосередні

контакти з пацієнтами. Тому важливим етапом у роботі спеціаліста будь-якої професії є вміння формувати як власну стійкість до стресорів, так і надавати різні види допомоги молодим людям, які потрапили у стресову ситуацію. У зв'язку з цим необхідним є визначення основних чинників формування стресостійкості студентів.

Аналіз діяльності студентів дозволив виявити основні причини необхідності проведення психолого - педагогічних досліджень, зокрема: значний рівень стресу, обумовлений роботою на заняттях; високий рівень психоемоційного навантаження. З іншого боку, аналіз причин вказує на те, що у більшості випадків стресові стани студентів пов'язані не з рівнем професійних знань, а з невідповідністю їхніх індивідуальних психофізіологічних властивостей даному виду діяльності. Таким чином, існуюча залежність якості діяльності студента від його індивідуальних особливостей зумовила необхідність їхнього аналізу та врахування для підвищення ефективності профпідготовки студентів. Найбільш складною і неоднозначною для дослідження й оцінки професійною якістю студента є стресостійкість. Більшістю дослідників стресостійкість розглядалась як генетично успадкована властивість людини, що закономірно визначило розробку відповідних методів її дослідження й способів оцінки. Однак результати досліджень останніх років показують, що стресостійкість також формується в процесі діяльності. У зв'язку з цим необхідним є дослідження особливостей формування стресостійкості студента, оскільки професійна готовність під час прийому на навчання не означає подальшу адаптацію студента до умов діяльності. Актуальним є пошук шляхів контролю формування стресостійкості студента та розробка способів і засобів їх реалізації, що дозволить не тільки дати адекватну оцінку даної якості, але й вирішити проблему професійної підготовки на основі комплексних дій, спрямованих на підвищення стресостійкості і відповідно якості діяльності, а також знизити витрати на підготовку спеціалістів [1, с. 32].

Багато психологів, лікарів займалися дослідженням стресових станів серед молоді, їх впливу на фізичне та психологічне здоров'я людини (Г. Сельє, У. Кеннон, Дж. Сміт, В. Розов, Б. Коган, М. Пірен, Б. Волков та ін.)

У наш час молодим людям не завжди легко адаптуватися до умов навколишнього середовища: вони відчують стрес, коли покидають батьків і їдуть вчитися далеко від дому; коли відчують велике навантаження під час навчання чи роботи; коли одружуються чи розлучаються в молодому віці. Тому рівень психологічної стійкості молоді до стресових ситуацій є досить низьким. Визначення основних чинників, які впливають на адаптивність чи схильність молоді до стресу, особливостей формування стресостійкості має важливе значення для розробки стратегій профілактики та психокорекції стресових станів [3, с. 79].

Стрес (англ. stress – напруження) - стан напруженості – сукупність захисних фізіологічних реакцій, що настають в організмі тварин і людини у відповідь на вплив різних несприятливих факторів (стресорів) – холоду, голодування, психічних і фізичних травм, опромінення, крововтрати, інфекції тощо. Стресор – несприятливий фактор, що викликає в організмі тварини або людини стан напруженості – стрес. Життя часом стає суворою і безжалісною школою для людини. Труднощі, які виникають на життєвому шляху людини (від дрібної проблеми до трагічної ситуації), викликають у неї негативні емоційні реакції, що супроводжуються фізіологічними і психологічними порушеннями.

Дистрес (англ. distress – горе, страждання, виснаження) – стрес, який негативно впливає на організм і може повністю розладнати поведінку і діяльність людини.

Хронічне переживання дистресу викликає серйозні дисфункціональні і патологічні порушення в організмі [5, с. 102].

Багато психологів досліджували роль стресових станів у житті людини. Поняття “стрес”, основні стадії, фази стресу розкрив у своїх класичних дослідженнях Г. Сельє. У 1935 р. американський фізіолог У. Кеннон уперше визначив активну релаксацію, яка є захисною реакцією під час стресу, як реакцію боротьби або втечі. Лікарі Т. Холмс і Р. Раге (США) вивчали залежність захворювань від різних стресогенних життєвих подій у більш ніж 5 тис. пацієнтів. Вони дійшли до висновку, що психічним і фізичним захворюванням зазвичай передують важливі зміни в житті людини.

Існують різні наукові підходи до розуміння стресу. Найбільш популярною є теорія стресу, запропонована Г. Сельє. У рамках цієї теорії механізм виникнення стресу пояснюється в такий спосіб: усі біологічні організми мають життєво важливий вроджений механізм підтримки внутрішньої рівноваги і балансу. Сильні зовнішні подразники можуть порушити рівновагу. Організм реагує на це пристосувально - захисною реакцією. За допомогою порушення організм намагається пристосуватися до подразника. Це неспецифічне для організму порушення і є станом стресу. Однак можливості організму не безмежні і при сильному стресовому впливі людина швидко виснажується, що може привести до захворювання та інколи до смерті людини [2, с. 184].

Сучасні дослідники психологічних передумов виникнення стресів уникають глобальних типологій і концентрують увагу на певних патогенних компонентах психологічного складу особистості. Зокрема, О. Осадько виокремлює наступні компоненти: ворожість, яка супроводжується дратівливістю, цинізмом та недовірою до інших, тривожність, схильність до конкуренції тощо. Наприклад, вивчення наслідків урагану Хьюго засвідчило, що молодь, яка мала до урагану вищий рівень тривоги, ніж інші, виявилася більш схильною до тяжких стресових реакцій. Молоді люди, які переважно розглядають негативні події свого життя як такі, що перебувають поза їхнім контролем, мають тенденцію до формування тяжких стресових симптомів, на відміну від тих, що вміють контролювати події свого життя [1, с. 7].

Залежно від виду стресора і характеру його впливу, виділяють різні види стресу, у найбільш загальній класифікації – стрес фізіологічний і стрес психологічний, а також хронічний, гострий, інформаційний та емоційний. На думку А.Маклакова, людина є соціальною істотою і в діяльності її інтегральних систем провідну роль відіграє психологічна сфера. Тому найчастіше саме психологічний стрес є найбільш важливим для процесу регуляції.

Існує велика кількість класифікацій видів стресу. Зокрема, В.Розов виділяє такі види стресу:

За критерієм впливу на людину:

1. Емоційно-позитивний стрес, викликаний позитивними подіями. У людей з ослабленим здоров'ям навіть цей вид стресу може спровокувати негативні наслідки.

2. Емоційно-негативний стрес спричиняється негативними подіями. Він менш контрольований людиною, і тому більше небезпечний для здоров'я [3, с. 48].

Залежно від терміну впливу на особистість стреси поділяються на короточасні і хронічні. Короточасний (гострий) стрес характеризується швидкістю та несподіваністю виникнення. Довготривалий (хронічний) стрес може бути наслідком

гострого стресу, але часто виникає через незначні, слабо інтенсивні, але постійні множинні чинники.

За походженням і механізмом розвитку стреси поділяються на фізіологічні та психологічні.

Для фізіологічного стресу характерне опосередкування стресорів гомеостатичними фізіологічними механізмами. Він викликається такими стрес-чинниками, як біль, холод, спека, голод, спрага, фізичні перевантаження тощо [2, с. 56].

Таким чином, наслідки стресових станів можуть бути як позитивними (стрес мобілізує творчу діяльність особистості, дає можливість зреалізувати адаптивні резервні можливості тощо), так і негативними (виникнення різних захворювань, тривожність, замкнутість тощо). Важкий стрес може бути причиною розладів адаптації. Тому одним із актуальних завдань профілактики стресу є розвиток адаптивності та стресостійкості особистості.

Список використаної літератури:

1. Вітюк Н. Особистість як суб'єкт конфлікту // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. – Вип. 11. – Ч. 1. – 254 с.
2. Волошина В., Долинська А., Ставицька С., Темрук О. Загальна психологія: Практикум / Навчальний посібник. – К.: Каравелла, 2006. – 280 с.
3. Майерс Д. Социальная психология. – 7-е изд. – Санкт-Петербург: Питер, 2005. – 794 с.
4. Маклаков А. Общая психология: Учебник для вузов. – Санкт-Петербург: Питер, 2005. – 583 с.
5. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. Степанов. – К.: “Академвидав”, 2006. – 424 с.

Людмила Капертєхова,

магістрант Житомирського інституту медсестринства

Наук. керівник: **В.З. Свиридюк**, доктор медичних наук,

проректор з наукової роботи Житомирського інституту медсестринства

АКТУАЛЬНІСТЬ СТАНДАРТИЗАЦІЇ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Жодна країна не має майбутнього без збереження здоров'я дітей та позитивного природного приросту населення. Протягом останніх 15 років показник загальної смертності в Україні майже вдвічі перевищує показник народжуваності [2,3]. Україна, як і інші країни Європи, при побудові сучасної системи охорони здоров'я орієнтується на стратегію ВООЗ «Основи політики досягнення здоров'я для всіх в Європейському регіоні». Пріоритетним напрямком цього глобального проекту є збереження здоров'я дітей і жінок репродуктивного віку [1; 4].

Експерти ВООЗ розглядають рівень дитячої смертності як показник стану системи охорони здоров'я материнства та дитинства в державі. Це найбільш важливий медичний показник серед інших критеріїв рівня розвитку суспільства. В наш час в економічно розвинутих країнах 75–80% дитячої смертності становить малюкова смертність, а в свою чергу, 75–85% малюкової смертності становить неонатальна смертність [1; 2].

Ні в кого не викликає сумніву, що здоров'я дитячого населення є одним із найважливіших елементів економічного, соціального та культурного розвитку будь-

якої країни. Ще з часів Радянського Союзу ми часто повторюємо: «Діти – наше майбутнє», «Усе найкраще – дітям», мало замислюючись над глибоким змістом цих фраз. Яке майбутнє чекає на Україну?. Суттєве значення має кризова демографічна ситуація в Україні, від’ємний приріст населення в період з 1992–2012 рр. (зменшення чисельності населення з 52,056 млн осіб до 45,778 млн осіб) — втрачено понад 12% населення, у країні відсутнє відтворення поколінь впродовж десятиліть [1; 2; 4; 6].

На сучасному етапі визнано, що право людини на охорону здоров’я, в якій би державі вона не проживала, перебуває під захистом світової спільноти. Для України зацікавлення становить, насамперед, вплив міжнародно – правових стандартів ЄС. Чимале значення має виконання стандартів ЄС у системі охорони здоров’я.

В даний час закладах охорони здоров’я в США, щоб пройти акредитацію, вони повинні відповідати 535 встановленим стандартам, і число стандартів продовжує зростати.

На жаль, протягом останніх десятиліть в Україні система догляду за хворими в силу низької професійної підготовки медичних сестер через відсутність стандартизації медсестринського процесу, зниження їх числа по відношенню до числа лікарів робить істотний вплив на рівень якості медсестринської допомоги, в першу чергу, в закладах охорони здоров’я стаціонарного профілю.

Стандарт медсестринської діяльності це спроба використовуючи світовий досвід та враховуючи особливості охорони здоров’я України створити якісний стандарт згідно з яким мають надаватись медичні послуги. Це удосконалисть діяльність медичних сестер в системі охорони здоров’я України. Таким чином, питання щодо реформування організації медичної допомоги дітям є надзвичайно актуальним, зумовленим соціально - економічними змінами в Україні, тому що малюкова смертність – найбільшою мірою відображає вплив соціальних умов населення і соціально-економічного розвитку країни.

Тому медична сестра повинна чітко уявляти обсяг, терміни опіки над пацієнтом, техніку виконання тої чи іншої процедури (маніпуляції), розподіл обов’язків між персоналом, тобто - стандарт своєї діяльності.

Впровадження медсестринського процесу в практичну охорону здоров’я - це необхідна умова для створення науково - обґрунтованого професійного догляду за пацієнтом. Найефективнішим способом організації і проведення медсестринської опіки, коли організовано та систематично визначаються проблеми пацієнта, розробляється та виконується план їх вирішення, оцінюється ефективність плану по відношенню та встановленню проблем - є медсестринський процес. Медсестринський процес, як універсальна технологія медсестринської справи, може повинен використовуватись медсестрами у своїй повсякденній діяльності для своєчасного виявлення та усунення ризику розвитку захворювань, зменшення ускладнень, що дозволить підвищити якість життя пацієнта.

Надання якісної та безпечної медичної допомоги населенню є генеральною метою діяльності будь якого медичного закладу і визначається відповідністю між наданням медичних послуг та сучасним уявленням про необхідний рівень та обсяг медсестринської допомоги.

Стандарт медсестринської діяльності це спроба використовуючи світовий досвід та враховуючи особливості охорони здоров’я України створити якісний стандарт згідно з яким мають надаватись медичні послуги. Це удосконалисть діяльність медичних сестер в системі охорони здоров’я України.

Медсестринська справа - самостійна професія, котра має достатній потенціал, щоб вирішити проблеми та задовільняти потреби окремих людей та суспільства в цілому. Научно обгрунтована медсестринська практика спирається на об'єктивні дані про найбільш ефективні шляхи медсестринських втручань. Важливим напрямком підвищення якості медичної допомоги, орієнтованим на перехід від інтуїтивного або стереотипної практики до науково виваженої, коли результат лікувально – профілактичного процесу меншою мірою залежить від особистості медичного працівника (передусім недосвідченого або з низькою кваліфікацією) і спирається на досягнення сучасної медичної науки - є стандартизація медичної практики та її організація. Стандартизація це основа підвищення якості медичної допомоги. Ключовий елемент всіх моделей управління якістю в охороні здоров'я - є стандарт медичної допомоги.

Медичні послуги - це найбільш складний об'єкт стандартизації. Вони мають ряд особливостей в порівнянні з іншими послугами : індивідуальний характер, лікарську таємницю, інформовану згоду та своєчасність надання послуг (гігієнічних, психологічних та інших). Ведення медсестринських стандартів догляду за пацієнтами дозволяє підвищити якість та ефективність практичної діяльності медичної сестри.

У нашій країні до останнього часу догляд за хворими в значній мірі носив інтуїтивний, або емпіричний характер. Шляхом проб і помилок медична сестра знаходила методи, які повинні були допомогти пацієнтові, і в основному медичні сестри ставали професіоналами завдяки накопичуванню досвіду догляду за хворими.

Раніше сестринська справа отримувало наукову основу або з області лікувальної справи, або з фізіології, біології та інші. Саме наукові дослідження у медсестринстві дозволяють медичним сестрам знайти найкращі шляхи догляду за пацієнтом, визнати зв'язок між медсестринським втручанням та якістю здійсненої медичної допомоги. Медсестринська справа як окрема наука не може розвиватися без наукових досліджень. Зараз у всіх економічно розвинених країнах сестринська справа прагне створити власну, унікальну структуру знань.

Мета роботи - проаналізувати особливості надання медичної допомоги дитячому населенню та обгрунтувати необхідність реформування педіатричної служби та введення стандартизації медсестринського процесу з метою підвищення доступності та якості надання медичної допомоги дитячому населенню, тобто науково - обгрунтовного професійного медсестринського догляду за пацієнтами [5].

Україна має найвищі в Європі темпи скорочення кількості населення та займає перше місце за рейтингом в Європі за показниками малюкової смертності. Середня тривалість життя в Україні набагато нижча, ніж у решті країн Європи, значна частина чоловіків не доживає до пенсійного віку. Половина дорослого населення України страждає від одного або декількох хронічних захворювань. Україна є лідером серед країн Співдружності Незалежних Держав за показниками захворюваності на серцево - судинні хвороби, туберкульоз, травматизм, інвалідність [2].

Здоров'я дитячого населення - один із найважливіших елементів економічного, соціального та культурного розвитку будь-якої країни. На сьогодні в Україні здоров'я дитячого населення, попри виконання низки програм, спрямованих на його збереження, погіршується. Факторами, які призводять до виникнення зазначених проблем, є економічні, екологічні та соціальні негаразди, їх вплив на дітей, зниження ефективності проведення традиційних профілактичних заходів, висока захворюваність та збільшення кількості соціально дезадаптованих дітей [1; 6] Негативні соціально-економічні та екологічні фактори, проблеми в організації системи охорони здоров'я

спричиняють зниження рівня здоров'я дитячого населення, підвищення захворюваності, інвалідності [1].

Одним із основних та невід'ємних понять сучасних моделей сестринської справи є медсестринський процес. Медсестринський процес, тобто процес надання допомоги й догляду, є основою стандартів медсестринської практики і широко використовується в професійній роботі медсестри в багатьох країнах світу. Концепції стандартів або еталонів якості медичної допомоги населенню лежать в основі методів аналізу якості медичної допомоги. Стандарти можуть бути виражені по-різному і мати достатню кількість модифікацій залежно від того, які елементи (компоненти, аспекти, параметри та інші) системи вимірюються, в якій черговості, яким чином, як і взаємозв'язок між тим, що вимірюється, і тим, що вважається адекватним. На основі національних стандартів створюється механізм міжнародної стандартизації через Міжнародну організацію стандартів. Більшість розвинених країн беруть міжнародні стандарти за основу, вносять до них необхідні корективи, що залежать від національних особливостей.

Стандартизація — основа підвищення якості медичної допомоги. Стандартизація, за визначенням Міжнародної організації по стандартизації, є діяльність, що полягає в знаходженні рішень для повторюваних завдань у сфері науки, техніки, економіки та інше.

Список використаної літератури

1. Антипкін Ю.Г., Резниченко Ю.Г., Ярцева М.О. Вплив факторів навколишнього середовища на стан здоров'я дітей раннього віку // Перинатология и педиатрия. – 2012. - № 1 (49). – С. 48–51.
2. Богатирьова Р.В., Линчак О.В., Тимченко О.І. Генетико-демографічні процеси серед населення України // Журнал НАМН України. – 2012. - № 1 (18). – С. 81–91.
3. Войтенко В.П., Писарук А.В., Кошель Н.М., Ахаладзе М.Г. Україна в Європейському контексті: смертність від головних причин // Научно-практический журнал «Проблемы старения и долголетия». - 2012. - № 2 (21). - С. 191-210.
4. Гойда Н.Г., Донець В.Є. Актуальність створення перинатальних центрів в Україні // Здоровье женщины. – 2012. - № 4. – С. 14–16.
5. Зюков О.Л. Вивчення думки медичних сестер стосовно важливості деяких аспектів професійної діяльності та задоволеності своєю працею // Головна медична сестра // Спеціалізоване інформаційне видання. – 2010. – № 3. – С. 20-26.
6. Мойсесенко Р.О., Соколовська Я.І., Кульчицька Т.К. Аналіз та тенденції захворюваності дитячого населення України // Соврем. педиатрия. – 2010. - № 3 (31). – С. 13–17.
7. Медведовська Н.В. Сучасний стан здоров'я підлітків України // Соврем. педиатрия. – 2010. - № 6 (34). –С. 14–16.

Василь Кравченко,
магістрант Житомирського інституту медсестринства
Наук. керівник: **Т.К. Набухотний,**
доктор медичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ОСІБ СТАРШОГО ВІКУ, ПОВ'ЯЗАНІ З ХАРЧУВАННЯМ

Демографічна ситуація, що склалася в Україні, зокрема, зростання чисельності людей похилого віку, призводить до поступового збільшення серед населення

питомої ваги людей з комплексною хронічною патологією, зниженими фізичними можливостями і високим ступенем залежності від суспільної підтримки [2]. Тому цілком природним є включення у Міжгалузеву комплексну програму "Здоров'я нації" на 2002-2011 рр. окремого VI розділу завдань з реалізації в Україні стратегії "Збереження здоров'я в старості" для забезпечення пріоритетності у наданні медичної та соціальної допомоги людям похилого віку. У структурі поширеності хвороб серед населення літнього та старечого віку п'ять домінуючих класів посіли хвороби системи кровообігу (52,4%), органів травлення (9,1%).[3]

Здоров'я людини визначається її харчовим статусом, тобто ступенем забезпеченості організму необхідними, перш за все есенційними харчовими речовинами та енергією. Адже здоров'я може бути збережене тільки за умови повного задоволення фізіологічних потреб в енергії й харчових нутрієнтах. Воно має відповідати сучасним уявленням науки про харчування.

Геродіетика – це наука про харчування людей похилого віку. На сьогодні актуальність розвитку цієї галузі гігієни харчування в Україні перш за все диктується статусом похилої людини та демографічною ситуацією, яка зараз зумовлена глобальним та прогресивним старінням населення взагалі у всьому світі та зокрема в нашій країні. Опублікований у 2002 році прогноз ООН за тенденціями розвитку демографічних процесів у більшості країн світу на найближчі 50 років свідчить про те, що кількість цієї категорії населення збільшиться майже вдвічі на фоні різкого скорочення народжуваності та кількості людей молодших вікових груп.

В Україні до 2050 року зростання кількості людей, старших 60 років, очікується 38,1%. Це означає, що більше ніж третина населення потребує і буде потребувати особливостей в обслуговуванні, лікуванні, профілактиці різної віковозалежної патології, у тому числі і в організації раціонального харчування, яке суттєво впливає на всі рівні організації організму людини, яка старішає, на тривалість її життя, профілактику та лікування патології старості. З точки зору геронтології та гігієни старості, такі тенденції в суспільстві диктують необхідність точного та глибокого знання процесів старіння на всіх рівнях біологічної організації, починаючи з молекулярного до рівня цілісного організму з метою розробки раціонального харчування, яке сприяє гальмуванню процесів старіння, попередженню передчасного старіння залежно від способу життя. Наявність патології старості накладає певні обов'язки на розробку лікувального харчування, як активного способу впливу на обмінні процеси та функціональний стан організму.

Своєчасна організація геродіетичного харчування може зменшити кількість найбільш поширених захворювань людей похилого віку, таких як цукровий діабет, захворювання опорно-рухового апарату (артрит, остеопороз), шлунковокишкового тракту, серцево-судинні захворювання, захворювання органів зору. Це також буде сприяти зниженню ризику передчасного старіння, що є одним із факторів досягнення людиною межі її біологічного віку, тобто 90-100 років. Основний принцип первісної профілактики та лікування основних патологій старості – перехід на адекватне харчування з достатнім вмістом кальцію, магнію, міді, цинку та інших мікроелементів, вітамінів D, A, E, C, групи B, білків та пептидів (колагену), необхідних для побудови кісткової та хрящової тканини, ПНЖК, пробіотиків та пребіотиків. Тому розробка продуктів геродіетичного харчування із функціональними властивостями є дуже важливою в сучасних умовах. Розробка продуктів геродіетичного харчування є важливою соціальною програмою, оскільки її вирішення впливає не тільки на пролонгування життя людини, але й на подовження

активного, творчого періоду, збереження здоров'я, бадьорості, працездатності до глибокої старості [4].

Наслідком сучасної структури харчування є насамперед такі порушення харчового статусу: дефіцит тваринних білків (особливо в групах населення з низькими доходами); поліненасичених жирних кислот (на фоні надлишкового надходження тваринних жирів); багатьох вітамінів (виявляється в більшості половини населення); недостатність низки мінеральних речовин (кальцію – особливо для осіб літнього віку, що супроводжується розвитком остеопорозу та підвищеної ламкості кісток; фтору; селену; цинку); досить значний дефіцит харчових волокон [5]. Не викликає сумнівів, що провідним за ступенем негативного впливу на здоров'я населення є дефіцит мікронутрієнтів – вітамінів, мікроелементів, окремих ПНЖК, що й призводить до різкого зниження резистентності організму до несприятливих факторів навколишнього середовища, оскільки порушено функціонування систем антиоксидантного захисту.

Для населення України залишається актуальною проблема надлишкової маси тіла й ожиріння. Дефіцит БАР у раціоні харчування призводить до серйозних наслідків, які найчастіше переходять в аліментарно-залежні захворювання: серцево-судинні, шлунково-кишкові, онкологічні, залізодефіцитну анемію, патологію щитоподібної залози, а також загальне зниження імунного статусу організму. Недостатнє споживання БАР негативно позначається на розвитку дітей, знижується фізична й розумова працездатність, опірність різним захворюванням, підсилюється негативний вплив на організм несприятливих екологічних умов, шкідливих факторів виробництва, підвищується професійний травматизм, скорочується тривалість активного працездатного життя [1].

Старіння - це закономірний фізіологічний процес, що стосується всіх рівнів біологічної організації і характеризується зниженням діапазону адаптаційних можливостей організму. Залежно від надійності механізмів саморегуляції розрізняють фізіологічне (природне) і патологічне (прискорене) старіння. Фізіологічне старіння є передумовою активного довголіття, тоді як прискорене старіння супроводжується зменшенням адаптаційних можливостей організму, призводить до розвитку патологічних станів і хвороб.

В.В. Фролькіс так проаналізував прояви процесів старіння. Первинні прояви процесів старіння виникають задовго до старості в молекулярно-генетичних структурах, на основі чого і відбувається весь наступний комплекс подій. Всі вікові зрушення показників обміну і функцій відносяться до одного з трьох типів змін: 1) прогресивно знижуються з віком; 2) істотно не змінюються до старості; 3) прогресивно зростають. Є ще параметри, які переживають фазні зміни

До першого типу слід віднести скоротливу здатність серця, функцію травних залоз, гормонотворення в щитовидній, статевих і деяких інших залозах внутрішньої секреції, працездатність багатьох нервових центрів, гостроту зору і слуху, падіння активності ферментів.

До другого типу - рівень цукру крові, показники кислотно-лужної рівноваги, мембранний потенціал клітин, працездатність окремих скелетних м'язів, активність деяких ферментів, морфологічний склад крові (кількість еритроцитів, лейкоцитів, тромбоцитів) та ін.

До третього типу - синтез деяких гормонів в гіпофізі, чутливість багатьох клітин і тканин до гуморальних, хімічних факторів, активність ряду ферментів, вміст у клітині певних іонів, вміст у крові таких речовин, як холестерин, лецитин та ін.. Все

це, звичайно, не вичерпує особливостей типів зміни окремих ознак при старінні, можливі й хвилеподібні зміни.

Індивідуальні особливості старіння людини обумовлюють можливість різних варіантів прояви старіння, різноманітних синдромів старіння. Клініко- фізіологічне вивчення старіючих людей переконує, що у одних найбільш рано і чітко виражені зрушення з боку серцево-судинної, у інших - нервової або інших систем. Слід розрізняти кілька синдромів старості: гемодинамічний, нейрогенний, респіраторний та ін.. Кожна людина має свій "почерк старіння", що визначає темп розвитку старіння і деякі особливості його перебігу [1].

Ось чому стає зрозумілим, що з розвитком старіння між харчуванням, з одного боку, та між обміном речовин і функціями організму, з іншого боку, повинні встановлюватися нові взаємозв'язки. Старіючий організм по-іншому пристосовується до навколишнього середовища, у тому числі до особливостей харчування.

Невідповідність рівня вікових змін обміну речовин характеру харчування може з'явитися (і нерідко є), істотним чинником, що погіршує стан здоров'я людини. Саме нераціональне харчування може зумовити ризик розвитку цілого ряду захворювань неінфекційної природи (атеросклероз, ІХС, ожиріння, діабет, остеопороз та ін.). Тому при організації харчування людей літнього віку перш за все мають бути враховані наукові принципи раціонального харчування в старості. Їх теоретичні основи були запропоновані академіком А. А. Покровським, а потім розвинуті в Інституті геронтології, де продовжують уточнюватися до теперішнього часу[2].

Список використаної літератури:

1. Барабой В. Спосіб життя здорової людини/ В. Барабой, Л. Порохняк-Гановська // Медична сестра. - 2007. - N1. - С. 30-35.
2. Бедненко А. В. Качество жизни лиц старшего возраста как медико-социальная проблема [Текст] / А. В. Бедненко, Е. Н. Новикова, М. Ф. Григорьян // Российский семейный врач. - 2011. - Том 15, N 4. - С. 74-75.
3. Безруков В.В., Вороненко Ю.В. Шляхи вдосконалення медико-соціальної допомоги людям літнього віку в Україні // Проблемы старения и долголетия. — 2004. — 13, № 3. — С. 221 – 224.
4. Біологія старення. – Л., 1982. – 616 с. – (Руководство по физиологии).
5. Вороніна Л.П. Питання раціонального харчування у літніх людей /Л.П. Вороніна // Медичні новини. – 2007. - № 6.

Ірина Кравченко,

магістрант Житомирського інституту медсестринства
Наук. керівник: **Б.Б. Леськів**, кандидат медичних наук

ОСОБИСТІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ТА ДО НЕБЕЗПЕКИ УРАЖЕННЯ ВІЛ

Проблема пізнання психологічних особливостей особистісних ставлень до проблеми ВІЛ/СНІДу є досить актуальною для теорії та практики сучасної медицини. У різних соціально-психологічних дослідженнях простежуються неоднозначні тенденції у вивченні чинників поширення ВІЛ-інфекції (О.М.Балакірева, М.Ю.Варбан, Б.М.Ворник, Т.В.Говорун, О.А.Голоцван, І.В.Гришаєва, В.П.Коломієць, В.П.Кравець, В.М.Оржиховська, О.П.Пурик, I.D.Fisher та ін.). Лише у незначній кількості досліджень аналізуються мотиваційні чинники ризику (Г.Крайг, С.Філліпс та ін.), соціально-психологічні умови (М.Ю.Варбан, І.С.Кон,

Н.Ю.Максимова й ін.) та особистісні властивості (О.В.Вдовіченко, І.В.Гришаєва та ін.), що мають важливе значення для становлення в особистості, адекватного ситуації ставлення до небезпеки ураження ВІЛ [3]. Недостатньо з'ясованими залишаються фактори, які впливають на процес формування такого ставлення, значення у цьому процесі статевого досвіду індивіда, його особистісних, поведінкових та когнітивних характеристик.

Проблема поширення ВІЛ-інфекції не є суто медичною. На перебіг захворювання в кожному окремому випадку, як і на темпи епідемії в цілому, впливає цілий ряд немедичних факторів, наприклад, таких як ставлення людини до загрози ураження ВІЛ на індивідуальному рівні, сприйняття самої ВІЛ-позитивної людини факту свого захворювання та оцінка цього факту з боку інших людей, що може призводити до стигматизації та дискримінації людей, які живуть з ВІЛ [2 с. 4].

Узагальнення даних про особливості ставлень до загрози ураження ВІЛ дозволили виділити дві великі групи факторів, що можуть визначати їх характер: об'єктивні та суб'єктивні [7]. До об'єктивних віднесено: рівень поінформованості з різних аспектів проблем ВІЛ/СНІДу і вплив отриманої нової інформації; наявність відповідного попереднього. Суб'єктивні фактори визначаються мотивацією до вступу в сексуальні стосунки та значимістю наслідків; добровільністю чи можливістю вільного вибору; контролюванням ситуації; рівнем усвідомлення небезпеки; ставленням до різних сторін проблеми ВІЛ/СНІДу, до власної безпеки та наявності мотивації до захисту власного здоров'я; атрибуцією відповідальності за власну безпеку; характеристиками суб'єкта, який оцінює ризик (стать, вік, освіта, спосіб життя, емоційний настрій, установки щодо статевої поведінки, емоційна зрілість, особистісні якості та ін.) [5 с. 75-76].

Ставлення суспільства до ВІЛ/СНІД та людей, яких особисто торкнулася пандемія, залишається однією з найбільших перешкод для боротьби зі СНІДом в багатьох країнах, в т.ч. і в Україні [2].

Більшість населення сприймає розвиток епідемії як реальну проблему, яка суттєво впливає на національну безпеку. Три із чотирьох опитаних (77%), які чули про ВІЛ/СНІД, вважають, що це захворювання становить серйозну загрозу для держави. До другорядних проблему поширення епідемії відносять 11%. Незначна частка опитаних (9%) вважає її значно перебільшеною, утруднилися з відповіддю 2%. [6].

Серйозно занепокоєні проблемою як жінки (80%), так і чоловіки (75%), представники усіх вікових груп. Навіть серед літніх людей, які значно менше екстраполюють ймовірність інфікування ВІЛ на особистий рівень, 74% відносять ВІЛ/СНІД до питань національної безпеки. Аналогічний показник для громадян репродуктивного віку становить близько 80% [6,1].

За окремими регіонами менш гостро сприймають проблему ВІЛ/СНІД лише мешканці столиці (58%). Саме серед киян частіше за інших можна зустріти людину, яка вважає, що існують більш важливі державні питання (24%) або що проблему ВІЛ/СНІД значно перебільшують (17%). Найбільш гостро відчують ВІЛ/СНІД мешканці невеликих міст, СМТ, тобто там, де реально найвищий в країні рівень безробіття і бідності. Не значимими виглядають розбіжності в оцінках проблеми респондентів, які представляють регіони з різним рівнем поширеності епідемії. Наприклад, на Сході і Півдні 79% опитаних відносять ВІЛ/СНІД до найбільш серйозних національних загроз, на Заході таких було 76% (тобто розбіжності у межах помилки репрезентативності) [6].

Здебільшого інформація щодо епідемії викликає адекватний емоційний відгук у людей, а саме занепокоєння, тривогу за долю народу (72%). Значно менше 12% сприймають дані про ВІЛ/СНІД як звичайну інформацію. Неконструктивну позицію мають лише кілька відсотків громадян, які «роздратовані тим, що кошти, спрямовані на відповідь епідемії, відволікаються від вирішення інших соціальних проблем» (5%) або «гнів, тому що проблемою ВІЛ/СНІД залякують людей» (2%). Вкрай мало, хто байдуже ставиться до інформації про епідемію, – 4% [6;1].

У суспільстві щодо ВІЛ-інфікованих сформувалися подвійні стандарти. З одного боку, більшість опитаних (78%) вважає, що ЛЖВС повинні відчувати підтримку інших людей, їх добре ставлення, лише 4% – не погодилися з цим твердженням, решта (17%) – утруднилась з відповіддю. Більше половини респондентів (55%) зазначили про готовність допомагати, підтримувати своїх знайомих, якщо вони захворіють на СНІД. Лише 11% заперечують для себе таку модель поведінки, 34% не були готові чітко визначити свою позицію в зазначеній ситуації. Відповідно понад половини респондентів декларують співчуття до ВІЛ-інфікованих. Як свідчать результати, воно зазвичай ґрунтується на розумінні того, що від ВІЛ ніхто не застрахований, з кожним із близьких, знайомих може статися така біда, знання того, як ВІЛ не передається [5].

Водночас, розрив між декларованим толерантним ставленням і реальною готовністю особисто спілкуватися, регулярно перебувати поруч з ЛЖВС є значним. Особливо відверто проявляється стигма по відношенню до ВІЛ-інфікованих дітей. На думку 37% респондентів, для таких дітей мають бути відкриті окремі школи, дитсадки. Заперечують таку думку 35%, 28% – утруднилися з відповіддю. «Підвищену турботу» про дітей демонструють жінки. Особливо 50–59-річні жінки. З них 45% висловилися «за» ізоляцію ВІЛ-інфікованих дітей (основний аргумент – можливість дитячих бійок, суперечок, безпечної поведінки) [6].

Ставлення суспільства до ВІЛ/СНІД і груп ризику є досить значним показником рівня гуманності й толерантності, водночас - критерієм інформованості суспільства про хворобу [7].

Вплив різних соціально-психологічних факторів на ставлення до ВІЛ/СНІДу проявляється на рівні самооцінки людини, в її емоційному стані, а отже – і у готовності звертатися до інших за додатковою інформацією чи за допомогою з приводу захворювання поцілунку [2]. Таке ставлення, на нашу думку, формується в основному з двох джерел: реальних особистісних особливостей людини, яка живе з ВІЛ та існуючих у суспільстві стереотипів у відношенні до цієї людини як представника певної соціальної групи. Такі стереотипи складають уявлення про особистісні та моральні якості групи людей, які можуть бути надмірно узагальнені, неточні та резистентні до нової інформації [4]. Це створює передумови для стигматизації окремих груп. На нашу думку, той чи інший стереотип знаходить свій вияв у ступені толерантності – позитивному ставленні до представників “відмінних” соціальних груп.

Толерантність по відношенню до людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом, можна визначити як інтегративну моральну категорію, що характеризує терпиме ставлення до відмінних, від загальноприйнятих форм поведінки, поглядів, думок, зовнішнього вигляду тощо. Вона передбачає вміння контролювати власну поведінку, конструктивно розв’язувати конфлікти, долати суперечності тощо [3].

Однією з важливих проблем, пов’язаних з ВІЛ/СНІДом, є проблема стигматизації. Відомий вислів про три стадії епідемії ВІЛ: перша стадія – це епідемія

ВІЛ. Вона проникає у суспільство тихо і непомітно, потім іде епідемія СНІДу і, нарешті, третя стадія – епідемія стигми, дискримінації, засудження та колективного відчуження. Саме третя стадія надзвичайно ускладнює подолання перших двох [5].

Стигматизація та дискримінація людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом, розпочалася з моменту виникнення самої хвороби і є важливою проблемою сьогодення, яка зачіпає не лише усі сфери життя ВІЛ-позитивної людини, а й також є перешкодою у подоланні епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні. Дані досліджень вказують на низький рівень толерантності до ВІЛ-позитивних в українському суспільстві [3].

Можемо зробити висновок що, ставлення нашого суспільства до ВІЛ-позитивних людей поки що скоріше негативне, ніж позитивне і тому першочергового значення набирає профілактична складова.

Отже, проблема упередженого ставлення до ЛЖВС є досить актуальною для українського суспільства і має стати одним із пріоритетних напрямків інформаційної роботи. Формування толерантності не можливе без наголошення на шляхах, якими ВІЛ не передається (за умов більш переконливого змісту і формату „розвінчання” традиційних „міфів”), тези про можливість особисто себе захистити від інфікування за умов дотримання безпечної поведінки, додаткової інформації про особливості розвитку ВІЛ в організмі та високі шанси тривалий час (за певних умов) вести повноцінне життя, яке включає навчання, роботу, особисті стосунки тощо. Було б корисним більше поширювати інформацію про людей, які живуть з ВІЛ (за їх згодою), як відомих особистостей, так і „пересічних громадян”, які змогли подолати психологічні бар’єри, своєю життєвою позицією довести, що діагноз ВІЛ – це не вирок.

Список використаної літератури:

1. Аналітичний центр Соціоконсалтинг Соціологічне дослідження „Взаємозв’язок гендерних стереотипів і нерівностей з поширенням епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні”, ПРООН у 2011.
2. ВІЛ-інфекція і СНІД в Україні: обізнаність молоді та зміни в поведінці // Завуч. - 2011. - № 6. - С. 4 (вкладка).;
3. Киселев М.Ю. Страх и стигма: о социально-психологических механизмах стигматизации больных СПИДом и жертв радиационных катастроф // Психологический журнал. – 2009. - №4. – С.40-47.
4. Концептуальная основа и основополагающие принципы деятельности. Стигма и дискриминация в связи с ВИЧ/СПИДом. Доступно на <http://www.un.org/russian/events/aids/concept.htm#>
5. Ослон А. Уолтер Липпман о стереотипах: выписки из книги “Общественное мнение” // Социальная реальность, 2013, №2, С. 100 – 125.
6. Ставлення суспільства до людей, які живуть з ВІЛ. Доступність послуг та права людей, які живуть з ВІЛ в Україні: Результати соціологічного дослідження. – К., 2012.
7. Стигма, дискриминация и нарушение прав человека в связи с ВИЧ. Информационный бюллетень ЮНЭЙДС. Доступно на www.unaids.org

Світлана Кравчук,
вчитель початкових класів
Березівського навчально-реабілітаційного центру
Наук. керівник: **Г.В. Підлужна,**
кандидат педагогічних наук, доцент

ІНТЕГРАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ТА РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СЛАБОЧУЮЧИХ ШКОЛЯРІВ

Основною фізіологічною умовою збереження і зміцнення здоров'я молодших учнів є рух. Тому для оптимізації рухового режиму, який в свою чергу сприяє розвитку розумових здібностей та пізнавальної діяльності на уроках використовуються різні заходи, які мають здоров'язберігаючу функцію. Саме завдяки використанню фізкультхвилинок, фізкультпауз, ритмічної гімнастики, пальчикової гімнастики, вправ для розвитку дихання, поліпшення зору у слабочуючих дітей більш ефективно формуються життєві навички (компетентності).

Через інтеграцію рухової та пізнавальної діяльності в першу чергу формуються компетентності, що сприяють зміцненню фізичного, соціального, духовного, психічного здоров'я.

Це, зокрема, навички рухової активності: регулярні заняття фізичними вправами, вміння чергувати розумову та фізичну активність, керувати стресами, здійснювати самоконтроль за станом здоров'я, формувати позитивне ставлення до себе, своїх однокласників, інших людей, адекватну самооцінку, тобто уміння реально оцінити свої здібності і можливості, а також адекватно сприймати оцінку інших людей, уміння переживати невдачі, розвивати наполегливість і працьовитість.

Також застосування здоров'язберігаючої технології навчання в русі стимулює формування інших компетентностей, таких як соціальна, комунікативна. Крім цього, вчені прийшли ще до одного дуже важливого висновку, що інтелектуальні здібності (мислення, сприйняття, уяву) не можна розглядати ізольовано, без контексту рухової активності дітей.

На думку науковців – психологів, інформація запам'ятовується швидше, якщо дитина не тільки чує, а й бачить, образно уявляє те, що вона почула, на фоні ігрової діяльності. Оскільки діти зі зниженим слухом значну частину інформації сприймають зором, і зорове сприймання – це головне джерело уявлень слабочуючих дітей про навколишній світ, то саме такий підхід до навчання в русі є досить актуальним в початковій спеціальній школі.

Спираючись на результати наукових досліджень, вітчизняні вчені – педагоги під керівництвом О. Дубогай розробили систему пізнавально-рухового навчання, забезпечує покращення якісного сприйняття того чи іншого матеріалу.

Одним з найскладніших завдань навчання та виховання дітей з порушенням слуху є формування виразного розбірливого, зрозумілого для оточуючих мовлення.

Мовна діяльність формується тоді, коли для цього створені оптимальні умови. Однією з таких умов є проведення в початкових класах школи для слабочуючих елементів фонетичної ритміки, яку треба вважати обов'язковою складовою рухового режиму в спеціальній школі. Фонетична ритміка – це методичний прийом роботи над формуванням вимови, система рухових вправ корпусу тіла, голови, рук, ніг, які виконуються разом з промовлянням мовного матеріалу (слів, словосполучень, складів, окремих звуків, фраз), що сприяє закріпленню в мовленні дітей більш

природного звучання звуків, слів, фраз. Таким чином, мовлення з рухами – це найкращий засіб ритмічного впорядкування, інтонаційного збагачення, відпрацювання мовного дихання та удосконалення артикуляції.

Всі вправи фонетичної ритміки проводяться по наслідуванню та спрямовані на:

- нормалізацію мовного дихання і злитність мовлення;
- формування вмінь змінювати силу і висоту голосу;
- правильне відтворення звуків та їх сполучень;
- відтворення мовного матеріалу в заданому темпі;
- сприйняття, розрізнення та відтворення різних ритмів;
- формування умінь виражати емоції різними інтонаційними засобами.

Варто пам'ятати, що рухи виконуються одночасно з промовлянням мовного матеріалу, вони повинні бути злитними, з плавними переходами один до другого.

З метою попередження стомлюваності, порушення постави, зору, на уроках, де діти тривалий час сидять в одній і тій самій позі, для підтримки їх розумової працездатності на високому рівні використовують фізкультхвилинки.

Їх можна проводити у формі вправ загально розвиваючої дії (рухи голови, рук, тулуба, ніг), рухливої гри, дидактичної гри з різними рухами, танцювальних рухів. Слід відзначити, що під час фізкультхвилинки більше уваги потрібно приділяти виконанню фізичних вправ, а не римованому супроводу. Не менш важливою вимогою щодо проведення фізкультхвилинки є визначення моменту, тобто влучного часу: найдоцільніше це робити після завершення певного етапу уроку (ні в якому разі під час пояснення нового матеріалу чи виконання складного завдання, оскільки фізична розрядка може збити школярів з логічної думки).

На час проведення фізкультхвилинки впливає багато різних факторів: місце уроку в розкладі, його структура й тип, стан учнів, сезон року, погоди, навчальної чверті.

Фізкультурна хвилинка триває 2-3 хв, до її комплексу входять 4-5 простих доступних вправ, які не вимагають великого напруження, складної координації і впливають на основні м'язові групи.

Здійснюючи реалізацію програми „навчання в русі”, варто використовувати фізкультхвилинки, які пропонують О. Дубогай та інші методисти.

Так, на уроках математики можна проводити вправи з віршованим супроводом. Учні люблять самі складати фізкультхвилинки для усного рахунку.. Наприклад:

№ 2. (Авторська)

$2 \cdot 6 = 12$ – Діти добре в школі вчаться

(Стати, покласти руку на руку)

$2 \cdot 7 = 14$ – Не можна на уроці лінуватися

(Помах вказівним пальцем правої руки „заперечувати”)

$3 \cdot 6 = 18$ – Рахувати вчиться Настя

(Руки в боки нахили в сторони)

$4 \cdot 5 = 20$ – Всі учні теж стараються

(Почергово гладити себе по голові)

$5 \cdot 9 = 45$ – Всі табличку хочуть знать

(На відстані „читають” книжку)

$6 \cdot 8 = 48$ – Вчать навіть звірі в лісі

(Жести „зайчиків”, „їжачків”)

$7 \cdot 6 = 42$ – Вчить їх вчителька Сова

(Жест „птахи” ніби політали)

$8 \cdot 9 = 72$ – Розумна буде голова

(Жест „ ура ” по черзі то ліва рука то права)

$9 \cdot 10 = 90$ – Вчитись легко й просто

(Долоні піднімати до верху)

Всю табличку знаємо то ж роботу починаємо.

На уроках навчання грамоти, української мови можна використовувати такі фізкультхвилинки:

При вивченні літер добре проводити фізкультхвилинки – рухливу абетку. Наприклад, розглянувши зображення букви, учні стають у вихідне положення, після чого розпочинають виконувати вправу, яку виконують два – три рази.

Поряд з розвитком загальної рухової активності, координації рухів та зміцнення м'язів молодших слабочуючих школярів необхідно здійснювати розвиток дрібної моторики пальців рук, тобто проводити пальчикову гімнастику. У 1928 р. Б.Бехтерев довів стимулюючий вплив рухів пальців на розвиток мовлення.

У слабочуючих дітей часто виявляються порушення в руховій сфері, в тому числі рухові рук. Заняття пальчиковою гімнастикою допомагають:

- індуктивно збуджувати мовні центри головного мозку, стимулювати розвиток мовлення;
- розвивати спостережливість, пам'ять;
- забезпечувати рухливість і силу кистей і пальців рук, необхідних для оволодіння каліграфічним письмом;
- розвивати зорову та слухову увагу;
- виховувати працездатність, терплячість.

Рухова діяльність учнів, організована у вигляді взаємодії дидактичного матеріалу і спеціально визначених відповідних фізичних вправ, дихальної гімнастики спрямованої дії не тільки забезпечує зняття розумової і м'язової статистичної втоми, а й стимулює вищу нервову діяльність, поліпшує м'язово-суглобову чутливість і орієнтацію тіла у просторі, розпізнавання образів, символів, визначення форми фігур через родову подібність і видові відмінності.

Диференційоване виконання рухових прийомів відповідно до теми завдань математичного або мовного матеріалу, а також зміна видів пізнавальної діяльності на рухову, дає змогу досягти активної мовної діяльності не лише під час ігор, а й у побутових ситуаціях. Важливим для слабочуючих дітей є те, що завдяки ігровій діяльності з елементами співвідношення математичних рішень, мови, рухів у школярів здійснюється тісний зв'язок між слуховим сприйняттям, мовним і руховим відтворенням.

Список використаної літератури

1. Денисенко Н.Ф., Аксьонова О.П. Через рух – до здоров'я дітей: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 88с.
2. Дубогай О. Навчання в русі. Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі – К.: Вид-во. Дім „ Шкіл. світ ”, Вид. Л.Галіцина, 2005 – 113 с.
3. Мазуренко Л. Формування навичок здорового способу життя у молодших школярів у позакласний час. - К.: „ Шкільний світ ”, - 2008 – 126 с.
4. Момот Т. Пальчиками граємо – мову розвиваємо. Тернопіль, 2007 – 15с.
5. Олексієнко Л.П. Гра з пальчиками. – К.: Країна Мрій, 2008 – 48 с.
6. Рунова М.О., Бутилова А.В. Ознайомлення з природою через рух. – Х.: Вид-во „ Ранок ”, 2007 – 118 с.

ПРОФІЛАКТИКА АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В РОБОТІ СІМЕЙНОЇ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ

В Україні, як і в усьому світі, артеріальна гіпертензія залишається однією з найактуальніших проблем кардіології. Це пов'язано з тим, що вона багато в чому обумовлює високу серцево-судинну захворюваність і смертність, характеризується значною поширеністю і, в той же час, відсутністю адекватного контролю в масштабі популяції.

Гіпертензія це не тільки захворювання, яке знижує якість життя, але й фактор, що призводить до ряду ускладнень. Вкрай важливо визначити залежність вираженості ускладнень від образу життя пацієнтів [4, с.60]. Артеріальна гіпертензія (есенціальна, або первинна артеріальна гіпертензія) - захворювання, провідною ознакою якого є схильність до підвищення артеріального тиску, не пов'язана з будь-яким відомим захворювання внутрішніх органів.

Серед серцево-судинних хвороб за поширеністю артеріальна гіпертензія посідає перше місце. Вона належить до "хвороб цивілізації". Поширеність її серед дорослого населення - в межах 20-25 %. Артеріальна гіпертензія - провідний фактор ризику ішемічної хвороби серця, мозкового інсульту і ниркової недостатності. [1, с.87].

Артеріальна гіпертензія стає найважливішою проблемою країн з перехідною економікою, до того ж це один з провідних факторів, який запускає каскад патологічних змін в серці, судинах, нирках, сітківці ока, інших органах і тканинах, що призводить до формування цілого ряду захворювань і патологічних станів, сприяє розвитку ускладнень та значно підвищує смертність. Артеріальну гіпертонію можна вважати важливим фактором смертності населення від основних серцево-судинних захворювань, частка яких у загальній структурі смертності становить 20-50% [6, с.61].

Захворюваність на артеріальну гіпертензію зростає з віком. Систолічний артеріальний тиск на 7-8 десятку життя становить в середньому 140 мм рт. ст. Діастолічний артеріальний тиск підвищується меншими темпами і після 50 років залишається на одному рівні. Співвідношення чоловіків і жінок, хворих на артеріальну гіпертензію, становить 1:1. У чоловіків артеріальну гіпертензію діагностують у більш молодому віці з вищим відсотком ускладнень, а у жінок захворюваність зростає після 50 років [2, с.30]. В середньому показники поширеності хвороби залежно від віку, такі:

- 20-30 років - 5-10 % населення
- 31-40 років - близько 20 % населення
- 41-60 років - 30-40 % населення
- 61-70 років - 50-65 % населення

Чим старші за віком пацієнти, тим більший внесок має гіпертонічна хвороба в смертність, пов'язану з кардіоваскулярними подіями, і тим меншу роль відіграють при цьому інші фактори серцево-судинного ризику. Категорія пацієнтів похилого віку характеризується високою частотою розвитку ізольованої систолічної гіпертензії. Підвищення систолічного артеріального тиску на кожні 10 мм рт. ст. при цій патології призводить до збільшення загальної смертності на 26% і частоти

розвитку інсультів – на 25%.

Нелікована артеріальна гіпертензія призводить до втрати працездатності та появи таких ускладнень, як крововилив в мозок, гіпертонічне серце, інфаркт міокарда, гостра і хронічна серцева недостатність, зморщення нирок з нирковою недостатністю, розшарування аневризми аорти, аритмії і раптова серцева смерть [5, с.31].

Артеріальна гіпертензія може поразити людину в будь-якому віці. Виникнення і перебіг артеріальної гіпертензії тісно пов'язаний з факторами ризику. Зазвичай до неї призводять нервова праця, погані відносини в сім'ї, недостатній відпочинок, фізичні перенавантаження, переїдання, паління, алкоголь, тяжка фізична праця, спадковість, хвороби нирок та ін. [3, с.15].

Неконтрольований високий тиск прискорює процес, відомий як атеросклероз – тобто відкладання жирових елементів на стінках артерій та артеріол, що призводять до їхнього ущільнення, потовщення стінок судини та звуження їхнього просвіту. Якщо цей процес не лікувати, то може статись закупорка судини або серця, і тоді розвивається інфаркт міокарду, або судин мозку, що призводить до інсульту.

За офіційними даними Центра медичної статистики МОЗ України станом на 01.01.2012 в Україні зареєстровано 12 122512 хворих на артеріальну гіпертензію, що складає 32,2% дорослого населення країни. З кожним роком ці цифри зростають (Рис.1) і тому потрібно особливу увагу приділяти тим людям, які мають фактори ризику артеріальної гіпертензії. Спостерігається стійке зростання поширеності артеріальної гіпертензії – більше, ніж удвічі в порівнянні з 1998р. та на 17% у порівнянні з 2000р. За даними ВООЗ 2012 року, серед дорослого населення кожний третій у світі має підвищений артеріальний тиск, а кожний десятий — страждає від діабету (дані 194 країн). Відповідно до статистичних даних за кількістю серцево-судинних захворювань Україна займає перше місце в Європі і, як наслідок, — лідирує за рівнем смертності від даних хвороб в останні роки. Експерти ВООЗ констатують, що тільки в 2011–2012 роках серцево-судинні захворювання коштували життя 440 тис. українцям.

За даними 2012 року в Україні налічується 13,757 млн пенсіонерів, серед яких поширеність артеріальної гіпертензії досягає 80 %. На сьогоднішній день артеріальна гіпертензія займає перші позиції серед факторів ризику що призводять до ураження серцево-судинної системи як в Україні, так і в світі. Сьогодні серцево-судинна патологія поширена серед 3/4 населення України, а в 62,5% випадків вона є причиною смерті, що значно вище, ніж у розвинених країнах. Останнім часом захворюваність на ішемічну хворобу серця в Україні зросла від 10 тис. до більш ніж 20 тис. осіб на 100 тис. населення, а хворих на артеріальну гіпертензію в Україні зареєстровано понад 5 млн осіб (приблизно 10% населення України) (див. Рис.1).

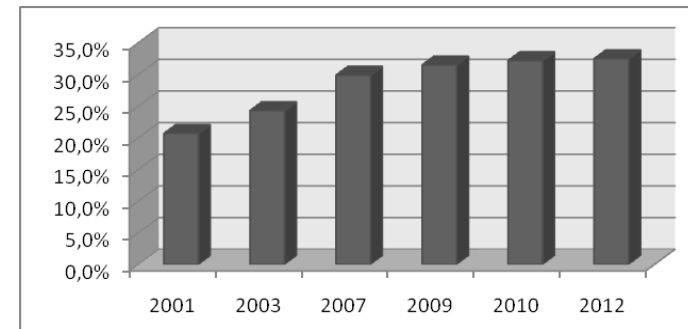

Рис. 1. Поширеність артеріальної гіпертензії серед дорослого населення.

Метою даного дослідження є розробити та сформулювати основні напрямки профілактики артеріальної гіпертензії з урахуванням ускладнень в роботі сімейної медичної сестри.

За результатами проведеного співробітниками ННЦ «Інститут кардіології ім. М.Д. Стражеска НАМН України» 20-річного проспективного дослідження, наявність артеріальної гіпертензії підвищує ризик загальної смертності в 4,5 раза у чоловіків та в 2,0 раза у жінок. Виникнення і перебіг артеріальної гіпертензії тісно пов'язаний з факторами ризику. Зазвичай до артеріальної гіпертензії призводять психосоціальні фактори, недостатній відпочинок, фізичні перенавантаження, спадковість, куріння, незбалансоване харчування (вживання надмірної кількості солі) надлишкове вживання алкоголю, надмірна маса тіла і малорухомий спосіб життя. Гіпертензія є найбільш важливим фактором ризику смерті у промислово розвинених країнах. Вона збільшує ризик появи атеросклерозу, що в свою чергу сприяє виникненню серцево-судинних захворювань, захворювань периферичних судин, та збільшує ймовірність інсульту. До найбільш поширених серцево-судинних захворювань, які можуть виникнути внаслідок артеріальної гіпертензії, відносяться: інфаркт міокарда, серцева недостатність і гіпертрофія лівого шлуночка.

Найчастіше артеріальна гіпертензія зустрічається у старших вікових групах. Ефективне лікування та профілактика серцево-судинних захворювань у старості неможливі без розуміння механізмів їх розвитку. У цьому відношенні артеріальна гіпертензія розглядається як один із важливих прогностичних факторів ускладнень та смертності літніх людей.

Боротьба з гіпертонією є складним і багатограним процесом, основними етапами якого є первинна профілактика, раннє виявлення та адекватне лікування. Вона ж передбачає впровадження в суспільстві в 5 цілому здорового способу життя, шляхом міжгалузевої співпраці, багатогранного медичного підходу і активної участі самого населення, а на індивідуальному рівні потрібної діагностики і лікування артеріальної гіпертонії за допомогою як медикаментозних, так і не медикаментозних методів [2, с.31].

Основними заходами профілактики при артеріальній гіпертензії є: обмеження вживання солі в їжі; зменшення маси тіла при її надлишку; обмеження вживання алкогольних напоїв; зменшення вживання їжі насиченої жирами, солодощів; відмову від паління; підвищення фізичної активності в години дозвілля; психоемоційне розвантаження та релаксацію.

Приблизно 40-60% пацієнтам з початковою стадією артеріальної гіпертензії при ще невисоких цифрах тиску вдається домогтися його зниження лише за допомогою немедикаментозного лікування. Світовий досвід показує, що профілактика, спрямована на зміну способу життя, є універсальною "вакциною" проти артеріальної гіпертензії. Застосування перелічених заходів сприяє зменшенню виникнення нових випадків АГ на 50 %.

Таким чином, проблема ранньої профілактики артеріальної гіпертензії серед населення України потребує активізації зусиль сімейних медичних сестер закладів охорони здоров'я, спрямованих на виявлення груп ризику артеріальної гіпертензії та впровадження профілактичних заходів з метою запобігання серцево-судинних ускладнень.

Список використаної літератури

1. Артеріальна гіпертензія. Оновлена та адаптована клінічна настанова, заснована на доказах (2012 рік): робоча група з артеріальної гіпертензії Української асоціації кардіологів (2008 р.) // Артеріальна гіпертензія. - 2012. - № 1. - С. 96-152.
2. Багрій А. Е. Артеріальна гіпертензія в контексті профілактики серцево-судинних захворювань. Питання класифікації й лікування артеріальної гіпертензії / А.Е. Багрій // Нова медицина. - 2006. - №3. - С. 30-33.
3. Горбась І.М. Епідеміологія основних факторів ризику серцево-судинних захворювань // Артериальная гипертензия. — 2008. — № 2 (2). — С. 13-18.
4. Горбась І.М., Смирнова О.О., Кваша І.П., Дорогой А.П. Оцінка ефективності «Програми профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні» за даними епідеміологічних досліджень // Артериальная гипертензия. — 2010. — № 6(14). — С. 51-67.
5. Дорогой А.П. Термін виконання «Програми профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні» закінчився, проблеми залишилися. Що далі? // Артериальная гипертензия. — 2011. — № 3(17). — С. 29-36.
6. Дроздова І. В. Артеріальна гіпертензія та депресії: особливості оцінки якості життя / І.В. Дроздова // Медичні перспективи. - 2004. – Том 9, №3. - С. 60-65.

Сергій Луцько,

магістрант Житомирського інституту медсестринства

Наук. керівник: **О.В. Горай**, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін

РОЛЬ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ТЮТЮНОПАЛІННЯ СЕРЕД ОСІБ РАНЬОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ДОРΟΣЛОГО ВІКУ

У наш час тютюнопаління є однією з найсерйозніших медико-соціальних проблем. Складність її вирішення полягає у невідповідності стандартного відношення до тютюнопаління, його значенню в руйнуванні здоров'я людей.

Міжнародний досвід довів високу ефективність роботи медичних працівників охорони здоров'я, особливо первинної її ланки у боротьбі з епідемією тютюнопаління. В Україні в умовах соціально-демографічної кризи питання збереження здоров'я молодого покоління перетворилось на предмет гострої уваги. Особливу зацікавленість привертає поширення серед молоді шкідливих звичок, зокрема тютюнокуріння, його зв'язок із різноманітними соціальними факторами і вплив на здоров'я. Складність цієї проблеми полягає у невідповідності стандартного відношення до куріння у суспільстві і, зокрема, серед підростаючого покоління. У

2006 р. Україна офіційно ратифікувала Рамкову конвенцію ВООЗ з боротьби проти тютюнопаління. Протягом останніх 10 років прийнято низку законів та наказів, виконання яких має формальний характер. Україна, на жаль, продовжує посідати одне з чільних місць серед країн, де населення активно курить. Загальновідомо, чим раніше людина починає палити, тим важче згодом відмовитися від цієї звички. Тому виробники тютюнових виробів будують свої рекламні кампанії, орієнтуючись в першу чергу, на молодь, як найбільш перспективну, з точки зору прибутку, частину населення. У цій ситуації без активної державної антитютюнової політики запобігти поширенню тютюнової епідемії неможливо. Особливості профілактики тютюнокуріння в осіб раннього середнього і дорослого віку, які б відповідали суспільним потребам сучасності, висвітлено в публікаціях вітчизняних вчених: І.В. Андрющенко, А.А. Григоренко, О. Жигунової, В.В. Косарева, Ф.П. Ринди, Г.І. Сидоренко, С.І. Табачникова.

Україна входить до групи із 11 країн світу з найбільшим рівнем поширеності тютюнопаління. За даними ВООЗ у світі понад 1,1 млрд людей, що мають цю проблему. У нашій країні в 2009 році нараховувалося більше 9,9 млн. курців - третина всього працездатного населення України. За даними 2011 року в м. Житомирі палять 100 тисяч чоловіків і 50 тисяч жінок, залежних від тютюнопаління. Україна в абсолютних цифрах знаходиться на 17-му місці серед інших країн щодо споживання цигарок, що складає 1,5% всіх цигарок у світі. Якщо в світі на кожну людину припадає в середньому 870 викурених за рік цигарок, то в Україні - 1500-1800 або близько 4,5 цигарки на день, тобто приблизно в два рази більше, ніж в середньому на земній кулі.

Мета статті - науково обґрунтувати роль медичної сестри у профілактиці тютюнопаління серед осіб раннього та середнього дорослого віку.

Тютюн - найголовніший і найглобальніший вбивця. Нерідко говорять, що крапля нікотину убиває коня. Це дійсно так. Чому ж людина переносить у процесі хронічного вживання тютюну величезні його дози? По-перше, тому, що в кожній окремій сигареті доза нікотину далека від смертельної, і тільки при викурюванні декількох сигарет підряд може наступити шоківний стан, що приводить до смерті. По-друге до нікотинової отрути виникає швидке звикання [6].

Тютюнопаління - одне з найбільш поширених видів побутової токсикоманії, сама найпоширеніша у всьому світі шкідлива звичка. Залежність від тютюну внесено в Міжнародну класифікацію хвороб. Нікотин є своєрідним стимулятором нервової системи, що має патологічний вплив на організм особливо у розвитку ракових хвороб. Здійснюється паління - вдиханням різних тліючих рослинних продуктів. Тютюновий дим містить канцерогенні речовини. Він містить нікотин, чадний газ, аміак, синильну кислоту, ціанистий водень, ацетон і значну кількість речовин, які спричиняють утворення злоякісних пухлин [2].

Воно зумовлює розвиток раку органів дихання, включаючи порожнину рота і верхніх дихальних шляхів, стравоходу, підшлункової залози. Куріння під час вагітності, достовірно знижує вагу тіла новонароджених. У вагітних, котрі курять цигарки, збільшена кількість спонтанних абортів і передчасних пологів, що пов'язано з порушенням продукції прогестерону й пролактину і розвитком гострих циркуляторних порушень у матці, плаценті, пуповині та в плоді. Ранній початок тютюнокуріння негативно впливає на тривалість життя. Доведено також, що ймовірність виникнення інфаркту міокарда тим вища, чим менший вік курця. У курців частіше діагностується високий АТ, артеріальна гіпотензія в порівнянні з їх

однолітками, які не курять. Виявлено відмінності частоти виникнення окремих змін ЕКГ у курців і некурців осіб раннього та середнього дорослого віку. Для курящих більш характерна виражена і різко виражена аритмія, екстрасистоія, порушення передсердно-шлуночкової провідності, симптом ранньої реполяризації шлуночків, ЕКГ-ознаки гіпертрофії міокарда. Негативну роль відіграють складники тютюнового диму в патогенезі розвитку хвороб травного каналу: гастриту, виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки, хронічного коліту. Викурювання 10-20 цигарок за добу посилює також функцію щитоподібної залози і призводить до підвищення обміну речовин, а при тривалому курінні ця функція значно пригнічується.

Щодо ішемії нижніх кінцівок, то у молодих людей вона спостерігається виключно серед курців[1].

Тобто, кожних 8 секунд на земній кулі помирає людина з цієї причини. Якщо відношення до тютюнопаління не зміниться, то за прогнозами експертів ВООЗ у 2030 році з цієї причини буде померати понад 10млн. чоловік[5].

Негативно впливає пасивне тютюнопаління на здоров'я оточуючих. В приміщенні з курцем протягом лише 1 години людина, яка не палить, кожного разу спалює по половині сигарети. Тютюновий дим у таких випадках спричиняє головний біль, нездужання, зниження працездатності, швидко втому, загострення верхніх дихальних шляхів.

Відсоток осіб, що палить, припадає на такі вікові групи (див. рис. 1).

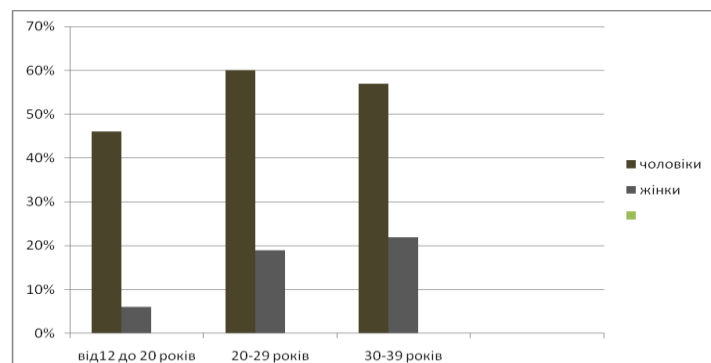

Рис. 1. Вікові групи осіб, що палить

Серед чоловіків (від 12 років) становить 46%, серед жінок — 6%. Найбільший відсоток осіб, що палить, припадає на вікові групи 20-29 років (67% чоловіків і 20% жінок) та 30-39 років (59% і 30% відповідно). Ми можемо бачити що відсоток людей працездатного віку, які палить, зростає як серед чоловіків, так і серед жінок. Смертельна доза нікотину для людини — 50-70 мг (1 мг на кілограм маси тіла) [4]. Відомо, що кількість нікотину, який надходить із тютюнового диму в організм, становить приблизно 1/25 вмісту його в тютюні. Важливе значення має те, як часто роблять затяжки під час куріння. Людина дістає смертельну дозу нікотину, викурюючи 20-25 сигарет на день.

Тим часом Всесвітня організація охорони здоров'я наводить дані, згідно з якими 90% усіх випадків смертей від раку легенів, викликані саме курінням.

Висновки: Таким чином, дана проблема є актуальною в Україні і, зокрема, в Житомирській області, і потребує вивчення на сестринському рівні. Дослідження ефективності профілактичних програм за останні 10 років достатньо переконливо доказують, що на сьогоднішній день серед усіх психоактивних речовин саме тютюнопаління є основною проблемою, яка потребує рішучих профілактичних дій. Медичні сестри при наданні медичної допомоги повинні володіти профілактичними технологіями, а саме вмінням визначити чинники ризику, вмінням надати рекомендації зі здорового способу життя, вмінням виявляти хвороби на доклінічному етапі, вмінням сформувати пацієнта про можливі негативні зміни в стані здоров'я, вмінням підготовки індивідуального профілактичного плану для кожного пацієнта, вмінням формувати довірчі стосунки з пацієнтами. Ефективність впровадження профілактичних заходів залежить від стилю спілкування лікаря з пацієнтом. Пацієнти прагнуть до довірчого стилю спілкування з лікарем [7]. Тільки довіра пацієнта до лікаря може бути запорукою виконання його рекомендацій. Розуміння медичними працівниками тактики запобігання цієї згубної звички дасть змогу скоротити кількість курців серед своїх пацієнтів та колег. Припинення паління - не тільки питання профілактики, його необхідно розглядати як одне із призначень пацієнту при лікуванні будь-яких захворювань та реабілітації. Медичні працівники можуть відігравати ключову роль у тому, щоб підвищити частоту спроб припинення куріння, стимулюючи до цього всіх своїх пацієнтів, які палять [3].

В установах первинних структур охорони здоров'я необхідно послідовно виявляти, реєструвати і лікувати кожного курця. Так як населення має низьку обізнаність щодо залежності від тютюнопаління, і медична сестра як ніхто інший може донести цю інформацію до населення.

Список використаної літератури

1. Боротьба з тютюнопалінням // Медична сестра. - 2008. - № 12. - С.46-47; №9.-С. 33-35.
2. Всемирный день без табака [Текст] // Головна медична сестра. - 2008. - №5. - С. 64-67.
3. Жигунова, О. Курение или здоровье - выбор за женщиной [Текст] / О. Жигунова // Медицинские аспекты здоровья женщины. - 2012. - N 2. - С. 75-78.
4. Зубачик, В. М. Шкідливість впливу тютюнопаління на стан порожнини рота у підлітків та осіб молодого віку: огляд / В. М. Зубачик, М. П. Ільчишин // Новини стоматології. - 2008. - № 3. - С. 14-16.
5. Оцінка динаміки поширеності тютюнокуріння в Україні / К. С. Красовський [и др.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. - 2009. - № 2. - С. 91 -99.
6. Павлова, М. К. Влияние курения на сердечно-сосудистую систему детей и подростков (Обзор) [Текст] / М. К. Павлова, Т. Б. Хайретдинова // Педиатрия. Журнал им. Г.Н.Сперанского. - 2011. - Т. 90, № 5. - С. 148-153.
7. Сидоренко, Г.И. Современные аспекты борьбы с табакокурением: исчерпаны ли все возможности? [Текст] / Г. И. Сидоренко, А. В. Фролов // Кардиология. - 2010. - Т. 50, № 11. - С. 91-94.

Володимир Скиданчук,
магістрант Житомирського інституту медсестринства
Наук. керівник: **С.В. Гордійчук,**
кандидат біологічних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ВІДДІЛЕННЯ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ ХІРУРГІЇ НА ПРИКЛАДІ ОЛЕКСАНДРІВСЬКОЇ КЛІНІЧНОЇ ЛІКАРНІ М.КИЄВА

Останнім часом здійснені революційні досягнення у кардіохірургії. Це зумовлено актуальністю проблеми ішемічної хвороби серця, інфаркту міокарда — основних причин смерті пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями, частка яких перевищує 50%. Забезпечення населення кардіохірургічної допомогою - актуальна проблема медицини. Дослідження показують, що хірургічна допомога необхідна кожному п'ятому пацієнту кардіологічних стаціонарів. Кардіохірургічною допомогою охоплено поки що близько 30% хворих, які мають у цьому потребу [1; 2]. Це пов'язано як з необізнаністю контингенту людей із хворим серцем, так і з відсутністю в деяких клініках сучасного устаткування. Головна проблема забезпечення доступу населення до висококваліфікованої кардіохірургічної допомоги — це катастрофічна нестача фінансування, яке становить 30% необхідного. Вітчизняна серцево-судинна хірургія є надбанням держави. Вона зберегла науковий і практичний потенціал, підготувала і продовжує готувати нові, перспективні професійні кадри[4].

Основними напрямками розвитку судинної хірургії в Україні слід вважати: впровадження сучасних стандартів діагностики, профілактики та лікування захворювань судинної системи; оптимізацію матеріальної бази та структури підрозділів судинної хірургії, починаючи з створення сучасного центру, в якому мають застосовувати всі основні класичні та ендоваскулярні хірургічні технології [7, с.16-17].

Кадрове питання - одне з самих головних, якщо не найголовніше питання модернізації охорони здоров'я. Сьогодні медицина потребує сучасних, ерудованих, високопрофесійних фахівців сестринської справи, які зможуть працювати на новітньому медичному обладнанні, що володіють комп'ютерними технологіями, вміють і бажають сприймати потік нової інформації, інноваційних підходів, зміна ставлення як до пацієнта, так і до розуміння своєї ролі в лікувально – діагностичному процесі [5].

У профілактиці розвитку післяопераційних ускладнень важливу роль відіграє чітко організована робота усіх ланок оперблоку та ефективність організації роботи в операційній. Велике значення надається роботі операційних медсестер, їх знанням санітарно-епідеміологічного режиму, техніки безпеки, виконанню посадових обов'язків. Кожна практична маніпуляція повинна бути виконана професійно, впевнено, без вагань і роздумів; повинна виконувати належну їй функцію; не повинна приносити додаткових страждань пацієнтові; після її виконання не повинно виникнути ускладнень; повинна забезпечуватись власна безпека медичного працівника і безпека навколишнього середовища тощо [6, с.25-28].

Якість трудового життя фахівців сестринської справи суттєво впливає на результат діяльності закладів охорони здоров'я. Його поліпшення дає можливість уникнути плінності кадрів, укомплектувати робочі місця і мотивувати середній медичний персонал до трудової діяльності. Якість трудового життя сестринського

персоналу, за оцінкою експертів, визначають такі критерії як «оплата праці» 67%, «робоче місце» 59%, «трудоий колектив» 46%, «керівництво організацією» 42%, «службова кар'єра» 34%, «соціальні гарантії» 28%.

Аналіз та оцінка потенціалу трудової діяльності медичних працівників, а також рівень майстерності фахівця в процесі його діяльності, визначають підходи до розстановки персоналу та ротатії кадрів усередині лікувально-профілактичного закладу, визначають відповідність характеристик людини моделі робочого місця, встановлюють його професійну придатність і службове зростання.

Система оцінки медичного персоналу повинна бути спрямована не тільки на оцінку кількісних показників праці, але і на оцінку якісних показників. Побудова професіограм повинна проводитися на основі професійних, особистісно-інтелектуальних і психофізіологічних ознак. Комплекс методик оцінки медичного персоналу за допомогою професіограм дозволяє розробляти програми управління персоналом (формування мотивації до праці, створення кадрового резерву, підвищення кваліфікації та розвиток працівників, кадрове планування та ін). Рейтингова оцінка спеціаліста проводиться за шкалою: до 33% - працівник не відповідає займаній посаді, 34-67% - працівник відповідає займаній посаді частково, 68-100% - працівник повністю відповідає займаній посаді і, можливо, заслуговує зростання посадового становища.

Особливості різних аспектів професійної діяльності медичних сестер хірургічного профілю висвітлено в працях фахівців: Барикіної Н., Брильової О., Возьмітіної А., Гажевої А., Дмитрієвої М. Основні принципи проведення професіографічного аналізу діяльності висвітлені в публікаціях Гилазетдиной Л., Клімчук Т., Клімова Е., Самійленко В. та ін.

Початком серцевої хірургії слід вважати 1914 р., коли французький хірург М. Тюффе вперше справив розширення артеріального клапана при його звуженні. У 1938 р. Р. Гросс перев'язав артеріальну протоку.

У 1944 р. шведський хірург К. Краффорд резецирував аорту при її коарктації. В експериментальних умовах була детально розроблена і успішно виконувалася пересадка серця З. Деміховим, у якого освоював методику пересадки К. Бернар, який вперше успішно пересадив серце людині в 1967 р. в Кейптауні.

Великий досвід, набутий під час Великої Вітчизняної війни в лікуванні поранень органів грудної клітки, розробка методів боротьби з шоковим станом, успіхи в освоєнні переливання крові та розробці досконаліших методів знеболювання — все це сприяло опануванню складних оперативних втручань на легенях, серці, судинах. Розвинулась нова галузь хірургії — торакальна хірургія. Відтоді починають розвиватися хірургічні методи лікування природжених і набутих вад серця.

У вітчизняній хірургії значна увага приділялася пораненням серця. Визначні роботи з лікування клапанних вад серця в експерименті з штучним кровообігом було проведено в 1925 р. С. Брюхоненком і М. Терєбинським. Професорові Ленінградського медичного інституту Ю. Джанелідзе належить класична монографія (1927) на матеріалі аналізу 1000 поранень серця, описаних у світовій медичній літературі.

XX століття в хірургії ознаменувалося розвитком серцевої, пластичної хірургії, трансплантології. Основу сучасної серцевої хірургії заклали наші співвітчизники С. Брюхоненко і С. Чечулін, які в 1924 р. розробили апарат штучного кровообігу, що дозволяє виконувати операції на відкритому (зупиненому) серці. Після

вдосконалення апарат був застосований у клінічній практиці американським хірургом Д. Гібоном в 1953 р.

В СРСР пересадка серця людині була зроблена в 1968 р. А. Вишневським. Однак у зв'язку з відсутністю відповідного закону про взяття донорського серця операції були припинені і поновилися в 1987 році.

Пріоритет в освоєнні операцій на серці в клініці належить у СРСР О. Бакулеву, Є. Мешалкіну і П. Купріянову, О. Вишневському, Б. Петровському.

В СРСР хірургія серця почалася 24 вересня 1948 року, коли О. Бакулев виконав першу операцію при вродженій ваді серця – перев'язування відкритого артеріального протоку. Створено Інститут серцево-судинної хірургії, який носить ім'я О. Бакулева. При Академії медичних наук СРСР було створено інститути торакальної та експериментальної хірургії, а при МОЗ СРСР — НДІ трансплантації та штучних органів, в якому успішно зроблено понад 50 пересадок серця [3].

Коли ж іде мова про кардіохірургію як окрему галузь хірургії, здатну на сучасному рівні виконувати відновні втручання при багатьох серцевих захворюваннях, то не підлягає сумніву, що таке стало можливим в основному лише в центрах кардіохірургії, де сконцентровані в одній установі не тільки висококваліфіковані фахівці з кардіохірургії, а й представники багатьох інших галузей науки, як анестезіологи, реаніматологи, гематологи, біохіміки, кардіологи, лаборанти, де зібрана найнеобхідніша, але дорога апаратура діагностичного і лікувального призначення, перш за все апарати штучного кровообігу і багато інших.

Така основна установа в Україні лише одна – це Інститут серцевої хірургії АМН, створений за ініціативою і зусиллями видатного вченого, кардіохірурга, академіка М. Амосова (1913-2002). Вона бере початок своєї діяльності в 1955 р. як клініка торакальної хірургії при Інституті туберкульозу і грудної хірургії. У 1983 р. клініка була реорганізована в самостійний Науково-дослідний інститут серцево-судинної хірургії.

Досвід діяльності цього інституту і всебічне вивчення проблеми кардіохірургії свідчать, що цій галузі науки належить все більше показань для оперативних втручань. Перші операції на сучасному рівні з приводу набутих і природжених вад серця почав виконувати в Україні в 1955 році М. Амосов і розгорнув цю роботу з колективом співробітників масштабно. До 1 січня 2002 в його клініках виконано 95 тис. операцій на серці, в тому числі 37 тис. – із застосуванням апарата штучного кровообігу. Всього на сьогодні в інституті виконано більше 13 тис. операцій протезування клапанів серця. 1983 р. ця клініка серцевої хірургії реорганізована в Київський НДІ серцево-судинної хірургії Міністерства охорони здоров'я України, з 1993 р. – Інститут серцево-судинної хірургії (ІССХ) АМН України. Враховуючи визначну наукову, лікувальну та освітню діяльність, Указом Президента України від 14 червня 2006 р. № 513/2006 Інституту надано статус Національного інституту серцево-судинної хірургії ім. М. Амосова. Першим директором інституту (1983 - 1988 рр.) був академік НАН і АМН України М. Амосов. У даний час НДІ кардіохірургії очолює видатний вчений-кардіохірург, академік Г. Книшов. У клініках інституту виконано понад 3,5 тис. операцій шунтування коронарних артерій і більше 1 тис. операцій з приводу тахісистолических аритмій. У 1984 році вперше в СРСР в інституті виконана балонна дилатація для усунення клапанного стенозу легеневої артерії. У 1992 році вперше в Україні виконана операція при уродженому пороці серця у новонародженого.

Список використаної літератури:

1. Барыкина Н. В. Сестринское дело в хирургии: учеб.пособ./ Н.В. Барыкина, В.Г.

Зарянская; Под ред. Б.В. Кабарухина. - Ростов н/Д : Феникс, 2003. - 448 с.

2. Бокерия, Л. А. Перспективы развития сердечно-сосудистой и эндоваскулярной хирургии/ Л.А. Бокерия, Р.Г. Гудкова, Л.Л. Стрижакова // Грудная и сердечно-сосудистая хирургия. - 2007. - N 1. - С. 4-9.

3. Верхратський, С.А.Історія медицини/ С.А. Верхратський. - К.: Здоров'я, 2011. - 352 с.

4. Гостищев, В. К. Общая хирургия: Учеб.с компакт-диск/ В. К. Гостищев. - 4-е изд., испр. - М. : ГЭОТАР-Медиа, 2006. - 832 с.

5. Касевич, Н. М. Охорона праці та безпека життєдіяльності медичних працівників: Підручник/ Н.М. Касевич, К.І. Шаповал. - К. : Медицина, 2007. - 224 с.

6. Маркович О.В. Сучасний стан підготовки медичної сестри в Україні і шляхи його покращання /О.В. Маркович, В.О. Рижковський //Клінічна та експериментальна патологія – 2011.- Том X, №3 - С.25-28.

7. Мишалов В.Г. Революция или эволюция: что важнее для дальнейшего развития сосудистой хирургии в Украине сегодня?// Серце і судини. - 2009. - N 2. - С. 16-17.

Альона Татар,

магістрант Житомирського інституту медсестринства

Наук. керівник: **Т.К. Набухотний,**

доктор медичних наук, професор

РОЛЬ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ У ДІТЕЙ

Цукровий діабет - одне з найтяжчих захворювань, що є проблемою не лише медичного, а й соціального характеру. На жаль, щороку кількість хворих збільшується, а сама хвороба "молодшає". На сьогоднішній день цукровий діабет стоїть на третьому місці у світі після серцево-судинних і онкологічних захворювань. Цукровий діабет визнано неінфекційною епідемією XXI століття. В Україні на початок 2006 р. поширеність цукрового діабету становить 0,66 на 1000 дітей, серед підлітків – 15,1 на 10 тис. відповідного контингенту [1, с. 76 - 80]. Щороку кількість дітей з діабетом збільшується більше ніж на 1000. На початок 2011 року в Україні хворіли на цукровий діабет близько 8 тис. дітей, тобто 1 дитина з кожної тисячі дітей віком до 18 років, у тому числі кожні 3 дитини віком до 6 років – з 10 тис. дітей такого ж віку[5, с.165]. За прогнозами, у наступні 10 років загальна кількість випадків смерті через діабет зросте у понад 50%, а до 2030 року діабет стане провідною причиною смерті у світі. Раніше на діабет II типу страждали люди старші за 40 років, сьогодні ж він зустрічається і у дітей. Поширеність цукрового діабету I типу у дітей у віці до п'яти років в Європі, за оцінками медиків, до 2020 року збільшиться удвічі.

За прогнозами європейських ендокринологів ця тенденція найгостріше виявиться в колишніх комуністичних країнах Східної Європи. Винуватцями розвитку раннього діабету є звички, які породжує сучасний спосіб життя - споживання продуктів з високим глікемічним індексом: солодощів, виробів з борошна вищого ґатунку, солодких газованих напоїв. Вуглеводи, що містяться в них, миттєво перетворюються на глюкозу, для засвоєння якої потрібний інсулін. Що більший вміст глюкози в крові, то інтенсивніше утворення інсуліну. Як наслідок – розлад ендокринної системи, що спричиняє порушення вуглеводного, жирового та інших видів обміну, змінюється функція печінки.

Мета статті - визначити динаміку зростання цукрового діабету у дітей, теоретично обґрунтувати необхідність і суть профілактики і навчання контролю ЦД 1-го типу у дітей та визначити роль медичної сестри у цьому процесі.

Матеріали та методи: соціологічний; клініко-статистичний; бібліосемантичний; системного аналізу.

Хворих на цукровий діабет дітей у світі стає більше на 70 тисяч кожного року. Ця хвороба у дітей має відмінні від дорослих симптоми хвороби. Його особливість у тому, що він може перебігати “під маскою” гострого живота, інфекційних захворювань, аденовірусної інфекції. Якщо батьки не медики, їм не може й спадати на думку, що дані прояви є свідченням наявності у дитини такого серйозного захворювання як цукровий діабет.

Дитячі ендокринологи зважають увагу батьків на те, що симптоми ЦД у дітей нарастають дуже швидко, особливо, якщо це діабетичний кетоацидоз (який зазвичай плутають із грипом). Саме з такої причини в Україні з діагнозом ЦД помирають діти. 98 % дітей, хворих на ЦД, мають перший тип цукрового діабету: коли підшлункова залоза не виділяє інсулін і, якщо діти тривалий час перебувають у стані кетоацидозу, це може призвести до важкого стану, потрапляння до реанімації.

Лікарі підкреслюють, що батьків має насторожити, що їхня дитина багато п’є, втрачає масу тіла або часто відвідує туалет, особливо вночі. Також необхідно здавати аналіз крові на цукор щоразу після того, як дитина перехворіла на інфекційну хворобу (краснуху, кір тощо), пневмонію, грип або піддалася стресу - саме ці чинники можуть спровокувати ЦД. Що раніше у дитини виявлять цукровий діабет, то більше шансів уберегти її від ускладнень ЦД. Ця серйозна хвороба небезпечна не щоденними ін’єкціями, а своїми ускладненнями, що спричиняють рани, інвалідизацію та передчасну дитячу смерть. Цукровий діабет - не захворювання, а стиль життя. Дуже важливо рано діагностувати, щоб вчасно почати лікувати.

На відміну від дорослих, цукровий діабет у дітей протікає важко. Ці особливості обумовлені інтенсивністю тих обмінних процесів, які властиві дитинству. Потреба в гормонах, що мають анаболітичну дію, у дітей дуже велика. Інсуліну властива анаболітична дія, тому і потреба дітей в інсуліні більша, ніж у дорослих. Захворювання у дітей характеризується бурхливим його початком. У початковому періоді у дитини відмічається загальна слабкість, схуднення при хорошому апетиті, дратівливість, зниження успішності в школі, нудота, блювання, іноді нічне нетримання сечі, що указує на декомпенсацію цукрового діабету [2, с. 18-22].

У підлітків велике значення має емоційний чинник, що впливає на перебіг захворювання. На жаль, батьки не завжди можуть створити дитині сприятливу соціально-психологічну атмосферу удома. Це підсилює у хворого відчуття своєї неповноцінності в порівнянні з однолітками. Подолати ці проблеми допомагають розроблені програми з навчання хворих і їх родичів, консультування з психологом.

Основні причини зростання кількості хворих на ендокринну патологію: інтенсивний вплив на населення факторів ризику (нерациональне харчування, гіподинамія, надмірна маса тіла (ожиріння), хронічний стрес, хронічний дефіцит йоду тощо).

Проаналізувавши статистичні данні захворюваності дітей на цукровий діабет в Україні ми можемо зробити такі висновки:

- в період з 2008 р. по 2009р. показник приросту захворювання збільшився на 2% від 27,1% до 29,1%; - з 2009р. по 2010р. збільшився приріст захворювання на 2,2% від 29,1% до 31,3%; - в період з 2010р. по 2011р. просліджується тенденція приросту

даного захворювання на 1,1% від 31,3% до 32,4%,- в період з 2011р. по 2012р. показник приросту виріс на 2,6% з 32,4% до 35,0% (рис. 1).

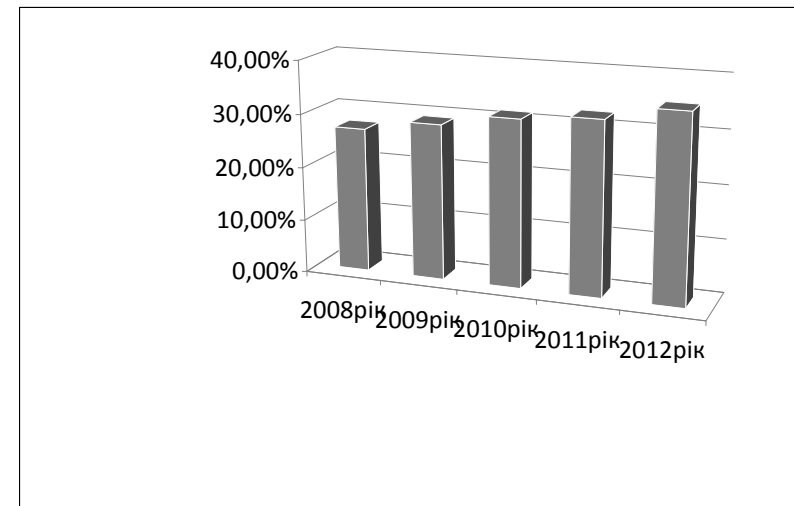

Рис. 1 Динаміка поширювання цукрового діабету у дітей в Україні.

На 1 січня 2011 року в Україні нараховувалось більше 1 млн людей, хворих на цукровий діабет. Серед них - 8000 дітей.

Практично кожна країна світу на даний час має національну програму боротьби з цукровим діабетом, що здійснюється під контролем національних комітетів[4]. У 2002 р. була затверджена комплексна програма "Цукровий діабет", одним із ключових положень якої є створення Державного реєстру хворих на ЦД. В Україні основою реєстру стала система нагляду за діабетом ("СИНАДІАБ"). Впровадження нових медичних технологій і форм організації роботи в дитячій ендокринології відбувається на основі таких державних документів, як Державна цільова програма «Цукровий діабет» на 2009–2013 роки та Накази МОЗ України «Про удосконалення організації надання ендокринологічної допомоги населенню України» [3, с. 7].

Лікування хворих на цукровий діабет вимагає від медичного персоналу хорошої організації праці, ентузіазму і обов'язковості.

В Британії високу якість медичної допомоги при цукровому діабеті можна забезпечити тільки при колективному характері роботи фахівців. Діяльність такого колективу зазвичай регулюється єдиним центром, найчастіше – діабетологічним відділенням місцевої лікарні, що забезпечує зв'язок пацієнтів з медичними працівниками (як у стаціонарі, так і амбулаторно), впровадження сучасних методів діагностики і лікування, проведення наукових досліджень. Ефективність нескординованої роботи тих же фахівців була б значно нижче.

При наданні медичної допомоги хворим на цукровий діабет виділяють наступні завдання для медичних сестер: забезпечення хворих літературою, навчальними посібниками, консультування на базі спеціалізованих відділень лікарень; організація районних діабетологічних служб для координації діяльності лікарів загальної практики і стаціонарів; вироблення єдиних рекомендацій з лікування цукрового

діабету; забезпечення лікарів і хворих прямим телефонним зв'язком зі службами невідкладної допомоги; ведення реєстру хворих (і, по можливості, груп ризику) по цукровому діабету; спостереження пацієнтів з наявним або вперше встановленим на цукровий діабет у стаціонарі; забезпечення спеціалізованої медичної допомоги (в ідеалі - в спеціалізованих лікарнях)[7, с. 134].

Одним з вагомих досягнень діабетології за останні тридцять років стало підвищення ролі медсестер і організація їх спеціалізації з діабетології, такі медсестри забезпечують : високоякісний догляд за хворими на цукровий діабет; організовують взаємодію лікарень, лікарів загальної практики та амбулаторно спостережуваних хворих; проводять велику кількість досліджень та навчання хворих [6, с.3].

Виділяють обов'язки медичних сестер, що спеціалізуються по догляду за хворими на цукровий діабет: лікування хворих, консультування їх з вибору методів лікування, навчання хворих та членів їх родини методам контролю перебігу діабету; догляд за госпіталізованими хворими; навчання та консультування пацієнтів не тільки в рамках діабетологічної клініки, але й амбулаторно; участь у діяльності системи охорони здоров'я; участь у наукових дослідженнях, оцінці якості роботи колег, розробці стандартів діагностики та лікування.

Система навчання хворих на цукровий діабет в даний час стала дуже складною, але ефективною: її застосування дозволяє знизити потребу в госпіталізації і частоту розвитку ускладнень. Безсумнівно, аналогічні системи слід поширити і на інші галузі медицини.

На основі проведеного аналізу встановлено, що дана проблема є актуальною, тому визначення ролі медичної сестри в профілактиці та реабілітації цукрового діабету у дітей не досліджена і потребує поглибленого вивчення.

Список використаної літератури:

1. Бездетко П.А. Эпидемиология и частота сахарного диабета и диабетической ретинопатии / П.А.Бездетко ,Е.В.Горбачёв // Міжнародний ендокринологічний журнал. -2006. - №4(6). – С. 76 - 80.
2. Гульчій М. Цукровий діабет у дітей // Медична сестра. – 2007. - № 3. – С. 18-22.
3. Про затвердження Державної цільової програми «Цукровий діабет» на 2009–2013 роки. Постанова Кабінету міністрів України від 19 серпня 2009 р № 877. — 7 с.
4. Про удосконалення організації надання ендокринологічної допомоги населенню України: Наказ МОЗ України від 01.10.07 № 609.
5. Рutowський Я.А. Метаболічний синдром ,цукровий діабет: епідеміологія і наслідки для здоров'я / Я.А. Рutowський, М.О. Качмарська // Україна. Здоров'я нації. 2012. №2(22) - С. 165.
6. Chamberlain G, Morgan M. ABC of Antenatal Care, 4-е видання, Лондон, видавнича група Британського медичного журналу, 2008. – С.3.; зі змінами.
7. Уоткінс П. Дж. Цукровий діабет / 2-е вид. - Пер. з англ. М.: Видавництво БІНОМ, 2006. -134 С, іл.

СТАВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ДО ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМ СТАРІННЯ

На сьогоднішній день тема проблем людей похилого віку є особливо актуальною, так як одна із тенденцій, що спостерігається в останні десятиліття в розвинутих країнах світу, - ріст абсолютного числа і відносної частини населення людей даної категорії.

До початку ХХІ століття демографічна ситуація в корені змінилася: вікова структура населення більшості країн світу, у тому числі і в Україні, нагадує вже не стільки піраміду, скільки колону, що характеризується малою чисельністю дітей, осіб молодого і зрілого віку і щодо високою чисельністю осіб старших вікових груп [2].

Україна належить до демографічно старих країн світу. Частка населення 60 років і старшого становить 20,3% з прогнозованою тенденцією до її подальшого підвищення. За даними Демографічного Департаменту ООН, вже до середини нинішнього сторіччя очікується збільшення цього показника в Україні до 38,1%, зокрема частка людей 80 років і старших збільшиться в 3,5 рази. Середня тривалість життя в Україні становить 67,3 року (чоловіків 61,5 р., жінок – 73,4 р.), що є нижчою, ніж у країнах Східної Європи на 4 – 5 років, а країнах Західної Європи – майже на 11 – 13 років. Аналіз регіональних особливостей старіння населення в Україні показує, що діапазон коливань загального показника старіння в окремих областях досить великий – від 18, 2% у Закарпатській області до 28, 8% у Чернігівській. Найвищі показники старіння відзначаються в таких сільськогосподарських областях, як Вінницька (26,2%), Черкаська (26,7%), Полтавська (26,4%), Сумська (25,8%), а найнижчі – в Рівненській (19,8%), Івано-Франківській (21,4%) і Херсонській (22,5%) областях [1].

Для соціальної ж сфери важливим є той факт, що серед старих людей виявляється тенденція до повільно наростаючих хворобливих патологічних процесів, що приймають хронічний плин і важко піддаються лікуванню. Якщо взяти до уваги, що з 40 - 45 років уже відбувається "нагромадження" хвороб, то зрозуміло, чому так багато серед людей похилого віку осіб, не здатних навіть до самого елементарного самообслуговування.

Для населення пенсійного віку рівні захворюваності, первинної інвалідності та смертності відповідно у 2,3; 1,5 і 8 разів вищі, ніж у працездатному віці, що детерміновано віковими змінами організму. Це визначає зростання кількості старих людей, які за станом здоров'я потребують активної підтримки з боку суспільства. За станом здоров'я 43,1% населення старше працездатного віку (41,8% міських і 45,0% сільських мешканців) потребують періодичного медичного нагляду і профілактичних реабілітаційних заходів, 40,7% (43,3% і 37, 2%) – активного медичного нагляду і відновного лікування, 9,7% (10,6% і 8,3%) – інтенсивного стаціонарного лікування з наступною низкою заходів медико-соціальної реабілітації, 6,5% (4,3% і 9,5%) – постійної щоденної медичної та соціально-побутової допомоги у повному обсязі. Серед населення старше 70 років – 18,3% потребують щоденної соціально-побутової допомоги, 82% постійно приймають ліки, серед старших 80-и років – 20% потребують спеціалізованої психіатричної допомоги [4].

Орієнтовна вартість медичного обслуговування, в середньому, на одну людину літнього віку становить 675, 8 грн. у рік, що у кілька разів вище від реального забезпечення. Потреби населення старшого віку в амбулаторній терапевтичній і спеціалізованій консультативній допомозі не задовольняються, в середньому, на 47,0%; реабілітаційному поліклінічному лікуванні – на 81,0%; організації стаціонарів вдома – на 71,1%; швидкій медичній допомозі – на 32,5%; стаціонарному інтенсивному лікуванні – на 26,2%; соціально - побутовому обслуговуванні – на 20,5%. Для літніх мешканців сільської місцевості показники якості та доступності медичної допомоги значно нижчі, ніж для міськи [4].

Старі люди з порушеннями повсякденних функцій складають приблизно 60% усіх тих, хто повідомляє про наявність у них яких-небудь захворювань; лише половина з них у стані виділити якимсь основне захворювання. За даними польських геронтологів, тільки 24% осіб старше 60 років, що живуть у комфортних умовах, можна вважати практично здоровими; серед живучих у незадовільних умовах таких старих людей всього 9%; 10% осіб старше 60 років не можуть самостійно виходити з будинку і мають потребу в постійній сімейній, соціальній або медичній допомозі [3].

Усе більш важливе місце в діяльності соціальних та медичних служб буде займати навчання професіоналів, що виконують програми надання соціальних та медичних послуг населенню старшого віку.

Усе ще існуюча серед соціальних працівників думка, що їм досить життєвого досвіду і власних спостережень за своїми бабусями і дідусями, не витримує критики. Для соціальних та медичних працівників необхідно, насамперед, розуміння безлічі психологічних, психопатологічних, соматичних, морально-етичних проблем, що виникають у літніх і старих людей, оволодіння методиками і технологіями, що допомогли б і полегшили їх зусилля в повсякденній практичній роботі і спілкуванні з групами населення, що обслуговуються. У зв'язку з цим першочерговою задачею на даному етапі є розширення підготовки фахівців із практичної соціальної роботи та медичного обслуговування із людьми похилого віку.

Процес старіння тісно пов'язаний з постійним збільшенням числа хворих, що страждають різними захворюваннями, в тому числі і притаманними тільки літньому і старечому віку. Польський геронтолог Е. Піотровський вважає, що серед населення у віці старше 65 років близько 33% складають особи з низькими функціональними можливостями, непрацездатні; у віці 80 років і старше - 64%. В.В. Єгоров пише, що рівень захворюваності з віком зростає. У 60 років і старше він перевищує показники захворюваності осіб віком до 40 років в 1,7 - 2 рази. Спостерігається постійне зростання числа старих людей, важко хворих, які потребують тривалого медикаментозного лікування, опіку та догляд. Високий показник потреби літніх людей у медико - соціальній підтримці, на думку А. І. Єгорова, - явище цілком закономірне. У процесі старіння знижуються адаптаційні можливості організму, створюються вразливі місця в системі його саморегуляції, формуються механізми, що провокують і що виявляють вікову патологію. Зі збільшенням тривалості життя збільшується захворюваність. Хвороби набувають хронічного характеру з атиповим перебігом, частими загостреннями патологічного процесу і тривалим періодом одужання [2] .

Причинами порушення здоров'я і подальшої безпорадності в старості не завжди є лише типові для старечого віку хвороби. Велику роль відіграють хвороби, набуті в середні і навіть молоді роки, недостатньо активно ліковані, що прийняли хронічний характер. Зазвичай такі захворювання прогресують повільно і досить пізно стають

причиною важкого порушення здоров'я старої людини. Інші хвороби можуть початися в похилому і старечому віці і протікати важко, приводячи людину до інвалідності та старечої немочі [5].

На жаль, сучасний рівень надання медичної і соціальної допомоги населенню літнього віку в Україні не відповідає його реальним потребам і має високу соціально-демографічну вартість – зростання захворюваності і смертності. Особливої уваги заслуговує перевищення вдвічі показників захворюваності населення старшого працездатного віку за результатами комплексних медичних оглядів у порівнянні з офіційними показниками поширеності хвороб за даними його звертань за медичною допомогою, серед сільських мешканців, старших 70 років, ця розбіжність становить 6,4 разу. Такі дані свідчать про низьку доступність медичної допомоги для цієї верстви населення і пріоритетне значення розвитку сільських амбулаторій загальної практики – сімейної медицини при реформуванні медичної галузі [3].

Нині в Україні відсутня єдина скоординована система геріатричної допомоги населенню. При цьому слід наголосити, що лікар амбулаторії загальної практики – сімейної медицини саме і є первинною ланкою амбулаторно-поліклінічної допомоги літнім людям. На його робоче навантаження припадає до 60% амбулаторного обслуговування і 80% допомоги вдома. Таким чином, він є, по суті, геріатром першого порядку і має бути спеціально підготовленим з актуальних питань геронтології і геріатрії. Всі люди літнього віку потребують тих чи тих видів допомоги: від обов'язкових щорічних медичних оглядів до постійного медичного нагляду з організацією стаціонару вдома тяжких хворих, навчанню сім'ї і волонтерів особливостям догляду, само- і взаємодопомозі [6].

Стаціонарна допомога людям літнього віку надається в клініках усіх рівнів, а також у спеціалізованих геріатричних закладах: шпиталів для інвалідів війни, які функціонують у всіх регіонах країни, у спеціальних відділеннях довготривалого лікування хронічних хворих у складі багатoproфільних лікарень. Одним із важливих питань організації ефективного функціонування геріатричної служби є реабілітаційна допомога, яка надається в стаціонарних та денних реабілітаційних відділеннях медичних і соціальних установ. Психіатрична допомога надається літнім людям у загальній мережі закладів охорони здоров'я (у спеціалізованих кабінетах поліклінік, психіатричних лікарнях, психіатричних диспансерах, денних психіатричних стаціонарах та інтернатах психоневрологічного профілю) [4].

Слід зауважити, що головною формою комплексного соціального обслуговування населення похилого віку є територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів, до складу яких входять усі районні структури соціально - побутової допомоги літнім самотнім людям і інвалідам. В Україні функціонують близько 530 територіальних центрів і 890 відділень соціального обслуговування вдома, які допомагають понад 500 тисячам одиноких непрацездатних громадян. У межах цих закладів функціонують відділення медичної реабілітації та психотерапевтичної підтримки. Нині набуває розповсюдження практика взяття на облік самотніх старих людей з психічними розладами загальними соціальними службами надомної допомоги. Таким чином, взаємозв'язок і наступництво у роботі медичних працівників амбулаторій загальної практики – сімейної медицини з працівниками центрів соціального обслуговування населення дозволить підняти допомогу людям літнього віку та інвалідам на якісно вищий рівень [6].

Таким чином, виходячи зі сказаного, можна зробити наступні висновки:

- демографічні дані говорять про те, що відбувається тенденція зростання кількості людей похилого віку, і в суспільстві спостерігається дискримінація людей за віком, тобто неприйняття молодим і сильним поколінням старих і слабких

- в сучасних умовах життя люди похилого віку зіштовхуються з багатьма проблемами, а саме: матеріальними, економічними, побутовими та психологічними, які ставлять їхнє життя на рівень виживання.

- дані проблеми виникають тому, що більшість людей похилого віку залишаються самотніми, відчувають труднощі через відсутність підтримки від близьких людей, стають хворобливими, немічними.

- соціальна політика в країні є недосконалою і не в змозі задовольнити всі потреби людей похилого віку. Проблеми осіб даної вікової категорії населення є актуальними і потребують невідкладного вирішення з боку держави, суспільства та оточуючих людей похилого віку осіб.

Список використаної літератури:

1. Алфьоров М.А. Урбанізаційні процеси в Україні в 1945-1991 рр: Монографія/ М.А.Алфьоров – Донецьк: Донецьке відділення НТШ ім. Шевченка, ТОВ «Східний видавничий дім» 2012. – 552 с.
2. Стародубов В.И., Белоконов О.В., Иванкова Л.В. Качество жизни пожилых (по результатам опросов), М; ЦНИИОИЗ, 2003 г.
3. Волков, С. Р. Основные медико-социальные проблемы лиц пожилого и старческого возраста [Текст] / С.Р. Волков, М.М. Волкова // Медицинская сестра. - 2006. - №6. - С. 6-9.
4. Злобин А. Заболеваемость и потребность населения пожилого и старческого возраста в медико-социальной помощи [Текст] / А. Злобин // Врач. - 2006. – N 2. - С. 43-44.
5. Ермакова А. Е. Анализ медико-социального статуса лиц старшего возраста и долгожителей [Текст] / А. Е. Ермакова, М. Н. Киндрас, Н. Н. Ефименко // Российский семейный врач. - 2011. - N 4. - С. 80-81.
6. Колбасіна М. В. Вікові зміни у процесі старіння в аспекті догляду за літніми людьми [Текст] / М. В. Колбасіна, Л. П. Колбасіна // Вісник наукових досліджень. - 2010. - N 1. - С. 98-100.

Наталія Ярошинська,

вчитель початкових класів

Березівського навчально-реабілітаційного центру

Наук. керівник: **Г.В. Підлужна,**

кандидат педагогічних наук, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ УРОКІВ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ОНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ДЛЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається переорієнтація традиційного навчання на постановку і вирішення навчальних завдань (практичних, комунікативних) самими школярами, на самоконтроль, самооцінку, рефлексію. Цей підхід зумовлює і зміну основної схеми взаємодії вчителя і учнів в школі для дітей з порушеннями слуху. При організації навчального процесу важливо більш широко використовувати діалогічне спілкування. Спілкування через діалог розглядається в гуманістичній педагогіці як умова реалізації суб'єкт – суб'єктних відносин на

протипагу суб'єкт – об'єктним відносінам (монологічним). При монологічному спілкуванні домінує, як правило, воля педагога, яку мають прийняти учні.

Діалогічне спілкування, іншими словами – навчальна співпраця, являє собою достатньо розгалужену взаємодію за такими схемами:

- 1) Учитель-учень;
- 2) Учень-учень (в парах);
- 3) Групова взаємодія (при роботі трійками, бригадами, групами, конвєсром);

Саме такі форми діяльності мають особливо велике значення в навчанні дітей з вадами слуху.

Тому в останні роки вчителі-практики активно впроваджують у навчальному закладі для дітей з порушеннями слуху інтерактивні технології та інтерактивні уроки, які дають можливість створити мовленнєве середовище, викликати інтерес до навчання, формувати усне й писемне мовлення, розвивати мислення. У своїй роботі педагоги спираються на методичні рекомендації Пометун О.І., Пирожєко Л.В., Стребної О.В., Соценко А.О., Ярошенко О.І., Луцько К.В.

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроків. Як правило, структура таких занять складається з 5 елементів:

- а) мотивація
- б) оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів;
- в) надання необхідної інформації;
- г) інтерактивна вправа – центральна частина заняття;
- д) підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Розглянемо кожен з цих елементів ґрунтовніше.

Мотивація

Мета: зосередити увагу дітей на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Тут можуть бути використані прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей здивування, подив, інтерес до змісту знань та процесу їх отримання. Це може бути коротка розповідь учителя чи бесіда, демонстрування наочності, нескладна інтерактивна технологія («мозковий штурм», « мікрофон», «криґолом» тощо). Мотивація чітко пов'язана з темою уроку.

Цей елемент уроку має займати не більше 5 % часу заняття.

Оголошення, представлення теми та очікуваних, навчальних результатів. Мета – забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на уроці і чого від них чекає вчитель.

Для того, щоб почати з учнями спільний процес руху до результатів навчання, в цій частині інтерактивного уроку потрібно:

- назвати тему уроку або попросити когось із учнів прочитати її;
- якщо назва теми містить нові слова або проблемні питання, звернути на це їх увагу;
- попросити когось із дітей оголосити очікувані результати за текстом посібника або за записом на дошці, зробленим заздалегідь, пояснити необхідне, якщо йдеться про нові поняття, способи діяльності тощо;
- нагадати учням, що в кінці уроку буде перевірено, наскільки вони досягли запланованих результатів.

Можна запропонувати вправи «Дешифрувальник», «Морський бій», «Загадкові будиночки» [3, с. 35-36]

Цей елемент уроку має займати не більше 5 % часу заняття.

Надання необхідної інформації.

Мета цього етапу – дати школярам достатньо інформації, щоб на її основі вони могли виконувати практичні завдання. Це може бути міні-лекція, читання роздаткового матеріалу, ознайомлення з матеріалом за допомогою ТЗН чи наочності, вправи «мозкова атака», «Гранування», «Кубування».

Ця частина уроку займає 10 -15 % часу.

Інтерактивна вправа – центральна частина заняття.

Її мета – засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Ця частина уроку має займати 50-60 % часу. Обов'язковою є така послідовність і регламент проведення інтерактивної вправи :

1. Інструктування. Вчитель розповідає учням про мету вправи, правила, послідовність дій та кількість часу. На виконання завдань, запитує чи всі все зрозуміли. (2-3 хв)

2. Об'єднання в групи або розподіл ролей (1-2 хв)

3. Виконання завдання. Вчитель виступає як організатор, помічник, але він намагається надати дітям максимум можливостей для самостійної роботи і навчання у співпраці один з одним. (5-15 хв). Це вправи «Ажурна пилка», метод «Прес»

4. Презентація результатів виконання вправи.(-15 хв)

5. Рефлексія результатів учнями: усвідомлення отриманих результатів шляхом їх спеціального колективного обговорення.(5-15 хв)

Рефлексія є невід'ємним і найважливішим компонентом інтерактивного навчання на уроці . Це вправи «Сенкан», «Незакінчене речення», «Інтерв'ю»

Вона дає можливість учням і вчителю:

- Усвідомити чого навчилися;
- Оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу і спланувати чіткі кроки його подальшого опрацювання;
- Порівняти своє сприйняття з думками, поглядами інших і якщо потрібно, скоригувати певні свої позиції;
- Учителям – побачити реакцію учнів на навчання і вносити необхідні корективи.

Рефлексія може здійснюватись у різних формах: у вигляді індивідуальної роботи, роботи в парах, в письмовій та усній формі тощо.

Підбиття підсумків уроку.

Підсумки є найважливішою частиною інтерактивного уроку. Саме тут прояснюється зміст проробленого; підводиться риска під знаннями, що повинні бути засвоєні; встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо і тим, що знадобиться їм у майбутньому.

Слід відзначити, що є свої особливості в підходах до оцінювання навчальних досягнень учнів на інтерактивному уроці.

Важливо пам'ятати, що завданням учителя є швидше створення умов, за яких позиції зацікавленості, відкритості, відповідальності учнів у навчанні та їхні особистісні риси можуть розвиватися й усвідомлюватися. Цьому сприятимуть:

- Включення до пріоритетів оцінювання самого процесу навчання, тобто того, як проходить робота учня, на відміну від оцінювання лише результатів роботи;
- Оцінювання учнів, яке опирається на чіткі критерії, що дозволяє учневі взяти відповідальність за роботу та її результати, а також уможливорює самооцінку роботи та її результатів. При цьому бажано, щоб учні мали можливість ознайомитися з критеріями оцінки перед початком роботи, а не після її виконання;

- Оцінювання досягнень учнів, незалежно від того, чи вони значні, чи скромні - якщо вони є результатом справжніх зусиль учня;
- Оцінювання зусиль, які учні вкладають у навчання один одного, у співпрацю;

Досвід впровадження інтерактивних технологій та уроків в школі для дітей з вадами слуху свідчить, що на таких уроках є умови для реалізації більшої колегіальності, більшої аргументованості суджень, більшої інформативності у вирішенні обговорюваних навчальних проблем. При цьому формується колективна комунікативність, яка реалізується в трьох напрямках:

- 1) установка на колективну творчість;
- 2) активна участь кожного школяра у вирішенні поставленої задачі;
- 3) вибір кожною дитиною особистісно значимого завдання, виду мовленнєвої діяльності.

При такій організації навчального процесу кожна дитина опановує мову та мовлення не сама по собі, а в колективній діяльності, доступній, корисній, зрозумілій, а тому мотивованій, в колі однолітків, перш за все «для інших», а отім «для себе».

Завдяки впровадженню інтерактивних форм і методів роботи полегшується процес інтеграції дітей з порушенням слуху в суспільство чуючи.

Список використаної літератури

1. Вашуленко М.С., Дмитренко Л.І. Нестандартні уроки мовлення та мислення в молодших школярів // Початкова школа, - 1993.- №11. – С. 6-8.
2. Демчук Д.А., Гукач І.Л. Нетрадиційні форми навчання // Рідна школа.-1995. - №9. – С.65-67.
3. Козел Л.О., Підлужна Г.В. Нетрадиційні уроки української мови в 3-4 класах: Навчально-методичний посібник для студентів педагогічних факультетів та вчителів початкових класів. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. - 88с.
4. Лухтай Л.К. Нестандартний урок // Початкова школа. - 1992. - №3. – С. 31-35.
5. Пометун О.І. та ін.. Сучасний урок. Інтерактивні методи навчання. Наук.-метод. посібн. / За ред.. О.І.Пометун.- К.:АСК, 2006. - 192с.
6. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. - К.: Партнер, 1997. - 193с.

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

Збірник наукових праць

*У збірнику збережено орфографічні та пунктуаційні особливості
авторських текстів*

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 15.01.14. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Time New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк.12,8. Обл. вид. арк. 13.0. Наклад 100.Зам. 116.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Свідectво про державну реєстрацію:

серія ЖТ № 10 від 07.12.04 р.